

AFRICANIA

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt/Volume:2 Sayı/Number:2

AFRICANIA

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AFİRKA ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt / Volume: 2, Sayı / Issue: 2, (Temmuz / July 2022)
(e-ISSN: 2757-8925)

Yayımcı | Publisher

**İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (İNÜAFAM)
adına**

On Behalf of İnönü University Center for African Studies

İsmail SÖYLEMEZ

Yazı İşleri Müdürü | Managing Editor

Halil İbrahim KOÇ

Mizanpaj – Tasarım | Layout – Design

Beyza Betül EKİCİ

Africana, uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tarandığımız İndeksler

ASOS
indeks

İletişim Adresi | Correspondence

İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İNÜAFAM)
Bulgurlu Mahallesi, İnönü Üniversitesi Merkez Kampüsü, 44210, Battalgazi /Malatya

Telefon: (0422) 377 49 01

E-Posta: africana@inonu.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/africana>

Çevrimiçi Yayın Tarihi | Online Release Date

30 Temmuz/July 2022

EDİTÖR KURULU | EDITORIAL BOARD

Baş Editör | Editor in Chef

Osman KARACAN | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8250-1981

Editörler | Editors

Mehtap ANAZ | Laval University /Canada

ORCID ID: 0000-0002-2026-6071

Murat KAYACAN | İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2131-0692

Mustafa Yunus GÜMÜŞ | Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2432-2955

Süleyman EKİCİ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8477-000X

Ülkü ÇİÇEK | Université Internationale de Rabat /Fas

ORCID ID: 0000-0001-6233-8785

Editör Yardımcıları | Assistant Editors

Gufran DÜNDAR | Sakarya Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-0986-4473

Beyza Betül EKİCİ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7872-1583

Bülent YAŞAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8990-4991

Alan Editörleri | Section Editors

Cihan DABAN | Selçuk Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-2890-2415

Zehra YILDIRIM | Rabat Mohammad V Üniversitesi /Fas

ORCID ID: 0000-0002-5303-3792

Esmâ KARADAĞ | Cape Town Üniversitesi /Güney Afrika

ORCID ID: 0000-0002-3516-7260

Necati FIRATLI | El Manar Üniversitesi /Tunus

ORCID ID: 0000-0002-2202-1385

Gözde SÖĞÜTLÜ | İstanbul Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5263-0886

Zekeriya AKDAĞ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0866-603X

Ramazan Meşe | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8524-7923

Burak Yetimoğlu | Université Internationale de Rabat /Fas

ORCID ID: 0000-0001-5603-3643

Dil Editörleri | Language Editors

İsmail SÖYLEMEZ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7000-3686

Ümit YAKAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-2317-5159

Zahide PARLAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-4616-9579

Osman ŞAHİN | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2959-241X

Selahattin Yıldırım | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-3104-0251

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Dr. Abdurrahman ALİ	Samara University Ethiopia
Dr. Ahmet KAVAS	Dakar BE Türkiye Senegal
Dr. Askia Nasir KABARA	Kano University of Science and Tecnology Nigeria
Dr. Bellil ABDELKARİM	Chadli Bin Jadid University, Algeria
Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU	Yaşar Üniversitesi Türkiye
Dr. Enver ARPA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Gökhan TUNCEL	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Harun BEKİROĞLU	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. İrfan NEZİROĞLU	Hartum BE/Türkiye Sudan
Dr. İsmail SÖYLEMEZ	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Jama Musa JAMA	Redsea Cultur Foundation Somaliland Somalia
Dr. Kasim SALİFU	Ghana
Dr. Mbaye LO	Duke University USA
Dr. Mehmet Emin ŞAHİN	Hakkâri Üniversitesi Türkiye
Dr. Mohamed El- Moctar El-SHINQITI	Hamad Bin Khalifa University Qatar
Dr. Mohamed Jama MADAR	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Mohamoud Yusuf MUSE	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Muddathir ABDEL-RAHİM	International University of Africa Sudan
Dr. Muhammed HARON	Bostwana University/Sellenbosch University South Africa
Dr. Muhammed OSMAN	International University of Africa Sudan
Dr. Murat KAYACAN	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Türkiye
Dr. Mustafa Yunus GÜMÜŞ	Türkiye
Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Neslihan DERİN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Osman KARACAN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Recep KARABULUT	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Selim ARGUN	Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye
Dr. Süleyman EKİCİ	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Usame EŞKAR	International University of Africa Sudan
Dr. Yahya BAŞKAN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Zahide PARLAR	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Zekeriya AKDAĞ	İnönü Üniversitesi Türkiye

DANIŞMA KURULU | BOARD OF ADVISORY

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yasin AKTAY	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet UYSAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ	Siirt Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KUBAT	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Suna AĞILDERE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ	İnönü Üniversitesi

SAYI HAKEMLERİ | REFEREES OF THE ISSUE

Onur YAMANER, Universitat de Valencia

Ayşe Duygu YAVUZ, Galatasaray Üni.

Pelin ALİYEYEV, Hasan Kalyoncu Üni.

Mürsel BAYRAM, ASBÜ.

Süleyman EKİCİ, İnönü Üni.

Kamile ÜNLÜSOY, Süleyman Demirel Üni.

Ecehan SOMUNCUOĞLU, Aksaray Üni.

Azam AHMADİ, İran.

Mehmet DAĞLAR, Iğdır Üni.

Sultan Selen KULA, Kırşehir Ahi Evran Üni.

Ali YAYLACI, Kütahya Dumlupınar Üni.

Mehmet KARANFİLOĞLU, İbn Haldun Üni.

Murat SAĞLAM, Karamanoğlu Mehmetbey Üni.

Esra YALDIZ, Necmettin Erbakan Üni.

Süheyla BÜYÜKŞAHİN, Necmettin Erbakan Üni.

Bülent ALGAN, Ankara Üni.

Sabahattin NAL, İstanbul Üni.

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makaleleri | Research Articles

•

“Intersectionality” As A Lens Through How We Perceive “Women Of Color”

Renk Kadınları Hareketi'ni "Kesişimsellik" Bakış Açısıyla Algılamak

Tuğçe ÖZSOY

(1-10)

•

Urban Regeneration Of Historical District In Metropolitan Context: Case Of “Old Bê”, A District Of Greater-Lomê (Togo), A Sub-Saharan Capital

Metropoliten Bağlamında Tarihi Bölgelerin Kentsel Dönüşümü: Alt Saharan Başkenti, Büyük –Lomê (Togo) Bölgesi, “Eski Bê” Örneği

Dong TCHEDRE – Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

(11-38)

•

İran’ın Afrika Ülkeleri İle İlişkileri: Dinî, Kültürel Ve Eğitim Faaliyetleri (Pehlevi Döneminden İran İslam Cumhuriyeti’ne)

Iran's Relations With African Countries: Religious, Cultural And Educational Activities (From Pahlavi To Islamic Republic)

Mohammad RIGIDERAKHSHAN

(39-50)

•

Examining the Religious and Ethno-Cultural Practices of Immigrants in the Framework of Solidarity Networks: The Case of Senegalese Mourides in Istanbul

Göçmenlerin Dini ve Etno-Kültürel Pratiklerinin Dayanışma Ağları Çerçevesinde İncelenmesi: İstanbul’daki Senegalli Müridiler Örneği

Halil İbrahim KOÇ – Göksel GÖKER

(51-68)

•

•

Macron'un Mali Politikasında Afganistan Etkisini Anlamak

Understanding Afghanistan Effect In Macron's Mali Policy

Ceren GÜRSELER

(69-91)

•

3 Temmuz Darbesinden Sonra Mısır Sufilerinin İhvan'a Karşı Tutumu: Ticânî Tarikatı Örneği

The Attitude Of Egyptin Sufis Towards Ikhwān After The July 3rd Coup: The Tijānī Brotherhood As An Example

Mohammd Ajmal HANİF

(92-108)

•

Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Yaklaşımı: Teorik Bakıştan Gerçekliğe Doğru Bir İnceleme

The African Union's Approach To Peace And Security: An Assessment From Theory To Reality

Mondjombo Saidi SINDANI

(109-127)

•

Sömürgecilik Bağlamında Afrika'da Eğitim

Education in Africa in the Context Of Colonialism

İsmail AYDOĞAN – Mutlu Sadık FİDAN

(128-149)

•

“INTERSECTIONALITY” AS A LENS THROUGH HOW WE PERCEIVE “WOMEN OF COLOR”

RENK KADINLARI HAREKETİ'Nİ "KESİŞİMSELLİK" BAKIŞ AÇISIYLA ALGILAMAK

Yıl 2, Sayı 2, ss.01-10.

Year 2, Issue 2, pp.01-10.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 05.01.2022

Submitted: 05.01.2022

Kabul Tarihi: 21.03.2022

Accepted: 21.03.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Özsoy, T. (2022). “Intersectionality” As A Lens Through How We Perceive “Women Of Color”, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 01-10.

Tuğçe ÖZSOY

Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozsoy.tugce22@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2282-0072

Öz

Üçüncü dünya ülkesi kadınları, iş imkânı bulabilmek, daha iyi sağlık koşullarına, eğitim olanaklarına sahip olabilmek için Afrika'dan birinci dünya ülkelerine göç etmek zorunda kaldılar. Fakat gittikleri ülkelerde ırkçı, ayrımcı, sınıfsal sorunlarla karşılaştılar. Batılı/ birinci dünya ülkeleri kadınlarının feminizm açısından ilgilendikleri sorunsalları, kendi hayatlarındaki sorunsallarla karşılaştırdıktan sonra, Batılı Feminist bakış açısını yetersiz bulan kadınlar birlikte direnişe geçtiler. Siyahi kadınların endişeleri, sorunları, deneyimlerine empati gösterebilen, Asya, Güney Amerika gibi dünyanın farklı yerleşkelerinden gelen kadınlarla Afrika kökenli/siyahi kadınlar arasında bir dayanışma oluştu. Tüm dünya çapında kız kardeşlik çağırısı ile birlik, beraberlik, farkındalık, dayanışmayı hedefleyen bu hareket “Renk Kadınları” hareketi olarak adlandırılmaktadır.

Sınırlarda olan, ötekileştirilen Renk Kadınları'nın sorunlarına Kimberlê Crenshaw'ın “kesişimsellik” teorisyle bakmak, bize küreselleşen bir dünyada daha geniş bir öngörü sağlar. Kadınlara uygulanan şiddet açısından cinsiyet kavramının temel bir neden olarak merkeze alan ancak ırk, milliyet, etnik kimlik, din, sosyal yerleşke, yöre, coğrafi yerleşke, yeterlilik, yetersizlik, engelli olma durumu gibi birbiri içine kenetlenen sosyal yönlerini önemsemeyen, küçük gören bakış açısını eleştiren Kimberlê Crenshaw'ın “kesişimsellik” kavramı bu çalışmanın temel hususudur.

Kenara itilip, önemsiz duruma getirilmiş kadınların maruz kaldığı koşullara Crenshaw'ın ataerkilliği kesişen, itaat idaresi altında olma özelliği olarak kabul etmesine bağlı olarak, “Renk Kadınları” hareketine göre ataerkillik, ulus, etnik kimlik, sınıf, din, cinsiyet eşitsizliği, göçmenlik statüsü ve yöre arasında birbirine bağlanmış, kenetlenmiş bir bağ vardır. Dünya üzerinde güç sahibi olan insanlar ne zaman dünyayı kendi düşünceleri ile kontrol altına almaya çalışsa, edebiyat Renk Kadınları'nın savunma kalkını haline gelir. Üçüncü dünya ülkelerindeki akademik çalışmalar sayesinde, etnik kimliklerle ilgili olan konular, sınıf, cinsiyet gibi özellikler daha iyi bir şekilde algılanır ve Renk Kadınları'nın sorunsalları sınırdan merkeze taşınabilir.

Anahtar kelimeler: Renk Kadınları, Kimberlê Crenshaw, Kesişimsellik, Toplumsal cinsiyet politikası, Ataerkillik, Irkçılık, Afrikalı kadınlar, Siyahi kadınlar, Afro, Dayanışma.

Abstract

To struggle against racism, segregation, class distinction, sexist oppression in all over the world, Afro women gathered and constituted a movement called Women of Color. Women of Color recommend having worldwide solidarity among African women and Asian, South American; furthermore, they also call for comprehension among the Third World women and the First World women. While Women of Color, on the one hand have to cope with their patriarchal upbringing problems in their families, or in their local societies; on the other hand, they have to stand against the racial and class issues in the public on the other. Looking through the problems of women, who are on the margins and who had experienced othering, with the

2 | Tuğçe ÖZSOY

perspective of Kimberlè Crenshaw's concept of "intersectionality" provides us with a wider foresight in the bourgeois global world. Kimberlè Crenshaw's concept of "intersectionality" is the central point of this article to criticize the centralization of the problems of Women of Color with the categories of gender or race for explaining the violence they have to endure. In accordance with Crenshaw's concept of "intersectionality", Women of Color experience such difficult problems through the intersections of gender, race, ethnicity, nation, class, religion, immigration status, locality, ability/disability status, etc. This interconnected bond makes the experiences of Women of Color harsher both in their patriarchal localities and in their outside worlds.

Keywords: Women of Color, WOC, Kimberlè Crenshaw, Intersectionality, Gender mainstream, Patriarchy, Racism, African women, Black Women, Afro, Solidarity.

Structured Abstract

Africa, the location of different cultures, different ethnicities, religions, belief systems, stories, ethnic music, dances, local languages, myths and legends, faunas, habitat of living beings, has been the source of sublime beauty and knowledge for the World's heritage. As being the source of the sublime beauty of knowledge, each culture of the world has different relations with the localities, ethnicities, and people of Africa. While some people of the world regard the lands of Africa as the unique mystic, many appreciated the African lands for their economic sources and slavery. Since most of the African people have experienced colonialism in their histories, they still could not overcome the colonial and neo-colonial effects of the historical events. Many African people have suffered oppression and hardship since the colonialism started. Therefore, the historical context is the reason how African people constructed their own identities, how they stood against the colonial discourses Western or Imperial countries imposed on them and how the African people/ Black people interiorized the color Black as their source of power for their uprising.

Thanks to their consciousness, people of color can rise against the capitalist, neo-colonialist, racist practices, policies and the politics of the world. Moreover, after the colonialist policies of the Imperialist Empires, as a result of the process, while the Imperial power got richer and richer, the African economic sources got poorer and poorer. Thus, because of the lack of economic sources, mines, resources or funds, African people had to migrate to the lands of the colonial power. While the colonized localities started to be named as the Third World, the lands of Imperial Powers were named as the First World countries. Especially, after the Second World War, the rich, European countries which represented the Western nations started to be named as the First World, whereas the Soviet nations, represented the communist allies named as the Second World Countries and the local people from the locations of Africa or South Asia who were previously colonized, has poor economies, of whom are in subjection to Europe, represented the Third World (McLeod 2012, p.198-199).

Due to the lack of economic sources, many African people started to migrate to the First World countries to find better jobs, social welfare, education opportunities and they left their homeland. However, when they migrated to the First World countries they had to struggle against racist, segregationist, or denominational classifications. For women, the situation was worse. In this point, feminism and postcolonialism get together and construct postcolonial feminism. Furthermore, Third World feminism emerged as a reaction to the arguments or works of First World feminism. Hereby, feminist apprehensions of the black people engender the sisterhood among the Third World women from Africa, South America, Asia and from other local people, different ethnicities of the world; furthermore, this sisterhood calls for a humanistic understanding among the women of the third world countries and the first world countries. Because the third world feminism addresses the representation of the bodies and experiences of the previously colonized lands, has references for the racism and patriarchy, as a discipline, it is a kind of assertion for double exploitation. To undermine the humanist demands, while Women of Color started to reclaim their experiences of slavery, they also have asked for the examination of the representation of Afro cultures in social contexts or literature, womanliness in literature or in culture. Since there was a rise in solidarity among the women of the world to revolt against the White Western Feminist Criticism, which

ignored their problems, identities, sufferings, anxieties, they have founded their own movement, which is called “Women of Color” and they have called for sisterhood in all over the world. According to those Women of Color, if a woman from any part of the world had experienced racist, classist, segregationist problems, no woman should feel herself in peace in all over the world.

The concept of “intersectionality” as discussed by Kimberlè Crenshaw, who criticizes the centralization of gender as the interpretive criteria for explaining violence against women, however, disregards or demeans of other interlocking social aspects such as race, nation, ethnicity, class, religion, locality, ability/disability as the elements of gender relations, oppressions on their domestic space, subordination, and their gender inequality, are the central points of this article. Following Crenshaw’s acceptance of patriarchy as an intersecting feature of subordination structure of domination, the movement of “Women of Color” argues that there is an interconnected bond between patriarchy, nation, ethnicity, class, religion, gender inequality, immigration status and locality of Women of Color in the rule of patriarchy. As a result of looking at the marginalized women through the lens through intersectionality, Women of Color would stand for their disadvantaged status in terms of their interactions of race, nation, class, ethnicity, religion, immigration status, locality, and the other social structures. The purpose of this study is to draw attention to articulate how intersectional perspective could be used to understand the marginalization of women. This article will present two parts. The first part is called “Women of Color” and this part will present who the “Women of Color” are, what they stand for, how they have differed from the white feminists, and how they are important to improve feminism for the political actions in the world. The second part is called “Intersectionality” and it has four sections which are called “What is Intersectionality? How is it Connected to Women of Color?”, “The Constituted Identities through Intersectionality”, “Mundialisation as the Basis for having Sympathy For Intersectionality”, “The Purpose of Presenting Intersectionality to Undermine Patriarchy”. Then, there will be a conclusion.

1. Women of Color

According to the Women of Color, to have a feminist struggle we simultaneously need to struggle for racial justice and movement against sexism. Since the arguments of Women of Color argue that racism was a basically feminist issue, and it was interconnected with sexist oppression. There could be no common classification for feminism since each being has different experiences in society. There is a problematic issue that identities would seem fractured. That is why feminism of one person could not be categorized. As long as Women of Color share their experiences with one another, they can start to gain voice to struggle with oppression. Therefore, they will have systematic movements to change the discriminations and violations in the institutions. Only if the white women and women of color share their multiple perspectives for the issues on racism or sexism, they can explore the bounds of feminism deeply (Hooks, 1984)

Most of Women of Color scholars work on the third world movements for liberation which illustrate the racial and class distinctions. (Castaneda 1992, p.505). The third world liberation movements reflect the struggles of Afro Americans, Native Americans, Asian Americans, Africans, Chicanos, Latin Americans, and they represent what sort of difficulties they had in their political and economic struggles as being the members of the third world countries. Along with the racial and class issues, feminists of Women of Color also struggled with gender oppression they had to endure in their families or societies. The consciousness of struggling with different problems underlined their differences from the white women as well as their condition to the men of color (506). Women of Color challenged white feminists who ignored race and class, on the one hand, and men of color who ignored gender and sexuality on the other (506). The feminist movement of the west has been criticized for ignoring the struggles of black women through the historical process. Alice Walker coined the term “womanism” in her book *In Search of Our Mother’s Garden: Womanist Prose*. The term is used for describing the perspectives and experiences of African and Black women. In other words, “womanism” is a specific term for feminism which is related to the problems of women of colour (Walker 2005, p. preface).

4 | Tuğçe ÖZSOY

The feminists from the third world countries review, reconstitute, and speak for the native women while at the same time they are reacting against colonialism. Therefore, they raise questions about the relationship between the traditions and power relations (Castaneda 1992, p.524). Considering the issues of which Women of Color require focus would help the society to anticipate the problems of the third world women have in history (528). In short with the help of their experiences of violence and struggles, Women of Color subvert and change the society they live in (533). In other words, they had to experience the oppression both for their race and class as well as for their gender (Hurtado 1989, p.845). Since women are aware that the public is personally political, they become conscious of their political situations (Hurtado 1989, p.849). The white feminists and Women of Color differ from one another for their needs of interests in terms of political discipline (p.849).

When Women of Color are born, they live in different conditions from those of white women. Because most of the Women of Color had low- income, they had to take part in their families' struggles for better health care opportunities. To have better economic conditions, they are in need of having better education and gaining their economic independence (Hurtado, p.852). So, they struggle to make their private sphere issues known in the public sphere. However, feminist scholars from the Women of Color are concerned about the public sphere issues and they want to have a change in the politics. They mostly take the public attention to racism, affirmative action, school desegregation, prison reform, voting, and every political action that concerns their rights in the society (850). Hurtado (1989) argues that the white feminists' activism came out of the everyday relationship between women and men, whereas the activism of the Women of Color emerged from the politics (850).

Supposing that the white feminists have the ignorance of their inner world, Women of Color will continue to be misunderstood, belittled, acculturated, disregarded, and classified. Therefore, the white feminists should also be reading the works of the Women of Color, citig their works, discussing their rights in their political list of things to do and empowering the women with the experiences of the Women of Color. As an outcome, the white feminists need to understand that race consciousness is a central issue for Women of Color. Unless feminists realize that they are otherizing Women of Color, these women will always be marginalized and not valued in society. Particularly, to understand the experiences of the Women of Color, reading their writing is very important. There should be other types of negotiations between the white and black feminists that would help them know one another in a better way. Now that we put our differences on the table, have common responsibilities to end our limitations, struggle together to put an end to the violence in all over the world, we, white or colored can stop the interpersonal and state violence.

The schools which emphasize the importance of diversity in ethnicity, class and gender would bring up healthier students. With the help of the movements of Civil Rights and Black Power, Women of Color become more conscious of their uniqueness. The economic, social, cultural, political conditions, psychology of the human beings, and the historical context terminate the race and gender consciousness. Gender consciousness, race consciousness and class consciousness are the criteria which determine why the personal is the political.

Thanks to the struggles of Women of Color, the injustice practices are uncovered in the patriarchal society. Their arguments help feminist theories and the political actions improve their policies for a fair world. Owing to the feminist studies' union with the Women of Color, there could be political movements that can last forever in the world. No country can ever flourish without being aware of the potential of its women and putting an end to the oppression, segregation, discrimination, and injustice practices to the Women of Color. Thanks to the Third World Studies, issues on ethnicity, class, and gender can be studied in a better way and the position of Women of Color can be placed from "the margins to the center" (Garcia 1997, p.24). Whenever people in power have an aim to control the ideas of the world by having guidance to thoughts, literature can be a real weapon for the Women of Color. To conclude, Women of Color should never stop writing.

2. Intersectionality

2.1. What is Intersectionality? How is it Connected to Patriarchy?

The works of Women of Color have brought forward intersectionality as a path of forming the differing interplays of race, ethnicity, gender, class, religion and other social divisions interlinking with patriarchy. In order to mediate the tension between declarations of multiple identities and the politics of social relations, the perspective for intersectionality could be helpful with its postmodern and postcolonial questioning technique that shows how meaning is socially constructed. Intersectionality addresses the problems related to patriarchy. It centralizes the problem of difference and how it is complex for the public.

Throughout history, black women have both struggled with racial problems and stood against the patriarchy with white women. Patriarchy has negative effects not only on black women, but also has serious effects on black men, too. To struggle with the misogynistic politics, patriarchal values are supposed to be taken into consideration. Patriarchal power ensures men stand in the front of women free from class and race. Therefore, black women and white women should struggle against the patriarchy together, however, when racism is the point in question, they should not forget men also suffer from racism. Thanks to the feminist movement, women have struggled against everyday violence that brutally forms their lives. Through figuring out the power of sharing similar experiences, women have become conscious that political requests vocalize more effectively than the solicitation of a few segregated voices. As a result of this perspective, there has been a transformation in the politicization of how we comprehend violence against women (Crenshaw, 1991, p.1241).

The term “intersection” has been used in the UN Commission on Human Rights on 23rd of April 2002 (Yuval-Davis, 2006, p.194). Yuval-Davis states that the resolution on the human rights of women had been stated in its first paragraph (194). In accordance with them, the United Nations_ “. . . recognized the importance of examining the intersection of multiple forms of discrimination, including their root causes from a gender perspective.”_ (Resolution E/CN.4/2002/L.59) (cited in Yuval-Davis, 2006, p.194)

From this perspective, social elements that determine a woman’s identity are actually indivisible. Ignoring one of the social situations cannot be possible in identity politics to understand the person. Women are subject to double oppression by the intersection of race, gender, and class (Barfi, Z., Kohzadi, H.,Axismohammadi, F., (2015), p.28). Therefore, while we are speaking of gender or race, we should not have any division between two situations. If there is an isolation, there will be missing parts in the gender politics.

To look for integrity in the social justice, identity politics are shaped equally through the categories of race, gender, and other groupings. People who were once segregated are now categorized as groups of Women of Color or LGBTs and their groups turned into a source of power for their identity politics (Crenshaw,1991, p.1242). To politicize the feminist exertions in the background of Women of Color, every aspect of the characteristic dimension determines the locality of each person. Crenshaw argues that racism and sexism effortlessly intersected in the lives of people, however, they did not exist in the feminist and antiracist practices (1242). Crenshaw intends to explore the location of Women of Color with her examination of the extent of violence against women (1242). In Crenshaw’s viewpoint contemporary feminist and antiracist discourses are lack of perspectives for intersectionality between two (1243). For example, considering the concepts like battering or rape Crenshaw claims that those experiences should not be considered with discourses either with racism or antiracism (1244). Although battering and rape were categorized as internal family issues before, nowadays they are regarded as abnormal inaccurate sexual aggression that would classify women as battered women (cited in Crenshaw, 1991, p.1241). While examining the violence of rape, to map the ways how patriarchy and racism affected on the rape, we can

use intersectionality to have sympathy with the situation (1265). Crenshaw finds out that in the rape issues average prison term for a man convicted of to a black woman was two years, whereas it was five years when the woman was Anglo (1269).

Crenshaw bases on her criticism by investigating differing approaches of which race and gender intersect in the construction of basic, political, authentic features of extreme force against women (1244). Crenshaw categorizes her discussion of intersectionality into three groups: structural, political, and representational (1245). Then, Crenshaw declares that she “used intersectionality to describe the location of women of color both within overlapping systems of subordination and at the margins of feminism and antiracism” (1265). Crenshaw puts forth:

Because women of colour experience racism in ways not always the same as those experienced by men of colour and sexism in ways not always parallel to experiences of white women, antiracism and feminism are limited, even on their own terms. (Crenshaw, 1991, p.1252).

Crenshaw argues that when a woman is classified as a member of categorization, she may also be a part of another category due to intersection. Identity is made up of multiple social locations or identities. “All facets of identity are separate, yet joined simultaneously” (Crenshaw, 1989, p.136).

2.2. The Constituted Identities through Intersectionality

History has a fundamental impact on identity construction. Consistency is also the criteria that would determine the identity of one. In accordance with this, to understand the identity politics history and consistency need to be taken into consideration while thinking of how our identities have been constituted through the intersection of diversified dimensions of race, gender, religion, ethnicity, etc. (Crenshaw, 1991, p.1299). The perception of intersectionality serves as a kind of dimension of the race between black women and black men. It is argued that in the narratives of gender, they are mostly based on the problems or personal experiences of white, middle-class women and reflected by the narratives of black men. To understand the marginalization of women, intersectionality may procure understanding for multiple dimensions of identity formation. By virtue of intersectionality, we can be conscious of anticipating the differences among people so that we can bring in terms of the differences that could form identity politics through the group politics (Crenshaw, 1991, p.1299).

Crenshaw argues that Black women are sometimes excluded from feminist theory and antiracist policy (Crenshaw, 1989, p.140). In her viewpoint, intersectional experience is more important than the effects of racism and sexism, therefore any determination that does not consider intersectionality as the source of the problems cannot adequately address the specific aspects that Black women are subaltern (140). According to Crenshaw, Black women experienced discrimination in various ways. She likens the different experiences of exclusions of black women to a traffic accident. She gives an example from a traffic accident in an intersection in which an accident could be caused by cars traveling from any number of directions or in some cases directions of all (149). Just as in her example, a black woman who has an intersection of experiences of racism and sexism could have been injured more. They have broader experiences of exclusion. Crenshaw likens the traffic crash that is coming and going in all four directions to the violence when a Black woman experiences discrimination.

Consider an analogy for traffic in an intersection, coming and going in all for directions. Discrimination, like traffic through an intersection may flow in one direction, and it may flow in another. If an accident happened in an intersection, it can be caused by cars travelling from any number of directions and, sometimes, from all of them. Similarly, if a black woman is harmed because she is in the intersection, her injury could result from sex discrimination or race discrimination. (Crenshaw, 1989, p.149)

Crenshaw defines the concept of intersectionality as it is below:

Intersectionality is what occurs when a woman from a minority group . . . tries to navigate the main crossing in the city The main highway is the “racism road”. One cross street can be Colonialism, then Patriarchy StreetShe has to deal not only with one form of oppression but with all forms, those named as road signs, which link together to make a double, a triple, multiple, a many layered blanket of oppression

(Report of the WCAR meeting as presented by Indira Patel to a day seminar in London organized by WILPF UK, November 2001) (cited in Yuval-Davis, 2006, p.196)

Crenshaw defines “intersectionality” as a “road junction” symbol, while she has a presentation at the WCAR Conference (cited in Yuval-Davis, 2006, p.202). Crenshaw describes the situation of disempowered marginalized woman as a woman standing at a road junction, where the vehicles come at her. She talks about the possible indeterminate crashes on her body. So, Crenshaw opens up the psychological and physical impact of that possible crash on a woman’s soul as well as on her body. Thanks to her description, feminists have a better understanding of the marginalized women’s conditions.

Yuval-Davis and Floya Anthias argue for the “triple oppression” and claim that suffering “as a Black”, “as a woman”, “as a working-class person” cannot be separate factors. According to them, each social division is inseparable and irreducible. While analysing the conditions of an oppressed black woman, her social conditions are always needed to be taken into consideration. For instance gender, sexuality, class, age, disability, nationality, belonging to a state, ethnicity, immigration, religion, locality and other social factors would determine why she is her (Yuval-Davis, 2006, p.195). Philomena Essed interconnects the term “intersectionality” with “gender racism”. According to Essed, _ “racisms and genderisms are rooted in specific histories designating separate as well as mutually interwoven formations of race, ethnicity and gender.”_ (Essed,2001:1) (cited in Yuval-Davis, 2006, p.197).

To analyse the marginalized women, we need to scrutinize how patriarchy, racism, class oppression, sexism and other segregationist systems disempowered them. In this way, we can have more sympathy with women as we see the inequalities between them that are imposed on us as they were alike. Each woman has her own identity, which is totally individual. To answer the questions of “Who am I?”, “Who is she?”, “Who are we?”, is a multi-dimensional process. Crenshaw highlights Sojourner Truth’s speech “Ain’t I a Woman” that she had in 1851. According to Crenshaw, to practice sisterhood, we need solidarity between women and understand intersectionality. Crenshaw presents Black women’s slogan of questing their position saying “Ain’t We Women?” (Crenshaw, 1989, p.152). In Crenshaw’s viewpoint, while talking about gender, we must take into consideration race and class, whereas while taking into consideration race, we need to think of gender and class (Crenshaw, 1991, p.12). People have different personal identities that intersect and affect how they are treated in society. According to Crenshaw, Black women are both black and women. Furthermore, their class also determines how they are understood and treated.

While Crenshaw is describing the term intersectionality as the simultaneous and inseparable experiences of Black women about the issues of race, gender, class, politics, etc., she is interpreting intersectionality as a lens through which we see power coming and colliding in to which power interlocks, overlaps and intersects (interview with Crenshaw, 1). Crenshaw’s term intersectionality is helpful to understand black feminism. In her viewpoint, it is difficult to separate race from class from sexual oppression as well as from religion and ethnicity.

Crenshaw emphasizes the existence of Black women as in two separate axes of femaleness and blackness, but while she is comparing the conditions between white women and black women, she pinpoints the forthcoming of the racial discrimination. Crenshaw handles the othering depended on the class axis basing it on the racial discrimination. While Crenshaw is examining the discrimination based on the axis of race, she determines her criteria of discrimination of women who are on the intersects due to gender and class conditions.

The perspective of intersectionality provides a methodological principle to have sympathy with people who have different individual identities. Therefore, the theoretical frame of intersectionality presents an understanding of the inequalities in the world while it also looks through with the lens of different axes in which women have differed life experiences. By looking at the different axes of women, we can have a better understanding of the reasons for othering and how othering is practiced. To expose the practices of inequalities among women of different axes, firstly, we need to evaluate the development of intersectionality as a theory.

2.3. Mundialisation As the Basis for Having Sympathy for Intersectionality

The arguments on intersectionality have been established thanks to postmodernism and post-colonialism theories. Especially, the fact that Asians, Africans, Latin Americans, and other people from the other races migrated to pre-colonial countries such as Britain or America, there have been new dynamics such as defining identity, political standpoint, and culture. As a result of mundialisation, people from different axes live in the same space with people who have not had equal opportunities, thus we need to have solutions when there are problems. In accordance with the mundialisation, feminist criticism should not regard the experiences of oppression in patriarchy only with one axis.

The empowerment of women, their visibility in the public space, their successful place in economic and political developments are presented as the modernity of women. However, the worse conditions of the Third World Women, their oppression to work in longer hours with lower salaries, their exposure to oppression, their subjection to sexual oppression both from the West and from their local culture are explained with their being from the traditional culture. As a result of this, all their terrible experiences are naturalized. Therefore, while examining a woman we should evaluate not only with gender mainstreaming, but also with race, age, class, migration status, nation, ethnicity, religion, locality, disability status, and with other categories.

In different locations, one's identity would be determined by different social divisions; so that women may be in great struggles to make people be conscious about the recognition of their social conditions. Intersectionality, which leads people to have sympathy, can be regarded as a human rights policy in gender mainstreaming. Thanks to the recognition of intersectionality, there would be social awareness to consider the social divisions as inseparable. Therefore, studies on gender mainstreaming are supposed to regard the social divisions as homogenous for the marginalization of Women of Color.

2.4. The Purpose of Presenting Intersectionality to Undermine Patriarchy

To destroy the practices of patriarchy in intersectional linking of different social dimensions, Women of Color cover race and gender as an entire classification of experience and subdivision. So, they can empower themselves. Gender, sex, race, nationality, ethnicity, class, age, disability status, religion, locality, immigration status, politics come together at variable intersections to construct the Women of Color' endure in patriarchy. Women of Color in patriarchy experience discrimination and violence differently due to their overlapping identities in which different dimensions of power intersects and interlocks. Therefore, while analysing an intimate person violence, all the factors should be taken into consideration. While

9 | Tuğçe ÖZSOY

considering about the international assaults of terrorism, we should never forget that there could be a strong bond between violence at home and in public.

In society male and female relations of black people are tyrannized by patriarchy that dictates the oppression of women as an essential need. The concept of patriarchy and its effects on women have been used as a point of criticism in literature. The movement of Women of Color, politicizes the struggle for women's rights, questions the authority of the conformation that keeps women enslaved, and develops narrative techniques for transmuting analysis. While patriarchy is the practice of male authority which legitimizes the oppression of women through domestic, social, religious, cultural, political, economic spheres and in institutions, the movement of Women of Color questions the intersectionality of all axes.

Conclusion

Because women are violated, battered, treated badly, or discriminated in society, the world has not been a comfortable place for people of color. Looking at the problems of women in the margins through the lens of Kimberlè Crenshaw's "intersectionality" gives us a wider perspective for understanding the invisibilities in a global world. Thanks to the Third World Studies and Crenshaw's suggestions, issues on ethnicity, class, gender can be studied in a better way and the position of Women of Color can be placed from "margin to the center" (Garcia 1997, p.24). Whenever people in power have an aim to control the ideas of the world by having guidance to thoughts, literature can be a real weapon for the Women of Color, so Women of Color should never stop writing. Finally, no matter from which part of the world, women should be all in solidarity with each woman, because we should never forget that our stories, our destinies, our sorrows, our sadness, and our happiness are all interconnected.

References

- Barfii, Z., Kohzadi, H., Azizmohammadi, F., (2015), "A Study of Buchi Emecheta's The Joys of Motherhood in the Light of Chandra Talpade Mohantray: A Postcolonial Feminist Theory", Islamic Azad University, European Online Journal of Natural and Social Sciences 2015, Vol.4, No.1, ISSN 1805-3602, pp.26-38.
- Castenada, A. I. (Nov., 1992), "Women of Color and the Rewriting of Western History: The Discourse, The Politics, and Decolonization of History" (1992), Vol.61, No.4, Western Women'S History Revisited pp.501-533, University of California Press, 20-12-2018 15:29 UTC, <https://www.jstor.org/stable/3641046>
- Crenshaw, K. (1989), "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", Vol:1989:Iss.1,Article8., University of Chicago Legal Forum, <http://chicagounbound.uchicago.edu/ucf>
- Crenshaw, K. (Jul., 1991), "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color", Standford Law Review, Vol.43, No.6, Standford Law Review, <https://www.jstor.org/stable/1229039>, 15-11-2018 09:54 UTC, pp.1241-1299.
- Garcia, A. M. (1997), "Voices of Women of Color: Redefining Women's Studies", Sociology/Ethnic Studies Santa Clara University, Race, Gender &Class, Vol.4., No.2, pp.11-28.
- Hurtado, A. (Summer, 1989), "Relating to Privilege: Seduction and Rejection in the Subordination of White Women and Women of Color, Signs, Vol.14, No.4, Common Grounds and Crossroads: Race, Ethnicity, and Class in Women's Lives pp.833-855), The University of Chicago Press., 20-12-2018 14:26 UTC, <https://www.jstor.org/stable/3174686>
- Hooks, B. (1984), "Feminist Theory: from margin to center", south end press, Boston.
- Mcleod, J. (2012), Beginning Postcolonialism, Manchester University Press, 2nd Edition, Oxford.
- Walker, A. (2005), In Search of Our Mothers' Gardens, Phoenix, Great Britain.
- Watkins, G. (2000) Feminism Is For Everybody: Passionate Politics, bell hooks, South End Press, Cambridge, Canada.
- Yuval-Davis, N. (2006)"Intersectionality and Feminist Politics", University of East London, European Journal of Women's Studies, SAGE Publications, (London, Thousands Oaks and New Delhi), 1350-5068 Vol. 13(3):193-209; <http://ejw.sagepub.com> DOI:10.1177/13505068060657522. 2006.

**URBAN REGENERATION OF HISTORICAL DISTRICT IN METROPOLITAN
CONTEXT: CASE OF “OLD BÈ”, A DISTRICT OF GREATER-LOMÉ (TOGO),
A SUB-SAHARAN CAPITAL¹**

**METROPOLİTEN BAĞLAMINDA TARİHİ BÖLGELERİN KENTSEL DÖNÜŞÜMÜ:
ALT SAHARAN BAŞKENTİ, BÜYÜK -LOMÉ (TOGO) BÖLGESİ,
“ESKİ BÈ” ÖRNEĞİ²**

Yıl 2, Sayı 2, ss.11-38.

Year 2, Issue 2, pp.11-38.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 26.06.2022

Submitted: 26.06.2022

Kabul Tarihi: 07.07.2022

Accepted: 07.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Tchedre, D. & Serdaroğlu Sağ, N. (2022). Urban Regeneration of Historical District in Metropolitan Context: Case Of “Old Bè”, A District Of Greater-Lomè (Togo), A Sub-Saharan Capital, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 11-38.

Dong TCHEDRE

PhD. Student, City and Regional Planning, Institute of Graduate Education, Konya Technical University,
e208131001003@ktun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6278-6043

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

Corresponding Author, Assoc. Prof. Dr., Department of City and Regional Planning, Faculty of Architecture and Design, Konya Technical University, nssag@ktun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8002-4499

Abstract

Globally in sub-Saharan Africa, and particularly in West Africa, capital cities have old districts or centers dating from the colonial or post-colonial era. Nevertheless, there is one fact that should not be overlooked. These old districts are now part of the most important elements of African cultural heritage. Faced with the various challenges generated by the strong urbanization of the African continent, the regeneration of these old cities has taken a back seat to industrialization projects and the creation of new cities. Dealing with the issue of urban regeneration of historic districts in Africa is a paradigm shift. Because in Africa, the essentially physical transformation approach resulting in restructuring, renovation, or urban rehabilitation is still perceptible. Exploring the urban regeneration approach in an old historic district and the context of a metropolitan city is the main objective of this article. Abundant literature brings together research aimed at analysing the problem of old historic districts and exploring various approaches to solutions that exist. This article aims to report on an experience of researching the digestion of solutions developed throughout this abundant literature and translating it into a unique territory different from that of the other countries. Thus, after the introduction, the context, and the methodology, it will first be a matter of taking stock and planning practices of the metropolitan context through the presentation of the Greater-

¹ This article was prepared within the scope of the PhD. Program in Konya Technical University, Institute of Graduate Studies, Department of City and Regional Planning, in the fall semester of academic year 2021-2022 for the course unit “Urban Regeneration Models and Applications” offered by Assoc. Prof. Dr. Neslihan Serdaroğlu Sağ.

² Bu makale, Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı doktora programında 2021-2022 Öğretim yılı güz döneminde Doç. Dr. Neslihan Serdaroğlu Sağ tarafından yürütülen “Kentsel Dönüşüm Modelleri ve Uygulamaları” dersi kapsamında hazırlanmıştır.

Lomé. Secondly, we are zooming in on the old Bè. The history, morphology, population, education, health, and religious facilities, superstructures, infrastructure elements, and the current situation of the cultural assets to be preserved were assessed. After the assessment of the assets of the current situation, a SWOT analysis was carried out. Suggestions for interventions that should be prioritized in the regeneration were elaborated. In conclusion, it is possible to say that this article will be a small start for successful urban regeneration in the Old Bè.

Keywords: Urban regeneration, Historical and cultural district, suggestion for interventions, Old Bè, Greater-Lomé.

Öz

Küresel olarak Sahra altı Afrika'da ve özellikle Batı Afrika'da, başkentlerin sömürge veya sömürge sonrası dönemden kalma eski bölgeleri veya merkezleri vardır. Bu eski mahallelerin artık Afrika kültürel mirasının en önemli unsurlarının bir parçası olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir gerçektir. Afrika kıtasının güçlü kentleşmesinin yarattığı çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan bu eski şehirlerin dönüşümü, sanayileşme ve yeni şehirlerin yaratılmasının yanında arka planda kalmıştır. Afrika'daki tarihi bölgelerin kentsel dönüşümü sorunuyla uğraşmak bir paradigma kaymasıdır. Çünkü Afrika'da esasen yeniden yapılanma, renovasyon veya kentsel rehabilitasyonla sonuçlanan fiziksel dönüşüm yaklaşımı hala hissedilmektedir. Bu makalenin temel amacı, eski bir tarihi semtte kentsel dönüşüm yaklaşımını bir metropol kenti bağlamında keşfetmektir. Geniş kapsamlı literatür araştırması, eski tarihi semtlerin sorununu analiz etmeyi ve var olan çözümlere yönelik çeşitli yaklaşımları keşfetmeyi amaçlayan araştırmaları bir araya getirmektedir. Bu makale, literatürde geliştirilen çözümlerin araştırılması ve tarihi semtlerin dönüşümü konusunu diğer ülkelerden farklı, benzersiz bir bölgeye çevirme deneyimini aktarmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, giriş, bağlam ve metodolojiden sonra, öncelikle Greater-Lomé'nin tanıtımı yoluyla metropoliten bağlamın varlıklarını ve planlama pratikleri ele alınmaktadır. İkinci olarak, eski Bè'ye yakınlaşmaktadır. Eski Be' de korunması gereken kültür varlıklarının tarihi, morfolojisi, nüfusu, eğitim, sağlık ve dini tesisleri, üst yapıları, altyapı unsurları ve mevcut durumu değerlendirilmiştir. Mevcut duruma ait varlıkların değerlendirilmesinin ardından SWOT analizi yapılmıştır. Varlık değerlendirilmesine bağlı olarak dönüşümde öncelik verilmesi gereken müdahale önerileri detaylandırılmıştır. Sonuç olarak, bu makalenin Eski Be'de başarılı bir kentsel dönüşüm için küçük bir başlangıç olacağını söylemek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Kentsel dönüşüm, Tarihi ve kültürel bölgeler, müdahale önerileri, Eski Bè, Büyük-Lomé.

Structured Abstract

Globally in sub-Saharan Africa, and particularly in West Africa, capital cities have old districts or centers dating from the colonial or post-colonial era. Nevertheless, there is one fact that should not be overlooked. These old districts are now part of the most important elements of African cultural heritage. Faced with the various challenges generated by the strong urbanization of the African continent, the regeneration of these old cities has taken a back seat to industrialization projects and the creation of new cities. Despite being one of the least developed continents, urbanization remains the fastest in west Africa.

Dealing with the issue of urban regeneration of historic districts in Africa is a paradigm shift. Because in Africa, the essentially physical transformation approach resulting in restructuring, renovation, or urban rehabilitation is still perceptible. Exploring the urban regeneration approach in an old historic district and the context of a metropolitan city is the main objective of this article.

In this article, Greater-Lomé, capital of Togo and more particularly "Old Bè" will be the spatial framework discussed on which we will define according to indicators for urban regeneration operation in a double context; that of a metropolis and West Africa. The "Old Bè" is a sector rich in its cultural, human, environmental, and architectural heritage. Former village among the first surrounded by urbanization and annexed to the Municipality of Lomé in 1971, the "Old Bè" has retained a unique identity and remains a strong landmark for the population from Lomé. Since the end of the 1980s, it has been known for its high density and is marked by a "village" habitat. Long left behind, today it faces several major issues and challenges to ensure a comfortable and pleasant living environment for its population. To protect this heritage, primarily, an understanding of the various urban changes undergone by the "Old Bè" is imperative.

Abundant literature brings together research aimed at analysing the problem of old historic districts and exploring various approaches to solutions that exist. This article aims to report on an experience of researching the digestion of solutions developed throughout this abundant literature and translating it into

13 | Dong TCHEDRE, Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

a unique territory different from that of the other countries. Thus, after the introduction, the context, and the methodology, it will first be a matter of taking stock and planning practices of the metropolitan context through the presentation of the Greater-Lomé. Secondly, we are zooming in on the old Bè. The history, morphology, population, education, health, and religious facilities, superstructures, infrastructure elements, and the current situation of the cultural assets to be preserved were assessed. After the assessment of the assets of the current situation, a SWOT analysis was carried out.

The SWOT analysis also reveals a rich cultural heritage in Old Bè, but this is not promoted. Original initiatives related to culture are imperative. Another element revealed by the SWOT analysis is the almost non-existence of a tourist economy, despite important assets. After the assessment of the assets of the current situation, a SWOT analysis was carried out. Suggestions for interventions that should be prioritized in the regeneration were elaborated.

The production of cultural elements within the framework of the urban regeneration of old Bè will have as its flagship the sacred forest of Bè. The latter must first benefit from a clear delimitation. This limit which will be protected by a concrete block wall will be framed by a tertiary pedestrian route. Indeed, as said above, it has lost a large part of the area due to human activities. Despite the current setting of a fencing belt around the forest, a study must be carried out to redefine a new one for exploitation both to maintain the religious practices and the cultural events that take place within the forest and also to develop other activities to make the forest liveable.

The old Bè, strong with its history, and different heritage elements, has a strong potential to become a cultural district. However, for this potential to be harnessed and become effective, there is a long way to go. As part of a process of regeneration of the old Bè, the cultural axis is the center around which the creation of a healthy district revolves, a modern district with economic potential through tourism. Indeed, there are many concepts in terms of the urban regeneration approach. Nevertheless, given the specificities of old Bè, the approach centered around cultural value is undoubtedly the most qualified. Culture appears to be the main trigger for transformation, raising awareness and mobilizing the inhabitants for the regeneration of Bè.

In conclusion, it is possible to say that this article will be a small start for successful urban regeneration in the Old Bè.

1. Introduction and Conceptual Research

Globally in sub-Saharan Africa, and particularly in West Africa, capital cities have old districts or centers dating from the colonial or post-colonial era. Nevertheless, there is one fact that should not be overlooked. These old districts are now part of the most important elements of African cultural heritage. Faced with the various challenges generated by the strong urbanization of the African continent, the regeneration of these old cities has taken a back seat to industrialization projects and the creation of new cities. Indeed, according to the World Bank (2006), the peak of African urbanization is yet to come. Despite being one of the least developed continents, urbanization remains the fastest in west Africa. One of the most obvious spatial manifestations of urban growth is metropolization. Metropolization is a term that designates the process of making an important, influential, powerful city, a city above all others. These metropolises are districts of attractiveness, the main poles of socio-economic opportunities, and areas of strong demographic pressure.

Constituting an important heritage for these metropolises in search of urban identity, the question of old districts very commonly comes to the fore because of their situations. The latter requires major regeneration in terms of the renovation of buildings and services, but also in terms of the development of

external spaces, the improvement of transport, and the living environment to make their districts like any other, more pleasant to live in for their inhabitants. Defining the need and/or the urgency to transform these old districts is not enough to create an effective integration into the city even after the transformation. Abundant literature dealing with the issue of revitalization and integration of old historic districts focuses on urban regeneration. Over the past decades, many countries around the world have adopted urban regeneration to solve social problems, stimulate the local economy, create better environmental and cultural conditions and improve the competitiveness of the city (Xuili and Maliene, 2021).

Urban regeneration is defined as "a comprehensive and integrated vision and action which leads to the resolution of urban problems and which seeks to bring about a lasting improvement in the economic, physical, social and environmental condition of an area which has been subjected to changes." (Roberts, 2000). Thus, urban regeneration goes beyond urban renewal (essentially physical process of change), urban development (general mission) and urban revitalization (no precise method of approach). Urban regeneration implies that all approaches "must be built with a longer-term and more strategic goal in mind" (Roberts, 2000). The need for an overarching strategic agenda and cross-sectoral integration is seen as fundamental to urban regeneration. (Insights in the British Debate about Urban Decline and Urban Regeneration, 2005). Given its inter-dimensional character, urban regeneration leads to an effective transformation of historic districts with cultural significance. Thus, it is an approach that guarantees the protection of cultural heritage while revitalizing it. The future of cultural heritage, therefore, depends mainly on its integration into the context of life (Doratli, 2005).

As mentioned above, the new trend today in urban intervention and an existing urban fabric is urban regeneration. In Europe, in the 1960s, urban revitalization was a means of bringing new life and improving the living environment and social well-being in degraded urban areas (Roberts, 2000). This urban revitalization is reflected in the operation of urban restructuring followed in the 70s and 80s by new approaches such as urban renewal and redevelopment. The latter as underlined by Roberts (2004), Tsenkova (2002), and Coach (1990) are over this period the most used and involve a total renewal via physical interventions (demolitions and significant changes in the shape and uses of the areas intervened). Today in Africa, urban restructuring is still the flagship operation in terms of urban regeneration. Indeed, among the orientations and zones defined during the elaboration of the Master Plans for Urban Development and Planning (the leading planning document for African cities), restructuring is the operation par excellence programmed for old districts and spatially irregular spaces. Urban restructuring is an operation that consists in reconstituting the structure of a "disorganized" urban fabric. It is a question of widening, straightening, prolonging certain roads or creating them, with a minimum destruction of constructions and by bringing in the various networks to improve the living environment and possibly recover³. The matter is how to develop a strategy within the framework of an urban regeneration that could be carried out to allow a good development and reintegration of the districts presenting the challenges and issues of the old districts and being a cultural heritage in the urban dynamics of the West African metropolitan cities.

Research has been carried out on built heritage, industrial heritage, tourism, and many other fields. Heritage conservation has been largely integrated with urban regeneration and has played an important role in increasing the economic and social sustainability of the regenerated area (Xuili and Maliene, 2021). As said above, heritage is a potential lever for development. In this direction, Nasser (2003), proposes several sustainable approaches to the management and planning of cultural heritage by addressing the conflicts between heritage protection, tourism development, and sustainable development from the relationship symbiotic between tourism and heritage areas. Safeguard heritage "Yes", but the need is to adapt to various new contemporary needs. Thus, there is a need to focus on sustainable urban regeneration on culture (Daglio et al., 2020). For Rodwell (2007), open spaces, landscape elements, the way they interact with each other, and their static and temporal relationships combine to define the character and values of a place's urban

³ Course on town planning documents: Regeneration of old fabric (Yawo Joseph Aholou, EAMAU, 2015-2016).

landscape. Overall, it is a matter of emphasizing the conservation of cultural heritage in the context of urban regeneration that is closely linked to the objective of sustainable development. All in all, it is imperative to proceed with the conservation of the urban landscape (non-mineralized open spaces) during urban regeneration operations, at a time of "climatic recharging", and of "urban heat island" issues.

In this article, Greater-Lomé, capital of Togo and more particularly "Old Bè" will be the spatial framework discussed on which we will define according to indicators for urban regeneration operation in a double context; that of a metropolis and West Africa. The "Old Bè" is a sector rich in its cultural, human, environmental, and architectural heritage. Former village among the first surrounded by urbanization and annexed to the Municipality of Lomé in 1971, the "Old Bè" has retained a unique identity and remains a strong landmark for the population from Lomé. Since the end of the 1980s, it has been known for its high density and is marked by a "village" habitat. Long left behind, today it faces several major issues and challenges to ensure a comfortable and pleasant living environment for its population. To protect this heritage, an understanding of the various urban changes undergone by the "Old Bè" is primarily imperative.

2. Development of The Methodological Approach

The methodological approach developed within the framework of this article is based on an important literature review on the questions of urban regeneration in general and in the old historic districts with cultural values, a review of the writings on the old of Bè, and a field analysis based on observation. Indeed, "at the beginning of everything, there must be observation, it is the only reliable scientific method" affirm Bastié and Dézert (1980). Thus, the study at the base of this article on old Bè was carried out via an urban analysis. Specifically, it was a question of an analysis of the urban morphology of old Bè, which made it possible to better appreciate the current situation of the district and to highlight the changes that have taken place in its territorial jurisdiction in recent years.

A review of the existing documentation on the city of Lomé and particularly the old Bè and knowledge of the said district were our main sources. Indeed, experience in the field was acquired during an academic visit as part of the heritage and urban dynamics course in 2016 and during the surveys and the development of the Master Plan for Development and Director of Greater-Lomé in 2018 Regarding the visual illustrations, they were taken by Sandani and Babale (2021).

This article, divided into three parts, focuses firstly on the presentation of the city of Lomé, the development of the Greater-Lomé since its creation, and the need for an urban regeneration approach on the territory of Greater-Lomé in the context of achieving these development objectives and vision. Secondly, the article focuses on the historical, cultural, and environmental properties of the Bè district. It also presents the degradation of the urban fabric highlighting the need for an urban regeneration project. Finally, in a third step, and with the idea of the accepted regeneration, it will be a matter of identifying the elements to be transformed. An approach corresponding to the context of an old district with an irregular urban fabric, a degraded living environment, a disappearing sacred forest, and a strong historical and cultural context.

In addition, the current situation of Old Bè in terms of population, urban morphology, superstructure facilities, and service infrastructure, i.e., transport, education, health, commerce, security, religious facilities were analysed. After the assessment of the strengths of the current situation, a SWOT analysis was carried out. The strengths, weaknesses, opportunities, and threats for urban transformation in Old Bè were assessed with a SWOT analysis. SWOT is a tool to help define development strategies. It involves taking into account both internal and external factors, maximizing the potential of strengths and opportunities, and minimizing the effects of weaknesses and threats. SWOT analysis constitutes a decision support model to help administrations undertake urban regeneration projects with a focus on vulnerable

areas and buildings (Rua, et al., 2020). Thus, intervening at the urban and building level profoundly influences the social perspective. All in all, in the course of urban regeneration of vulnerable areas different actions to be carried out should be prioritized to reduce negative impacts on citizens and users and to improve their well-being by obtaining social benefits and overcoming vulnerability. In the light of these assessments, suggestions have been developed for the interventions to be prioritized for regeneration.

To do this, we will rely on the different elements developed in the large quantity of literature available. We will use this abundant literature to produce a factual inventory of Old Bè and to develop an innovative and specific approach for the beginning of urban regeneration of old cultural urban fabrics such as Old Bè. A macro-spatial analysis of Old Bè across Greater Lomé will be carried out to highlight its willingness to regenerate these old historical districts for the effective realization of its development vision.

3. The Urban Fact in Greater-Lomé

3.1. General information of Greater-Lomé

Greater-Lomé is located in the Maritime Region, one of the five (5) administrative and economic regions of Togo (Figure 1.). The Maritime Region is located between that of the Plateaux with which it borders in the north over a length of 130 km, the Atlantic Ocean in the south over a length of 50 km, the Republic of Benin in the east over 100 km, and Ghana over a length of 80 km to the west.

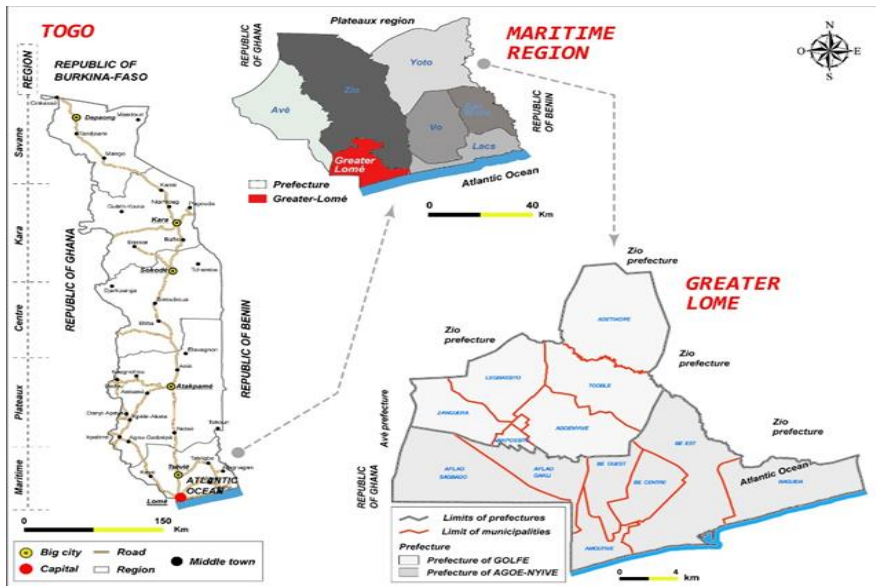

Figure 1: Geographical location of Greater-Lomé. (Realization: Dong Tchedre, 2022 / Source: Data from OpenStreetMap and Communalization of the Territory of the Greater-Lomé)

It covers an area of 6,100 km² or nearly 11% of the total area of the country, concentrates 42% of the population of Togo, and is the smallest of the five regions of Togo.

The economic and political capital of Togo, Greater-Lomé is located in the extreme southwest of Togo, on the Atlantic coast, and has nearly two (2) million inhabitants (INSEED_Togo, 2021).

Composed of two prefectures, namely the prefecture of Agoè-Nyivé and the prefecture of the Golfe, Greater-Lomé is made up of 13 municipalities, since Law No. 2017-008 of 29 June 2017 establishing the municipalities in Togo. 2007-011 of March 13, 2007, on decentralization and local freedoms.

3.2. Planning tools for Greater-Lomé

The city of Greater-Lomé has known two (02) planning documents during its history. Before the elaboration of these two (02) planning documents, there was already a first plan carried out in 1897 and a second carried out in 1913. The first German governor, August Kohler, was the planner of these two first plans of the Togolese capital. Indeed, Togo therefore indirectly, the city of Lomé has known, through its history, more than one colonial system. First, the German system, then after that of the English, and finally the French system.

The 1897 plan was about the plans of parcel divisions over an area of 150 hectares intended to accommodate national and foreign traders. Indeed, the year 1897, is the year in which the German administration left the city of Zébé for the city of Lomé, to establish the new capital of the country there (Marguerat, 1989). This is a semi-Radius concentric plane. This first nucleus was delimited by the Circular Boulevard and the Ocean, suddenly representing the current city center.

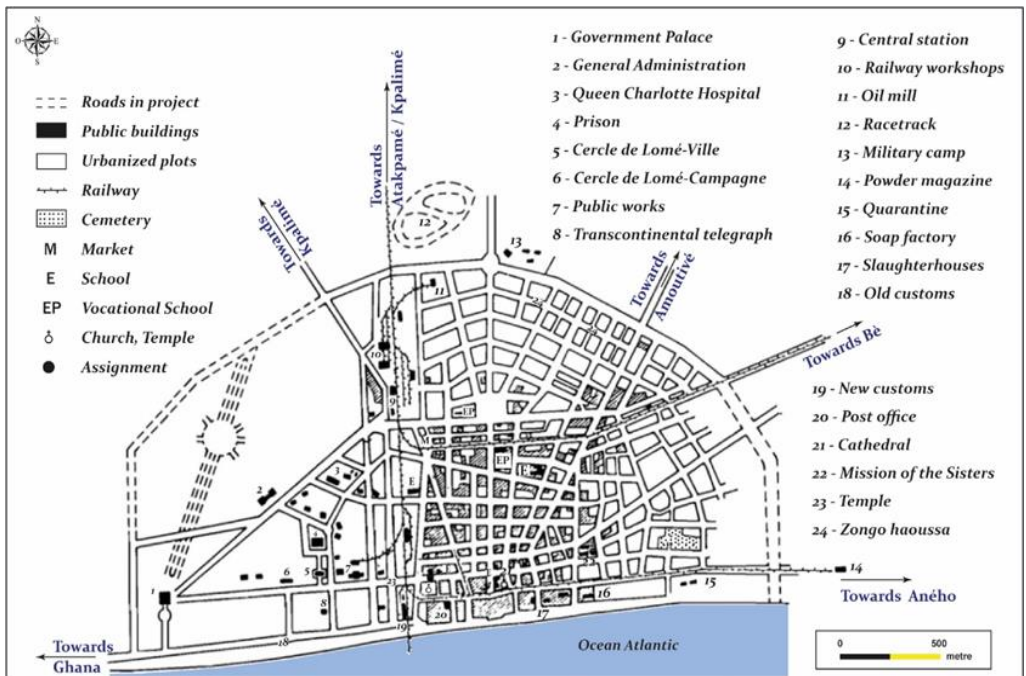

Figure 2: Plan of Lomé in 1913 (Source: Marguerat, 1989)

The 1913 plan is a subdivision, therefore the first town planning document for the city of Lomé (Figure 2). It was the French who, after the First World War, became the colonial power that implemented this subdivision plan from 1920.

• 1981 Master Urban Plan

The 1981 Master Urban Plan is the first planning document for the city of Lomé (Figure 3). It was produced by the Italian agency called Technosynesis. The plan was the first real planning for Greater Lomé, with orientations and actions planned over 20 years. This plan set the development guidelines and defined an urban perimeter in which the city of Lomé was to evolve spatially. Notwithstanding the content of the 1981 Urban Master Plan, it should be remembered that has only been partially implemented⁴.

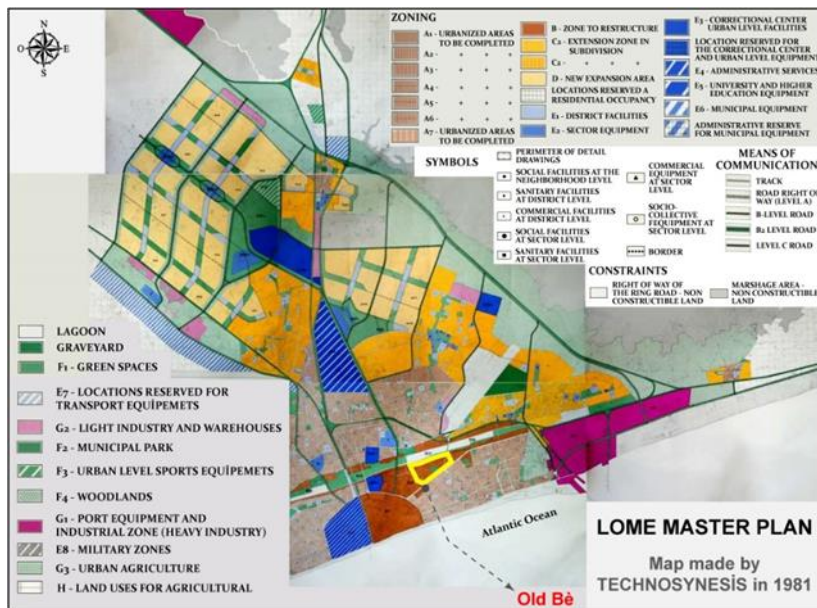

Figure 3: 1981 Master Urban Plan of Lomé (Source: Agence Technosynesis, 1981).

The main orientations adopted in this context are as follows:

- safeguarding the natural and urban environment;
- the creation of service to meet the needs of the population;
- the distribution of facilities in the urban space at different scales such as the city, urban sectors, and districts;
 - the establishment of certain activities such as small industry, crafts, or urban agriculture in the districts;
 - the creation of a second center in the heart of the expansion zones;
 - the construction of a water treatment plant and
 - the creation of a green zone (agro-pastoral) on either side of the bypass.

As mentioned above, several of the orientations proposed in terms of infrastructure networks have not been implemented. In addition to carrying out two major remedial operations between 2010 and 2015 such as the construction of the bypass to divert traffic from the port area and the construction of the axes structuring the north-west pole but which unfortunately does not go achieve the objective of the initial plan, due to the lack of recommended land reserves.

⁴ Greater-Lomé Development and Urban Master Plan, Volume I - Presentation report page 36.

None of the other big plans have been realized. An example of the green stripe along the Zio valley (initially reserved for urban agriculture, wooded areas, and plantations) is today occupied by residential areas even though they are liable to flooding. Also, the service frames provided in the extension zones are not respected in the subdivisions carried out. The Old Bè as well as the left half of the area included in the circular boulevard have been identified as a Restructuring Area. Indeed, urban restructuring, which is essentially a physical operation, has been decided for several sectors of Greater-Lomé. All these actions have never been implemented.

- **2018 Greater-Lomé Development and Urban Master Plan.**

The overall objective of the Greater-Lomé Development and Urban Master Plan is to set the strategic orientations of the territory and to determine, in the medium, short and long term, the general destination of the soils. As the orientations of the 1981 Master Plan were only halfway, some of them were taken up for the 2018 Master Plan. The main orientations adopted continued the territorial diagnosis, within the framework of this town planning document are the following (Figure 4):

- Metropolization, polarization, and centralities

This involves distributing facilities of metropolitan interest on the scale of the metropolitan area and a hierarchy of centers of centrality affirmed and structured.

- Economic competitiveness

This second orientation consists of the hierarchy of tertiary economic centralities; to proceed with the implementation of integrated urban logistics; a lagoon area favorable to relaxation and leisure; to promote an adequate hotel offer and to develop agricultural land.

- Urban recomposition and habitat

It is a matter of proceeding to a change of the Administrative and Commercial Center of Lomé; developing the maritime facade of Lomé into a qualitative seafront; proceeding with a strategic approach to the land of the central services of the State; developing urbanization along structural axes; constitute a green belt and agricultural development zones and proceed with the development of operations of urban transformation of the housing zones to be regularized, rehabilitated, densified and restructured.

- Improvement of urban mobility

Here, it is a matter of organizing a mobility strategy by the development of an urban travel plan and a traffic plan, of organizing multimodal exchange poles, public transport with a high level of service. on structuring paths; to preserve the site of the railway tracks in order to create a mass passenger transport network capable of connecting the new airport of Tsévié and to proceed with the creation of an Urban Transport Organising Authority (UTOA) of Greater-Lomé.

- Environmental Protection

Develop the Zio floodplain; preserve the agricultural and tourist character of the Baguida coastal barrier; engage Greater-Lomé in the treatment of wastewater and domestic sludge; build rainwater retention basins; safeguard the lagoon system and the connecting channels; preserve the last forests of Greater-Lomé; create an urban park to replace the Agoè-Nyivé landfill and the shooting range; develop an urban green corridor under the high voltage lines between Lomé and Togblé; limit noise pollution and relocate industries whose activity presents a risk to the population.

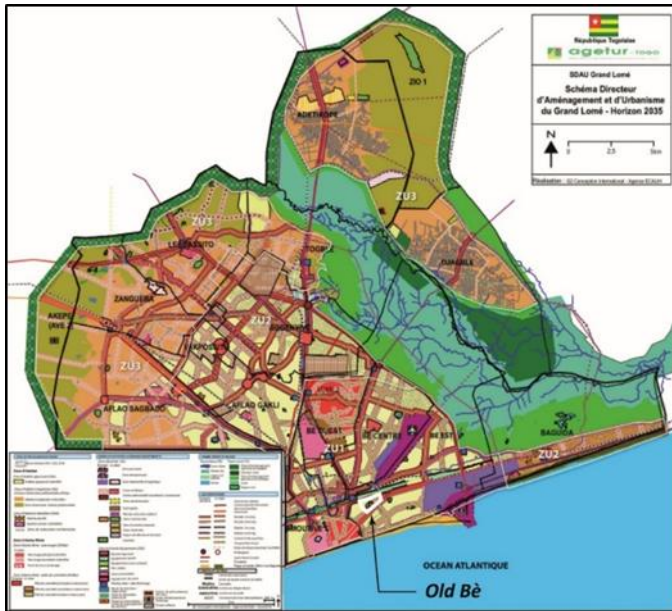

Figure 4: Greater-Lomé Development and Urban Master Plan (Source: Group of G2 Conception - ECAUH, 2018)

Old Bè, Old Agoè, and several sectors of Greater-Lomé have been identified as areas that should benefit from an urban transformation operation given their current state of insalubrities and dilapidation.

- **Urban evolution of Greater-Lomé and socio-cultural consequences**

The post-colonial period more precisely the last four decades is strongly marked in the countries of Africa in general and those of the west coast, by a particularly rapid urban growth (Biakouye, 2014). Indeed, the small sub-Saharan towns at the end of the colonial period quite quickly became metropolises as explained in the context. This urban growth has led to a relatively rapid spatial dynamic, especially in the peripheries, and is characterized by socio-spatial changes, with serious consequences both for the living conditions of city dwellers and for the organization and management of urban space. The fact is that in reality, the growth of Lomé has become uncontrolled, rather anarchic, leading to various serious problems which are essentially reflected in the inadequacy of basic socio-community facilities, the absence of sanitization, the degradation of the environment, the housing crisis, and the development of precarious housing, in short, the appearance and multiplication of poorly-equipped and under-integrated districts (Nyassogbo, 2010). Thus, like other West African metropolises, the development of Greater-Lomé is marked by self-construction led by the inhabitants themselves and without the control of the public authorities. This lack in terms of presence on the part of the public power makes the investment and the attention paid to the control of the spatial extension of Greater-Lomé obsolete. It is the appearance of all of these problems caused by the disproportionate urban sprawl of Greater-Lomé that triggered a change of paradigm. Indeed, the districts of Greater-Lomé are today the target of public power investments to control urbanization and therefore the disproportionate spatial extension of the latter.

The districts are in a state of continuous deterioration. These various troubles caused by the evolution of the city seem to be becoming major challenges that undermine urban cohesion and harmony, especially since the problems are not only located in the peripheries but also in the central districts. This explains the

multitude of urban regeneration operations on the territorial space in Greater-Lomé. Old Bè is one of these central and historical districts, in a critical state with an endangered environment, a degraded living environment, and a chronic lack of basic socio-community facilities. It has been identified as an area in need of restructuring.

• **New projects emerging to regeneration for Greater-Lomé**

The desire to make Greater-Lomé a truly competitive development pole emerged at the end of the 2010s with the launch of several flagship programs aimed at making the city of Lomé a true capital of West Africa. We have the Urban Planning Project of Togo (UPPT) launched in 2011 which aims at the construction and development of sanitization works, the strengthening of institutional capacities, and the supplies to the technical services of the communes and which should make it possible to relieve more than 300 thousand households. The main objective is to improve the standard of living of the populations of Lomé by securing and improving the urban environment. In the same vein, we have the Emergency Project for the Rehabilitation of Infrastructure and Electrical Services (EPRIES) in 2009 which aimed to restore, increase, and extend the access of the population of Lomé and its peri-urban districts to infrastructure services and to improve their living conditions. Concretely, it was a question of proceeding with drainage and sanitation; the rehabilitation of urban roads; supply of drinking water, and rehabilitation of the electricity network. In the same vein, we find the Lomé Urban Environment Project (LUEP) launched in 2006. During this year the failure of public services in the areas of rainwater treatment and garbage collection was observed. The lower part of the city of Lomé suffered from annual flooding. The Lomé urban environment plan was launched to respond to these shortcomings. In 2010, the emergence of the Lagoon Zone Development Project (LZDP) was part of a vast modernization plan which included the dredging of the East Lake and the equilibrium channel of the great Lomé lagoon, the dredging from the lagoon of Bè and 5 urban lanes over a length of 5692 meters. We also note the City Development Strategy of Greater-Lomé (CDS Greater-Lomé) adopted in July 2012. The Lomé Urban Development Strategy is a strategic planning tool allowing the implementation of short-term actions within the framework of a long-term strategy. It is also a broad-spectrum multisectoral development tool, which makes it possible to address all urban aspects: economic, political, social, and environmental. It resulted in the formulation of a futuristic, realistic, and shared vision: “By 2030, Greater-Lomé will be a modern, healthy, attractive urban community, endowed with a strong local government, a transit center, a competitive development pole in West Africa and a better-structured agglomeration where citizens are well-developed”. This strategy will subsequently lead to the development of the Greater-Lomé Development and Urban Master Plan adopted in 2018. The general decisions in the planning proposals of the City of Lomé and the decisions regarding the Old Bè are summarized in the table 1.

Table 1: Summarise plans and proposals for Greater Lomé.

Name	Year	General decisions for Lomé	Decisions for Old Bè
Development plan	1897	- Develop a 150-hectare area to accommodate national and foreign traders.	-
Subdivision Plan	1913	- Define the blocks that are to house administrative and service facilities; - Define the blocks that are to house residential buildings; and propose a road system.	-

<p>Urban Master Plan</p>	<p>1981</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Safeguarding the natural and urban environment; - The implementation and distribution of facilities in the urban space at different scales (city, urban sectors, and districts); - The establishment of activities such as crafts or urban agriculture in the districts; - The creation of a second administrative center in the heart of the expansion areas; - The creation of a water treatment plant and - The creation of a green zone on both sides of the bypass road. 	<ul style="list-style-type: none"> - Proceed with the restructuring of Old Bè.
<p>Urban Development Strategy</p>	<p>2015</p>	<p>By 2030, Greater-Lomé will be a modern, healthy, attractive urban community with strong local government, a transit center, a competitive development hub in West Africa, and a better-structured agglomeration where the citizen is empowered.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - By 2030: the living environment of the commune in which Old Bè is located will be developed and will offer the population a healthy environment, equitable access to basic social infrastructures and a territory where land and housing issues, as well as access to credit and well-paid jobs, will have found an adequate and lasting solution. - Safeguard the image of the old city.
<p>Development and Urban Master Plan</p>	<p>2018</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Metropolization, polarization, and centrality - Economic competitiveness: it is a question of prioritizing economic centralities and creating new economic zones - Urban recomposition and housing - Improving urban mobility - Improving access to urban facilities and services - Environmental protection: this involves preserving and developing water bodies 	<ul style="list-style-type: none"> - Proceed with the restructuring of Old Bè. - Develop the lagoon area of Bè as a recreation and transport area. - Identify as an area to benefit from architectural restoration. - Identify as an area to be covered by individual sanitation through the implementation of watertight pits.

Regarding sanitation programs and improvement of the urban environmental framework of Greater-Lomé, monitoring, and maintenance not being present, Greater-Lomé is still characterized by high insalubrity and optical and chemical pollution and bacteriological soils. Solid waste litters the streets, sidewalks, and public places of the city and illegal dumps are proliferating everywhere. As mentioned above, the only town-planning document for Greater-Lomé is the Master Plan for Planning and City Planning for Greater-Lomé adopted in 2018 is still not translated into operational town planning tools with the development of plans details and operations of urban restructuring and regularization. Thus, the absence of these plans makes impossible this desire to make Greater-Lomé a modern, healthy, attractive, and better structured urban community where the citizen blossoms. In this trend, we observe the case of Old Bè, a village nucleus whose transformation was acted upon in the two planning documents of the capital of Togo, but to this day is still in a situation of continuous degradation.

3.3. Analysis of the Current Situation of the “Old Bè”; a Cultural, Human, and Architectural Heritage

Bè is a working-class district in Lomé the capital of Togo. Located in the south-eastern part of Lomé, Bè extends from the Atlantic Ocean to the lagoon of the same name, itself limited by a plateau (Tokoin hill in particular) almost parallel to the sea, which we can see in Lomé (Figure 5). Bè is made up of several districts.

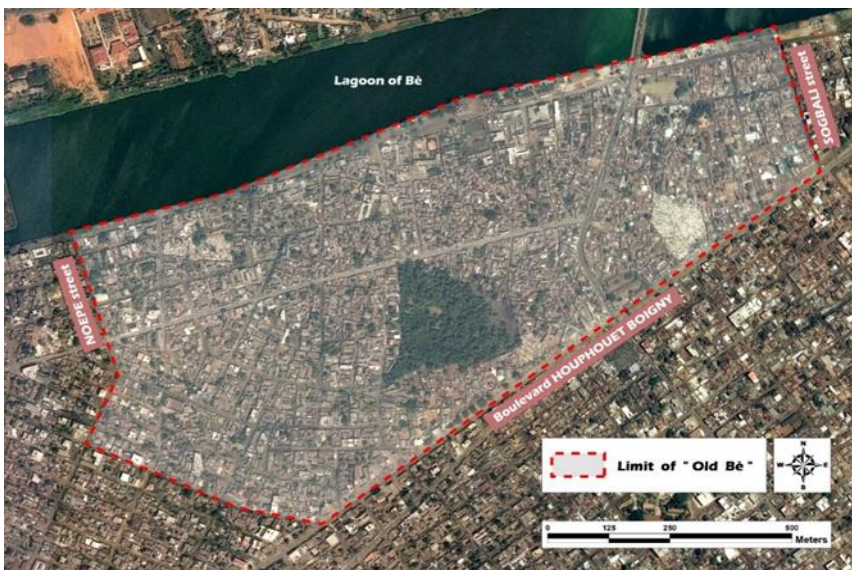

Figure 5: Location of "Old Bè" (Realization: Dong Tchadre, 2022 / Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

The "Old Bè" which covers 77 hectares is the oldest district of Bè. The "Old Bè" is limited to the north by the lagoon of Bè, to the south by boulevard Houphouët Boigny, to the west by rue Noepe and to the east by rue Sogbali⁵. As mentioned above, the perimeter of “Old Bè” does not concern the whole of Bè but the village core made up of the islet of Bè, its sacred forest, and its surroundings.

⁵ Delimited by the Development Committee of Bè (DC Bè) met within the framework of the elaboration of the Development and Urban Master Plan of Greater-Lomé.

24 | Dong TCHEDRE, Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

As for the history of "Old Bè", it merges on several levels with that of the city of Lomé. Indeed, the village core of Bè is a very old village, well before the city of Lomé, (Marguerat, 1989). It is common knowledge that it was Dzitri who founded the city of Lomé in 1630, in the 17th century. Dzitri named this place Alomé about the trees which vegetated there and whose fruits are called "alo". The Ewés having fled Notsè, would therefore be the first inhabitants of Lomé. The second would have come from the east, that is to say from Dahomey (now Benin) to flee the war. Having settled down comfortably in Lomé, Dzitri decided to found for his eldest son Aglen a village, initially called "Adelatô" (hunting district) then Bè.

The urban analysis allows the evaluation and creation of a project context favorable to the development of cultural districts, by initiating a reflection on the site to include the notion of public space and urban development upstream of the project. Concretely, it is a matter of studying the socio-economic elements and the urban morphology.

- *Population*

The Old Bè with an estimated population of 9,471 inhabitants⁶, benefits from a considerable density in a context where the urban fabric is marked by constructions on the ground floor, of the plot. The inhabitants of Bè come mainly from the traditional families of Bè present for several generations. Thus, the traditional configuration of plots (large size) and islands takes on its meaning.

- *Services*

- *Infrastructure service*

The "Old Bè" is an area with a very unstructured road network (Photo 1,2 and 3). Only has three developed lanes, two of which turn in the East-West direction.

Photo 1, 2 and 3: Street, a lane of 1m and a lane of 1.5 m (Source: Sandani and Babale, 2021)

This state of affairs makes North-South connections complicated. Exactly, there is an absence of a structuring axis in this direction outside the street Augustino DeSouza. Access to the interior of the islands is also difficult because of the configuration of the tracks, some of which are less than two meters in length. The network serving the concessions is similar to a real network of alleys.

⁶ Greater-Lomé Development and Urban Master Plan of 2018 (Phase II: Prospective, Page 129).

25 | Dong TCHEDRE, Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

The various networks such as the gutters for sanitation and the drinking water supply network are often linked to the road network. Thus, the absence of a structuring road network leads to the non-existence of other miscellaneous networks, making life in Old Bè unbearable. Access to households is only possible by walking and circulation on the developed axes is very difficult because stormed by the beginnings and small retail business. There are drinking water supply problems for households on the site. Indeed, the network does not cover the “Old Bè” where the road network is in poor condition, with tracks of the order of one meter.

- *Surface structure service*

Old Bè has many facilities for public use, which are nevertheless insufficient to meet the needs of the population. The service is distributed all over Old Bè without any particular focus (Photo 4,5 and 6). In terms of educational services, there is a total of 16 schools, however, these schools, mostly private (15 out of 16) do not allow all children to have access to them because the cost of schooling is quite high, only public primary schools in Togo being free. It is important to point out that these schools are located for the most part on very dense plots with the absence of sports grounds and relaxation areas. Regarding the other public spaces, the Old Bè has seven (7) public spaces to be developed.

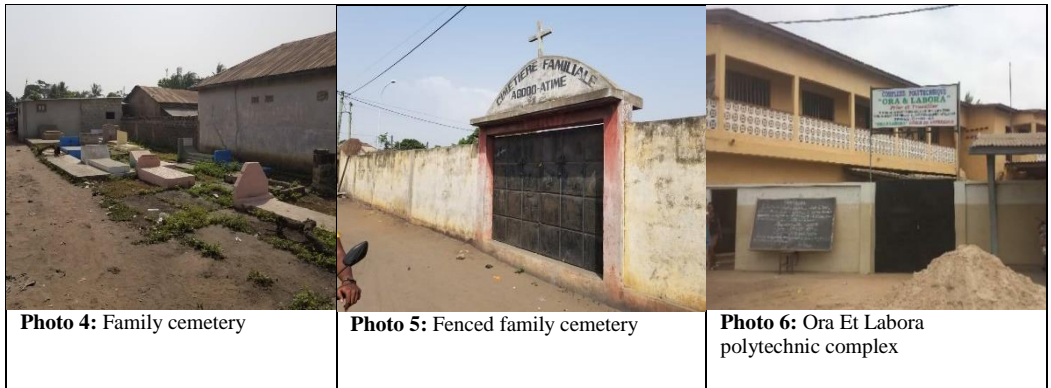

Photo 4: Family cemetery

Photo 5: Fenced family cemetery

Photo 6: Ora Et Labora polytechnic complex

Source: Sandani and Babale, 2021)

These places host important community events like weddings, funerals, and voodoo worship events. In the category of commercial services, we note the domination of local shops, along the main axes (Boulevard Houphouet Boigny, Amemakalibla Street, Augustino DeSouza Street, and Samai Street) (Figure 6).

Given its traditional character, Old Bè has a specificity, the presence of a fairly large number of family cemeteries. Indeed, there is a total of eight (8) cemeteries. In terms of health service, the zone has only one clinic dealing with prenatal and postnatal care. This situation is very critical and must be corrected. Regarding the local safety service in the Old Bè, it must be said that there is none. However, it does benefit from the presence of the police station less than 10 minutes from Old Bè.

Figure 6: Analysis of "Old Bè" (Realization: Dong Tchadre, 2022 / Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

In terms of religious facilities, we have a total of eight (8) facilities of this kind, including places of animist worship (03), mosques for Islam (01), churches for Christianity (04) (Figure 6). There is a coexistence of several religions in our area as a result of a strong cultural identity.

3.4. Urban morphology of Old Bè

Despite its historical character and its past, it is necessary to note the virtual absence of writing or study on the Old Bè relating to its morphology and the various components of its structure. Nevertheless, reading the formation of the urban fabric of Old Bè is rather easy to read, in particular through an analysis of the configuration of the blocks, plots, and transportation axes. The Old Bè can be separated into three main areas namely: the area of the Sacred Forest, the regular area, and the area of the old district (Figure 7).

Figure 7: Spatial organization of "Old Bè" (Realization: Dong Tchadre, 2022/ Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

- *The area of the Sacred Forest of Bè*

The Sacred Forest Bè plays a very important role in the management of natural resources and the conservation of biodiversity, especially in the context of Greater-Lomé where this forest happens to be the only open space planted (Photo 7). The Sacred Forest Bè is perceived to be a very important part of the cultural heritage for the population of Lomé and Togo. In old Bè, the sacred forest is at the heart of the life of the community because it is the place of the practice of ancestral religious beliefs. De facto, we can guess that we are in the middle of Vodou, one of the most widespread religions in Togo.

Photo 7: The priestesses in the sacred forest of Bè (Source: [Africavivre](#))

The social balance of these communities is guaranteed by this heritage element that is the sacred wood. So, we must recognize in animism a humanism that is expressed in several values within African societies in general. Sharing, hospitality, love, solidarity, in short, “Living together” which is becoming a fashionable concept these days, are secular values that flow in the blood of those who have their identity anchored in Vodou belief (Edem Kodjo Latevi, 2019).

Photo 8

Photo 9

Photo 8 and 9: Entrance and Construction of a fence around the Sacred Forest of Bè (Source: Sandani and Babale, 2021)

In addition to its role as a place of worship, an important place for managing crises that communities may experience, the Sacred Forest of Bè is a witness to the history of the community (Photo 8 and 9). Indeed, the Sacred Forest was the place of hiding of the Adjias when they arrived.

Despite its heritage status, the sacred forest of Bè faces two major challenges that put its life in danger. Within these difficulties, we find the insalubrity around the forest and the reduction in the area of the forest. The forested island is surrounded by piled-up waste. It has been used as a public latrine for years. Indeed, we

observe fragments of the sacred forest of Bè which disappear and leave their places of residential buildings. To overcome these various problems, the authorities decided to set up a fence to protect and conserve the sacred forest.

- *The regular zone*

This zone is the last in terms of temporality of the Old Bè.

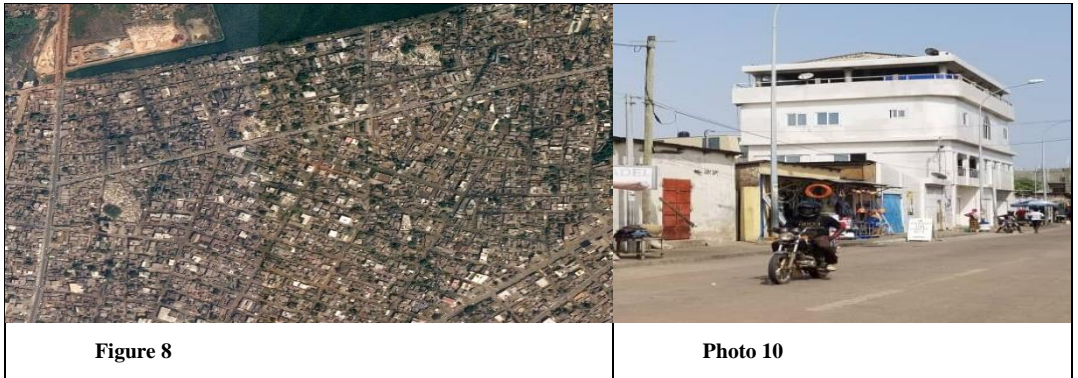

Figure 8. Spatial organization of the core of the regular zone (Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

Photo 10. Modern type frame (Source: Sandani and Babale, 2021)

This zone is much more regular with a more or less orthogonal grid and regular plots. It is located in the western part of Old Bè (Figure 8). The plots in the zone perform different functions, we have the housing functions, the administrative function, the commercial function, and the educational function. However, a parcel can perform several functions at the same time and thus be a mixed-function parcel. There are many more modern-type dwellings in this area than in the village core (Photo 10). Commercial activity is structured around major road axes and more regular and better-dimensioned service axes.

- *The village core area*

The village core area includes all of the eastern parts of Old Bè and even includes the sacred forest (Figure 9).

Figure 9: Spatial organization of the core of the village core area ((Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

Photo 11: Old type frame (Source: Sandani and Babale, 2021)

This area houses the voodoo convents which is a structure, a framework where the training of followers of the voodoo religion takes place. The area of the village core has a particularity, it is the family cemeteries, there are a total of eight (08) cemeteries. The fabric of this area is marked by traditional style with concessionary habitats in the spatial organization (Photo 11). Indeed, we discover large plots and in terms of construction methods, we note the preponderance of the traditional in the core having mostly residential functions (individual housing and collective housing) and the worship function (with voodoo fetish statues and pieces dedicated to voodoo ceremonies and worship). Still, about the dwellings and particularly the heights of the buildings, the area is characterized by a very low built environment. This is partly due to the difficulties of the transfer and acquisition of land in this area. As mentioned above, land changes little because of its inalienability. This practice penalizes the evolution and change in the form of buildings and types of housing.

The built environment in Old Bè is undoubtedly the oldest in the capital of Togo. These buildings do not benefit from any treatment due to their historical values and the vicissitudes of history translated by bad weather continue to deteriorate. Particularly in the village core, buildings are dating from the pre-independence period (before 1960) and are often in a state of total dilapidation. Habitats are generally rectangular or square and with a courtyard in the middle. The concrete blocks are made of dried clay covered with cement plaster and the roof of corrugated iron. This type of housing is often referred to as a “Soldier line.” This term is used to refer to a linear, multi-room construction made along one side of the plot. Most of these accommodations do not have amenities and sanitation. For decades there has been a new one around the lagoon. It is the emergence of a small slum, one of which is in Old Bè (Liberté Togo, 2016). It is necessary to underline at the outset, the heterogeneous character of these precarious dwellings where people live. These constructions are anarchic and often on illegally occupied land.

However, in recent decades there has been a change in the habitat landscape. Indeed, some new buildings are appearing in the heart of the village core and as we move away from it, we tend towards modern construction techniques. To provide a larger living space per inhabitant, it would be crucial to promote the development of the built environment and to unblock the situations of succession and transfer of land titles.

- *The lagoon of Bè*

The Bè lagoon is one of the portions of the Lomé lagoon system. Indeed, the lagoon of Lomé is an expanse of water made up of four lakes (West Lake, East Lake, the Bè Lagoon, and the fourth Lake) and dividing the city of Lomé into two parts. The lagoon of Bè is part of the northern border of Old Bè (Figure 10).

Figure10

Photo 12

Figure 10: The Bè lagoon (Source: Ortho-image, 2014, PGCIT)

Photo 12: Insalubrity around (Source: Sandani and Babale, 2021)

Today and for years the lagoon of Lomé in general and particularly the lagoon of Bè is strongly affected by human activities whereas it is found to be a fishery resource for the populations of Lomé (Photo 12). Indeed, fishing is the most practiced activity in connection with the lagoon.

The results presented following studies carried out at these heights mentioned above in the scientific journal WATER concern inorganic contaminants (metallic trace elements, TME⁷ and rare earth, TR) in the sediments of this lagoon. These elements induced by human practices and activities make a potential resource a source of health problems. These contaminants are very toxic. There is a risk of seeing the lagoon system transforming into a marsh, accentuating the risk of flooding and the presence of diseases in the surrounding districts (Greater-Lomé, Development and Urban Master Plan, 2018). The latter in the period of heavy rain for lack of protective structure overflows and floods the surrounding districts.

3. 5. SWOT analysis of Old Bè

The urban diagnosis of Old Bè will be carried out using the SWOT (Strengths Weaknesses Opportunities Threats) analysis tool. The SWOT analysis mentions the Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats of the different elements of the urban analysis in the economic, cultural, and social environment of Old Bè. Furthermore, the SWOT allows us to highlight the recurrent problems of the territory and to prioritize the different actions within the framework of an urban regeneration approach. The aim was to carry out a SWOT analysis. Indeed, the analysis of the different problems allowed us to identify the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of Old Bè to help define a strategy (Table 2).

Table 2: SWOT analysis

Strengths	Weaknesses	Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> - A hydraulic network (Bè lagoon); - A sacred forest. - Presence of some wasteland used as public squares. - Presence of a public square; - Large supply and good distribution of public schools - Existence of gutters along asphalt roads. - A young and 	<ul style="list-style-type: none"> - Muddy soil in the rainy season; - Anarchic cutting of trees and disappearance of the sacred forest; - Illegal occupation of the banks of the Bè lagoon; - Presence of wild dumps in the old Bè. -Land speculation; - Presence of large plots; - Practice of alienation by some conservative properties. - Lack of landscaped areas; - Insufficient sanitation and drinking water supply facilities - Lack of protection works around 	<ul style="list-style-type: none"> - Strong will of the local authorities to develop the surroundings of the Bè lagoon; - Strong will of local authorities to protect the sacred forest; - Strong will of local authorities to control flooding. - Acquisition in the public interest. - Undertake street and lane improvements in the course of urban 	<ul style="list-style-type: none"> - Environmental and ecosystem degradation; - Alteration of the quality of the water resource due to unconventional practices around the water resource; - Pollution of the Bè lagoon and the atmosphere; - Development of diseases due to unhealthy conditions and pollution; - Hydrography (lagoon) source of flooding in the rainy season;

⁷ The ETM contents are relatively high for arsenic, cadmium, molybdenum, lead, antimony, tin and zinc in the sediments of the three lakes of the lagoon.

<p>dynamic population;</p> <ul style="list-style-type: none"> - A population attached to customary values. - Effective effort to adapt between tradition and modernity in the buildings. - Presence of the Bè lagoon, a fishing resource. 	<p>the lagoon;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poor location of commercial floors along the asphalt roads; - Very low supply and uneven distribution of public schools; - Poor provision of sanitary facilities - Abuse of nature by waste; - Proliferation of anarchic dumps; - Almost total absence of leisure facilities and public squares; - Undeveloped cemeteries adjacent to dwellings; - Impassability of roads; - Lack of gutters; - Difficult accessibility; - Lack of local health facilities. - Non-use of good hygiene practice daily is by the population; - Strong socio-economic contrast between urban and rural areas. - The construction process is informal and uncontrolled; - Presence of large plots that do not rationalize spatial occupation. - Embrittlement of natural ecosystems by the uses of the population; - Predominance of the informal sector; - Lack of accommodation facilities (inns and hotels). 	<p>regeneration.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cultural heterogeneities; - Religious practices as a place of gathering and territorial structuring are indispensable. - The authorities pronounced will to proceed with an architectural restoration operation in Old Bè. - Presence of the Bè lagoon and the sacred forest constitutes a landscaping potential. - Sacred forest not fully exploited, a tourist potential; - Presence of banks of the lagoon not yet exploited; - Potential for developing a cultural economy. 	<p>Climate change.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Land disputes. - Increased environmental pollution; - Lack of policies for sustainable use and management of the environment and natural resources; - Development of diseases due to unhealthy conditions and pollution. - Disinterest of young people in the old customs of Old Bè. - Unavailability of land due to inefficient use of plots; - Absolute disappearance of traditional identity buildings in favor of modern buildings. - Hypertrophy of the Old Bè; - Absence of an infrastructural environment allows a good structuring of activities in Old Bè.
--	---	--	--

Indeed, the SWOT analysis shows that the environment of Old Bè is constantly and increasingly polluted and therefore its ecosystem is fragile. In particular, the Lagoon of Bè is an important source of fishing, and its lagoon banks in particular offer possibilities for fun and attractive developments. The SWOT analysis also reveals a rich cultural heritage in Old Bè, but this is not promoted. Original initiatives related to culture are imperative. Another element revealed by the SWOT analysis is the almost non-existence of a tourist economy, despite important assets.

The willingness of the authorities to set up a lagoon transport system and to develop the banks is an opportunity that Old Bè has and which will give a boost to the economic sector. The various economic activities carried out in Old Bè are informal, so a restructuring and relocation of activities are to be expected. Furthermore, the SWOT analysis also highlights the chronic lack of local facilities, which implies a reconsideration of this problem in a redevelopment of the area. In light of all these problems, actions will be taken to solve them.

4. Argument: Urban and Architectural Interventions: What Approach to Urban Regeneration Adopted in Be and in The Context of A Sub-Saharan African Capital?

The city of Lomé and particularly the Old Bè certainly has the characteristics of a locality that has benefited from an urban regeneration operation, but unlike most cities in the North has specificities that are personal to it. Indeed, like the mother districts of sub-Saharan capitals, which do not benefit from the treatment of a heritage-listed UNESCO (2005) world heritage site, there are special states.

In the old Bè, as in the old districts of African cities, basic social and community facilities are almost non-existent, and access to housing is very complicated because of the configuration of the streets. The streets are flooded in the rainy period. Concretely, the heritage in old Bè is reflected through what elements?

An old modern Bè, healthy and attractive this translates only through an approach of urban regeneration. Indeed, Ahokpe and Serdaroğlu Sağ (2021) asserted that the regeneration approach, the concept of cultural districts is used even if often at the base the area contains little or no cultural heritage or any cultural activity and that it is an urban policy approach to revitalize an urban area. In the same sense, Montgomery (2003) argues that the development of cultural districts with high tourist and economic potential in recent times is a deliberate model of urban regeneration of declining urban areas. In practice, what solutions, what elements should be changed, what approach to urban regeneration to make Old Bè a healthy, modern, attractive and, cultural district (Table 3).

Notwithstanding the difference in context Kim et al., (2020), argue that community engagement can be and is an element that can eradicate the various ills of an area that can benefit from an urban regeneration approach. Participation, as a concept in urban projects in Africa in general and in West Africa in particular, is a utopia. Indeed, the inhabitants do not participate in the actual design of the projects. It is in this sense that Daglio et al. (2020), argue that the success of the regeneration project of the historic district of Oliena (Nu) can be explained by the success of the annual workshops.

As mentioned above, the population of old Bè, at least a large part of the inhabitants, is still very attached to the customs, folklore, and land of old Bè. It will thus be opportune to define a strategy for the participatory part of the urban regeneration approach. As a first step, organize awareness-raising and training campaigns for the target population living in old Bè. During these awareness and training campaigns, it will be a question of explaining what a project consists of within the framework of an urban regeneration approach and its objectives. Always before and during the start of the concrete project, proceed with the organization of workshops as in the project of regeneration of the historic district of Oliena (Nu). These workshops will be open to all socio-economic and monthly classes over the entire period of project development and implementation. Within these workshops, the question of heritage will be one of the most important points to be dealt with. The enthusiasm of the population will be natural if the urban regeneration approach is centered on culture. To this end, Xuili and Maliene (2021) argues that successful culturally focused urban regeneration projects should involve people's sense of belonging to a place (Miles and Paddison, 2005). Likewise, Bailey et al. (2004) argue that linking local cultural projects to civic identities can help local communities and strengthen local uniqueness.

It will be a matter of defining possible orientations and actions of intervention, making it possible to make more visual the cultural identity of old Bè through its social and cultural particularities. It will thus be a question of focusing our regeneration approach on culture to give an identity to the old Bè. Likewise, Xuili and Maliene (2021) argue that culturally-focused urban regeneration strategies have been widely used to create a positive urban landscape, stimulate urban economic growth, and improve the competitive position of cities (Bassett, 1993; Bianchini and Parkinson, 1993; Garcia, 2004; Evans, 2005).

The production of cultural elements within the framework of the urban regeneration of old Bè will have as its flagship the sacred forest of Bè. The latter must first benefit from a clear and clear delimitation. This limit which will be protected by a concrete block wall will be framed by a tertiary pedestrian route. Indeed, as said above, it has lost a large part of the area due to human activities. Despite the current setting of a fencing belt around the forest, a study must be carried out to redefine a new one for exploitation both to maintain the religious practices and the cultural events that take place within the forest and also to develop other activities to make the forest liveable.

In addition to the sacred forest, which is a heritage in its own right, Old Bè is a history and a concentration of customs and folklore. These are not tangible and therefore fall into the category of intangible heritage. It will be a question of materializing this intangible heritage spatially on the territorial space of Old Bè. First, modernize the community center in order to highlight the culture, folklore, history, and heritage of old Bè. Schedule exhibitions and events in this center to meet and popularize the past of old Bè. Secondly, it will be a question of rearranging the axis passing in front of the sacred forest and creating an animation translating the story of old Bè along this path and around the sacred forest. Thus, create a historical path on the fence around the forest and along the new path developed through the installation of an urban facade through wall frescoes.

These frescoes will describe the history of the Ewé people, the Adjas people, the birth of the city of Lomé, and the old Bè. All of these elements will promote the birth of several cultural and tourist activities that bring old Bè to life and make it dynamic.

Thus, creating a sustainable urban life around cultural activity. These aforementioned elements combined with the results of the various discussions within the workshops. These will produce interesting cultural activities that can provoke a craze within the old town and its surroundings.

It is about the physical transformation of old Bè. Indeed, any initiative and proposal leading to a physical transformation (urban and architectural) of an already built human settlement should above all, first of all, address the conversion of the perception of the inhabitants of this establishment, according to the European landscape convention (European Council 2000), and therefore benefit from their involvement and full participation.

Table 3: Some approaches to a solution.

Determining priorities for urban regeneration	Suggested strategies/interventions
<p>What to do to eliminate the negativities of the weak points</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Protect and develop the banks of the Bè lagoon; - Restructure the road network in the village district of Bè; - Raise awareness among the population about hygienic practices; - Set up a campaign to raise awareness among the population on the importance of mutation and renewal of buildings; - Program and better distribute basic socio-community facilities; - Restructure all economic activities that clutter up the primary roads; - Proceed with the development of public squares; - Construct protective structures around the lagoon to protect Old Bè from flooding; - Provide for the construction of sanitation and drinking water supply works; - Proceed with the paving of the various streets to alleviate the problem of muddy ground in the rainy season.
<p>What needs to be done to support the strengths</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Clean up the hydraulic network (Bè lagoon); - Develop the surroundings of the Bè lagoon as a place of relaxation and recreation; - Redefine and protect the limits of the sacred forest; - Develop the sacred forest in two areas: <ul style="list-style-type: none"> - the sacred part where customary and cultural uses and religious practices are held, which will be left as it is, and - the non-sanctuary part (non-sacred) where a public garden, a place to relax, and a play area will be created. - Encourage the youth of Old Bè to invest in the transformation of the latter; - Take advantage of the population's attachment to customary values by organizing festivals; - Develop the various public squares in Old Bè as a place

	<p>to relax;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strengthen the educational framework of Old Bè by programming public schools; - Adapt traditional practices to modernity in the construction and development of public squares; - Create a historical pathway within Old Bè; - Create an urban facade through murals that meet the history of Old Bè.
<p>What to do to assess opportunities</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Take advantage of the authorities' strong desire to develop the area around the Bè lagoon and to develop lagoon transport; - Take advantage of the local authorities' strong will to protect the sacred forest to prevent its disappearance; - Take advantage of the authorities' strong will to control flooding by making specific proposals for the portion of the lagoon overlooking Old Bè; - Strengthen the unifying character of religious practice to better structure the territory; - Possibility of acquiring land for public use to set up facilities and carry out other types of development; - Take advantage of the potential of the Old Bè heritage to develop a cultural and tourist economy; - To take advantage of the authorities' pronounced will to proceed with an architectural restoration operation in Old Bè; - Take advantage of the presence of the Bè lagoon and the sacred forest to improve the landscape perception of Old Bè.
<p>What to do to mitigate threats</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Raise awareness of the population on the degradation of the environment and the ecosystem and the pollution of the lagoon induced by anthropic actions; - Implement actions to eradicate the threat posed by the Bè lagoon, a source of flooding in the rainy season; - Revive the enthusiasm of young people for the old customs of Old Bè; - Raise awareness among the population on the importance of building renewal to avoid land conflicts due to the practice of land alienation.

Initially, it will be a question of encouraging the development of the built environment by modernizing the road network capable of opening up the village core and promoting the development of land and the modernization of nearby housing. The opening up of the islands by widening certain alleys to 6/7 meters (one-way street) to allow access to RVN (Roads and Various Networks) is essential to resolve the difficulties of access to sanitation for the populations. Also develop secondary roads with sewerage networks (gutters, separate wastewater networks) and create two or three car parks to facilitate traffic flow in old Bè. Strong political will is also needed to initiate a transformation of the built environment. There is no question of making everything new, but of modernizing what exists. Other secondary roads will have to be created to improve accessibility within the village core. The establishment of these actions was possible thanks to a strategy derived from the SWOT analysis explained in table 3 above.

Then, improve the quality of life in the old Bè with the realization of the sanitation of the district by the development of gutters and DWS (Drinking Water Supply), the development of the seven (7) existing public places but not designed to allow people to relax, breathe and meet. In the same direction, proceed to the development of the surroundings of the lagoon of Bè, to develop their spaces of relaxation, a space dedicated to the parking of canoes and fishing gear.

Finally, it should be noted that this approach is based on a gradual evolution of old Bè. The development will be done with a pre-existing structure which although evolving, is essential in the urban structure of the area. All of these developments will be very favorable to the development of tourism. There is material to attract tourists from the lagoon to the forest through the historical path. Indeed, it will be a manifesto in the name of the history of the majority ethnic group in terms of numbers in the country (Ewé) and the history of the birth of the capital of Togo.

Conclusion

The Old Bè has many characteristics that make it a heritage site in its own right such as its history, the presence and history of the sacred forest and the practice of the voodoo religion which existed long before the creation of the city of Lomé. The ambition of Greater-Lomé for the coming years is to be a powerful and competitive metropolis with a modern, healthy and attractive urban community, for that, particular attention must be paid to Old Bè.

The old Bè with its strong history, and different heritage elements, has a strong potential to become a cultural district. However, for this potential to be harnessed and become effective, there is a long way to go. As part of a process of regeneration of the old Bè, the cultural axis is the center around which the creation of a healthy district revolves, a modern district with economic potential through tourism. Indeed, there are many concepts in terms of the urban regeneration approach. Nevertheless, given the specificities of old Bè, the approach centered around cultural value is undoubtedly the most qualified. Culture appears to be the main trigger for transformation, raising awareness and mobilizing the inhabitants for the regeneration of Bè.

The success of this process of regenerating the historic district of the Bè district is hidden behind the success of the campaigns and workshops. Public participation in discussions and initiatives will strengthen the project in achieving its objectives. Indeed, the latter will be defined based on their proposals, their specific needs, and their expectations. These are various recommendations in terms of development to achieve a healthy, modern, and cultural old Bè.

References

- Ahokpe, K. W. and Serdaroğlu Sağ, N. (2021). Urban Regeneration in Cultural Quarters: Example of Porto-Novo (Benin). *Journal of Dokuz Eylul University Faculty of Architecture*, Volume 2, Issue 1, 11 – 33.
- Alföldi, G., Benko, M. and Sonkoly, G. (2019). Managing Urban Heterogeneity: A Budapest Case Study of Historical Urban Landscape, A. Pereira Roders, F. Bandarin (eds.), *Reshaping Urban Conservation, Creativity, Heritage and the City 2*, 149-166.
- Bailey, C., Miles, S. and Stark, P. (2004). Culture-led Urban Regeneration and the Revitalization of Rooted Identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 47–65.
- Bassett, K. (1993). Urban Cultural Strategies and Urban Regeneration: a Case Study and Critique. *Environment and Planning A*, 25(2), 1773–1788.
- Bastié, J. and Dézert, B. (1980). *Urban space*, les Cahiers d’Outre-Mer, Paris, Masson.
- Bianchini, F. and Parkinson, M. (1993). *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. (Eds). Manchester: Manchester University Press, 224.
- Biakouye, K. A. (2014). Lomé beyond Lomé. Urban Sprawl and Territories in a Metropolis of South-Saharan Africa, Master Thesis, Department of Geography, University of Lomé (LaRBE) and University of Paris West (LAVUE), 2.
- Daglio, L., Boi, G. and Podda, R. (2020). Participated Strategies for Small Towns Regeneration: The Case of Oliena (Nu) Historic Center, S. Della Torre et al. (eds.), *Regeneration of the Built Environment from a Circular Economy Perspective*, Research for Development, 89-97.
- Doratli N., (2005), Revitalizing Historic Urban Quarters: A Model for Determining the Most Relevant Strategic Approach, *European Planning Studies*, 13: 5, 749-772.
- Evans, G. (2005). Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration. *Urban Studies*, Vol 42, Issue 5-6, 1-25.
- Garcia, B. (2004). Urban Regeneration, Arts Programming and Major Events: Glasgow 1990, Sydney 2000 and Barcelona 2004. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1):103-118.
- INSEED_Togo, (2021). <https://inseed.tg/statistiques-demographiques/>.
- Kim, G., Newman, G. and Jiang, B. (2020). Urban Regeneration: Community Engagement Process For Vacant Land In Declining Cities, *Cities*, 2020 July, 102: 102730
- Marguerat, Y. (1989). Social Dynamics and Spatial Dynamics of an African Capital, Lomé in Tropics, Places and Links, ORSTOM, Paris, 341-349.
- Miles, S. and Paddison, R. (2005). The Rise and Rise of Culture-Led Urban Regeneration. *Urban Studies*, 42(6):833-839.
- Montgomery, J. (2003). Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration, Part 1: Conceptualising Cultural Quarters. *Planning, Practice & Research*, 18(4), 293-306.
- Nasser, N. (2003). Planning for Urban Heritage Places: Conciling conservation, Tourism, and Sustainable Development. *Journal of Planning Literature*, Vol. 17, No. 4 (May 2003).DOI: 10.1177/0885412203251149.

Nyassogbo, G. K. (2010). Urbanization and Its Evolution in Togo, in Cahiers d'Outre-Mer, n °146, 136-158.

Orbasli, A. (2020). Urban Conservation and Regeneration, The Context of Urban Conservation, Oxford Brookes University (UK), Part II, 97-125.

Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. in Roberts P. and Sykes H. (Eds.), Urban Regeneration, London/Thousand Oaks/ New Delhi, Sage Publications, 9-36.

Rodwell, D. (2007). Urban Regeneration and the Management of Change Liverpool and the Historic Urban Landscape. Journal of Architectural Conservation, 14(2):83-106.

Rua, M., Huedo, P., Cabeza, M., Saez, B., and Agost-Felip, R. (2020). A Model to Prioritise Sustainable Urban Regeneration in Vulnerable Areas Using SWOT and CAME Methodologies, Journal of Housing and the Built Environment, 36,1603-1627.

Sandani S. and Babale M. (2021). Personal Archive, Master's Students, at the African School of Architecture and Urban Planning.

Tsenkova, S. (2002). Urban regeneration: Learning from the British Experience. In S. Tsenkova (Ed.), Urban Regeneration: Learning from the British Experience. Canada: National Library of Canada Cataloguing University of Calgary, Faculty of Environment, Chapter 1, 1-8.

Xuili, G. and Maliene, V. (2021). A Review of Studies on Sustainable Urban Regeneration, Liverpool John Moores University, T. Leatham, A. Perrenoud and W. Collins (eds.), EPiC Series in Built Environment, 2, 615-625.

ECAUH, City Development Strategy (CDS). (2012). Group G2 Conception. <http://www.g2conception.com/realisations.html>.

Greater-Lomé Development and Urban Master Plan. (2018). Group G2. <http://www.g2conception.com/realisations.html>.

UNESCO. (2005). Declaration on the Conservation of the Historic Urban Landscapes, The 15th General Assembly of States Parties to the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 10-11 Oct, <https://whc.unesco.org/en/sessions/15GA>.

İRAN'IN AFRIKA ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ: DİNÎ, KÜLTÜREL VE EĞİTİM FAALİYETLERİ (PEHLEVİ DÖNEMİNDEN İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NE)

IRAN'S RELATIONS WITH AFRICAN COUNTRIES: RELIGIOUS, CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES (FROM PAHLAVI TO ISLAMIC REPUBLIC)

Yıl 2, Sayı 2, ss.39-50.

Year 2, Issue 2, pp.39-50.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 16.06.2022

Submitted: 16.06.2022

Kabul Tarihi: 25.07.2022

Accepted: 25.07.2022

Atıf Bilgisi / Reference Information

Rigiderakhshan, M. (2022). İran'ın Afrika Ülkeleri İle İlişkileri: Dinî, Kültürel ve Eğitim Faaliyetleri (Pehlevi Döneminden İran İslam Cumhuriyeti'ne), *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 39-50.

Mohammad RIGIDERAKHSHAN

Dr., rigi.derakhshan@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1495-6284

Öz

İran'ın Afrika ülkeleri ile ilişkileri Ahameniş İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Tarih boyunca İran, sınırlarını genişletmek için Afrika'ya defalarca sefer düzenlemiştir. Sasani İmparatorluğu döneminde Roma İmparatorluğu ile karşı karşıya gelmiş ve ticaret yolları üzerinde hâkimiyet kurmak için Afrika'daki su yolları için mücadele etmişlerdir. 17. yüzyıl ile birlikte ise İran'dan Afrika'ya, Afrika'dan ise İran'a doğru karşılıklı göçler başlamıştır. Pehlevi döneminde İran şahının kişisel ilişkileri Afrika ülkeleri ile İran arasındaki ilişkilerde belirleyici olmuştur. İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise devrim ideolojisi ile ilişkili olarak Afrika'daki Müslüman ülkeler ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Afrika ülkelerine yönelik özellikle dini, kültürel ve eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Bu çalışmada literatür taramasına başvurularak Pehlevi döneminde ve İran İslam Cumhuriyeti'nde Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkiler ele alınmış ve İran'ın Afrika kıtasındaki faaliyetleri aktarılmıştır. İran'ın söz konusu faaliyetleri incelendiğinde başta İslamiyeti anlatmak olmak üzere farklı alanlarda eğitim programlarının hazırlandığı saptanmıştır. İran'ın kültür, sanat ve dil alanındaki eserleri Afrika ülkelerinde tanıtılmış ve öğrencilerin eğitim almak için İran'a yönelmeleri hususunda faaliyetlerde bulunulmuştur. Dini eğitim konusunda Hristiyan misyonerler ile mücadele alanı oluşturan İran, bir yandan da Suudi Arabistan gibi Vehhabilik eğitimi veren ülkeler ile rekabet halindedir. İran'ın aktif eğitim faaliyetleri neticesinde Afrikalı çok sayıda insan Şii İslam anlayışını benimsemiştir.

Anahtar kelimeler: Afrika ve İran, kültürel faaliyetler, dini faaliyetler, Afrika'da Şiilik, yumuşak güç.

Abstract

Iran's relations with African countries date back to the Achaemenid Empire period. Throughout history, Iran has organized many expeditions to Africa to expand its borders. During the Sassanid Empire, they faced the Roman Empire and struggled for waterways in Africa to dominate the trade routes. In the 17th century, mutual migrations started from Iran to Africa and from Africa to Iran. During the Pahlavi period, the personal relations of the Shah of Iran were decisive in the relations between African countries and Iran. After the establishment of the Islamic Republic of Iran, close relations with the Muslim countries in Africa began to be developed concerning the ideology of revolution. Thus, particular emphasis was placed on religious, cultural, and educational activities for African countries. In this study, starting from the Pahlavi period, Iran's relations with African countries were discussed and Iran's activities in the African continent were conveyed. When these activities of Iran were examined, it was determined that training programs were prepared in different fields, especially to explain the religion of Islam. The works of Iran in the field of culture, art, and language were promoted in African countries, and activities were carried out to enable students to head to Iran for education. Iran, which creates a field of struggle with Christian missionaries in religious education, is also in competition with countries that provide Wahhabism education, such as Saudi Arabia. As a result of Iran's active educational activities, many African people have adopted the understanding of Shiite Islam.

Keywords: Africa and Iran, cultural activities, religious activities, Shiism in Africa, soft power.

Extended Summary

Iran's first contact with the African continent began during the Achaemenid Empire. Although the Achaemenid Emperor Kurosh (Cyrus), who wanted to expand the borders of the country towards eastern Africa, could not achieve this goal, his son Cambyses (529-522 BC) first included Egypt and then Abyssinia (Ethiopia). Cambyses then sent his army to Amon and Napata (today's Sudan) but had to withdraw the army due to thirst and sandstorms.

During the reign of Darius (522-486 BC), today's Somali lands were included within the borders of the Achaemenid Empire. During the Xerxes period (486-465 BC), a delegation was sent to Mozambique to develop commercial relations. After the Achaemenid Empire, the Greeks; when the Seleucid Empire (312-63 BC) began to dominate, expanded their borders to central Africa. By the time of the Sassanid Empire (224-651), while the Iranians competed with the Greeks for trade routes to the East and West, Iran dominated the waterways of East Africa. During the reign of Khosrow Enushirvan (531-579), Iran fought both the Greeks and the Abyssinians for the control of the Bab al-Mandab Strait in Abyssinia, and was victorious at the end of the war and gained dominance over the waterways here (Fernud, Cehandide, & Aynbekhsh, 1359). After the arrival of Islam in Iran, Iranian Muslims went to Africa with the Arabs to preach Islam.

From the first half of the 17th century to the end of the 19th century, there were waves of migration from Iran to Africa. Especially the Balochs in the south of Iran immigrated to Africa in large groups. The Balochs who immigrated to countries such as Kenya and Uganda, especially the lands of today's Tanzania, continue to live in these countries. Baluchis, who migrated to Africa to be the mercenaries of the Oman king, are working in many important trades and administrative positions in the country today. A large number of African people immigrating from Africa live in the Balochistan region of Iran. A group of Iranians –living in Shiraz – migrated to Africa during the Al-e Buye (Buwayhids) period and settled there. During the Qajar Dynasty, its representative was found in Egypt, which was in the Ottoman remnant of Iran in the African continent. While there were no significant developments in Iran's contacts with Africa during the First Pahlavi period, there was an increase in African contacts during the Second Pahlavi period after Reza Shah was exiled to Africa. After the establishment of the Islamic Republic of Iran, there have been significant cultural developments in Iran's relations with Africa. In this study, starting from the Pahlavi period, Iran's relations with Africa in the post-Iranian Islamic Revolution period were examined. In particular, Iran's cultural and educational activities in Africa were focused on and Iran's cultural diplomacy towards African countries was emphasized.

With the establishment of the Islamic Republic of Iran after the revolution, two main factors determine Iran's relations with African countries. The first of these is the increase-decrease in oil prices, while the other factor is Iran's confrontation and competition with Western countries. Iran tried to increase its influence in Africa when it faced Western countries.

Iran, which carries out a foreign policy shaped within the framework of the ideology of the revolution, has started to come face to face with the Western countries. Following a path in line with the desire to export the idea of revolution to the countries of the region and to Africa, Iran started cultural, religious and educational activities in many countries immediately after the revolution. In this direction, educational institutions have been put into operation in African countries and training has been started to be given in different fields, especially in explaining the religion of Islam. The works of Iran in the field of culture, art and language have been introduced in African countries and it is understood that efforts are made for students to turn to Iran for education.

Iran, which has created a field of struggle with Christian missionaries in religious education, has almost entered into a competition with countries that provide Wahhabism education, such as Saudi Arabia. As a result of Iran's active educational activities, many African people have also adopted the Shiite Islamic understanding. Iran aims to strengthen its public diplomacy through various mass media. In addition, while the number of ambassadors of Iran in Africa was 9 before the revolution, this number increased to 27 after the revolution.

Giriş

İran'ın Afrika kıtası ile ilk teması Ahemeniş İmparatorluğu döneminde başlamıştır. Ülke sınırlarını doğu Afrika'ya doğru genişletmek isteyen Ahemeniş İmparatoru Kuroş (Cyrus) (M.Ö. 600-529) bu amacını gerçekleştireme de oğlu Cambyses (M.Ö. 529-522) ilk olarak Mısır'ı ardından ise Habeşistan'ı (Etiyopya) ülke sınırlarına dâhil etmiştir. Cambyses (Kambiz) daha sonra Amon ve Napata'ya (bugünkü Sudan) ordusunu göndermiş fakat susuzluk ve kum fırtınası sebebiyle orduyu geri çekmek zorunda kalmıştır (Murray, 2008: 464).

Darius (Daryuş) döneminde (M.Ö. 522-486) ise bugünkü Somali toprakları Ahemeniş İmparatorluğu sınırlarına dâhil edilmiştir. Xerxes (Serhas) dönemine (M.Ö. 486-465) gelindiğinde Mozambik'e bir heyet gönderilerek ticari ilişkiler geliştirilmek istenmiştir. Ahemeniş İmparatorluğu'ndan sonra Yunanlıların; Seleucid (Selevkos) İmparatorluğu (M.Ö. 312-63) hâkimiyeti başladığında, Yunanlılar sınırlarını orta Afrika'ya kadar genişletmişlerdir (Ray, 2008: 255).

Sasani İmparatorluğu (224-651) dönemiyle birlikte İranlılar Rumlar ile doğu ve batıdaki ticaret yolları için rekabet etmiş ve bu rekabetin neticesinde İran Doğu Afrika'da bulunan su yolları üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Khosrow Enushirvan (531-579) döneminde ise İran Habeşistan'daki Bab al-Mandab Boğazı'nın kontrolünü ele geçirmek için hem Romalılar ile hem de Habeşistanlılar ile savaşmış ve savaş sonunda galip gelerek buradaki su yolları üzerinde de hâkimiyet sağlamıştır (Fernud, Cehandide ve Aynbekhsh, 1359). İslam'ın İran'a gelmesinden sonra da İranlı Müslümanlar bu kez Araplar ile birlikte Afrika'da İslam'ı tebliğ için bulunmuşlardır (Hashimineseb, 1392).

17. yüzyılın ilk yarısından başlayıp 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden dönemde ise İran'dan Afrika'ya göç hareketliliği yaşanmıştır. Özellikle İran'ın güneyinde bulunan Beluçlar kalabalık gruplar halinde Afrika'ya göç etmişlerdir. Başta bugünkü Tanzanya toprakları olmak üzere Kenya ve Uganda gibi ülkelere göç eden Beluçlar hâlâ bu ülkelerde yaşamaya devam etmektedirler. Ayrıca Umman kralının paralı askeri olmak için Afrika'ya göç eden Beluçlar bugün ülkenin önemli pek çok ticaret ve yönetim kadrolarında görev yapmaktadırlar. Bugün İran'daki Belucistan bölgesinde de söz konusu süreçte Afrika'dan göç eden çok sayıda Afrikalı insan yaşamaya devam etmektedir (Lodhi, 2013: 127-134). Bir grup İranlı -Şiraz'da yaşayan- ise daha önce Al-e Buye (Büveyhiler) döneminde Afrika'ya göç ederek oraya yerleşmişlerdir (Arabahmadi, 1398: 17).

Kacar Hanedanlığı döneminde Osmanlı hâkimiyetinde olan Mısır'da Kacar hanedanlığının temsilci bulundurulmuştur. Birinci Pehlevi dönemine gelindiğinde İran'ın Afrika ile temaslarında önemli gelişmeler söz konusu olmazken Rıza Şah'ın Afrika'ya sürgün edilmesinin ardından İkinci Pehlevi döneminde Afrika ile ilişkilerde ekonomik açıdan ilerleme kat edilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise İran'ın Afrika ile ilişkilerinde özellikle kültürel açıdan önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu çalışmada Pehlevi döneminden başlanarak İran İslam Devrimi sonrası süreçte İran'ın Afrika ülkeleri ile ilişkileri literatür taramasına başvurularak incelenmiştir. Özellikle İran'ın 1979'dan sonra Afrika'daki dinî, kültürel ve eğitim faaliyetlerine yoğunluk verilmiş ve Afrika ülkelerine yönelik kültürel diplomasisi üzerinde durulmuştur. Bu hususta İran'ın Afrika ülkelerinden öğrencileri eğitim vermek için

İran'a yönlendirme faaliyetleri ele alınmıştır. Öte yandan din eğitimi konusunda Hristiyan misyonerler ile aralarında gelişen rekabet ve başta Suudi Arabistan'ın yürüttüğü Vehhabilik propagandasına karşı Şii İslam anlayışını yerleştirmeye çalışmalarına dikkat çekilmiştir.

Pehlevi Döneminde Afrika ile İlişkiler (1925-1979)

Birinci Pehlevi döneminde Afrika ülkeleri ile ilişkiler sınırlı düzeyde kalmıştır. Afrika ülkeleri ile İran'ın ilişkileri İkinci Pehlevi dönemiyle birlikte gelişmeye başlamıştır. Zira bu süreçte Afrika ülkelerinin birçoğu da sömürge olmaktan kurtulmaya ve uluslararası arenada bağımsız ülkeler olarak yer bulmaya başlamışlardır. İran'ın İkinci Pehlevi döneminde Afrika ülkeleri ile ilişkilerini düzenleyen kurum İran'ın Dış İşleri Bakanlığı 6. Siyasi Dairesi (İdareye Shishome Siyasi) olmuştur (Kharici, 1355). İlk olarak Kenya, Tanzanya, Senegal, Fildişi Sahili gibi ülkeler ile siyasi ilişkiler kurulmuştur.

Pehlevi döneminde İran'ın Afrika ülkeleri ile ilişkileri Muhammed Rıza Şah'ın kişisel ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir. Rıza Şah'ın Moris Adası'na sürgün edilmiş olması ve sonrasında ise Güney Afrika'ya geçmiş olması da Muhammed Rıza Şah'ın Afrika ülkeleri ile arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Bu sürgün döneminde Pehlevi ailesi üyeleri Rıza Şah'ı ziyaret için sıklıkla Afrika'ya ziyaretlerde bulunmuşlardır (Mutleq, 1393).

Hakeza, Muhammed Rıza Şah Etiyopya ve Senegal'in devlet liderlerini Şiraz'da düzenlenen krallık kutlamalarına davet ederek, bu ülkeler ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. Mısır ile ilişkilerde ise Mısır kralı Faruk'un kız kardeşi Fauzia (Fevziye) ile Şah'ın evliliği (1938) etkili olmuştur. Bu evliliğin neticesinde Mısır ile İran arasındaki kültürel etkileşim artmıştır.

Mısır ile ilişkilerde Musaddık döneminde de Afrika ile ilişkilerde gelişmeler yaşanmıştır. 1951'de dönemin Mısır başbakanının daveti ile Muhammed Musaddık Kahire'ye gitmiştir. İran'daki millileşme hareketi, Mısır'ın da yabancıların Süveyş Kanalı üzerindeki kontrolüne son verme yönündeki isteklerini tetiklemiştir. Musaddık'ın Mısır ziyareti sırasında Mısır halkı kendisine karşı sevgi gösterilerinde bulunmuş ve kendi ülkelerinin de benzer bir millileşme sürecine girmesi gerektiğini dile getirmişlerdir (Hashimiyen, 1386).

Şah'ın Afrika ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştirmesinin bir diğer gerekçesi ise Afrika ülkelerinin Batı ile ilişkilerinin güçlü olmasıdır. Bu nedenle Batılı ülkelerin siyasetine paralel bir çizgi izlenmiştir. Güney Afrika, Tunus, Kenya, Senegal ve Etiyopya gibi ülkeler Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan ülkelerin başında gelmektedirler. Öte yandan Muhammed Rıza Şah, Tarihe Cevap (*Pasokh be Tarikh*) kitabında Afrika'da komünizmin yayılmasının önüne geçmek için de Afrika ülkeleri ile ilişki içerisinde olduklarını ve bu ülkelere destekte bulduklarını belirtmiştir. Muhammed Rıza Şah, 'komünizm tehdidi'ne karşı Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği yönünde görüşlerini şu sözler ile ifade etmiştir; "Kara Afrika'ya destek vermeseydik Kırmızı (komünist) Afrika olacaktır." (Pehlevi, 1384: 272-274).

Öte yandan Batılı ülkelerin İran ile iyi ilişkiler içerisinde olmalarının nedenlerinin başında ekonomik çıkarlar gösterilebilir. Örneğin; Muhammed Rıza Şah döneminde Güney Afrika petrol ihtiyacının %90'ını İran'dan ithal etmiştir (Mehdevi, 1384: 469-471). Mısır, Enver Sedat döneminde İran'dan yüklü miktarda mali destek almıştır. Benzer şekilde Senegal de İran'dan mali yardım almıştır. Tunus'un dışişleri bakanı Habib Burqiba ise dönemin İran'ın Dış İşleri Bakanı ve Muhammed Rıza Şah'ın damadı Ardeşir Zahedi (1966-1971) ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur (Amini, 1381: 215-217).

Pehlevi döneminde İran'ın dış politikasında Afrika ülkeleri öncelikli olarak yer alan ülkeler olmuştur. Şah'ın ve Şah hükümetinin önde gelen bürokratlarının kişisel ilişkileri ve Batı'nın bölge siyaseti ilişkilerin seyrinde belirleyici olmuştur. Öte yandan İran, 1950'lilerle beraber petrol fiyatlarının

artmasına bağılı olarak Fars Körfezi'nde jandarma görevi görmüştür. Böylelikle Afrika ülkeleri ile ilişkiler de gelişmeye başlamıştır. İran'ın Pehlevi dönemindeki Londra'da görev yapan son büyükelçisi Perviz Raci kaleme aldığı *Der Khidmete Tekhte Tavus; Yaddasthaye Ruzaneye Akherin Sefire Shah Der Lenden* başlıklı kitabında İran'ın bölgede ve Afrika kıtasında güçlenmesi ve rahat hareket edebilmesinin önünü ABD'nin açtığını belirtmiştir (Raci, 1381: 171). Pehlevi döneminde İran'ın Afrika ülkelerinde kültürel ve dini faaliyetleri konusunda ise Lübnan'dan -İran'a yakınlığı ile bilinen- İmam Musa Sadr çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur (İlahi, 1389, s. 186).

İran İslam Devrimi'nden sonra Afrika Ülkeleri ile İlişkiler

İran İslam Devrimi'nden sonraki süreçte İran'ın dış politikasında etkinlik kazanan İslam kimliğinin etkisiyle İran'ın İslam ülkeleriyle birlikteliği öncelikli hedefler arasında yer almıştır. İslam kimliği, İran İslam Devrimi'nden sonra daha fazla görünürlük kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle kurulan yeni rejimin diğer Müslüman ülkeler üzerinde etkili kılınması amaçlanmıştır (Rigiderakhshan, 2020: 407-408). Böylelikle İran Afrika ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır.

Bu dönemde Afrika'da ırkçılığa karşı yükselen hareketlere destek olunmuştur. İran, Afrika Ulusal Kongresi'ne destek vermeye başlamıştır. Angola, Zimbabwe, Tanzanya, Namibya ve Zambiya gibi ülkeler ile diplomatik ilişkiler güçlendirilmiştir (Sarkheil ve Mohammediferd, 1397: 4-5). İran'ın dış politikası devrimden sonra İslam devriminin amaçları doğrultusunda şekillenirken Afrika ülkeleri ile emperyalizme karşı mücadele hususunda ortak bir paydada buluşmuşlardır.

Devrimden sonra İran özellikle Bağlantısızlar Hareketi'nden olan Afrika ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Kültürel ilişkileri önceleyen bir politika yürüten İran, Afrika ülkelerinde din, eğitim, sağlık ve kültür alanlarında hizmet veren kurumlar kurmaya başlamıştır (Bakhshi, 1388: 29-64). Ayrıca Afrika ülkeleri arasında uluslararası örgütlerde aktif rol alan ülkeler İran açısından daha fazla önem taşımıştır. Özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı üyelerinin büyük çoğunluğunun Afrika ülkeleri olması da İran İslam Cumhuriyeti'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur. İran aynı zamanda Afrika ülkelerindeki sosyalist grupları, İslami grupları/hareketleri de destekleyen bir ülkedir. Örneğin; İran'ın Polisario Hareketi'ni desteklediği bilinmektedir. Ayrıca Zambiya, Zimbabwe, Tanzanya ve Angola gibi ülkeler ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Ayetullah Hamanei dönemin İran cumhurbaşkanı olarak Afrika ziyaretlerinde bulunmuştur (Tebliğat, 1393).

Afrika ülkelerinin Batı tarafından sömürgeleştirilen ülkeler olması da yine İran'ın Batı'ya karşı bu ülkeler ile iyi ilişkiler geliştirmesinin nedenleri arasındadır. Ayrıca 1979 sonrasında dünya sisteminin iki kutuplu oluşu, Soğuk Savaş dönemi gibi nedenler de İran'ın kültürel politikalar ile Afrika'ya nüfuz etmesine zemin hazırlamıştır. Kültürel faaliyetler ile başlayan nüfuz etme süreci daha sonra siyasi ve ekonomik nüfuz alanının oluşturulmasıyla devam etmiştir. Örneğin; dinî eğitim için Afrika ülkelerinden İran'a öğrenci kabul edilmiştir. Afrika ülkelerinde İslami Maarif Okulları açılmaya başlanmıştır (Bakhshi, 1388).

Sivil toplum kuruluşları aracılığı ile de Afrika ülkelerinde bir etki sahası oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kurumların başında başta barınma ihtiyacı olmak üzere ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunan Cihade Sazendegi, insani yardım faaliyetleri yürüten Komiteye İmdade İmam Humeyni ve Hilale Ahmer gelmektedir. Bu kurumlar halktan herhangi bir ücret talep etmeden çeşitli hizmetler sunmuşlardır. Cihade Sazendegi, Gana'da 14 bin kişiye ücretsiz sağlık hizmeti desteği vermiştir (Pakahin, 1383).

İran, devrimden sonra ilk olarak Hristiyan misyonerlere karşı İslam'ı tebliğ ederken daha sonraki süreçte Suudi Arabistan'ın Vehhabilik temelli tebliğ faaliyetlerine karşı Şiilik temelli bir İslam anlayışını tebliğ etmeye devam etmiştir. İran aynı zamanda Amerikalılar tarafından kurulan ve desteklenen İslami

medreselerin tebliğ ettiği ‘Amerikan İslamı’ anlayışı ile de mücadele etmektedir (İlahi, 1389). Devrimden önceki süreçte ABD İran’ın Afrika’da güçlenmesinde aracı bir rol oynarken devrimden sonra İran’ın değişen ideolojik duruşu ile doğrudan ilişkili olarak İran’ın bölgedeki faaliyetlerinde ABD/Batı karşıtı propaganda ön plana çıkmıştır.

İran’ın söz konusu aktif faaliyetleri Afrika’daki bazı ülke liderleri açısından bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. İran’a yakınlığı gerekçesi ile Nijeryalı Şii Müslüman lider İbrahim Zakzaki Nijerya hükümeti tarafından tutuklanmıştır. El-Zakzaki’nin, 1978’de İslam şeriatının Nijerya anayasasına dâhil edilmesini destekleyen ülke çapındaki gösterilerin arkasındaki ana beyin olduğu düşünülmektedir (Toprak, 2021: 32). Özellikle nüfusu giderek Şiileşen ülkelerdeki siyasi otoriteler; Kenya, Nijerya, Güney Afrika, Madagaskar İran’ı kendi ülkeleri açısından tehdit olarak göremeye başlamış ve İran’ın faaliyetlerini engelleme yönünde kararlar almışlardır (Moradi, Moussavizadeh, Kazemizand ve Dehshiri, 2020: 300).

İran’ın Afrika Ülkelerindeki Dinî, Kültürel ve Eğitim Faaliyetleri

İran İslam Cumhuriyeti’nin Afrika ülkelerindeki kültürel faaliyetlerinin en önemli amaçlarından biri Ayetullah Humeyni’nin görüşlerini, devrimin kültürel boyutunu söz konusu ülkelere yaymak ve etkin kılmaktır. Devrimden sonra İslam dininin tebliği dinî ve eğitim faaliyetlerin temelini oluşturmuştur. İran yurt dışında dinî eğitim veren kurumları aracılığı ile Afrikalı öğrencilere İslam’ı anlatmayı amaçlamıştır. Gana ve Sudan’da İslami Üniversite adıyla yükseköğretim kurumları kurmuştur. Ayrıca benzer eğitimleri çevrimiçi olarak da hizmete açmıştır. Arapça yayın yapan Şiiliğin anlatıldığı çok sayıda dergi de neşredilmiştir (Nesiri, 1388, s. 59).

İran’ın yurtdışındaki kültürel faaliyetlerini yürüten bir diğer kurum olan Merkeze Cehaniye Ulume İslami’nin amaçlarından biri yurtdışından İran’a öğrenci getirmek ve eğitim vermektir. İran’a Afrika’dan ve diğer ülkelerden çok sayıda öğrenci getiren Merkeze Cehaniye Ulume İslami, eğitim gören yabancı öğrencileri yeniden kendi ülkelerine göndermektedir. Böylelikle eğitim verdiği öğrenciler aracılığı ile diğer ülkelerle güçlü bağlar kurulması hedeflenmektedir (Ahmedi, 1381). Merkeze Cehaniye Ulume İslami ile Sazmane Medaris ve Hozehaye İlmkiye Kharec Ez Keshver birleşerek daha sonra Camiat-ul Mustafa Al Alemiye’yi kurmuşlardır. İran Camiat-ul Mustafa’yı (el Mustafa Üniversitesi) kurarak Mısır’da El Ezher’e ve Tunus’taki Camiat-ul Zeytuni gibi kurumlara karşı yeni bir alternatif oluşturmak istemiştir (Mustafa, 2022). İran merkezli küresel eğitim kurumları inşa etmek ve Arap ülkeler ile eğitim ve kültürel faaliyetlerde rekabet edebilir bir güce erişmek, kendi ideolojisini etkin kılmak İran’ın hedefleri arasında olmuştur. El Mustafa Üniversitesi dinî eğitime ve Farsçanın öğretimine yoğunlaşan kurumların başında gelmektedir. Tablo 1’de gösterildiği gibi Camiat-ul Mustafa Uganda, Benin, Burkina Faso, Tanzanya, Fildişi Sahili, Senegal, Sierra Leone, Gana, Kamerun, Kongo, Gine, Madagaskar, Malavi, Mali, Nijer ve Nijerya gibi Afrika ülkelerinde 1980’lerden bu yana dinî, kültürel ve eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Tablo 1: Afrika Ülkelerinde Camiat-ul Mustafa’nın (el- Mustafa Üniversitesi) Faaliyetleri (Bakhshi, 1388, s. 46)

Bulunduğu Ülke	Faaliyetler	Faaliyete Başlanan Yıl
Uganda	Medrese ¹	1996
Benin	Dinî Medrese	2002
Burkina Faso	Dinî Medrese	1993
Tanzanya	Dinî Medrese	1997

¹ Din eğitiminin yanında fen ve teknik bilimler de okutulduğu eğitim kurumlarıdır.

Tanzanya	İlahiyat Fakültesi	2002
Fildişi Sahili	Dinî Medrese	1994
Senegal	Dinî Medrese	2002
Sierra Leone	Medrese ve Dinî Medrese	1981
Gana	İslami Üniversitesi	2000
Gana	Dinî Medrese	1986
Gana	Medrese	1993
Kameron	Dinî Medrese	2000
Kongo	İslami Bilim Fakültesi	1999
Gine	Dinî Medrese	1992
Madagaskar	Medrese	1989
Malavi	Medrese	1995
Mali	Dinî Medrese	1993
Nijer	Medrese	2000
Nijerya	Dinî Medrese	1992

Afrika ülkelerinde Hristiyan misyonerlerin faaliyetlerine karşı İslam (Şia mezhebi) dinine dair eğitimler veren sivil toplum kuruluşları da oldukça aktif çalışmalar yürütmektedirler. Örneğin Tanzanya’da Vipaz Derneği ve Veli Asr Örgütü, Kenya’da Ehli Beyt’in Kızkardeşleri Örgütü, Batı Afrika’da Fatıma Kadınları Örgütü, Doğu Afrika’da ise Bilal Mişen gibi sivil toplum kuruluşları çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır (Shekiba, 1388: 116). Yeni nesil siyasetçi, ekonomist ve yöneticiler yetiştirmek, halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında aracılık etmek ve çözüm yolları üretmek, sağlık ve eğitim alanlarında farklı yaş gruplarına yönelik programlar düzenlemek gibi çalışmalar yukarıda sıralanan derneklerin faaliyet alanları arasında yer almaktadır.

Yurtdışında kültürel faaliyetler yürüten bir diğer önemli kurum ise Mecmeye Teqrıbe Mezahıbe İslami adlı kurumdur. Faaliyette bulunmak istediği ülkelerdeki kurumlar ile protokoller, anlaşmalar imzalayarak ortak faaliyetler organize eden Mecmeye Teqrıbe Mezahıbe İslami aynı zamanda Daneshgahe Mezahıbe İslami adıyla Tahran’da bir üniversite de kurmuştur. Bu kurum hem Sünni hem de Şii mezhebinden öğrencileri bir araya getirerek eğitimler verip iki mezhebi birbirine yakınlaştırıcı bir misyon taşımaktadır (Mazaheb, 2022). Bu üniversitede Hanefi, Şafii fıkhı alanında eğitim veren Sünni din âlimleri de görev yapmaktadırlar. Ayrıca üniversitenin bazı yerleşkeleri ise İran’da Sünnilerin yaşadığı Senendec, Bender Abbas, Zahedan, Gombede Kavus gibi bölgelerde yer almaktadır.

Mecmeye Cehaniye Ehli Beyt de Afrika ülkelerinde kültürel faaliyetleri ile ön plana çıkan bir diğer kurumdur. Farsça’dan yabancı dillere (Afrika ülkelerinde konuşulan) başta Ayetullah Hamane’i’nin eserleri olmak üzere, Ayetullah Misabah Yazdi, Ayetullah Mutaherri, Ayetullah Mekarim Şirazi gibi isimlerin çeşitli eserlerinin tercümelerini yapmıştır. Mecmeye Cehaniye Ehli Beyt, 2004 yılında Uluslararası Ehli Beyt Üniversitesi isminde Tahran’da bir üniversite de kurmuştur (ABIU, 2022).

Sazmane Ferheng ve İrtibatate İslami ile Sazmane Tebligat-e İslami gibi kurumlar da İran'ın yurtdışında kültürel faaliyetlerini yürüten kurumlar arasında yer almaktadırlar. İran'ın eğitim bakanlığı da yine Afrika'da eğitim faaliyetleri hususunda öğrenci ve eğitimciler ile irtibat içerisindedir. Ayrıca Camiat-ul Zehra, Medreseye İlmiyye Nercise Meshed, Bonyade Sadi gibi kurumlar da Afrika ülkelerinde dinî, kültürel ve dil eğitimi faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Bu kurumlar kuruldukları ülkelerde Farsça dersleri, hattatlık eğitimi, İran kültürünü temsil eden çeşitli müzik aletlerini çalma eğitimleri vb. eğitim programları düzenleyerek insanların ilgisini İran kültürüne, sanatına çekmeye çalışmaktadırlar. Aynı zamanda bu tür faaliyetler ile İran'a ziyaretçi de çekilmesi de amaçlanmaktadır. Özellikle Meshed, Kum gibi Şiiilik için önem arz eden şehirlere yönelik inanç turizmi hacminin de artırılması hedeflenmektedir.

İran ayrıca çeşitli dillerde yayın yapan radyo ve gazeteler aracılığı ile de kültürel diplomasisini güçlendirmeye çalışmaktadır. Tehran Times, İran Daily, İran News, Keyhan gibi İngilizce yayın yapan gazeteler ve Keyhan (Arapça), Al Vefagh, Al Alem, Al Kevser gibi Arapça yayın yapan yayın organları İran'ın kültürel diplomasisi açısından önem arz etmektedirler (Hakperest & Khodabin, 1399: 90). Öte yandan İran'da devrim sonrası dönem incelendiğinde ideolojik bir yeniden üretim sürecinin en önemli araçlarından birinin sinema olduğu anlaşılmaktadır. İran hem ülke içerisinde hem de diğer ülkelere karşı sinemayı ideolojik bir aygıt olarak konumlandırmış ve önemli bir etki alanı oluşturmuştur. Hem Irak-İran Savaşı döneminde hem de daha sonrasında İran sineması aktarıcısı olduğu ideolojiyi meşullaştırma modelleri gerçekleştirmiştir (Özkan, 2020: 84-92).

İran'ın Afrika ülkelerindeki kültürel Ataşelikleri ise şu şekildedir:

Tablo 2: İran'ın Afrika Ülkelerindeki Kültürel Ataşelikleri (Bakhshi, 1388: 46).

Bulunduğu Ülke	İlk Görevlendirilme Yılı
Güney Afrika	1994
Etiyopya	1988
Cezayir	1985
Tanzanya	1984
Tunus	2003
Zambiya	1991
Zimbabve	1985
Sudan	1988
Sierra Leone	1984
Gana	1988
Kenya	1985

Nijerya	1983
Mısır	2002
Senegal	2006

Tablo 3: İran'ın Afrika Ülkelerindeki Büyükelçilikleri (Bakshi, 1388: 44).

Bulunduğu Ülke	Bulunduğu Şehir
Mali	Bamako
Namibya	Vindoeck
Gabon	Liberoil
Gana	Ekra
Gine	Kunakri
Uganda	Kampala
Kenya	Nayrobi
Kongo	Kinshaza
Nijerya	Abuca
Libya	Trablus
Sudan	Hartum
Tunus	Tunus
Gambiya	Bancul
Zimbabve	Harrare
Sierra Leone	Feri Taven
Nijer	Niyami
Güney Afrika	Protria

Fildişi Sahili	Ebican
Madagaskar	Tananario
Senegal	Dakar
Tanzanya	Darul Selam
Cezayir	Cezayir
Mısır	Kahire
Marakeş	Ribat
Etiyopya	Adis Ababa
Burkina Faso	Vagadgo

Sonuç

İran'da kurulan devletler; Ahameniş İmparatorluğu'ndan Sasani İmparatorluğu dönemine kadarki süreçte ülke sınırlarını genişletmek için Afrika'ya çok sayıda seferde bulunmuşlardır. İslam'ın yayılmaya başlamasıyla birlikte İran da İslam'ı kabul ettikten sonra Doğu Afrika'ya kadar İslam'ı tebliğ etmek için gitmiştir. Ale Buye döneminden (934-1062) Kacar dönemine (1789-1925) kadar ise Afrika'ya yoğun bir İranlı göçü yaşanmıştır. Pehlevi dönemiyle (1925-1979) birlikte Afrika ile ilişkiler Şah'ın kişisel ilişkileriyle birlikte gelişmeye başlamıştır. Pehlevi döneminde Afrika ülkeleri ile ilişkilerde belirleyici olan bir diğer unsur ise bu ülkelerin Batı ile yakınlıkları olmuştur.

Devrimden sonra (1979) İran İslam Cumhuriyeti Devletinin kurulmasıyla birlikte İran'ın Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde belirleyici olan temel iki faktör söz konusudur. Bunlardan ilki petrol fiyatlarındaki artış-azalış iken diğer faktör ise İran'ın Batılı ülkeler ile karşı karşıya gelme ve rekabet durumudur. İran, Batılı ülkeler ile karşı karşıya geldiği dönemlerde Afrika'daki nüfuzu arttırmaya çalışmıştır.

Devrim ideolojisi çerçevesinde şekillenen bir dış politika yürüten İran, Batı ülkeleri ile karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Devrim düşüncesini bölge ülkelerine ve Afrika'ya ihraç etmek isteği doğrultusunda bir yol izleyen İran, devrimden hemen sonra pek çok ülkede kültürel, dinî ve eğitim faaliyetleri başlatmıştır. Bu doğrultuda Afrika ülkelerinde eğitim kurumları faaliyete geçirilmiş ve başta İslam dinini anlatmak üzere farklı alanlarda eğitimler verilmeye başlanmıştır. İran'ın kültür, sanat ve dil alanındaki eserleri Afrika ülkelerinde tanıtılmış ve öğrencilerin eğitim almak için İran'a yönelmeleri hususunda çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır.

Din eğitimi konusunda Hristiyan misyonerler ile mücadele alanı oluşturan İran, bir yandan da Suudi Arabistan gibi Vehhabîlik eğitimi veren ülkeler ile adeta bir rekabete girişmiştir. İran'ın aktif eğitim faaliyetleri neticesinde Afrikalı çok sayıda insan da Şii İslam anlayışını benimsemiştir. Çeşitli kitle iletişim araçları vasıtasıyla da kamu diplomasisini güçlendirmeyi amaçlayan İran'ın devrimden önce İran'ın Afrika'daki büyükelçi sayısı 9 iken, devrimden sonra bu sayı 27'ye yükselmiştir.

Kaynakça

- ABIU, A. B. (2022, 3 12). *Muerrifiye Daneshgah*. Retrieved from abu.ac.ir: https://abu.ac.ir/?page_id=16158
- Ahmedi, A. (1381). *Gozireshe Charromin Gerdehemayi Seraseriye Rayizenan ve Nemayendegane Ferhengiye Kahrıc Ez Keshver*. Sazmane Ferheng ve İrtibatate İslami.
- Amini, A. R. (1381). *Tarikhe Revabite Khariciye İran Der Dorane Pehlevi*. Tahran: Sedaye Muasır.
- Arabahmadi, A. B. (1398). *Ferhenge Melmuse İrani Der Sherge Afrika*. Tahran: Pejoeshgahe Ferheng, Huner ve İrtibat.
- Bakhshi, A. (1388). Cayigaye Afrika Der Revabite Kahrıcıye Cumhuriye İslamiye İnan. *Pejoeshnameye Afrika*, 29-64.
- Fernud, R., Cehandide, A., & Aynbekhsh, İ. (1359). *Atlese Tarikhiye İnan Der Dorane Sasani*. Tahran: Neshre Ney.
- İlahi, H. (1389). Garreye Afrika ve Faliyethaye Amuzeshi. *Pejoeshhaye Mentegeyi*, 185-190.
- Hashimineseb, S. S. (1392). Vurude İslam Be Afrika; Bazkhaniye Siyasi İctumai. *Pejoeshhaye Mentegeyi*, 91-124.
- Hashimiyani, H. (1386, Dey 8). Tehran ve Kahire Ba Rekabet ve Hemkari. *Ruznameye İnan*. Ruznameye İnan.
- Hakperest, H., & Khodabin, Z. (1399). Deramedi Ber Doktiriyene Metlube Diplomasıye Ferhengiye Cumhuri İslami İnan. *Mecelleye Beynümileliye Pejoeshe Milel*, 81-100.
- Kharıcı, İ. S. (1355). *Revabite Dolete Shahen Sahiye İnan Ba Keshverhaye Afrikayi*. Tahran: Vezarete Umure Kharıcı.
- Lodhi, A. Y. (2013). The Baluchi of East Africa: Dynamics of Assimilation and Integration. *The Journal of the Middle East and Africa*, 127-134.
- Mazaheb. (2022, 2 20). *Daneshgah Der Yek Negah*. Retrieved from mazaheb.ac.ir/page/17: mazaheb.ac.ir/page/17
- Mehdevi, A. H. (1384). *Siyaset Kharıcıye İnan Der Dorane Pehlevi: 1300-1357*. Tahran: Neşre Peykan.
- Mustafa, C. (2022, 2 17). *Derbareye Ma*. Retrieved from Camiatul Mustafa: <https://mou.ir/ar/>
- Murray, O. (2008). The Ionian Revolt. In J. Noardman, & N. Hammond, *The Cambridge Ancient History IV Persia, Grece and the Western Mediterranean* (pp. 461-490). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mutleq, K. (1393). *Khatirate Taculmuluk (Melekeye Pehlevi Madere Muhammed Rıza Shah)*. Tahran: Aferine.
- Moradi, M., Moussavizadeh, A., Kazemizand, A., & Dehshiri, M. (2020). Raborde Diplomasıye Umumiye Cumhuri İslami İnan Der Afrika. *Fesnameye İlmiye Daneshe Siyasi*, 275-304.
- Nesiri, M. (1388). Asibshnasıye Faaaliyete Ferhengiye Cumhuri İslami İnan Der Garreye Afrika Mutaleheye Muridi: Keshvere Sudan. *Pejoeshnameye Afrika*, 55-92.
- Özkan, H. (2020). İnan'da Devrim Sonrası Sinema: İbrahim Hatemikiya Filmlerinde Devrim Düşüncesi, Cephe ve "Hüviyet" İnşası. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 3(1), s. 79-99.
- Pakahin, M. (1383). Negayi Be Tarikhcheye Revabite İnan ve Afrika. *Entesharate Defiere Mutalaate Siyasiye Vezarete Kharıcı*, 13-28.
- Pehlevi, M. R. (1384). *Pasokh Be Tarikh*. Tahran: Elborz.
- Raci, P. (1381). *Der Khidmete Tekhte Tavus; Yaddasthaye Ruzaneye Akherin Sefire Shah Der Lenden*. (H. Kamshad, Trans.) Tahran: Terhe Now.

50 | Mohammad RIGIDERAKHSHAN

- Ray, J. D. (2008). Egypt 525-404 B.C. In J. Noardman, & N. Hammond, *The Cambridge Ancient History IV Persia, Grece and the Western Mediterranean* (pp. 254-286). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rigiderakhshan, M. (2020). İran'ın Dış Politika Kimliğini Oluşturan Faktörler . *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 390-410.
- Shekiba, M. R. (1388). Sazmanhaye Geyri Doletiyeh Ehl-i Beyt Der Afrika ve Nekhshe Anha Der Behbude Cayegaye Ferhengi ve İhtisadiye Merdom. *Pejoeshnameye Afrika*, 97-122.
- Sarkheil, B., & Mohammediferd, M. (1397). Olguye İslami-İrani Revabıt Ba Afrika; Bayesteha ve Asibha. *Feslnameye Tehgigate Siyasi Beynulfmileli Daneshgahe Azade Shehr Rtza*, 1-17.
- Tebliğat, M. C. (1393). *Ez Herare Ta Tehran (Revayete Ez Do Dore Huzure Hezrete Ayetullah Hamanei Der İclase Serane Cumbeshe Hedeme Tehud)*. Tahran: Muesseseye Ferhengi Huneriye İmane Cehadi.
- Toprak, K. (2021). Nijerya'ya Şiiliğin Girişi ve Yayılmasında/Gelişiminde İran'ın Rolü, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 28-50.

EXAMINING THE RELIGIOUS AND ETHNO-CULTURAL PRACTICES OF IMMIGRANTS IN THE FRAMEWORK OF SOLIDARITY NETWORKS: THE CASE OF SENEGALESE MOURIDES IN İSTANBUL¹

GÖÇMENLERİN DİNİ VE ETNO-KÜLTÜREL PRATİKLERİNİN DAYANIŞMA AĞLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: İSTANBUL'DAKİ SENEGALLİ MÜRİDİLER ÖRNEĞİ

Yıl 2, Sayı 2, ss.51-68.

Year 2, Issue 2, pp.51-68.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 25.06.2022

Submitted: 25.06.2022

Kabul Tarihi: 17.07.2022

Accepted: 17.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Koç, H. İ. & Göker, G. (2022). Examining the Religious and Ethno-Cultural Practices of Immigrants in the Framework of Solidarity Networks: The Case of Senegalese Mourides in Istanbul, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 51-68.

Halil İbrahim KOÇ

Lecturer, İnönü University, Türkiye, halil.ibrahim.koc01@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9536-7627

Göksel GÖKER

Assoc. Prof., Fırat University Communication Faculty, Türkiye, gokselgoker@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5794-1122

Abstract

This study discusses social networks that transform migration movements into specific experiences in terms of social, cultural, religious, and ethnocultural practices that emerge within these networks' frameworks. Social networks make these movements permanent while triggering and directing the decision to migrate. At the same time, these networks allow immigrant groups to maintain their ties with their home country and to find solutions to the problems they encounter in the receiving country within the framework of solidarity practices. In other words, these networks, which make the migration experience unique to migrant communities under the influence of various factors, reduce the disadvantages that arise in terms of the risks and costs of migration.

Additionally, social networks can be established on the axis of socio-cultural values that immigrants bring with them. In these networks, which are knitted based on relations such as family, kinship, and fellowship, religious and cultural identity are sometimes taken as a basis. It is possible to show the solidarity networks developed by the Senegalese immigrants who immigrated to Turkey for various reasons and live in Istanbul, especially within the Muridiyya tariqa, as an example of this situation. In this study, which forms part of a more comprehensive research problem, we examined how Senegalese Mourides made sense of these networks, which they developed and institutionalized in Istanbul, within the framework of their religious and ethnocultural practices.

As a result of the study, the adherence to the Muridiyya tariqa forms the basis for the solidarity, cooperation, and sense of togetherness for the Senegalese immigrants significantly; ethnocultural practices allow the continuation in the receiving country and the ties with the home country to be sustained, and it provides a significant basis for the reproduction of cultural identity by keeping the cultural memory alive. In addition, in the study, the Mouride identity and the sense of belonging allow us to establish the difference with the identification within the Senegalese immigrant community and develop the perception of micro identity. It is possible to suggest further studies that deal more comprehensively with the relation between religious

¹ This study uses the findings of the Ph.D. dissertation "Social Closure, Perception of Identity and Intercultural Communication in Immigration Experiences: Senegalese in Turkey" in Fırat University Institute of Social Sciences, Department of Communication Sciences.

networks and the immigration experience or that compare another African-origin religious network/community and the Senegalese Mouride tariqa in the context of migrations from sub-Saharan Africa to Turkey.

Keywords: Migration, Immigration, Religious Networks, Solidarity Networks, Senegal, Mouridism.

Öz

Bu çalışmada göç hareketlerini sosyal ve kültürel açıdan özgül deneyime dönüştüren sosyal ağlar ile bu ağlar çerçevesinde ortaya çıkan dini ve etno-kültürel pratikler ele alınmıştır. Sosyal ağlar, göç etme kararını besleyerek ve yönlendirerek bu hareketlilikleri sürekli kılarken aynı zamanda göçmen grupların köken ülkeleriyle bağlarını korunmalarına ve hedef ülkede karşılaştıkları sorunlara dayanışma pratikleri çerçevesinde çözüm bulmalarına imkân tanımaktadır. Diğer bir ifadeyle çeşitli faktörlerin etkisiyle göç deneyimini göçmen topluluklara özel kılan bu ağlar, göçün taşıdığı risk ve maliyetler düzleminde ortaya çıkan dezavantajları azaltmaktadır.

Bununla beraber sosyal ağlar göçmenlerin beraberinde getirdikleri/taşıdıkları sosyo-kültürel değerler ekseninde kurulabilmektedir. Aile, akrabalık, hemşerilik vb. gibi ilişkiler temelinde örülen bu ağlarda, kimi zaman dini ve kültürel kimlik esas alınmaktadır. Çeşitli nedenlere dayalı olarak Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'da yaşayan Senegalli göçmenlerin özellikle Müridiyye tarikatı içerisinde geliştirdikleri dayanışma ağlarını bu duruma örnek göstermek mümkündür. Biz daha kapsamlı bir araştırma problematiğinin parçasını oluşturan bu çalışmada Senegalli Müridilerin İstanbul'da geliştirdikleri ve kurumsallaştırdıkları bu ağları, dini ve etno-kültürel pratikleri çerçevesinde nasıl anlamlandırdıklarını inceledik. Ayrıca çalışmada bu dayanışma ağlarının Senegalli göçmenlerin kimlik algılarına ve köken ülkeleriyle olan ilişkilerine nasıl yansımaları belirlemeye çalıştık.

Çalışma sonucunda dini kolektivite bağlamında Müridiyye tarikatına bağlılığın Senegalli göçmenler arasında kurulan dayanışmaya, yardımlaşmaya ve birliktelik duygusuna temel oluşturduğunu; etno-kültürel pratiklerin hedef ülkede sürdürülmesine ve köken ülkeyle bağların sürekli kılınmasına olanak tanıdığını ve kültürel hafızanın canlı tutularak kültürel kimliğin yeniden üretilmesine önemli düzeyde zemin oluşturduğunu bulguladık. Ayrıca çalışmada, Müridilik kimliğinin ve aidiyet duygusunun Senegalli göçmen topluluğu içerisinde özdeşleşmeyle beraber farklılığı kurmaya olanak tanıdığını ve bu yüzden mikro kimlik algısını geliştirdiğini belirledik. Sahra altı Afrika'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler bağlamında dini ağlar ile göçmenlik deneyimi arasındaki ilişkililiği daha kapsamlı biçimde ele alan ya da diğer Afrika kökenli dini ağlar/topluluklar ile Senegalli Müridi tarikatı arasında karşılaştırma yapan başka çalışmalar önermek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmenlik Deneyimi, Dini Ağlar, Dayanışma Ağları, Senegal, Müridilik.

Extended Summary

Although the immigration experience is geographical mobility, reaching the host country turns into a social and cultural experience in the new social area and the new place. Factors such as the socio-cultural values of immigrants, a network of relations, individual characteristics, and the host society and the reflexes they developed for immigrants make this experience unique. For example, the immigration experiences of individuals who immigrated from African countries to Turkey will differ due to their ethnic, religious, and cultural identities.

One of the essential elements that differentiate the migration experience is social networks that eliminate or reduce the disadvantages of migration in different cases. Social networks make these movements permanent while triggering and directing the decision to migrate. At the same time, these networks allow immigrant groups to maintain their ties with their home country and to find solutions to the problems they encounter in the host country within the framework of solidarity practices. In other words, these networks, which make the migration experience unique to migrant communities under the influence of various factors, reduce the disadvantages that arise in terms of the risks and costs of migration. In this respect, the transnational social ties developed by immigrant individuals transform the immigration experience into a unique phenomenon.

Social networks can be established on the axis of socio-cultural values that immigrants bring with them. In these networks, which are knitted based on relations such as family, kinship, and fellowship, religious and cultural identity are sometimes taken as a basis. It is possible to show the solidarity networks developed by the Senegalese immigrants who immigrated to Turkey for various reasons and live in Istanbul, especially within the Muridiyya tariqa, as an example of this situation. In this study, which forms a part of a more comprehensive research problem, we tried to determine how the Senegalese immigrants living in Istanbul make sense of the institutionalization and solidarity networks they developed primarily within the

Muridiyya tariqa and how these solidarity networks are reflected in their perception of identity and their relations with the home country.

For this purpose, in-depth interviews were conducted with 37 Senegalese immigrants, twenty-eight men, and nine women residing in Istanbul within the scope of the study. In the field study carried out in August-October 2021, besides the in-depth interviews, the daily lives of the Senegalese immigrants and the Muridiyye meetings were examined by participant observation technique. The findings obtained during the research process were systematized and interpreted with religious and ethnocultural practices, solidarity, identity, and integration in this study.

As a result of the study, Senegalese immigrants, like many other immigrant groups, turn immigration into a group/community experience. Immigration has a devastating and isolating effect if experienced alone; for this reason, collective expertise is being built among immigrants, especially knitted with ethnocultural and religious ties. One of the most critical components of this experience is religion/religious collectivity. In addition, in the context of religious collectivity, adherence to the Muridiyya tariqa forms the basis of solidarity, cooperation, and a sense of togetherness for the Senegalese immigrants significantly. The fulfillment of religious requirements and worship/rituals in collective consciousness is a primary motivation for Senegalese immigrants; however, this collective experience is not only limited to religion but also forms the basis of social, cultural, and economic solidarity patterns. Therefore, in the context of immigration experience, religion, and religious associations correspond to more than religious feelings and practices and become a survival strategy for immigrant individuals.

According to the observations during the research process and the information from the Senegalese interviewees, ensuring the continuity of the tariqa, especially in the context of institutionalization, regardless of time and place, is vital in respect of religious -Mouridism- and maintaining a Mouride identity. Because the tariqa of the Dahira was created in the host country, while fulfilling the requirements of the followers of Cheikh Amadou Bamba, strengthening the sense of community and the awareness of being a devout Mouride, at the same time, plays a crucial role in maintaining the ties with the country of origin, keeping the cultural memory alive and building identity. The gathering of the followers on The Grand Magal celebrations or other important religious days and the continuation of the rituals they performed in Senegal in Turkey, keeping the Senegal-specific eating and drinking tradition alive seems to be very functional in keeping the religious and cultural memory alive, and in the continuity of the ties with the home country. In this context, the associations that started with religious purposes turn into a social network that expands to ethnocultural patterns, re-established relations with the home country, and solidarity strategies developed when encountering social problems.

Another result is that the Senegalese immigrants deal with their identity perceptions and ties of belonging in an intertwined manner. Accordingly, being Senegalese, being a Muslim, and being a Mouride are about a holistic collective consciousness, rather than expressing very different belongings, especially for immigrants. It shows that identity is understood by Senegalese Mouride immigrants within the framework of an interrelated pattern of belonging. From a broader perspective, the identity perceptions of the Mourides, such as being African or black, are much more in the background. While Mouridism expresses an identity based on identification, on the other hand, it also functions as a means of distinguishing itself from different Sufi tendencies such as Tijanism and emphasizing the difference. Therefore, micro-identity is an essential issue in the immigration experience regarding the perceived identity in a collectivity.

Social networks sometimes cause an ethnic, social, and cultural closure, and sometimes, they bring an effect that facilitates integration with the host society and culture. The emergence of either is not just about internal dynamics. As well as the internal dynamics of ethnic groups, the characteristics of the host society, and the criteria for evaluating immigrants determine cohesion or segregation. For example, the

perception and definition of immigrants from the Middle East in Turkey as "Syrian" or "Arab" and Senegalese immigrants often find their place in "African" or "Black" generalizations. Within the framework of the information and observations obtained from the fieldwork, the general and widespread opinion regarding the "African" immigrants is "positive" or "acceptable."

On the other hand, it is revealed by the statements of the interviewees and the observations that this community among Senegalese immigrants has functions that facilitate adaptation to the host society. In particular, the "religious" and "harmless/self-conscious" perceptions of Senegalese Mouride immigrants by the host society are effective in this situation. Considering the framework of institutionalized social networks, religious and ethnocultural networks facilitate adaptation to the host society in the example of Senegalese immigrants, in addition to many positive functions such as protecting ties with the home country, building identity, and developing solidarity patterns.

Based on the study, in the context of migrations from Sub-Saharan Africa to Turkey, other studies should be conducted that deal with the relationship between religious networks and the immigration experience in a more comprehensive way or make a comparison between other African-origin religious networks/communities and the Senegalese Mouride tariqa.

Résumé Etendu

Bien que l'expérience d'immigration soit une mobilité géographique, l'arrivée dans le pays d'accueil se transforme en une expérience sociale et culturelle dans le nouvel espace social et le nouveau lieu. Des facteurs tels que les valeurs socioculturelles des immigrants, un réseau de relations, des caractéristiques individuelles, la société d'accueil et les réflexes qu'ils ont développés pour les immigrants rendent cette expérience unique. Par exemple, les expériences d'immigration des personnes qui ont immigré de pays africains en Turquie différeront en raison de leurs identités ethniques, religieuses et culturelles.

L'un des éléments essentiels qui différencient l'expérience migratoire est les réseaux sociaux qui éliminent ou réduisent les inconvénients de la migration dans différents cas. Les réseaux sociaux pérennisent ces déplacements tout en déclenchant et en orientant la décision de migrer. En même temps, ces réseaux permettent aux groupes d'immigrés de maintenir leurs liens avec leur pays d'origine et de trouver des solutions aux problèmes qu'ils rencontrent dans le pays d'accueil dans le cadre de pratiques de solidarité. En d'autres termes, ces réseaux, qui rendent l'expérience migratoire unique aux communautés migrantes sous l'influence de divers facteurs, réduisent les désavantages qui surviennent en termes de risques et de coûts de la migration. À cet égard, les liens sociaux transnationaux développés par les individus immigrés transforment l'expérience de l'immigration en un phénomène unique.

Les réseaux sociaux peuvent être établis sur l'axe des valeurs socioculturelles que les immigrants apportent avec eux. Dans ces réseaux tissés sur la base de relations telles que la famille, la parenté et la fraternité, l'identité religieuse et culturelle est parfois prise comme base. Il est possible de montrer les réseaux de solidarité développés par les immigrés Sénégalais qui ont immigré en Turquie pour diverses raisons et vivent à Istanbul, notamment au sein de la Secte Muridiyya, comme exemple de cette situation. Dans cette étude, qui s'inscrit dans une problématique de recherche plus globale, nous avons tenté de déterminer comment les immigrés Sénégalais vivant à Istanbul donnent un sens aux réseaux d'institutionnalisation et de solidarité qu'ils ont développé principalement au sein de la Secte Muridiyya et comment ces réseaux de solidarité se traduisent dans leur vie et leur perception de l'identité et leurs relations avec le pays d'origine.

À cet effet, dans le cadre de l'étude, des entretiens approfondis ont été menés auprès de 37 immigrés Sénégalais, vingt-huit hommes et neuf femmes résidant à Istanbul. Dans l'étude de terrain réalisée en août-

octobre 2021, outre les entretiens approfondis, la vie quotidienne des immigrants Sénégalais et les réunions Muridiyya ont été examinées par la technique d'observation participante. Dans cette étude, les résultats obtenus au cours du processus de recherche ont été systématisés et interprétés avec les pratiques religieuses et ethnoculturelles, tels que la solidarité, l'identité et l'intégration.

À la suite de l'étude, il en est conclu que les immigrants Sénégalais, comme de nombreux autres groupes d'immigrants, transforment l'immigration en une expérience du groupe/communauté. L'immigration a un effet dévastateur et isolant qui peut être inexpérimenté seul; pour cette raison, une expertise collective se construit chez les immigrants, notamment tissée de liens ethnoculturels et religieux. L'une des composantes les plus critiques de cette expérience est la religion/la collectivité religieuse. De plus, dans le contexte de la collectivité religieuse, l'adhésion à la Secte Muridiyya constitue la base de la solidarité, de la coopération et d'un sentiment d'unité pour les immigrants Sénégalais de manière significative. L'accomplissement des exigences religieuses et des cultes/rituels dans la conscience collective est une motivation primaire pour les immigrants Sénégalais; cependant, cette expérience collective ne se limite pas seulement à la religion mais forme également la base de modèles de solidarité sociale, culturelle et économique. Par conséquent, dans le contexte de l'expérience d'immigration, la religion et les associations religieuses correspondent à plus que des sentiments et des pratiques religieuses et deviennent une stratégie de survie pour les personnes immigrantes.

Selon les observations au cours du processus de recherche et les informations des interviewés Sénégalais, assurer la continuité de la Secte, en particulier dans le contexte de l'institutionnalisation, quels que soient le temps et le lieu, est vital dans le respect du -Disciple- religieux et le maintien d'une identité du disciple. Parce que la Secte de la Dahira a été créée dans le pays d'accueil, tout en répondant aux exigences des fidèles de Cheikh Amadou Bamba, le renforcement du sens communautaire et de la conscience d'être disciple pieux, en même temps, joue un rôle crucial dans le maintien des liens avec le pays d'origine, en gardant vivante la mémoire culturelle et en construisant l'identité. Le rassemblement des adeptes lors des célébrations du Grand Magal ou d'autres jours religieux importants et la poursuite des rituels qu'ils ont exécutés au Sénégal en Turquie, en gardant vivante la tradition de manger et de boire spécifique au Sénégal semble être très fonctionnel pour garder la mémoire religieuse et culturelle vivante, et dans la continuité des liens avec la patrie. Dans ce contexte, les associations à l'origine à vocation religieuse se transforment en un réseau social qui s'élargit à des schémas ethnoculturels, à des relations rétablies avec le pays d'origine et à des stratégies de solidarité développées face à des problèmes sociaux.

Un autre résultat est que les immigrants sénégalais traitent de manière imbriquée leurs perceptions identitaires et leurs liens d'appartenance. En conséquence, être sénégalais, être musulman et être disciple relèvent d'une conscience collective holistique, plutôt que d'exprimer des appartenances très différentes, en particulier pour les immigrants. Elle montre que l'identité est appréhendée par les disciples immigrants Sénégalais dans le cadre d'un schéma d'appartenance interdépendant. D'un point de vue plus large, les perceptions identitaires des disciples, comme être africain ou noir, sont beaucoup plus en retrait. Si le disciple exprime une identité basée sur l'identification, d'autre part, il fonctionne également comme un moyen de se distinguer des différentes tendances soufies telles que le commercialisme (Tijaniyya) et de souligner la différence. La micro-identité est donc un enjeu essentiel dans l'expérience d'immigration quant à l'identité perçue dans une collectivité.

Les réseaux sociaux provoquent parfois une fermeture ethnique, sociale et culturelle, et parfois, ils apportent un effet qui facilite l'intégration avec la société et la culture d'accueil. L'émergence de l'un ou l'autre n'est pas seulement une question de dynamique interne. Outre la dynamique interne des groupes ethniques, les caractéristiques de la société d'accueil et les critères d'évaluation des immigrants déterminent la cohésion ou la ségrégation. Par exemple, la perception et la définition des immigrants du Moyen-Orient en Turquie comme "Syriens" ou "Arabes" et les immigrants Sénégalais trouvent souvent leur place dans des généralisations "Africaines" ou "Noires". Dans le cadre des informations et observations tirées du travail de terrain, l'opinion générale et répandue à l'égard des immigrants "Africains" est "positive" ou "acceptable".

D'autre part, il ressort des déclarations des interviewés et des observations que cette communauté parmi les immigrés Sénégalais a des fonctions qui facilitent l'adaptation à la société d'accueil. En particulier, les perceptions "religieuses" et "inoffensives/conscientes" des disciples immigrés Sénégalais par la société d'accueil sont efficaces dans cette situation. Considérant le cadre des réseaux sociaux institutionnalisés, les réseaux religieux et ethnoculturels facilitent l'adaptation à la société d'accueil dans l'exemple des immigrés Sénégalais, en plus de nombreuses fonctions positives telles que la protection des liens avec le pays d'origine, la construction identitaire et le développement de modèles de solidarité.

Sur la base de l'étude, dans le contexte des migrations de l'Afrique Subsaharienne vers la Turquie, d'autres études traitant la relation entre les réseaux religieux et l'expérience de l'immigration de manière plus complète ou faisant une comparaison avec d'autres réseaux religieux / communautés d'origine africaine et la Secte sénégalaise.

Introduction

Immigration is geographical mobility from the beginning to the destination country and a social and cultural experience. Various factors influence this experience and transform it into a unique and different experience. The beginning of these factors are the socio-cultural values brought by the immigrants, the relations networks developed between the immigrant groups, the personal characteristics and the cultural characteristics of the host society, and the reflexes they set against the immigrants. Immigration, in which each of these factors is at work, builds the experience of immigrants as a unique experience. It is different emigrating from Senegal to Europe and Turkey within the framework of the characteristics of the host country. Or on the contrary, the immigration experiences of individuals who immigrated to Turkey from different countries will be other due to their ethnic, cultural, or religious characteristics.

One of the most critical factors that make this field of experience different and eliminates or reduces the social and economic difficulties that arise with migration is the social networks developed among immigrant groups. On the one hand, social networks feed and guide the migration tendency. In other words, the decision to migrate, on the other hand, allow both to maintain ties with the country of origin and to overcome the problems encountered in the host society through solidarity. For this reason, the transnational relations between immigrants transform the immigration experience into a unique phenomenon.

This study aims to explain the specific immigration experience of immigrants within the framework of social networks. This study determines how the Senegalese immigrants living in Istanbul make sense of the institutionalization and solidarity networks they have developed within the Mouride tariqa and how these solidarity networks are reflected in their perception of identity and their relations with the country of origin. For this purpose, in-depth interviews were conducted with thirty-seven Senegalese immigrants, twenty-eight men and nine women in Istanbul. The field study was realized in August-October 2021; besides the in-depth interviews, the daily lives of the Senegalese immigrants and the Mouride meetings were examined with the participant observation technique. The research results were systematized and interpreted with the concepts of religious practices, solidarity, identity, and adaptation. After data examination, the theory of social and religious networks regarding immigrants and Senegalese Mourides provides a theoretical basis for the research.

1. Social Networks and Immigration Experience

Different approaches try to explain the phenomenon of migration. Most of these approaches deal with migration's cause and formation process at the macro and micro levels. In other words, the theoretical perspective on migration concentrates on analyzing and explanations of cause and effect. On the other hand, different approaches at the mezzo (intermediate) level explain the reason, outcome, and continuity of migration movements. Social networks theory, known as immigrant relationship networks, network theory,

or transnational networks in the literature, offers a substantial expansion in this approach. According to the theory, middle-level factors such as social networks and capital, time and space elements, individual desires, and expectations influence migration movements.

Social networks, which are based on pre-existing or subsequently established ties between immigrant individuals, such as ethnocultural, national, religious, kinship, friendship, and social organizations, impact the decision to migrate, the continuation of mobility, and the results of immigration (Boyd, 1989, p. 639). According to this approach, pioneer immigrants will be influential in the decision-making processes of individuals who will join the migration flows after them and will guide them. In addition, immigrants who have migrated before to the destination country will help newly arrived immigrants to adapt to social life. Thus, the disadvantages of migration, including costs and risks, will be reduced.

Social networks established by immigrants will enable more immigrants to participate in these flows. The social networks based on a particular immigrant community will effectively make more individuals' decisions to migrate, thanks to the ties they create between the destination and the source country (Korukmez, 2013, p. 69). Thanks to strong networks, the migration process gains an encouraging and heartening quality (Gulerce & Demir, p. 193). As Faist stated, migrant networks reduce the risks and costs of international migration, including distance in terms of space, transforming hidden migrants into actual migrants, and adding individuals who want to live in another country to the migration chain (Faist, 2003, p. 139). Therefore, while migrant networks compensate for the disadvantages of immigration, they pave the way for chain migration, thus enabling these movements to grow even more.

Within social networks, the social capital created by the actual or potential resources obtained through peer connections and recognition (Bourdieu & Wacquant, 2021, p. 169-170) may be considered an essential element that ensures the continuity and expansion of migration movements. Although immigrants participate in the migration process through their social capital, these capitals contribute to the integration and adaptation of immigrants in the places they migrated (Faist, 2000, p. 121-122). Social networks, an essential part of migration movements, become institutionalized after a certain period and become associations. These organizations allow immigrants to both integrate with the local community and assist newly arrived immigrants. In addition, institutionalized organizations establish transnational ties or lay the groundwork for the permanence of the existing relations (Faist, 2003; Adıguzel, 2017). In addition, social networks ensure the continuity of individuals' ties with family members or acquaintances in the country of origin, thus facilitating the transfer of information about the destination country to the survivors. Thus, immigrants obtain social capital that will be useful for holding on to social life in the target country. While this capital adds dynamism to migration, it transforms this mobility into chain migration (Sert, 2018, p. 40). In this respect, social networks are a significant factor for immigrants to acquire social capital by transforming into social organizations and establishing patterns of solidarity among them.

On the other hand, some approaches suggest that immigrant networks or social networks accompanying migration have opposing sides. Social networks help immigrants find jobs, shelter, socialize, and learn about legal procedures. It may cause harm, such as the abuse or exploitation of labor. Indeed, as Bartram et al. noted, many immigrant individuals use these networks to find jobs, particularly in businesses serving ethnic communities; however, these businesses that rely on family or ethnic labor for their existence may lead to the exploitation of migrant labor or conflict. Therefore, inequalities may be in migrant networks (Bartram, Poros, & Monforte, 2017, p. 209).

It summarizes the basic assumptions of social networks theory as follows, within the framework of the information given by Abadan-Unat (2017): First, immigrant networks offer a dynamic that encourages immigration. Therefore, the demand for immigration continues to increase. In addition, since the costs and risks caused by migration are reduced thanks to migrant networks, wage differences between the country

of origin and the destination country become insignificant. Developing a standardized network of immigrants brings about the development of their potential to represent themselves in the target country. For this reason, the relationship networks tend to institutionalize and often turn into solidarity networks. Migrant networks have also essential effects on preventing and controlling migration. As the network of relations develops, the control of immigration becomes more and more complicated depending on the number of immigrants. Family reunions contribute to the development of immigrant networks. In this way, both migrations gain continuity, and relationship networks develop based on the family (p. 19-20).

Immigrants feed a constantly developing and continuous migration process with the help of social networks. Institutionalized migrant networks are an essential safeguard for newly arrived migrants. On the other hand, new immigrants are an opportunity to ensure the continuity of these standardized networks and expand their solidarity practices.

2. Migration Movements and Religious Networks

Religion has a substantial impact on migration movements. While religious beliefs and associations are sometimes a factor that facilitates migration, sometimes they are a factor that forces people to displace themselves in masses. It can facilitate the migration of a community from one place to another; on the other hand, religion-based oppression, discrimination, and fundamentalist religious movements, etc. may force communities to migrate. In this context, it is possible to establish a relationship between religion and the phenomenon of migration in terms of its emergence process/reason. In other words, religion may be a source of motivation for migration mobility. For instance, radical religious organizations active in some parts of the country due to the war in Syria caused the forced migration of communities belonging to different religions and sects. These communities sought asylum in countries where they thought they would not be persecuted because of their religious identities. Therefore, it is possible to consider the relationship between these two phenomena in the context of religion's appearance as a push and pull factor in the emergence of migration (Kirman & Dolek, 2021, p. 259-260).

However, the relevance between migration and religion is not limited to cause-effect relationships. Religious networks and organizations not only pave the way for the beginning of the migration yet significantly impact the post-migration process. These networks have substantial effects on the adaptation and integration process of the immigrant in the country of emigration and the practices of holding on to life by acquiring social capital. Religious networks provide the immigrant with work, accommodation, and official transactions. Thanks to these solidarity networks, the immigrant may quickly adapt to his life in the context of the country of emigration, while at the same time, they may easily overcome the trauma of migration. Religious networks formed by immigrants are very important in protecting transnational identity, providing spiritual and ideological reference points to immigrants, and indirectly contributing to the unification and development of all networks, as emphasized by Riccio (2001, p. 595). Hence, while migrant individuals act within a complex web of symbolic meanings and personal connections, they keep options open and try to build a life based on them. Therefore, while immigrants develop their lives in these networks, they keep their sense of belonging alive by reproducing the transnational immigrant identity.

Religious networks cause different migration experiences and systems (Ihlamur-Oner, 2018, p. 317). The similarity and difference in religious identity between the sending country and the receiving country are the most influential factors in this context. Therefore, the first factor shaping religious networks is the religion and belief identity of the immigrant community and the local community. While the similarity of religious identity between the immigrant community and the native society plays a relatively facilitating role in the adaptation of the immigrant group to the receiving country; on the contrary, situations may develop where the sense of community among immigrants is strengthened, and thus solidarity leads to social closure.

A second important factor is the meanings religious networks have in the context of the sending country. In other words, the social, cultural, and historical characteristics of religious networks in the sending country directly affect the immigrant experience. The Mouride tariqa of Senegal origin examined in this study is a Sufi tariqa; however, some of the economic, social, cultural, and political features it has in Senegal significantly differentiate the immigration experiences of Senegalese immigrants belonging to this tariqa and make it unique. Therefore, Mouride brotherhood, which has its own historical and socio-cultural characteristics, has a special place in terms of the religious networks it created in the country of immigration and the position and practices of its members in these networks.

3. The Transnational Society Between Religion and Migration: Senegalese Mourides

The Mouride brotherhood, one of Senegal's three great Sufi tariqas, is a Sufism movement and understanding that emerged and spread in Senegal, unlike Qadiri and Tijani, whose origins are in North Africa and the Middle East. The movement's founder, Sheikh Amadou Bamba (Sheikh Ahmet Bamba, 1850-1927), started to spread in the country after the French colonial occupation (Ebin, 1996). The founder of the movement, Sheikh Ahmet Bamba, founded the Mouride brotherhood, which is among the most critical ethnoreligious formations of Senegal. However, he was educated in the Qadiri, Sufi understanding. This situation constitutes the most remarkable aspect of Mouride brotherhood. This religious community, which has a historically significant position as the pioneer of the passive resistance of the Senegalese people against French colonialism, has been an obstacle to religious and cultural degeneration despite colonialism. Moreover, it is possible to observe that the practices of the tariqa members/followers during various religious rituals are significantly influenced by the folkloric structure of the Senegalese people.

The center of Mouridism (Muridiyye) in Senegal is the city of Touba. Touba, a town founded by Sheikh Ahmed Bamba, is home to the Great Mosque of Touba, one of the largest mosques in Africa. This mosque is considered an essential representation of the spiritual leadership of Sheikh Ahmet Bamba. On the other side, the Mouride brotherhood is a social movement that penetrates deeply into social life. In this community, which encourages the Senegalese to cultivate the land, farming is seen as a sacred work to gain Allah's consent and the sheik's discretion. This importance given to agriculture has led to the development of solidarity networks among the farmers belonging to the cult (Ozkose, 2003, p. 161).

Visiting shrines is not a common tradition among black/African descent Muslims. The Wolofs, who comprise most of Senegal's ethnic composition, is an exception in this regard. Wolofs visit the tomb of Sheikh Ahmed Bamba, the spiritual leader of the Mouride tariqa, located in Touba, Senegal, in large crowds every year on the nineteenth and twentieth days of Muharram (Ozkose, 2003, p. 155). Therefore, visiting Touba, a symbol of Sheikh Ahmet Bamba's spiritual leadership, is an essential factor in keeping the sense of belonging to this faith movement alive for the members of the Senegalese Mouride tariqa. Nevertheless, affiliation with Sufi orders is not limited to the Wolof ethnic community. Although Wolofs are mostly Mourides, as Saul states, it is possible to encounter individuals belonging to the Mouride, Qadiri, and Tijani tariqas among the Senegalese immigrants in Turkey (Saul, 2013, p. 88). In this respect, Senegalese immigrants also maintain their membership in the religious networks in their home countries.

Sheikh Ahmet Bamba was exiled twice as he was deemed a danger by the government during the French colonial rule of Senegal. The first of these exiles is the Gabon exile covering the years between 1895 and 1903, and the second is the Mauritanian exile covering the years 1903 and 1907 (Coulon, 1999, p. 198). Every year, members of the Mouride celebrate Magal (Grand Magal) events on the anniversary of the exile of Sheikh Ahmet Bamba by the French colonialists. Magal, in other words, the anniversary of Sheikh Ahmet Bamba's exile twice, is the period when Bamba's spiritual aspect reached its peak for the followers. Therefore, in these events held yearly, eulogies by Sheikh Ahmet Bamba are read together with the recitation of the Qur'an. In addition, for these events, millions of Mouride members from Senegal and

different parts of the world collect gifts (Adiyya) to financially support both the circumstances and the development of the Touba mosque, and those who have the opportunity go to the city of Touba.

Attending Magal events is not limited to going to Touba for the disciples/talibes. Senegalese immigrating to different countries for various reasons practice their membership of Mouridism and, in this context, Magal activities and other rituals in the context of the receiving country. Senegalese Mourides, who immigrated to the developed and developing countries of the world, keep their identities alive by forming social solidarity networks on a religious basis. The Association of Hidayete Erenler Hazines (Dairetul Kanjoul Mouhtadine) and Ker Serigne Touba (Touba Sheikh's House), which is the gathering place for religious rituals (Daara or Dahira) of the members of the tariqa, ensure the continuity of the networks between them and promote the ethnocultural identity.

These religious networks created by Senegalese immigrants in the receiving countries play an important role in eliminating many disadvantages brought by immigration. The Senegalese immigrants in Italy perceive their mouride brotherhood as enabling them to avoid crises and conflicts by obtaining social capital, reaching individual economic gains easily, adapting to social life quickly, and abundance from sinful behaviors while earning money (Riccio, 2001, p. 594). In addition, this network may easily include a new immigrant who is a member of this tariqa in his own country and who has just arrived in the receiving country. This way, the migrant individual may participate in the nearby labor market, shelter, and protection (Zubrzycki, 2012, p. 91).

On the other hand, within the heterogeneous Senegalese immigrant networks, the Mouride tariqa has a unique position. Even if there is no organic relationship between this network and commercial-based migration networks, there is a symbiotic relationship. Because these networks provide direct or indirect support and contribute to each other's development, Senegalese immigrants may participate in the Mouride tariqa or other networks within the framework of their experience. In this respect, Mouridism is not a closed system or community. Although some individuals make a living as peddlers or are in the official labor market among the Senegalese immigrants within the Mouride network in Argentina, most of this population is unofficial peddlers (Zubrzycki, 2012, p. 89). The Senegalese immigrant community in Istanbul, which is discussed within the study, primarily watches jewelry. Besides those who are peddlers, some work as textile workers in the unregistered labor market. There are fewer registered employees or students in this community.

4. A Study on the Mouride Community in Istanbul

This study is based on the data obtained from interviews with individuals who emigrated from Senegal to Turkey. The sample of the research, which approaches the immigration experience of immigrants in the context of identity perception and intercultural communication, consists of Senegalese living in Istanbul. In the field study carried out between August 2021 and October 2021, a total of 37 (28 Male, 9 Female) interviewees were interviewed using the in-depth interview technique, which is included in the qualitative research method.

In the research process, a semi-structured interview form prepared in advance was used, and the interview process was recorded with a voice recorder to prevent data loss. Interviews are in Turkish with the interviewees who spoke Turkish and with the other interviewees in their mother tongue or French through an interpreter. In addition, the observation technique was used in the study. Thus, the Senegalese immigrants, who constitute the study's sample, were observed using the participant observation technique in their natural habitats. By examining the findings obtained within the scope of the research, only the interviews suitable for the study were determined. The recorded interview records were handled with an interpretative approach and analyzed thematically.

4.1. Religious Practices and Perception of Ethno-Cultural Identity

Among the Senegalese immigrants living in Istanbul are followers of the Mouride and the Qadiri and Tijani tariqas. Mourides are known to be the largest Senegalese religious community in Istanbul in terms of numbers. The non-governmental organization, the association of Hidayete Erenler Hazinesi (Dairetul Kanjoul Mouhtadine), a board of directors including Turkish citizens, meets in Ker Serigne Touba in Wolof, which means "The House of the Sheikh of Touba." This place in the Kumkapi-Fatih district of Istanbul is in the region where immigrants from many countries of Africa and Asia live. Therefore, this region has a transnational character.

Senegalese immigrant Mourides meet in Ker Serigne Touba every Thursday evening to recite/sing the Odes written by Sheikh Ahmed Bamba or the hymns attributed to him. This ritual occurs when the followers sit in a ring and recite the eulogy simultaneously. However, the religious practices of the Mourides in genius are unlimited. These practices include the Qur'an recitation, prayer, the catechism, and the conversation about the problems in the followers' daily life.

Immigrants interviewed describe worship as the most basic motivation for coming together in this place. For instance, Interviewer 14 explained the question regarding the purpose of the Mouride meeting in Ker Serigne Touba with the following words:

"We are gathering there for the purpose of worship. We read the odes that Serigne Touba ordered to be read. Yes, we distribute coffee there. We distribute food. So that we may be more united or more merciful to one another. We are meeting there for that purpose." (I-14, Woman, 35)

In addition, the statements of the interviewee partially refer to the search for social bonds and networks of solidarity in migration. The expressions "unity" and "being compassionate towards one another" in the words of Interviewer 14 (Woman, 35) show the search for strong social bonds within the framework of the sense of community and compensation for the lack of solidarity. For this reason, the membership of immigrant individuals in religious networks in the context of the destination country gains continuity.

Another interviewee (I-9, Man, 40) emphasizes that in addition to the Qur'an recitation and Qasida reading activities, food is distributed similarly to Interviewee 14: "They pray until the morning, we give food, something like that." In this respect, practices like religious tariqas or lodges in Turkey are observed in the Mouride community in Istanbul. In Turkey, it is a well-known and common practice, especially in Sufi tariqa, to offer treats to members of the tariqa or their guests, in addition to religious worship and rituals.

Another immigrant Mouride (I-4, Man, 28) interviewed within the research stated that Senegalese knows well why the Mouridism genius exists and what it means. The interviewee said they greet the followers and that being on the path has a reward. Finally, "A person who works for the teacher (sheik) under the sun and serves him is rewarded with a shadow." He quoted a Mouride idiom with his words. The worldly and otherworldly reward expectations coexist in the understanding of Mouridism; in addition, Mouride immigrants are trying to carry their unique religiousness to the context of the receiving country. They do this based on their belief.

Mouridism is the most crucial indicator of religious identity for many Senegalese immigrants. In the answers on identity perception, the Muslim identity and the Mouride identity were emphasized at the same time. For instance, while describing her identity, Interviewee 15 (Woman, 19) said, "I am African, and I am very pleased with that and thank God, I am a Muslim. Besides, thank you for making me a Mouride."

used expressions. From these expressions, the Mouride tariqa has a vital place in reproducing and representing religious, ethnic, and national identity. While describing his identity, the interviewee adds Mouride brotherhood as a religious community identity and his national and religious identity. Conversely, Interviewee 10 (Man, 35) described Mouridism with the following words:

"I became a Mouride when I was born. When I die, I will die as Mouride. In answer to this question, I will tell you about Mouridism. What is a real Mouride? What does being a Mouride do to you? It makes us religious; it makes us good people. In the sense of humility, you see every person you see as yourself. When you do these things, the rest will come; even if you don't have money, the rest will come." (I-10, Man, 35)

Based on these expressions, understanding Mouridism is essential to the community's perceived personal and religious identity. In addition, Senegalese Mouride immigrants' perceptions of tariqa membership indicate their ethnocultural identity and practices that distinguish them from other religious communities. Interviewer 13 (Man, 37) stated the following while making his evaluations of the socio-political power of the Mouride' followers in Senegal:

"All power is in politics in Turkey, but they have a separate power in Senegal. They do not need the power there (meaning politics and the state). The teacher at their head said, "Why are we strong?" he said, "we Mourides"; because... Oh, by the way, the Tijanis are strong, too. They are more intellectual, more persuasive, and more logical. Mourides are more emotional, more economical, and more active. Now the man says, that is, the teacher; "Why are we strong?" says. Because we do not want anything from the state, in other words, we are stronger than our opinion. So, we don't want much; we are strong because we don't want much. Our needs are much less." (I-13, Man, 37)

Based on the interviewee's statements, there are socio-cultural differences between the Tijani and Mouride religious communities, apart from the way of belief and rituals. While the interviewee stated that the Tijanis were more assertive in the political arena in Senegal and had a more intellectual movement, he described the followers as more emotional, economical, and active. Therefore, the interviewer's description of the qualities and his emphasis on the aspects of the community he belongs to that differ from this group show practices for drawing the framework of social identity. However, while the objectivity of this view may be discussed, it has some justification in some respects. While the relations networks are established based on religion among the Qadiri and Tijanis, these networks are set on two levels, religious and commercial, among the Mourides. It may be interpreted that Sheikh Ahmet Bamba's advice to his students to participate in economic activities by farming during the emergence and expansion of the tariqa in Senegal, together with the urban life of the Mourides in the city of Touba, was effective in this regard.

In this respect, the interviewees formed a social group within the awareness and understanding of Mouridism in the receiving country and the source country. They exhibited religious, social, and cultural practices within this group.

4.2. Solidarity Mechanisms and Adaptation

By the study, the most striking feature of the Senegalese Mouride community is that the community has solidarity mechanisms. During the interviews, the members of the tariqa emphasized that the formation of followers and the association are effective in activities such as helping, collecting donations, and helping newly arrived immigrants. Almost every interviewee emphasized the various cooperation activities within the Mouride community in Istanbul.

"The Senegalese here are helping each other. Senegalese here live in groups. Because there is a community of Mourides, there is a community of students, there is a community of Senegalese, and in these communities, there is something like fundraising. They help each other." (I-6, Man, 28)

“What we call that Ker Serigne is something with the aim of helping them, they have both religious things and are very active in helping them, especially in the times of corona (COVID-19), they donated, they did something to support them when people did not go out on the street, they did something to support the Senegalese here. they did.” (I-7, Man, 28)

“There is cooperation within the association; they help very well. When you look at your disease there, if the association has information, if you are sick and you do not have money, they will help you with treatment. If someone dies, they will assist in sending them back to the country. For instance, an association acted in the first days of the corona curfew; food parcels were distributed to people during the pandemic process.” (I-5, Man, 26)

Based on the statements of all three interviewees, the Mouride tariqa has a beneficial role in reducing the disadvantages and risks arising from the immigration situation. As Orsi describes, religious organizations are a "safe harbor in the storm" for immigrants who try to adapt to the context of the country of immigration (Cited by Ihlamur-Oner, 2018, p. 320). In addition to the religious and ethnocultural practices of the community, various assistance and solidarity mechanisms are formed for the problems that immigrant individuals will experience in almost every issue. During the Covid-19 pandemic, which negatively affected the practices of immigrant individuals to hold on to daily life due to the closure, the community carried out various aid and donation activities. Moreover, all Senegalese immigrants and local actors in Istanbul supported these activities, which may be considered a practice of social solidarity. The interviewees stated the bureaucracy of the Republic of Turkey, the Senegalese Embassy in Turkey, the Turkish Embassy in Dakar, Senegalese and Turkish people in business, other Senegalese immigrants who are not members of the cult, and Senegalese football players in various football teams provided serious support to these activities. Therefore, it may be determined that this community plays an essential role in creating a sense of unity and solidarity among Senegalese immigrants in various adverse situations.

The community's conversations at the weekly meeting events have content that aims to adapt to Turkish society. In these programs, which start with the recitation of eulogies, prayer, and the Holy Quran, the last part consists of conversations about religious and social life. In these conversations, the community members are informed about the content of religion and the religious views of Sheikh Ahmet Bamba and other Mouride sheiks. In addition, the problems related to the life of immigrant Mouride in Istanbul are discussed, and solutions to these problems are discussed. There are solutions to the problems Senegalese immigrants face daily, especially the legal and bureaucratic problems they experience regarding residence permits, through the community's relationship networks and social capital. This situation supports the view that religious institutions are essential for immigrants to benefit from official services in the country they migrated to (Ihlamur-Oner, 2018, p. 321). Most of the time, the most appropriate community in the context of the land of immigration is not just a religious community yet security, job opportunities, and social services. It may act as a religious network that helps immigrant individuals by working as a "bridge with the local social system" on issues (Onah & Leman, 2005, p. 522). In addition, the conflicts Senegalese immigrants have or may experience when encountering Turkish society constitute an essential part of these conversations. Interviewee 2 (Man, 26) stated that in addition to the faith-based advice given to the members of the community, the members of the community were warned that they should take care of themselves in Istanbul, and the cultural sensitivities of the Turkish society were explained and what issues they should avoid. In this context, the Mouride community actively adapts to the receiving country's local culture and tries to act as a "bridge with the local social system."

Besides religious formations belonging to Senegalese in Turkey, there are other associations. The Senegalese immigrant community in Turkey is not a homogeneous group. Some belong to no religious community, as well as the group formed by the students and the federation formation that tries to represent all Senegalese immigrants. Conflicts may arise between this federation formation and religious tariqas on some issues. Interviewee 13 (Man, 37) stated that Mouride and other religious organizations could reach results faster in aid collection activities among Senegalese immigrants. They could collect the targeted

monetary amount in a shorter time. However, the federation could not be that fast. In addition, the same interviewer emphasized that no Mouride community came to a concert organized by the union and that the federation officials reacted to it. However, the interviewee stated that due to the more secular nature of the federation, he could not understand the Mourides, so such disagreements were inevitable.

4.3. Diaspora or Reproduction of Ethno-cultural Identity

In addition to their religious practices, the Senegalese immigrant Mouride community organizes Magal events that have become an ethnocultural practice or tradition for Senegalese. These events, which are held by the followers every year on the 18th day of the month of Sefer according to the Hijri calendar to commemorate the return of Sheikh Ahmet Bamba from the exile to which the French colonial administration sent him, are celebrated in other countries with Senegalese immigrants, especially in the city of Touba in Senegal.

Mourides in Turkey accomplish these activities every year. These events, organized by The Association of Hidayete Erenler Hazinesi (Dairetul Kanjoul Mouhtadine), are prepared with the support and contributions of the tariqa members. During the research process, it was observed that the young people of Bay Fall, who are in the Mouridism and have a different status, collect donations from Senegalese members of the tariqa for the upcoming Magal events. These donations, which the members of the tariqa called “âdiyya” (meaning gift), are perceived as supporting the development of the Great Mosque of Touba and contributing financially to Magal activities. While an institutional structure called Touba Ca Kanam (Touba Development Movement) organized these donations within the tariqa, giving âdiyya was perceived as very valuable for every follower within the Mouride tariqa. Because, in the observations made during the research process, Mr. Fall's youth visited every Mouride to give âdiyya for the upcoming Magal events, and the members of the tariqa certainly gave something during the visit; In addition, in informal interviews, immigrants perceive this as a precious and highly spiritual behavior. In addition, the association's relations with public institutions and organizations and leading Senegalese people in business are very important in providing severe support to these events. Interviewer 1 (Male, 31) described Magal activities with these words:

"When there is Magal, the Qur'an is recited, dhikr is recited, and food is distributed. This is done in Touba. They read the whole of the Qur'an hundreds of times (Hatim). It is even made in Istanbul. We also do it in Turkey; we rent a hall. In Senegal, it is made in Touba; everyone goes here. Here, dhikr (zikr) is made, and the Qur'an is recited."

Based on the statements of interviewee 1, the Senegalese Mouride immigrants are trying to carry the traditions and beliefs of their own country to the context of the land of immigration. The ethnocultural and religious practices of the Mouride tariqa, a religious community in this respect, have brought a transnational quality to these practices by carrying them to different countries.

During these events, members of the Senegalese Mouride community exhibit practices unique to Senegalese culture. For instance, dishes specific to the culture of Senegalese are served during the events. Among these threats are the Thieboudienne dish, which stands out in Senegalese cuisine, Touba coffee (Coffee Touba), and Ataya (a Senegalese tea) with its inventor, Sheikh Ahmet Bamba, which is almost a national drink in Senegal. In other respects, all Senegalese immigrants participate in these activities, even if they are not members of the Mouride community. These individuals, who attend the events with the local clothes unique to Senegal, may thus experience a public space where their ethnic and cultural identities are reproduced in case of migration.

Conversely, immigrant Mourides from different regions broadcast events such as Magal and genius via YouTube. In addition to the Magal events held every year, the weekly gatherings are prepared by the digital media officers in the community and shared on social media. In this respect, the community's display

of diasporic practices and their representations through social media may be considered to reproduce ethnocultural identity and Mouride discourse in virtual space.

Conclusion

Contrary to the trends, as Akbas (2018, p. 339) emphasizes, the problem is now based on understanding the immigration situation. Migration will continue as an ongoing flow on a global scale. According to Hardt and Negri, even if an operation is with the alliance of the old world against the specter of migration circulating, the movement seems to be unstoppable (2008, p. 227). Therefore, the known reasons for this are not eliminated, and nothing will change regarding the existence and continuity of migration. Therefore, migrations continue, and the main issue that needs to be understood and explained is immigration as a situation, an experience, and a field of identity. No doubt, considering the individual and collective dimensions of immigration, it is necessary to examine it from an economic, political, social, and cultural perspective.

This study was developed within the framework of such a perspective. Like many other immigrant groups, Senegalese immigrants have turned immigration into a group experience. Because immigration has such a destructive and isolating effect that it may not be experienced alone, a collective experience area is built among immigrants, especially with ethnocultural and religious ties. One of the most critical components of this construction area is religion/religious collectivity. For instance, the arguments of Castles and Miller (2008, p. 305) or Kastoryano (2000, p. 137) that religion ascribe a central role or a fundamental function in community formation and that religion is an essential structure in establishing social cohesion and networks. In Kastoryano's words, "religion emerges as a response to the loss of reference and establishes social bonds when entering a new society" (2000, p. 136), or "religion has become another form of reappropriation of identity" (2000, p. 138). Within the framework of the interviews with the Senegalese immigrants living in Istanbul, religion and loyalty to the Mouride tariqa constitute an adequate basis for the solidarity, cooperation, and sense of togetherness established among the immigrants. Mouridism, as a religious formation, opens a critical area in practicing common spiritual values and the realization of their rituals.

For this reason, as stated by the participants, first, uniting around Mouridism allows the fulfillment of religious requirements within a particular community. However, these opportunities are not limited to religion and gradually open a space for social, cultural, and economic solidarity patterns. Therefore, religious associations are not only seen as religious feelings and practices for immigrants. Primarily when the subject is evaluated as an immigration experience, the importance of religious associations as a structure that establishes and expands solidarity networks emerges. In fact, for immigrants, being in a spiritual community is an important survival strategy. Castles and Miller (2008, p. 306) consider this a plan to cope with social negativities and protect against racism.

On the contrary, religious communication expresses a kind of organized structure, a standardized unity, and being in this unity opens a safe social space for immigrants. Akgonul (2008, p. 99) states that taking part in an institutionalization has three essential functions for individuals who feel like a minority. Accordingly, individuals constantly think that they are not alone, so they observe that their experience is not individual and that people like themselves likewise experience similar incidents. However, it ensures the group's continuity and takes a stance against other groups and individuals thought to threaten the group. The group's continuity is vital for the individual who draws strength from them. Institutionalization is essential to convey a message of power and legitimacy to the majority. The Senegalese immigrants and the practices observed in the context of the Mouride tariqa exhibit a feature that overlaps with these functions. However, in addition to these functions, the Mouride tariqa and its affiliation, as a standardized religious organization, fulfill an essential role in maintaining the ties with the country of origin, keeping the cultural memory alive, and building identity. It looks functional for the participants to come together on important religious days, to continue the rituals they performed in Senegal in Turkey, to keep the food and drink

tradition unique to Senegal alive, to keep the religious and cultural memory alive, and to maintain the ties with the country of origin. Thus, the associations that started with religious purposes turn into a social network that expands to ethnocultural patterns, re-established bonds with the country of origin, and solidarity strategies developed in the face of social problems.

One of the crucial dimensions of the subject is identity. On the one hand, identity is a social phenomenon understood in the identity/difference dilemma and should be considered within the framework of various belonging relations. Regarding immigrant identity, identification and construction come to the fore with the identity/difference dilemma, often referring to the ethnic and cultural differences that arise between the country of origin and the country of residence. Here, ethnic, cultural, national, and religious affiliations are the elements that build the identity. One of the main reasons immigrants are considered together with an identity problem is their differences in belonging. The interviews with Senegalese immigrants reveal that identity perceptions and ties of belonging are intertwined. Being a Senegalese, a Muslim, and Mouridism show that identity is understood within an interrelated pattern of belonging.

On the other hand, identity perceptions such as being African or black remain in the background from a broader perspective. While Mouridism expresses an identity based on identity, on the one hand, it functions as a means of distinguishing itself and emphasizing difference from different Sufi tendencies such as Tijanism. For this reason, when we look more closely at the perceived identity in a collectivity, micro-identity areas have an important place in the immigration experience.

The "ethnic colony" conceptualization used by Yalcin-Heckmann, and Unbehaun describes social structures with specific organizations. In summary, ethnic colonies are structures where the ethnic group establishes and develops its own religious, cultural and social ties. Within these structures, various identities (ethnic, religious, cultural) are reproduced, and processes create that will enable or prevent adaptation to their society (1999, p. 80). Senegalese immigrants may be considered an "ethnic colony" because they have unique religious, cultural, and social ties and efforts to develop them. One of the issues that should be noted here is the effectiveness of social networks, as an area where identities are produced and social networks are developed, as well as where the reflexes developed regarding the country and society of immigration gain direction. Social networks sometimes cause an ethnic, social, and cultural closure.

In some cases, they bring an effect that facilitates integration with the host society and culture. The emergence of either is not just about internal dynamics. As well as the internal dynamics of ethnic groups, the characteristics of the host society, and the criteria for evaluating immigrants determine cohesion or segregation. For instance, as immigrants from the Middle East are perceived and defined as "Syrian" or "Arab" in Turkey, Senegalese immigrants often find their place in "Africa" or "Black" generalizations. Within the framework of the information and observations from the fieldwork, the general and widespread opinion regarding the "African" immigrants is "positive" and "acceptable".

In conclusion, it is revealed by the statements of the interviewees and the observations that this unity of the Senegalese immigrants gathered around the Mouridism has functions that facilitate adaptation to the host society. In particular, the "religious" and "harmless/self-conscious" perceptions of Senegalese Mouride immigrants by the host society are effective in this situation. It is considered within the framework of institutionalized social networks, the protection of ties with the country of origin, the construction of identity, and the development of solidarity patterns. Besides many positive functions, religious and ethnocultural networks facilitate integration into the host society in the example of Senegalese immigrants.

References

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2017). *Göç sosyolojisi*. Nobel Yayınları.
- Akbaş, E. (2018). Göçmenler arasındaki dayanışmacı ağların dönüşümü: Göçmen sivil toplum örgütlerinin yeni misyonu. In S. İhlamur-Öner, & N. Şirin Öner (Eds.), *Küreselleşme çağında göç - Kavramlar, tartışmalar* (pp. 335-351). İletişim Yayınları.
- Akgönül, S. (2008). Din, çok bağımlılık ve kimlik korkusu ekseninde Fransa Türkleri. In D. Daniş, & V. İrtis (Eds.), *Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri* (pp. 91-119). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bartram, D., Poros, M. & Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. (I. A. Tuncay, Trans.). Hece Yayınları.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2021). *Düşünümsel sosyolojiye davet*. (N. Ökten, Trans.). İletişim Yayınları.
- Boyd, M. (1989). Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638-670. <https://doi.org/10.2307/2546433>
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı - modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. Bal, & I. Akbulut, Trans.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coulon, C. (1999). The Grand Magal in Touba: A religious festival of the Mouride brotherhood of Senegal. *African Affairs*, 98(391), 195-210. <https://www.jstor.org/stable/723626>
- Ebin, V. (1996). Making room versus creating space: The construction of spatial categories by itinerant Mouride traders. In B. Metcalf (Ed.), *Making Muslim Space in North America and Europe* (pp. 92-109). University of California Press.
- Faist, T. (2000). The volumes and dynamics of international migration and transnational social spaces. Oxford University Press.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar*. (A. Z. Gündoğan, Trans.). Bağlam Yayınları.
- Fomunyan, B. (2014). *Brotherhood solidarity and the (re)negotiation of identity amongs Senegalese migrants in Durban* [Doctoral dissertation, University of KwaZulu-Natal]. ResearchSpace. <http://hdl.handle.net/10413/12519>
- Gülerce, H. & Demir, E. (2021). Zorunlu göç sürecinde sosyal ağlar; Şanlıurfa'daki Suriyeli sığınmacılar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (81), 185-211. <https://doi.org/10.26650/jspc.2021.81.973727>
- Hardt, M. & Negri, A. (2008). *İmparatorluk* (A. Yılmaz, Trans.). Ayrıntı Yayınları.
- İhlamur-Öner, S. G. (2018). Ulus-ötesi göç sürecinde dini ağlar ve örgütler. In S. G. İhlamur-Öner, & N. Şirin Öner (Eds.), *Küreselleşme çağında göç - Kavramlar, tartışmalar* (pp. 309-334). İletişim Yayınları.
- Kastoryano, R. (2000). *Kimlik pazarlığı - Fransa ve Almanya'da devlet ve göçmen ilişkileri* (A. Berktaş, Trans.). İletişim Yayınları.
- Kirman, M. & Dölek, I. (2021). Din ve göç. In A. Özkan, & G. Taşçı (Eds.), *Disiplinlerarası Bakış açısıyla göç* (pp. 255-274). Nobel Kitabevi.

- Körükmez, L. (2013). Öncesi ve sonrası: Ermenistan'dan Türkiye'ye işgücü göçünün nedenleri ve göçmen ilişki ağları. *Sosyoloji Dergisi* (29), 67-91. <https://dergipark.org.tr/pub/sosder/issue/41004/495485>
- Onah, S. & Leman, J. (2005). Cosmological and religious fundamentals among Igbo immigrants in Belgium: The way out of segregation. *Social Compass*, 52(4), 513-527. <https://doi.org/10.1177/0037768605058187>
- Özköse, K. (2003). Batı Afrika'da tasavvuf akımlarının etkisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(3), 153-168. <https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4523/62231>
- Riccio, B. (2001). From 'ethnic group' to 'transnational community'? Senegalese migrants' ambivalent experiences and multiple trajectories. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 583-599. <https://doi.org/10.1080/13691830120090395>
- Sert, D. S. (2018). Uluslararası göç yazınında bütünlüyci bir kurama doğru. In S. İhlamur-Oner, & N. Şirin Öner (Eds.), *Küreselleşme çağında göç - Kavramlar, tartışmalar* (pp. 29-48). İletişim Yayınları.
- Şaul, M. (2013). Sahra altı Afrika ülkelerinden Türkiye'ye iş göçü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 83-121. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002274
- Yalçın-Heckmann, L. & Unbehaun, H. (1999). Fransa ve Almanya'da göçmen Türk toplulukları: İki orta büyüklükteki şehirde dernekleşme ve cemaatleşme süreçleri. *Toplum ve Bilim* (82), 78-89.
- Zubrzycki, B. (2012). Recent Afrimay migration to South America: The case of Senegalese in Argentina. *Centre for Promoting Ideas; International Journal of Humanities and Social Science*, 2(22), 86-94. <http://www.ijhssnet.com/journal/index/1424>

MACRON'UN MALİ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN ETKİSİNİ ANLAMAK

UNDERSTANDING AFGHANISTAN EFFECT IN MACRON'S MALI POLICY

Yıl 2, Sayı 2, ss.69-91.

Year 2, Issue 2, pp.69-91.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 14.03.2022

Submitted: 14.03.2022

Kabul Tarihi: 17.07.2022

Accepted: 17.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Gürseler, C. (2022). Makron'un Mali Politikasında Afganistan Etkisini Anlamak, *Africania-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 69-91.

Ceren GÜRSELER

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Ana Bilim Dalı,
cerengurseler@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6308-5345

Öz

Afrika, Fransa'nın gerek iç gerekse dış politikası kapsamında önem teşkil etmektedir. Son dönemlerde ise Afrika politikasında Fransa'nın Mali ile ilişkileri öne çıkmaktadır. Söz konusu ilişkilerde ve politikalarda değişimin yaşanması, Mali'de saldırıların ve istikrarsızlığın devam etmesi, Fransa'nın Mali'deki askeri birliklerinin sayısını azaltması ve bunda amaç ve araç değişikliğine gitmesi ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile aynı döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla Fransa'nın Mali politikası ile ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi arasında benzerlik kurulmuştur. Mali, Fransa'nın Afganistan'ı mı olacak sorusu sorulmuş; Mali'deki Fransız politikaları istenilen hedeflere ulaşılmaması sebebiyle başarısız olarak nitelendirilmiştir. Oysa Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, bu tabloya karşı Avrupalılaşma, Afrikalılaşma ve Stratejik Özerklik ilkelerini uygulayarak Afganistan ve Mali politikalarının olası olumsuz etkilerini gidermek istemekte ve tablonun ABD'nin Afganistan deneyiminden farklı olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Barkhane Operasyonu'nda Fransa'nın rolünü azaltırken Sahel ülkeleri askerlerinin sayısının artması ve Avrupalı devletlerin verdiği desteğin artması başlıca örnekler olarak verilebilir. Bir diğer ifadeyle Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma stratejileri uygulanarak Fransa'nın askeri operasyonlarındaki rolünün azaltılması hedeflenmektedir. Bu iki başlık Macron'un belli başlı amacı olan Stratejik Özerklik kavramında da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Paris'in Afganistan politikası kapsamında ABD'den ayrı bir politika izlediği yani Stratejik Özerklik ilkesini öne çıkardığı görülmektedir. Stratejik Özerklik ilkesi ile ve Afganistan politikası ile Macron'un Mali politikası anlaşılabilir. Macron, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini/deneyimini Stratejik Özerklik, Avrupalılaşma ve Afrikalılaşma ilkeleriyle bağlayarak Mali ve Sahel siyasetini oluşturmak istemektedir. Avrupalılaşma stratejisinde Afrika'da askeri varlık gösterme gibi bazı politikalar AB'nin faaliyetleri altına alınmak istenmektedir. Afrikalılaşmada ise Afrikalı birimlerin ve kuvvetlerin alanda daha fazla sorumluluk alması hedeflenmektedir. Böylelikle her üç ilkenin de Mali'de çalıştırılması ya da uygulanması istendiği söylenebilir. Macron, Mali'den çekilişi Afganistan'dan farklı değerlendirmeye çalışmış ve Mali stratejisini üç ilkeye oturtmuştur.

Anahtar kelimeler: Emmanuel Macron, Fransa, Sahel, Mali, Stratejik Özerklik, Afrikalılaşma, Avrupalılaşma.

Abstract

Africa bears importance for France both in internal politics and external politics. Regarding African politics, particularly France's relations with Mali come to the forefront recently. Implementing changes in these relations and policies, continuation of attacks and instability in Mali, France's decision to decrease the number of its military troops in Mali and changing aims and tools of military structure in Mali coincided with the US withdrawal from Afghanistan. So a resemblance was made between France's Mali policy and the US withdrawal from Afghanistan. The question of whether Mali will be France's Afghanistan was asked; France's policies regarding Mali were declared unsuccessful as French aims could not be implemented. However French President Emmanuel Macron, through implementing the principles of Strategic Autonomy,

Europeanization, Africanization aims to eliminate potential negative effects of the policies towards Afghanistan and Mali and tries to prove that the French experience is different from the USA's experience in Afghanistan. In this regard, decreasing France's role while increasing the number of soldiers of Sahel countries and support given by the European states for the Barkhane Operation can be given as examples. In other words through applying the principles of Europeanization and Africanization, it is aimed to decrease France's role in military operations. These two headings come to the front with the concept of Strategic Autonomy as well which is Macron's principal aim. Especially regarding Paris' politics towards Afghanistan, it is recognized that France implements politics different from the USA so the principle of Strategic Autonomy is highlighted by France. Through analyzing Strategic Autonomy principle and policy towards Afghanistan, Macron's policy regarding Mali can be perceived. Macron combines the US withdrawal/experience from Afghanistan with Strategic Autonomy, the principles of Europeanization and Africanization to formulate policies regarding Mali and Sahel. Certain policies like military existence in Africa are aimed to put under the EU's activities through Europeanization. Regarding Africanization, it is aimed to give African units and forces more responsibility in the field. For this reason, it can be said that each one of these three principles are aimed to be applied and implemented in Mali. Macron tries to evaluate withdrawal from Mali differently from Afghanistan withdrawal and centers the Malian strategy on these three principles.

Keywords: Emmanuel Macron, France, Sahel, Mali, Strategic Autonomy, Africanization, Europeanization.

Structured Abstract

Coinciding of France's decision of withdrawing from Mali with the US withdrawal from Afghanistan, Taliban's taking over Afghanistan, continuation of terrorist attacks in the Sahel despite France's aim of countering terrorism lead to mutual evaluation of both France's experience in Mali and the US experience in Afghanistan. Due to failure of both countries 'in achieving their goals; Paris 'Malian experience is recognized as "France's Afghanistan" or "Afghanistan 2.0" meaning France has not succeed in its aims and it is in this context that she is withdrawing from Mali. Critics argued that France's withdrawing of its troops will result in coming power of undemocratic leadership with no respect to human rights and which is contrary to France's interests in Mali.

French military existence in Mali comes to the forefront with Serval and Barkhane Operations. With these two Operations it is aimed to prevent Afghanization of Mali. Each Operation succeeded and failed in certain points. It has to be remembered that Serval Operation played a crucial role in suppressing rebellion in northern Mali. Rebels 'advance to capital Bamako was halted. The military and government were supported in recapturing northern Mali. On the other hand, terrorist attacks continued in the Sahel.

Against the evaluations that these two operations were unsuccessful, Paris highlights the underlying cause of the withdrawal. France's role will decrease because Sahel states 'troops will be stationed instead of French troops and the European states will give support to the Barkhane Operation which aims countering-terrorism. For this reason, it is possible to talk about France's military existence with outweighing counter-terrorism mission, internationalization of countering-terrorism and Africa's taking a lot more responsibility. In addition to this, despite conflictual decision of withdrawal from Mali, Macron emphasizes that France will stay in the Sahel region. Macron reemphasizes that France and military troops will support countering-terrorism missions against al-Qaida and ISIS affiliated terrorist organizations in Africa especially in the Sahel. Macron tries to evaluate withdrawal from Mali differently from the scenario "Afghanistan 2.0" and centers Malian strategy on Strategic Autonomy, Europeanization, Africanization.

To legitimize not only its continuing existence in the Sahel but also its decision of withdrawing from Mali, France formulates policies according to the principles mentioned above. Macron's evaluation of Afghan policy especially through focusing on Strategic Autonomy indicates distinction among Transatlantic relations. Moreover the principle sheds the light on the claim of Europe's formulating policies independently from the USA.

Macron aims to "Europeanize" French foreign policy towards in Africa. The principle is based on two units. Firstly; it is aimed to protect the Europeans in Africa and secondly; it is aimed that Europe will give support to military troops in Africa. In this conjunction, French existence in Sahel can be given as

example. The first and foremost mission of France is countering terrorism. It is acclaimed that Europe has to be included and to have responsibility in the regions where France is active. It has to be kept in mind that under the heading of Africanization as well Africa's national and local military units are aimed to be included in the process.

France's policy towards in Mali has been changed. It has been transformed from non-intervention to intervention while the option of withdrawal has always been on the agenda and later the strategies of Europeanization and Africanization are put forward to support Strategic Autonomy. However the one who makes crucial move or declares withdrawal option is current president Emmanuel Macron. It is Macron who fully realizes this aim neither Sarkozy nor Hollande.

Through giving the Afghan example, the new kind of French existence can be legitimized. Under the terms of Strategic Autonomy, not only in Africa but also in the Middle East, France will continue to exist militarily, economically, politically and strategically. To indicate differences with the USA this principle called Strategic Autonomy is used and can be further used in different regions like Africa. Early withdrawal from Mali and stressing the concept of Strategic Autonomy can be traced in Macron's criticizing the USA and cooperation in counter-terrorism. During the process, Africanization and Europeanization will be implemented as well.

Giriş

Mali'de başta terör saldırıları olmak üzere istikrarsızlığın devam etmesi, Fransa'nın Mali'deki askerî birliklerinin sayısını azaltması ve askerî yapılanmasında amaç ve araç değişikliğine gitmesi ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile aynı döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla Mali, Fransa'nın Afganistan'ı mı olacak soruları sorulmaya başlanmıştır. "Afganistan 2.0" ya da "Fransa'nın Afganistan"ı ifadeleri, Fransa'nın çekilmesiyle Mali'nin terör gruplarının ve ayrılıkçı yapılanmaların eline geçeceğini yani Fransa'nın hedefinde başarısız olduğunu öne sürmek için kullanılmaktadır. Paris'in askerî faaliyetlerinde ve ilgili amaçlarında değişikliğe gidilmesi sebebiyle bu tip yorumlar yapılabilir. Fakat bu noktada bazı Fransız askerî unsurlarının Mali'de kalmaya devam ettiği unutulmamalıdır. Örneğin Sahel'de Fransa'nın hem kendi bünyesinde hem de çeşitli uluslararası oluşumlarda program sürdürdüğü hatırlanmalıdır.

Mali'nin ve içinde bulunduğu Sahel bölgesinin Fransa için "Afganistan 2.0" olma ihtimali vardır. Fakat bu noktada şunun da hatırlanması gerekmektedir: Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini/deneyimini Fransa lehine kullanmak istemektedir. "Fransa bölgede kalmazsa sonu Afganistan gibi olabilir" gerekçesi kullanılarak Paris, bölgede askerî varlığını sürdürecektir. Mali'den kısmi çekilmenin hedeflendiği açıklanırken terör ile mücadele Fransa'nın gündeminde kalmaya devam etmektedir. Fransa'nın cumhurbaşkanlığı seçim sürecine girdiği ve Macron'un yeniden aday olması da terörizmle mücadeleyi gündemde tutacaktır. Bunun yanında Ocak 2022'de Fransa'nın AB dönem başkanlığının başlaması da Macron'un ilgili politikalarını değerlendirmede önem arz etmektedir.

Mali politikasını incelemeden önce Fransa'nın Afganistan siyasetine girmek önemlidir; çünkü "Afganistan 2.0" ya da "Macron'un Afganistan'ı" (Taylor, 2021) ifadelerinin böylelikle anlaşılabilceği düşünülmektedir. Fransız dış politikası kapsamında Afganistan'a yönelik faaliyetler ve söylemler aynı zamanda Paris'in Orta Doğu'da eski rolüne dönme, Libya üzerindeki Fransız-İtalyan rekabetinde öne çıkma ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından yararlanma hedeflerinde okunabilir. Bu bağlamda Macron kimi diplomatik faaliyetleriyle öne çıkmaktadır ve Macron'un diplomatik alandaki aktif tutumu Afganistan, Irak ve Afrika üzerindeki siyaseti üzerinden örneklendirilebilir.

Macron, ABD'nin Afganistan'dan çekilişini Mali ve Sahel politikalarında farklı ilkelere başvurarak değerlendirmektedir. ABD'nin Afganistan'dan erken ve Batılı müttefiklerine bilgilendirme yapmadan çekilmesi; Transatlantik ilişkilerini, terör saldırılarının artması ve göçün yoğunlaşması endişelerini ve Batılı güçlerin diğer bölgelerdeki askerî kuvvetlerini geri çekmesi başlıklarını gündemde tutmuştur. Fransa ise yukarıda sayılan unsurları Afrika gibi dış politikasının diğer kalemlerinde "Stratejik Özerklik" başlığı/ilkesi ile beraber kullanmaktadır. Transatlantik ilişkilerinde başat unsurlar yerini korurken Macron, Stratejik Özerklik kavramını öne çıkararak Fransa'nın ABD'den ayrılan politikalarını meşrulaştırmaya, bahse konu politikaları Avrupa'nın sorumluluğu ve işbirliği başlıkları altında toplamaya çalışmaktadır.

Stratejik Özerklik'in yanında Avrupalılaştırma (*Europeanization*) ve Afrikalılaşma (*Africanization*) ilkeleri de kullanılmaktadır. Özellikle Avrupalılaştırmanın Stratejik Özerklik ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü Afrika'da askerî varlık gösterme gibi bazı politikalar Avrupa Birliği'nin (AB) faaliyeti kapsamına alınmak istenmektedir. Afrikalılaşmada ise yerel güçlerin diğer bir ifadeyle Afrikalı birliklerin ve kuvvetlerin öne çıkarılması, daha fazla sorumluluk alması hedeflenmektedir. Elysée Sarayı'nın Barkhane Operasyonu'nda değişikliği giderek AB ve Afrikalı unsurların Fransa'nın yarattığı boşluğu doldurmasını hedefleyerek her üç ilkenin de Mali'de çalıştırılması ya da uygulanması istendiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Macron, Mali'den çekilişi "Afganistan 2.0"dan farklı değerlendirmeye çalışmış ve Mali stratejisini üç ilkeye oturtmuştur.

Bu çalışmada Fransa'nın Afganistan ve Mali politikaları karşılaştırılıp Stratejik Özerklik, Avrupalılaştırma ve Afrikalılaşma başlıkları altında ilgili politikalar incelenecektir. Birincil ve ikincil kaynaklara başvurularak Mali'nin Fransa'nın Afganistan'ı olup olmadığı değerlendirilecektir. Paris'in Afganistan ve Mali politikaları arasında benzerlik ve karşıtlık ilişkileri kurulacaktır. Mevcut lider Emmanuel Macron'un söylemleri ve politikaları analiz edilecek ve politika kapsamında Fransa'nın Mali'ye düzenlediği askerî operasyonlar incelenecektir. Diğer bir ifadeyle Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Mali'ye yönelik politikasını anlayabilmek için uluslararası ilişkilerde ve dış politika gündeminde en fazla öne çıkan başlık olan askerî ilişkilere odaklanmak faydalı olacaktır. Aynı zamanda konunun bütünüyle anlaşılması için Macron dönemi öncesinden örnekler vermek yarar sağlayacaktır.

Çalışma, Fransa'nın son dönemdeki Afganistan, Mali ve bir anlamda da Sahel politikalarını kapsamaktadır. Her ne kadar çalışmada mevcut lider Emmanuel Macron dönemine odaklanılsa da Macron'un seleflerine de başvurarak Afganistan, Mali ve Sahel politikalarında benzerlik karşıtlık ilişkisi kurulacaktır. Bu çalışmayla Fransa'nın Afganistan ve Mali politikaları arasında benzerlik olup olmadığı, Mali'nin "Fransa'nın Afganistan'ı" olup olmadığının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bunu yaparken Stratejik Özerklik, Avrupalılaştırma ve Afrikalılaşma ilkeleri üzerinde durulacaktır. Örneğin Stratejik Özerklik ilkesi Macron'un Afganistan politikası bağlamında incelenecektir.

Bu çalışmanın araştırma problemi Fransa'nın Mali siyasetinde değişikliğe gitmesinin Fransa'nın ve ABD'nin Afganistan politikaları kapsamında ne kadar etkili olduğu ve herhangi bir etkiye sahip olup olmadığıdır. Diğer bir ifadeyle Paris'in Mali politikalarının hangisi veya hangileri başarısızdır ki mevcut tablo Fransa'nın Afganistan'ı olarak değerlendirilmektedir?

Yukarıda kısaca değinilen değerlendirmeler, çalışmada üç başlık altında incelenecektir. "Macron'un Afganistan Politikası" adlı ilk bölümde ilgili politikalar özellikle Stratejik Özerklik ilkesi bağlamında değerlendirilecektir. İkinci bölüm olan "Mali'de Neler Oluyor?"da ise Mali'deki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamının genel çerçevesi çizilerek okuyucunun Afganistan ile benzerlik-karşıtlık ilişkisini kurması sağlanacaktır. Üçüncü bölüm olan "Macron'un Mali'deki Karnesi"nde Serval, Barkhane ve Takuba askerî operasyonları Afrikalılaşma gibi ilkeler bağlamında değerlendirilecek ve çekilme/küçülme başlıkları ele alınacaktır.

Macron'un Afganistan Politikası: Stratejik Özerklik

Mali'deki istikrarsızlık sarmalının yanı sıra Mali'nin Sahel bölgesinde bulunması, bölgenin diğer ülkelerinde terör gruplarının ve ayrılıkçı grupların varlığı Mali'yi ve daha genel olarak Sahel'i "yeni Afganistan" olarak düşündürtebilir. IŞİD, El-Kaide ve diğer terör yapılanmaları bu coğrafyada kolaylıkla faaliyet gösterebilmekte ve etkilerini diğer bölgelere yayabilmektedir. Öte yandan çekilme kararını Mali'nin Fransa'nın Afganistan'ı olduğu te-ziyile ifade etmek Afganistan'ı ve Mali'yi aynı kefeve koyacağı, ABD'nin ve Fransa'nın ilgili politikalarını benzeteceği için gerçeği yansıtmayacağı düşünülmektedir.

Macron'un Afganistan politikasının özellikle Stratejik Özerklik ilkesi bağlamında değerlendirilmesi önemli olacaktır. Transatlantik ilişkilerinde ayrım ve bu noktadan hareketle Avrupa'nın ABD'den bağımsız bir şekilde siyaset üretmesi tezi böylelikle anlaşılabilir. Stratejik Özerklik, Avrupa'nın özellikle güvenlik politikasında ABD'den bağımsız olarak siyaset üretmesi ve söz konusu siyasetin uygulanması olarak kısaca ifade edilebilir. Avrupa'nın stratejik ve askerî egemenliği olarak da değerlendirilebilir (Ricketts, 2020, s. 23). Macron'a göre Stratejik Özerklik, AB'nin jeostratejik bağımsızlığını kuvvetlendirecektir (Michon, 2021). 01 Ocak 2022'de Fransa'nın AB Dönem Başkanlığı'nın başlaması ile Macron'un Stratejik Özerklik kavramının (Rovan, 2021) üzerinde daha çok duracağı açıklamalarından anlaşılmaktadır. Stratejik Özerklik ile birlikte Macron'un bazı politikaları "Fransa geri döndü" (Staunton, 2022, s. 18) söylemi kapsamında değerlendirilebilir. Bu "geri dönüşte" ABD'den bağımsız ve farklı bir politika izlendiği, Fransa'nın kendine ait gündemi olduğu tezlerinin üzerinde durulmaktadır. Böylelikle otonom bir hareket alanına Orta Doğu, Afrika gibi bölgelerde sahip olunabilecektir.

Macron, doğal olarak NATO bağlamında da Stratejik Özerkliği değerlendirmektedir. Afganistan'daki Amerikan deneyimini; ABD ile Avrupa'nın aynı frekansta olmadığını ve ayrı politikaların izlenmesi hedefini göstermek için kullanmıştır ve kullanacağı tahmin edilmektedir. Örneğin Macron, NATO ile uyumlu bir Avrupa ordusunun kurulmasını önermiştir. Savaşı engelleyen uluslararası işbirliğinin sağlanması gerektiğini, mevcut tehditlere cevap vermesi gerektiğini ve daha güçlü bir Avrupa'nın oluşması gerektiğini kaydetmiştir. Avrupa'nın savunma özerkliğinin ve NATO üyeliğinin birbiriyle uyumlu olacağı görüşündedir (L'Opinion, 2021). Stratejik Savunma Özerkliğinin NATO'ya alternatif olabileceğini ifade ederken aslında bu yapının bir parçası olabileceğini de kaydetmiştir. Macron, NATO'ya yönelik tartışmalı açıklamalarda da bulunabilmektedir. Örneğin "NATO'nun beyin ölümünün gerçekleştiğini" (Le Figaro, 2019) iddia ederken diğer yandan da NATO'ya inandığını kamuoyuyla paylaşmaktadır. Ayrıca örgütün siyasi gücünün ve stratejik konseptinin açıklığa kavuşması gerektiğinin ve NATO'nun daha politik bir yaklaşıma sahip olması gerektiğinin de altını çizmektedir.

Macron'un "Stratejik Özerkliği"ni meşrulaştırabilecek ve destekleyebilecek gelişmelere ise uluslararası gündemde rastlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bazı gelişmeler Stratejik Özerklik kavramının tartışılmasını desteklemektedir. En başta ABD Başkanı Joe Biden'ın Afganistan'dan çekilme kararı söz konusu ilkenin yeniden gündeme alınmasına neden olmuştur. Macron, Biden'ın çekilme planını ve çekiliş şeklini Avrupa'yı Stratejik Özerklik fikrine alıştırmak için kullanmaktadır.

Avrupa içindeki siyasi dengelerin de Macron'un yukarıda bahsedilen programının ya da söylemlerinin oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle Almanya'da Angela Merkel'in başbakanlığı bırakmasından sonra Avrupa'daki yeni denge merkezinin Fransa olması hedefinin altı çizilmektedir (Ellyatt, 2021). Avrupa'nın en başta gelen askerî güçlerinden birini Fransa'nın oluşturduğu hatırlanmalıdır. Dolayısıyla Macron'un Avrupa'ya odaklanması ve "daha fazla Avrupa" (O'Grady, 2021) söyleminde bulunması anlaşılabilir.

Gerek diplomatik alanda Macron'un öne çıkması gerekse Stratejik Özerklik fikrinin altı çizilmesi Fransız kamuoyunun desteğini alma bağlamında da yorumlanabilir. Çünkü terörizmle mücadele hedefiyle Irak'ta kalmamacamı belirtmek, Afrika'da terörizmle mücadele temelli siyaset üretmesi sadece diplomatik alanda değil Macron'u iç kamuoyu bağlamında da etkileyecektir. Zaten Fransa'nın cumhurbaşkanlığı seçim sürecine girdiği ve Macron'un da yeniden aday olduğu hatırlanmalıdır.

Stratejik Özerklik fikri her ne kadar Elysée Sarayı tarafından öne çıkarılsa da Fransa bu ve benzeri hedeflerini gerçekleştirilmede dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Macron, Avrupa'daki diğer devletleri de Avrupa'nın bu otonomi sahasına çekmeyi istemiştir fakat Biden'in ABD başkanlık koltuğuna oturmasıyla dile getirilen Atlantik'te yeni ittifak modeli Macron'un söz konusu hedefte yalnız kalmasına sebebiyet vermiştir. Fransa'nın Sahel'deki askerî birliklerinin faaliyet göstermesi ya da askerî planlarının devam etmesi için Kanada, Almanya, İspanya, Çekya, Litvanya ve Birleşik Krallık'tan destek beklediği unutulmamalıdır.

Fransa'nın Afganistan bağlamındaki siyasetine kısaca değinmek de yararlı olacaktır. 11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen terör saldırılarından sonra Fransız askerî birlikleri Afganistan'a konuşlanmıştır. Paris, Afganistan'da aktif bir tutum takınmıştır. ABD kadar olmasa da Afganistan'da varlık göstermiş ve bu bağlamda çeşitli kayıplar vermiştir. 2002 ile 2014 arası dönemde 90 Fransız askerî öldürülmüştür, 700'den fazla asker yaralanmıştır.

Fransa NATO'nun operasyonu olan Enduring Freedom'a başından beri katılım gösteren bir NATO üyesi olmuştur. 2001 ile 2012 arasında 4000 Fransız birliği Afganistan'da görev almıştır. Fransa, az düzeyde olsa da Afgan birimlerinin güvenlik eğitimine katkıda bulunmuş ve Afganistan'ın kalkınmasına yönelik işbirliğine katılmıştır. Fransa ayrıca Afgan Ulusal Ordusu'nun oluşmasına da destek vermiştir. ISAF'ta varlık göstermiştir. BM'nin çatısı altında gerçekleşen Pamir operasyonuna katılmıştır. 2002 ve 2006 yılları arasında BATFRA adı altında Fransız askerleri Kabil'de görevde bulunmuştur. Bölgenin ve çevresinin güvenliğinin sağlanması görev edinilmiştir; merkez olarak Kabil Havaalanı kullanılmıştır. Taliban'ın 2006'da karşı ayaklanmasını başlatması üzerine 2007'de Taliban'a karşı girişilen uluslararası koalisiyona Fransa da katılmıştır.

2007'ye gelindikten sonra Afganistan başlığında Fransa'nın siyasi değişikliğe gittiği görülmektedir (Nougayède, 2008, s.5). Örneğin Nicolas Sarkozy yönetimiyle birlikte Elysée Sarayı, Afganistan operasyonunu demokrasilerin köktendencilığe ve terörizme karşı birliği olarak nitelendirmiştir. 2008 ve 2009'da Fransız ordusu yeniden bölgede konuşlanmış ve Taliban'a karşı girişilen askerî mücadeleye katılımını arttırmıştır. Genelde Fransa'nın askerî ve maddi katkısı diğer ittifak üyelerinkiyle kıyaslandığında düşük oranda seyretmiştir (Nougayède, 2008, s.5).

Fransa'nın Afganistan'daki politikası ayaklanma karşıtı (counterinsurgency) görevlerde bulunmasına dayanmakta idi (Griffin, 2016, s. 906). Fransa'ya göre bu Afganistan'da uygulanabilecek ya da kullanılabilir araçlardan sadece biri idi. Fransa ayaklanma karşıtı operasyona istikrarın sağlanmasında yöntem olarak bakarken savaş yöntemi olarak kabul edilmesine karşı gelmekteydi (Schmitt, 2015, s. 163).

2021, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini içerdiği için önemli bir yıldır. Transatlantik ilişkilerinin, işbirliğinin en somut göstergesi olarak yorumlanabilecek NATO'nun Afganistan operasyonunda sona Biden'in Amerikan askerlerinin Afganistan'dan çekilmeye başlayacağını açıklaması ile gelinmiştir. Mayıs ayında ise Fransa; Afganistan'dan Fransız askerlerini, personelini ve Fransız ordusu ile beraber çalışan Afgan personelini çekmeye başlamıştır. Fransa, ABD'den çok önce hatta 2012'de asker çekme faaliyetine başlamıştır. Eski cumhurbaşkanları Sarkozy ve Hollande dönemlerinde çekilme gündemde kalarak uygulanmıştır. Hollande, 2012 sürecinde çekilmeyi hızlandırmıştır. Bunun yanında 2014'te Afganistan'daki askerî operasyonlarına son vermiştir. Zaten 2010'da Lizbon'da gerçekleşen NATO Zirvesi'nde 2014'nün çekilme tarihi olarak belirlendiği hatırlanmalıdır. Aynı zamanda operasyonların sorumluluğunun ve bölgelerin güvenliğinin sağlanması görevlerinin yerel unsurlara verilmesi kararı alınmıştır.

Sadece Batı ittifakından değil Fransa'nın içinden de Macron'a aldığı erken çekilme kararı nedeniyle eleştiriler gelmiştir. Bu bağlamda özellikle dışişleri bakanlığının ve diplomatik çevrelerin eleştirilerde bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin Macron; Biden'in Afganistan'dan çekilme kararını farklı ve olumsuz değerlendirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Fransa'nın çekilmesinin Afganistan'ın düşmesinde tetikleyici olduğu dahi öne sürülmüştür. Fakat Fransa'nın Afganistan büyükelçisi David Martinon'un Fransız personelinin Afganistan'dan tahliyeleri için çalışmalara başlanması gerektiğini açıklaması (The Economist, 2021) eleştirilerin azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Macron kararından ve, Avrupa Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın diplomatlarının ilgili çalışmalarından memnuniyet duyduğunu açıklamıştır. Elysée Sarayı'nın Afganistan'dan erken çekilme kararı alması Fransa'nın Kabil'in bu kadar çabuk düşeceğine dair istihbarat bilgisinin olup olmadığını da tartışmaya açmıştır. Dolayısıyla bu erken çekilme Fransa'nın Stratejik Özerkliği bağlamında değerlendirilmeye müsaittir.

Macron, Washington'ın çekilme gündemini açıkladığı dönemde Afganistan'da son yaşanan krize dair Fransızların dikkatini çekmek istemiştir. Taliban'ın yönetimi ele geçirmesini Avrupa'ya yasadışı göçü ve Avrupa'daki terör saldırılarını arttıracak şekilde okumuştur. Diğer yandan Macron, Fransa'ya yönelik Afgan göçünün 2015'teki Suriyeli göçü gibi yoğun olmayacağını öne sürmüş çünkü Afganistan'ın Suriye olmadığını ifade etmiştir (Berthelie, 2021).

Fransa'nın Afganistan politikası Transatlantik ilişkilerinin çerçevesinde ve bahse konu ilişkilerin yeniden yorumlanması temelinde gelişirken Macron'un Stratejik Özerklik gibi fikirleriyle söz konusu ilişkilerin Elysée Sarayı tarafından sorgulanabildiği ve çeşitli açılardan değişiklik talep edildiği anlaşılmaktadır. Afganistan'dan ABD'nin çekilmesini sadece Afganistan'da değil; Orta Doğu ve Afrika politikalarında da Washington ve Paris arasındaki farklılıkları gözler önüne sermek için kullanmaktadır. Hatırlanacağı üzere Macron, ABD'ye güvenilemeyeceğini kaydetmiş (The Economist, 2021) ve böylelikle de Avrupa'nın kendi güvenliğini kendi sağlaması, güvenlikte özerkliğini ilan etmesi söylemlerini destekler nitelikte açıklamalarda bulunmuştu. Macron, ABD'nin çekilmesinin artık kontrol altına alınamayan bir durum yarattığını öne sürmüştü. Diğer yandan da terörizmle mücadelede ABD ile yakından çalışmaya devam edileceğini de eklemiştir. Macron'un selefi François Hollande döneminde de Fransa, Afganistan üzerinde müttefiklerin ortak bir stratejisinin hatta anlayışının olmadığını altını çizmiştir. Özellikle 2014'den sonra Afganistan'ın geleceği üzerindeki belirsizlik vurgulanmıştır.

Fransa'nın Afganistan politikası aynı zamanda Macron'un diplomasi ve dış politika alanlarında öne çıkma isteği ile de okunabilir. Diğer bir ifadeyle Afganistan politikası farklı bölgelere dair dış politika kapsamında değerlendirilebilir. Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta geçen sene gerçekleşen patlamadan sonra Macron'un Lübnan ziyareti ile gündemde yer alması daha sonra kendisini Irak, Afganistan ve Afrika'ya yönelik politikalarında göstermektedir. Söz konusu bölgelerde Fransa diplomatik faaliyetlerinin altını çizerek diğer dış güçlere nazaran önde bir tutum sergilemek istemiştir. Macron'un hedeflerinin ortak noktası ise kriz bölgelerine yönelik olmasıdır. Afganistan'da Taliban'ın yönetime geçmesi, Irak'ta Fransız askerlerinin mevcudiyeti ve Afrika'daki terörizmle mücadele faaliyetleri bu bağlamda okunabilir. ABD'nin Afganistan'da çekilmesini Macron, Fransa'nın Orta Doğu'daki varlığını meşrulaştırmak ya da desteklemek için kullanmaktadır. Örnek olarak vermek gerekirse Amerikan kararından bağımsız olarak Irak hükümeti istediği ve terör saldırılarını devam ettiği sürece terörizmle mücadele hedefiyle Irak'ta Fransa'nın varlık göstereceğini açıklamıştı. Bu tip ifadeler IŞİD'in yeniden canlanması gibi senaryolarda Fransa'nın Irak'a destek vereceği şeklinde yorumlanabilir. Zaten Macron, Irak'taki temasları sırasında IŞİD gibi terör örgütleri ile mücadelenin Fransa'nın önceliği olduğunu hatırlatmıştı (France 24, 28 Ağustos 2021). Macron'un Irak'ta yaptığı açıklaması da Stratejik Özerklik fikrinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir (France 24, 30 Ağustos 2021). 2021'de gerçekleşen Bağdat ve Musul'u da kapsayan gezisinde Stratejik Özerklik kavramının altını çizmiştir. Washington'ın en kısa zamanda Irak'tan birliklerini çekmesini hedeflediği ve Fransa'nın bu bağlamda öne çıkmak istediği unutulmamalıdır. Paris; Bağdat'ın terör ile mücadelesine yardım edeceğini ve kilit faktörün Irak'ın bu yöndeki talebi olduğunun altını çizmiştir. Konjonktüre dikkat çekilirken ziyaretin amacının Irak hükümetini ve halkını desteklemek olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda Sahel'e yönelik açıklamaları da olmuştur (France 24, 30 Ağustos 2021).

Irak'taki Fransız varlığı özellikle 2014'ten sonra artmıştır (Mahmoud, The National, 2021). ABD ile terörizmle mücadele koalisyonuna katılmıştır. Irak birlikleri eğitilmiş, Fransa aynı zamanda maddi destek sağlamıştır. Fransız firması Total ile Bağdat'ın çeşitli anlaşmalar imzalaması da Paris'in Irak'taki çıkar ve hedeflerini anlamada önemlidir.

Mali 'de Neler Oluyor?

Fransa'nın gerek Afganistan'daki gerekse Mali'deki politikalarını anlamak için Mali'deki tablonun özellikle istikrarsızlık bağlamında anlaşılması gerekmektedir. Mali'nin Sahel bölgesinde bulunması sebebiyle hem Avrupa hem de Fransa için önemi daha da artmaktadır. Sahel bölgesi radikal siyasi İslamcı hareketlerin ve terörist unsurların dünyadaki başlıca merkezlerinden biri haline gelmiştir (Namaïwa, 2017, s. 197). Örneğin 2012'de çoğunlukla Cezayir'den gelen radikal siyasi İslamcı unsurlar Mali hükümetinin ülkenin kuzeyinde faaliyet gösterememesinden faydalanarak burada terörist yapılanmalar oluşturmuştur. Sahel; Avrupa için göçün ve terör tehdidinin artmasının yanı sıra bir diğer alanda da önem teşkil etmektedir. Avrupa'nın krize müdahale etme ve başarı karnesinde sınava tabi tutulduğu bir diğer ifadeyle değerlendirme altına alındığı bir coğrafyayı teşkil etmektedir (Pye, 2021). Dolayısıyla Fransa'nın bu bölgedeki varlığı önem kazanmaktadır. Örneğin diğer Avrupa devletleriyle kıyaslandığında ticari, diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin artmasının yanında Fransa'nın askeri gücünü kullanmaya daha istekli olduğunu söylemek mümkündür (Strafor, 2018). Fransa'nın önemli müdahale örneği olarak kabul edilebilecek Serval Operasyonu'nun başlaması ve sonrasında aldığı hal kapsamında Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması; AB'yi ve Afrika'nın bölgesel kurumları olan Afrika Birliği'nin (AfB) ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'nun (*Economic Community of West African States*, ECOWAS)¹ harekete geçmesinde ve etkili olmasında önemlidir (Francis, 2013, s. 5).

Mali, farklı zamanlarda istikrarsızlık dalgalarına maruz kalan ve dışarıdan özellikle askeri müdahaleye ihtiyaç duyan bir ülke olmuştur. Mali'deki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını çeşitli göstergelerle okumak mümkündür. Birden fazla iç çatışmaya ve çatışan taraflar arasında yine birden fazla barış anlaşmasına sahne olmuştur. Terör örgütleri Sahel'de ve ülkede varlık göstermektedir.

Mali'nin farklı ve nispeten uzun döneme yayılan sorunlarının olması durumun karmaşıklığını göstermektedir. Kuraklık, gıda kıtlığı, halkın büyük bir çoğunluğunun yoksulluk sınırının altında yaşaması nedenler arasında gösterilebilir (Francis, 2013, s. 4). Darbeler, istihdamın yetersiz olması gibi "kronik" sorunlar ve terör saldırıları Mali'nin durumunu anlamada önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Güney ve kuzey bölgelerindeki nüfus arasında bölgesel ve etnik ayrılık bulunmaktadır. Aynı zamanda güney kuzeye oranla daha fazla refaha sahiptir. Kuzeyde bulunan Tuaregler ve Araplar güneydeki merkezi hükümetin yürüttüğü politikaların marjinalleşmelerinin nedeni olduğunu açıklamaktadır.²

Bağımsızlığın kazanılmasından bu yana Tuareglerin (FIDH/AMDH, 2018, s. 6) talepleri ve Bamako ile sorunlu ilişkileri istikrarsızlığın başat unsurları arasında yer almaktadır. Göçebe Berberi nüfus olan ve Mali nüfusunun yaklaşık yüzde 5'ini oluşturan (Spet, 2015, s.67) Tuaregler Mali'nin 1960'ta bağımsızlığını kazanmasından bu yana hükümete karşı ayaklanmalar düzenlemektedir. Örneğin 1963, 1990, 2006, 2011'de ayaklanmışlardır. Bağımsızlık döneminde ve sonrasında kuzey ve güney arasındaki kaynakların ve toprakların dağılımından Tuaregler memnuniyet duymamış; adem-i merkezîyetçilik ve kuzeyin

¹ Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu; Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo'dan oluşmaktadır. 1975'te üye devletler arasında ekonomik entegrasyonun sağlanması amacıyla kurulmuştur. Üye ülkelerinde anayasal olmayan yollardan gerçekleşen değişimleri kabul etmemekte ve müdahale hakkını saklı tutmaktadır. Darbelerden dolayı Mali, Gine ve Burkina Faso'nun üyeliklerini askıya almıştır. ECOWAS'a göre Batı Afrika'da görülen darbe örnekleri Mali örneğinden kaynaklanmaktadır.

² Özellikle kuraklık zamanında Güney'in Kuzey ile ilgilenmemesi Arap ve Tuareg toplumlarının tepkilerini çekmiştir. Bkz: Stéphane Spet, "Operation Serval: Analyzing the French Strategy Against Jihadists in Mali", ASPJ Africa & Francophonie, 3rd Quarter 2015, s. 66-79, s.67.

kalkınmasını destekler politikaların uygulanmasını talep eder olmuşlardır. Diğer bir ifadeyle özerkliğin artırılmasını, güvenlik güçlerine ve ekonomik politikalara daha fazla katılım hedeflemişlerdir. Bu tip taleplerin karşılanmaması en büyük ayrılıkçı Tuareg grubu olan *Mouvement National pour la Libération de l'Azawad* (MNLA) bölgesel özerklik hedefini benimsemesine sebebiyet vermiştir.³

Radikal siyasal İslamcılarının desteklediği Tuareg milislerinin ilerlemesi, hayvancılıkla uğraşanlar ve çiftçiler arasında gerginlikler, radikalleşmenin ve terör örgütlerine üyeliğin devam etmesi, etnik çatışmaların da sürmesi Mali'nin maruz kaldığı diğer sorunlar arasında yerini almaktadır. 2018'den itibaren gerçekleştirilen saldırılar ise Mali'nin orta bölgelerinde terör örgütlerinin konuşlandığını ve burada faal olduğunu göstermektedir (FIDH/AMDH, 2018, s. 6). El-Kaide, Mali'nin kuzeyinde "İslami Emirlik" ilan etme iddiasında bulunmaktadır. Bazı grupların El-Kaide ile bağlantıları mevcuttur. El-Kaide'nin yanında çok sayıda terörist yapılanma da bölgede etkin durumdadır. Farklı radikal siyasal İslamcı grupların (Dalaa, 2021) bir araya gelmesiyle oluşan GSIM (*Groupe de Soutien de l'Islam et des musulmans*) Azavadların Taliban'ı olarak yorumlanmaktadır (Dalaa, 2021). Grubun lideri ve Tuareg olan İyad ag Ghali Taliban'ı örnek aldığını (Dalaa, 2021); İslami Mağrip'teki El-Kaide, Taliban ve El-Kaide'ye bağlılığını açıklamıştır (International Crisis Group, 2021). Sahel'de hilafet kurma hedefini korumaktadır. İslami Mağrip'teki El Kaide ve Ensar ed-Din özellikle 2012'den bu yana bölgede aktiftir (Jesus, 2015, s. 182). IŞİD de Büyük Sahra ve Batı Afrika kolları ile Sahel'de varlık göstermekte ve Mali'de saldırılar düzenleyebilmektedir (The Conservation, 24 September 2021).

Tuareg ayrılıkçı hareketlerinin Mali'deki bazı bölgelerdeki egemenliğinde ve isyanlarında, radikal siyasal İslamcı terör gruplarının saldırılarında ve gerçekleştirilen darbelerde Mali'de istikrarsızlık okunmaktadır. 2012 ve 2021 arası dönemde ülkede 3 darbe gerçekleşmiştir. 2015'te Mali ve Tuaregler liderliğindeki ayrılıkçılar arasında anlaşma imzalanmış ve ayrılıkçılara nispeten daha fazla yetki tanınmıştır (BBC, 20 Haziran 2015).

Özellikle 2010'lu yıllar Mali'deki istikrarsızlık tablosuna dair önemli veriler sunmaktadır. 2012'de Tuareglerden, Ensar ed-Din⁴ ve *Mouvement pour l'Unité et le Jihad en Afrique de l'Ouest*⁵ (MUJAO) oluşan koalisyon saldırıya geçerek Kidal, Gao ve Timbuktu'yu ele geçirmiştir (Yahya and Zapata, 2018, s. 11). Bu noktada Libya'da Muammer Kaddafi'nin yanında savaşan ve daha sonra Mali'ye dönen silahlı Tuareglerin de isyanın başlamasında rolü olduğu unutulmamalıdır (Pye, 2021, s.4) Mali'de bulunan diğer Tuaregli isyancı gruplarla birlikte MNLA bu sayede kurulmuştur. O dönemin Mali yönetiminin isyancıların ilerlemesini durduramaması askerî darbenin gerçekleşmesini tetiklemiştir. Mart 2012'de darbenin gerçekleşmesi ise Mali'deki istikrarsızlığı daha da derinden etkilemiştir çünkü darbenin sonrasında en güçlü Tuareg grubu olan MNLA, otorite boşluğundan yararlanıp Ensar ed-Din ve İslami Mağrip'teki El-Kaide⁶ ile ittifak içinde bulunup kuzey Mali'yi ele geçirmiştir.

³ Ekim 2011'de daha çok ayrılıkçı Tuareglerin katılımıyla kurulmuştur. Ocak 2017'de Mali hükümetine karşı isyanını başlatmıştır. Hareket ve etkisi kuzey Mali'ye yayılabilmektedir. Ensar ed-Din ile ittifak içinde olmuştur.

⁴ 2012'de Tuareg kökenli İyad Ag Gali tarafından kurulmuştur. İlk yerel radikal siyasal İslamcı yapılanmalar arasında başı çekmektedir. 2012-2013 dönemlerinde Mali'nin kuzeyinde bazı şehirleri ele geçirmiştir.

İMEK'in desteği ile kurulduğuna inanılmaktadır. Bkz.: Rapport d'Information sur L'Opération Barkhane, Assemblée nationale, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rappports/cion_def/115b4089_rapport-information.pdf, 14 Nisan 2021, s.21, 18 Haziran 2021 tarihinde erişilmiştir.

⁵ 2011'de kurulmuştur. İMEK ile ayrılıp kurulmuştur. Grubun demografik açıdan üyeliği dağılımı heterojen bir yapıyı teşkil etmektedir. Bkz.: Rapport d'Information sur L'Opération Barkhane, Assemblée nationale, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rappports/cion_def/115b4089_rapport-information.pdf, 14 Nisan 2021, s.20, 18 Haziran 2021 tarihinde erişilmiştir.

⁶ Kökenleri Cezayir iç savaşına kadar gitmektedir. 1998'de *Salafist Group for Preaching and Combat* olarak kurulmuş ve 2006'ta resmen El-Kaide'ye bağlılığını açıklamış ve 2007'de İMEK olarak adını değiştirmiştir. İmek, Mali'de kurulan ilk radikal siyasal İslamcı grup olarak belirtilmektedir. Bkz: İbrahim Yahaya İbrahim and Mollie Zapata, "Regions at Risk: Preventing Mass Atrocities in Mali", Early Warning Project, 2018, s. 4

Tuaregler bölgenin bağımsızlığını ilan etmişler ve Azawad devletinin kurulduğunu açıklamışlardır. Daha sonra söz konusu bölgeyi El-Kaide ile bağlantılı gruplar ele geçirmiştir. Tuaregler ve radikal siyasi İslamcılar arasında Şeriat'ın uygulanmasına dair anlaşmazlık çıkmış ve sonuçta ele geçirilen bölgelerin kontrolü Tuaregler tarafından radikal unsurlara bırakılmıştır. Sonrasında Azawad İslami Devleti'nin bağımsızlığı duyurularak Şeriat uygulanmıştır (Francis, 2013, s.3). Tuareglerin ve radikal grupların başkent Bamako'ya ilerlemesi ise uluslararası müdahalenin başlamasına neden olmuştur. 2013'te Fransa'nın liderliğindeki operasyon ile söz konusu gruplar bölgeden çıkarılmıştır.

Mali'deki bu istikrarsızlık tablosuna rağmen Fransa için Mali, Afrika'da önem teşkil eden bir ülkedir. Fransa; Mali ile olan tarihi, yakın ilişkilerinden ve iç-dış siyasi hedeflerinden ötürü Mali'de birçok alanda varlık gösteren bir aktör olagelmıştır. Fransa dış politikası genel olarak değerlendirildiğinde Mali'deki istikrarsızlığın özellikle terör saldırılarının artması bu öneme işaret etmektedir. Öyle ki belli bir dönem sonrasında bu nedenler Mali'ye Fransa'nın askeri müdahalesini getirmiş ve iki ülke arasındaki en fazla dikkat çeken alan askeri ilişkiler olmuştur. Mali'deki terör yapılanması Fransa'nın terör saldırılarından dolayı ve doğrudan etkilenmesine ve terör saldırılarının hedefinde yer almasına neden olmaktadır. Fransa'da gerçekleşen terör saldırılarının çoğunun Afrikalı kökenli Fransız vatandaşları tarafından düzenlenmesi bu noktada önem arz etmektedir. 2015'teki Charlie Hebdo saldırıları ve Paris'te aynı yıl gerçekleşen terör olayları hatırlanmalıdır. Bölgedeki saldırılar da Fransa'nın Mali'deki çıkarlarını tehdit etmektedir. Sahel'den Avrupa'ya göçün yaşanması, göçün dalgalar halinde artma ihtimali ve bunun engellenmesi Fransa'nın bölgedeki diğer çıkarları ya da amaçlarıdır.

Fransa, Mali'de 19. yy.'dan beri varlık göstermektedir. Fransa'nın Mali'de uzun bir döneme dayanan varlığı; demografik ve çevre açısından yabancılık çekmemesi, bilgi sahibi olması şeklinde okunabilir. Ayrıca Paris'in Mali ile kayda değer ekonomik ilişkilerinin de olduğu hatırlanmalıdır (Uchehara, 2014, s. 38). Özellikle Macron'un selefi Hollande'ın Afrika'ya yönelik daha aktif tutum takınmasında bu ekonomik ilişkiler ve çıkarlar etkili olmuştur (Uchehara, 2014, s. 38).

Fransa'nın söz konusu politikalarının uygulanmasını kolaylaştıran unsurlar da mevcuttur. Fransa, Mali'de terörizmle mücadele gibi gündemdeki başlıkları yerel güvenlik güçleri ile ve Mali'nin komşularıyla işbirliği yaparak ve beraber çalışarak yerine getirebilmektedir. Mali'nin de yer aldığı Sahel bölgesinde Pakistan gibi Afganistan'da da istikrarsızlık yaratan, isyancılara destek veren komşu bir devlet bulunmamaktadır. Ayrılıkçı kuvvetlere ya da terörist yapılanmalara barınak ya da lojistik destek sağlanmamaktadır.

Paris'in Mali'ye dair politikasının ve hedeflerinin her zaman kendi siyasi gündemine uygun olarak ilerlediğini söylemek gerçeği yansıtmayacaktır. Mali'de gerçekleşen darbeler bu bağlamda örnek olarak verilebilir; çünkü anayasal olmayan yollardan hükümet değişimleri ya da anayasal yönetime müdahaleler Fransa ile Mali arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin en son gerçekleşen darbelerin yani bir yılda iki darbenin gerçekleşmesi sonucunda Fransa, Barkhane Operasyonu askıya alma kararını almıştır. Bir diğer darbeden sonra ise hükümet Fransa ile yapılan ortak askeri operasyonların askıya alındığını açıklamıştır. Oysa söz konusu operasyonlar Mali Devlet Başkanı Musa Traore'nin Fransa'nın askeri desteğini talep etmesi ile başlamıştır.

Macron'un Mali'deki Karnesi: “Afganistan 2.0?”

Emmanuel Macron döneminde Fransa'nın Mali'ye yönelik değişen politikasını Fransız cumhurbaşkanının aktif tutumu çerçevesinde okumak mümkündür. Macron'un Mali politikasını incelemeye değer etmenlerden biri ülkedeki Fransız varlığında küçülmeye, belli oranda çekilmeye gitmesidir. Bu noktada Barkhane Operasyonu'nun uluslararası kamuoyunun gündemine alındığını anlamak zor olmayacaktır. Fakat dikkatlerin Barkhane Operasyonuna verilmesi darbe sonucu yönetime gelen yeni

Mali yönetiminin Fransa ile ortak hareketlarına son verdiğini açıklamasıyla gerçekleşmiştir. Barkhane Operasyonu'nda Fransa'nın rolünü azaltmak, Sahel ülkeleri askerlerinin sayısını artması ve Avrupalı devletlerin verdiği desteğin artması başlıca değişim alanları olarak okunabilir. Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma amaçlanıp Fransa'nın rolünün azaltılması hedeflenmektedir. Bu iki başlık Macron'un belli başlı amacı olan Stratejik Özerklik kavramında da karşımıza çıkmaktadır.

Irak, Lübnan ve Çad ziyaretleri ve söz konusu ziyaretlerde yaptığı açıklamaları Fransa'nın cumhurbaşkanlığına yeniden aday olan Macron'un diplomaside öne çıkma girişimleridir. Dolayısıyla Mali siyaseti bu bağlamda okunabilir. Afganistan örneği verilerek Fransa'nın yeni askerî varlığı meşrulaştırılmaya çalışılabilir. Stratejik Özerklik kapsamında sadece Afrika'da değil Orta Doğu'da da Fransızlar varlık gösterecektir. Afrika gibi farklı bölgelerde ABD ile politik farklılıkları göstermesi açısından kullanılmaktadır ve kullanılabilir. Afganistan'dan erken çekilmesi ve Stratejik Özerklik kavramının üstünde durması Macron'un ABD'yi eleştirmesi ve terörizme karşı işbirliği çıktılarında okunabilir. Bunu yaparken ise Afrikalılaşmaya ve Avrupalılaşmaya gidilecektir. Yerel kuvvetlere ve Avrupa askerî varlığına daha fazla ağırlık verilerek müdahale uluslararasılaşacaktır. Bu noktada Sahel G-5 ülkelerini hatırlamak gerekmektedir. Mali'nin yanında Moritanya, Çad, Burkina Faso, Nijer ile koordinasyon halihazırda mevcuttur. Fransa'ya göre G-5 yapısının güçlenmesi sınırlar arasında kolaylıkla geçilip operasyonların düzenlenmesine fırsat verecektir (Africa Research Bulletin, May 2014, s. 20153).

Afrika, Fransa'nın gerek iç gerekse dış politikası kapsamında önem teşkil etmektedir. Örneğin kıta, farklı Fransız yönetimleri altında Fransız gücünü denizaşırı bölgelerde göstermenin bir aracını teşkil etmiştir. Bunun dışında Fransa'nın Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzenine uyumuna ve neden hâlâ BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olması gerektiğine dair cevapları barındırmaktadır. Fransa; kıta ile yakın ve tarihi ilişkilere sahip olmasının yanı sıra Afrika'da özellikle askerî anlamda varlık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Afrika'nın Mali gibi bazı ülkeleriyle ilişkilerinde söz konusu askerî başlık öne çıkmaktadır. 2002'den bu yana Fransa, Afrika'nın farklı bölgelerinde askerî varlık göstermektedir (Marchal, 2018, s. 78). Özellikle Sahel'deki en önemli uluslararası aktördür (Pye, 2021, s.5). Fildişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti ve tabii Mali askerî varlık gösterdiği önemli örnekler olarak verilebilir. Ayrıca 2014'den bu yana Moritanya, Nijer, Burkina Faso, Çad'da da Fransız birlikleri konuşlanmıştır. Dolayısıyla Mali, Fransa'nın Afrika'daki varlığı açısından ne ilk ne de tek örneği teşkil etmektedir. Fakat Mali'nin Fransa'nın kıtadaki diğer askerî varlıkları açısından öne çıktığını söylemek mümkündür. Bunun nedenleri olarak "Fransa'nın Afganistan'ı mı olacak?" sorusunun yanında Mali'deki varlığının etkisi gösterilebilir. Mali'de Fransa'nın merkezinde yer aldığı uluslararası askerî müdahaleler olan Serval ve Barkhane Operasyonları ülkenin kuzey ve güney olarak ayrılmasını ve radikal siyasal İslamcılarının tüm Mali'de etkili olmasını engellemiştir. Fakat Mali'de tam anlamıyla güvenlik sağlanamamıştır ve Mali'den Nijer, Burkina Faso, Fildişi Sahili'ne saldırılar düzenlenmeye devam etmektedir (Bere, 2017, s. 62). Serval Operasyonu, Mali'nin Afganistanlaşmasını (Bere, 2017, s. 64) engellemeyi hedeflemiş daha sonra bu amaç Barkhane Operasyonu'nda da devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle Mali'nin radikal siyasal İslam yönetimi altına girmesi ve teröre destek verilen bir aktör olması engellenmeye çalışılmıştır. Hedefleri ve sonuçları karşılaştırıldığında Fransa'nın söz konusu iki operasyonla sınırlı başarı elde ettiğini söylemek mümkündür (Bere, 2017, s. 65).

Çekilme, küçülme başlıklarından ötürü diğer ifadeyle ABD'nin Afganistan ve Fransa'nın Mali deneyimlerinin karşılaştırılmasından ötürü Fransa'nın dış politika çerçevesinde Afganistan ve Mali'yi beraber değerlendirmek önemlidir. Fakat Mali ve Afganistan benzetmesi Fransız dış politikası değerlendirildiğinde ilgili çerçeveyi ve içeriği tam olarak yansıtmamaktadır; bir takım farklılıklar söz konusudur. Mali'de küçülmeye giden Fransa birtakım askerî birliklerini bırakacaktır. Ayrıca Mali-Fransa ilişkileri Afganistan ilişkileri ile kıyaslanamayacak derecede kapsamlı olup tarihe dayanmaktadır. Fransa'nın Afganistan ve Mali politikasını Stratejik Özerklik kapsamında okumak mümkündür. Çünkü ABD Başkanı Joe Biden'in Afganistan'da çekilme kararının zamanlaması ve biçimi Stratejik Özerklik'in Fransa açısından gerekliliğini göstermiştir. Macron, Eylül 2021'de yaptığı açıklamasında Stratejik Özerklik

kavramının daha da öne çıktığının ve çıkacağıın altını çizmiştir. (Le Point, 2021). Diğer yandan Mali’de ve Sahel’de politikalar ise Stratejik Özerkliğin denenmesi anlamına gelecektir. Ayrıca Paris’in Afrika politikası çerçevesinde değerlendirilebilir ve okunabilir. Bunun yanında Mali’de çekilme değil küçülme gerçekleşecektir; çekilme ise Transatlantik İttifakı’nın kararına da uygun olarak Afganistan’da yaşanmıştır. Öte yandan Fransa, Mali’nin de içinde bulunduğu Sahel bölgesinde varlık göstermeye, askerî unsurlarını tutmaya devam edecektir.

Fransa’nın Mali’deki karnesine değinmek “Afganistan 2.0” değerlendirmesi için önemlidir. Çalışmanın kapsamında ilgili değerlendirme askerî operasyonlar bağlamında yapılacaktır. Serval, Barkhane ve Takuba Operasyonları dolayısıyla incelenecektir.

Serval Operasyonu

Fransa’nın Mali’ye müdahalesini 2012 yılından itibaren değerlendirmek gerekmektedir. Bahse konu dönemde Fransa’nın Cumhurbaşkanı olan François Hollande, Mali’deki durumu dış politika önceliklerinden biri olarak değerlendirmiştir (Charbonneau, 2017, s. 322). 2012’de MNLA önderliğine silahlı Tuareg’li ayrılıkçı grupların, Ensar ed-Din’in ve MUJAO’nun eklenerek kuzey Mali’yi ele geçirmek için ortak silahlı saldırı başlatmaları, Tuaregler’in Mali’nin kuzeyinde bağımsızlıklarını ilan etmeleri (Griffin, 2016, s. 906) ve sonrasında bölgenin radikal siyasi İslamcılar tarafından ele geçirilmesiyle dönemin Mali yönetimi tarafından Fransa’ya askerî müdahale talebinde bulunulmuştur. Hollande da Mali lideri Traoré⁷ tarafından gelen talebin altını çizerek bu talep kapsamında müdahalenin gerçekleştiğini vurgulamıştır (Charbonneau ve Sears, 2014, s. 597). Fransa, radikal siyasi İslamcı grupların ve ordunun Mali’deki yönetimi ele geçirmesinden endişe etmiştir (Chafer, 2016, s. 3). Hollande, siyaset değişikliğine giderek Mali’ye askerî müdahale gücü gönderme kararı almıştır. Sahel bölgesinin teröristler için bir sığınak olmasını engellemek amacıyla BM Güvenlik Konseyi’nin 2085 sayılı kararı ve Bamako’nun talebi üzerine Ocak 2013’te Serval Operasyonu başlatılmıştır. Hollande yönetiminin başlıca amaçlarından biri Fransa’nın Afrika’daki askerî mevcudiyetinin meşrulaştırılması olmuştur. Özellikle Ruanda’da yaşayan soykırım sonrasında bu yeni politikada meşruluk zeminine ihtiyaç duyulmuştur (Chafer, 2016, s.8). 2010’lu yılların ikinci yarısında Mali’deki istikrarsızlığın bir sarmal haline gelmesinden endişe eden Hollande döneminde Serval Operasyonu ve sonrasında da Barkhane Operasyonu ile Mali’ye özellikle isyancılarla ve terörizmle mücadelede destek vermiştir.

Temmuz 2014’e kadar Serval Operasyonun askerî gücü Fransız ve Afrikalı toplam 4.500 birlikten oluşmuştur (Bere, 2017, s. 64). Mali birlikleri, ECOWAS’ın liderliğindeki AFISMA, diğer Batılı devletler, Rusya ve Çin tarafından desteklenmiştir. Terör örgütlerinin Mali’nin güneye doğru ilerlemesini engellemek, Mali’nin toprak bütünlüğünü korumak, Afrika gücünün konuşlanmasına hazırlık yapmak dönemin Fransız yetkilileri tarafından operasyonun amacı olarak açıklanmıştır (Kanti, 2013, s. 19). 2013 müdahalesi ile terörizmle mücadelenin yanında Mali’den komşularına ve Avrupa’ya terör tehdidinin ve istikrarsızlığın yayılmasını da önlemek amaçlanmıştır (Charbonneau, 2019, s.2). Fransa’nın Mali’ye müdahale etmesinin nedenlerinden biri de terörist yapılanmaların ve terör saldırılarının Senegal gibi bölge ülkelere sıçramasını engellemektedir (Griffin, 2016, s. 906). Bunun yanında Mali’nin petrol ve maden açısından zengin olması, madencilik sektöründe Fransa’nın yatırımları olması da operasyonunun nedenleri ya da Fransa’nın Mali’nin istikrarına verdiği önemin unsurları olarak değerlendirilebilir (Kanti, 2013, s. 20).

⁷ Söz konusu talep BM Andlaşması’nın 51. Maddesinde yer alan ortak meşru müdafaa hakkında dayandırılmıştır. Silahlı saldırıya uğraması durumunda ve BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve tesis edilmesine ilişkin önlem alınca dek münferit ve müşterek meşru müdafaa hakkı vardır. Bkz: Stéphane Spet, “Operation Serval: Analyzing the French Strategy Against Jihadists in Mali”, *ASPI Africa & Francophonie*, 3rd Quarter 2015, s. 66-79, s.69.

Kısa bir sürede Serval Operasyonu neticesinde Tuareglerin ayrılıkçı isyanına son verilmiş, kuzey Mali'deki büyük şehirlerin kontrolü ele geçirilmiş ve radikal siyasal İslamcı unsurlar dağıtılmıştır (Francis, 2013, s. 3). Bu durum Fransa'nın hedefleri kapsamında değerlendirilebilir ve BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanma da dahil her türlü aracı kullanmaya yetki verdiği operasyonun kısmen başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir (Francis, 2013, s. 3). Özellikle radikal siyasal İslamcıların Mali'deki kontrollerini artırmalarının engellenmesi açısından başarı olarak değerlendirilmektedir (Jesus, 2015, s. 182). Bamako terörist unsurların kontrolüne geçmemiş, kuzey Mali'deki ayrılıkçı durum sona ermiştir ve Mali'nin toprak bütünlüğünün korunmasına yardım edilmiştir. Aynı zamanda Mali'nin askerî gücüne destek olacak Afrika askerî gücün konuşlanmasının (*Africanled International Support Mission in Mali*, AFISMA) ve AB'nin Eğitim Gücü'nün (*European Union Training Mission*, EUTM) konuşlanmasını kolaylaştırmıştır (Bere, 2017, s. 64).

Yukarıdaki tabloyu Fransa; Fransız birliklerinin bölgeden çekilmesi, kontrolün BM barışkoruma birliklerine geçmesi ve Afrikalı askerî birimlerin daha fazla desteklenmesi çağrısında bulunmak için kullanmıştır. Dolayısıyla bu dönem Fransa'nın çekilme girişiminin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Zaten Şubat 2013'te Fransız askerî birimlerinde çekilme başlanmış ve daha büyük bir Fransız çekilmesi için zaman verilmiştir (Francis, 2013, s. 3).

Barkhane Operasyonu

2014'e gelindiğinde ise Barkhane Operasyonu başlamıştır. Barkhane Operasyonu El-Kaide ile bağlantılı radikal siyasal İslamcı teröristlere karşı düzenlenmiştir. Operasyonun başlıca amaçları radikal siyasal İslamcı grupların etkisiz hale getirilmesi ve sığınma alanlarına sahip olmalarının engellenmesi olmuştur (Yahya and Zapata, 2018, s. 16). Aynı zamanda G5 Sahel güçlerinin terörizmle mücadelesini desteklemek de amaçlanmıştır (Bere, 2017, s. 65). Bu doğrultuda Mali ordusuna destek verilmiş fakat sivillerin korunmasında herhangi bir görevde bulunulmamıştır. Hükümetle yapılan ve ulusal uzlaşmayı merkezine alan 2015 tarihli Cezayir Anlaşması'na (Tandoğan and Bouacha, 2017, s. 321) katılan Tuareg gruplarıyla işbirliği yapılmıştır.

Operasyonun askerî gücü 5000 askerden, savaş jetlerinden, ağır silahlardan oluşmaktadır. Askerî kuvvet, Barkhane Vadisi'ndeki Sahel ülkelerinde toplamda 10 bölgeye konuşlanmıştır. Serval Operasyonu'nun devamı olup kapsamı genişletilmiştir. Aynı zamanda Fransa'nın Çad'daki Epervier Operasyonu, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Sangaris Operasyonu Barkhane Operasyonu kapsamına alınmıştır (Griffin, 2016, s. 907). Fransa'nın bölgedeki operasyonun temel amacı radikal siyasal İslamcı ayaklanma ile mücadele iken sonradan Sahel'in diğer devletleri olan Çad, Moritanya, Burkina Faso ve Nijer'i de kapsamıştır. Estonya, İsveç, Danimarka, Birleşik Krallık ve Çekya Barkhane Operasyonu'na katkıda bulunmuştur. Almanya, süreç içinde daha fazla birlik göndermiştir (Pye, 2021, 2. 6).

Fransa'ya göre Barkhane Operasyonu başlangıcından itibaren belirlenen hedefleri gerçekleştirebilmiştir. Bu bağlamdan İslami Mağrip'teki El-Kaide'nin lideri Abdülmakel Droukdel'in ve GSİM'in askerî liderlerinden olan Bak Ag Moussa'nın öldürülmesi öne çıkmaktadır (Tull, 2021, s. 1).

Macron, Barkhane operasyonunun sonlandırılacağını ve mevcut Fransız güçlerinin Mali'de terörizmle mücadele unsurlarına kaydırılacağını Temmuz 2021'de açıklamıştır. Hatta Ocak 2021'de dahi Barkhane Operasyonu'ndan askerlerin çekileceği bilinmekte idi (Tull, 2021, s. 1). 2000'den fazla askerinin çekileceği kamuoyu ile paylaşılmıştı (Al-Jazeera, 15 Aralık 2021). Kalan kuvvet ki bunların arasında Fransız Özel Kuvvetleri de bulunmaktadır terörizmle mücadele eden diğer birimlerle birleştirilecektir. Mali'deki Fransız askerî varlığı değişim geçirecek, yeni koşullara uyum sağlayacaktır. 2022'nin başında söz konusu kuvvetler Mali'nin kuzeyindeki Kidal ve Tessalit askerî üslerini Malili yetkililere teslim etmiştir (France 24, 16 Kasım 2021). Timbuktu üstünden de çekilerek Malili yetkililere devir teslim yapılmıştır (Al-Jazeera, 15 Aralık 2021).

Aslında terörizmle mücadeleyi hedefleyen Barkhane Operasyonu'nda ilgili değişiklikle Fransa'nın rolünün azalması, Fransız birliklerinin yerine Sahel devletlerinin askerlerinin konuşlanması ve Avrupa devletlerinin bu doğrultuda destek vermesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu değişiklikle birlikte terörizmle mücadele unsurları daha baskın olan bir askerî varlıktan, müdahalenin uluslararasılaştırılmasından ve daha fazla yerel sorumluluğun alınmasından (Tull, 2021, s.1) yani Afrikalı birliklerin daha fazla sorumluluğa sahip olmasından bahsetmek mümkündür. Mali ordusunu kuvvetlendirme gibi görevler de yerine getirilecektir. Destek verecek devletlere ABD de dahil olup Fransa'nın çekilmesi için ilgili mekanizma oluşturulacaktır. Mali, Çad, Burkina Faso, Moritanya ve Nijer'in askerî birliklerinden oluşan G5 yapısı kuvvetlendirilecektir (Kandel, 2020, s. 124).

Barkhane Operasyonu'nu birkaç açıdan değerlendirmek mümkündür. İlk önce Fransa'nın denizasıırı bölgelerdeki gücünü göstermesi açısından Afrika'nın öncelikli konuma işaret edilmiştir. Operasyon, mevcut dönemde Fransa'nın küresel güç olduğu tezine dayanan rolü için büyük ve önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir (Chafer, 2016, s. 8). Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzende Fransa'nın bir güç olmaya devam ettiği tezinin yanı sıra BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak müdahalede bulunma zorunluluğunu hissettiği bir bölgedir (Chafer, 2016, s. 8).

Takuba Operasyonu

Bir diğer değinilmesi gereken operasyon, Avrupa'nın Sahel'de gerçekleştirdiği Takuba Operasyonu'dur. 2020'de Mali ordusuna destek vermek amacıyla ilgili askerî birlik oluşturulmuştur. Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Çekya, Danimarka, Estonya, Fransa, Hollanda, İsveç, İtalya, Norveç, Portekiz, Romanya, Yunanistan birliklerinden oluşmaktadır. AB'nin özel askerî birlikleri tarafından düzenlenen söz konusu operasyon Brüksel'in kıtaya yönelik siyasetine ışık tutmaktadır çünkü AB'nin Afrika'ya yönelik yaklaşımında güvenlik ayrı bir yere sahip olmakta ve adeta bir öncelik olarak değerlendirilmektedir (Chafer, 2013, s. 240). Paris'in talebi üzerine Estonya, İtalya, Danimarka, Norveç, Almanya destekte bulunacağını açıklamıştır. Fakat birliklerin yarısından fazlasını Fransız askerleri oluşturmaktadır.

Fransa için Takuba Operasyonu önemlidir çünkü Barkhane Operasyonu'nun tamamlanmasından sonra mücadelenin belkemiğinin Takuba Operasyonu'nun olmasını istemektedir (France 24, 10 Haziran 2021). Dolayısıyla "Stratejik Özerklik" başlığı altında Takuba Operasyonu'nun etkinliği, verimliliği, hem Brüksel hem de Paris için sınav niteliğinde olacaktır. Macron'a göre zaten Takuba Operasyonu, Avrupa Özel Müdahale Gücünün başlangıcını teşkil etmektedir. Bu durum dolayısıyla Avrupalılaşma için de bir sınav niteliğini taşıyacaktır. Fransa, Barkhane'dan sonra haliyle Takuba Operasyonu'na güvenmektedir. Fakat Fransa'nın gündeminin aleyhine de gelişmeler yaşanmaktadır. Danimarka birliklerini çekme kararı almıştır. Fransa'nın Mali ile olan ilişkisi gerginleşmektedir.

Askerî Operasyonlar ve Afrikalılaşma, Avrupalılaşma İlkeleri

Macron'un Mali'ye yönelik siyasetini değerlendirirken Fransa'nın ilişkilerini ve politik gündeminin yorumlamada etkili olabilecek Afrikalılaşma (*Africanization*) ve Avrupalılaşma (*Europeanization*) ilkelerine değinilmesi gerektiği düşünülmektedir. Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma 1990'lardan bu yana Fransa'nın Afrika politikasında etkili olmuştur (Chafer, 2016, s.1). Bunun yanında kıtaya herhangi bir müdahalede bulunmak için meşrulaştırma girişimi olarak da söz konusu ilkelere başvurulduğu ifade edilebilir. Ayrıca Avrupalılaşma ve Afrikalılaşma stratejilerinin uygulanabilmesi için yeni meşruluk zeminine ihtiyaç duyulmuştur (Chafer, 2016, s. 8). Özellikle son dönemde *Françafrique*'ten ziyade Afrikalılaşma siyaseti üzerinde durulmaktadır.

Françafrique adıyla yeni sömürgeci anlayıştan uzaklaşmak, gerek Hollande gibi eski yönetimlerin gerekse Macron'un hedeflerinden biri olmuştur. *Françafrique*; sömürge dönemindeki kadar yakın olmasa da Fransa ve Afrika arasındaki yakın ilişkileri anlatmak için kullanılan bir terimdir (Rempe, 20122, s. 3). Sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra ortaya çıkan yeni tabloyu ifade etmek için kullanılmıştır. Bahse konu anlayışa göre özellikle Afrikalı yöneticiler ve Fransa arasında siyasi, ekonomik ve askerî bağlar kuvvetlendirilecek ve Sahel'deki ülkelerle uzun döneme dayalı savunma antlaşmaları yapılacaktır (Bye, 2021, s. 5).

Macron, Afrika'ya yönelik Fransız dış politikasının Avrupalılaşmasını hedeflemektedir. Söz konusu ilke iki ayaktan oluşmaktadır. İlk ayağında Afrika'da bulunan Avrupalıların korunması amaçlanırken ikinci ayağında ise Afrika'daki askerî operasyon timlerine Avrupa'nın destek vermesi amaçlanmaktadır (Chafer, 2016, s. 129). Bu bakımdan Sahel'deki Fransız varlığı örnek olarak verilebilir. Akla ilk gelen unsur terörizmle mücadele başlığıdır. Bu anlayışa göre Fransa'nın faal olduğu bölgelere Avrupa'nın da dahil olması ve çeşitli sorumlulukları üstlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Afrika'ya yaptığı temaslarında da Macron kitadaki terörizmle mücadele başlığının Avrupalılaşmasını istediğini açıklamıştır (TRT Français, 2020). Haziran 2020'deki G5 Sahel Zirvesi öncesinde bu açıklamalarını yapmıştır. Özellikle Takuba Operasyonu çerçevesinde Fransa'nın Sahel'deki varlığı Avrupalılaşmak istenmektedir. Aynı zamanda Afrikalılaşma başlığı altında Afrika'nın ulusal, yerel askerî kuvvetlerinin de sürece dâhil edilmek istendiği unutulmamalıdır.

Avrupalılaşma başlığında AB'nin geniş komşuluk politikası bakımından Mali'ye yönelik ilgisi ve çıkarı değerlendirilebilir. AB'nin komşu bölgelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanması (Eilstrup-Sangiovanni, 2013) dolayısıyla AB'ye yönelik tehditlerin azalması Mali'ye yönelik ilginin nedenleri arasında sayılabilir. Özellikle Avrupa Güvenlik Stratejisi kapsamında terör saldırılarının, göç hareketlerinin önlenmesi amaçlanmaktadır.

Mali, AB'nin güvenlik alanındaki hedef ve politikalarını hayata geçirebilmesinde bir sınav niteliğini taşımaktadır (Pye, 2021, s.3). Mali ve Nijer'de Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın üç misyonu görev almaktadır. Mali'de AB'nin Mali askerî güçlerinin askerî eğitim misyonu (EUTM Mali) bulunmaktadır. AB, Mali'nin de içinde bulunduğu Sahel bölgesine hem askerî hem de siyasi araçlarla yatırım yapmıştır. Kalkınmaya yönelik yatırımları olmuştur fakat 2012'de çatışmaların ortaya çıkmasıyla yine askeri alana odaklanılmıştır (Pye, 2021, s.2). Fransa'nın da ısrarı ile diğer Avrupa ülkelerinin ve AB'nin bölgede daha aktif bir tutum takındığını söylemek mümkündür (Pye, 2021, s.6). AB'nin yaklaşık 17 üye devleti polis veya asker bakımından BM'nin Mali'deki ilgili birimine destek sağlamaktadır (Bye, 2021, s. 6).

Afrika ayağında Fransız dış politikasının ya da AB dış politikasının ne kadar Avrupalılaşacağı tartışma konusudur. Dış politika AB'nin ortak politika alanıdır yani ilgili politikanın Örgüt'ün ortak politikası olabilmesi için tüm üye devletlerce benimsenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Macron istediği hedefe ulaşamayabilir.

Mali'deki yabancı ya da uluslararası faaliyet salt Fransa ile sınırlı değildir. BM Güvenlik Konseyi çeşitli kararlar alabilirken, ABD'nin yanı sıra Avrupa'nın diğer devletleri gerek Mali'de gerekse Sahel'in farklı bölgelerinde faaliyet gösterebilmektedir. Aralarında Fransa'nın da bulunduğu Batı devletlerinin Sahel'e yönelik politikalarının çeşitli ayakları bulunmaktadır. Terörizmle mücadelede 5000 kişilik askerî kuvveti ile Fransa öne çıkmaktadır. ABD ise lojistik, istihbarat ve Özel Kuvvetler ile operasyonlara destek vermektedir. Yerel/bölgesel ordular bir yandan eğitilirken bir yandan da ekipmanları yenilenmektedir. Avrupa devletleri ise genelde finansman ve kalkınma desteğinde bulunmaktadır.

Aralık 2012’de BM Güvenlik Konseyi 2085 (UN Security Council, 2012) sayılı kararıyla Mali’ye AFISMA’nın konuşlanmasının önünü açmıştır. Şubat 2013’de AFISMA birlikleri Mali’ye konuşlanmıştır. Söz konusu karar sivillerin korunmasının Mali’nin sorumluluğunda olduğunu belirtirken Afrika devletlerinin önceliğinde uluslararası destek gücünün kurulmasına yetki vermiş ve bu gücün görevinin Mali’ye sivillerin korunmasında destek vermek olduğunu kaydetmiştir. Konsey’in 2085 sayılı kararı ile ECOWAS, Mali ordusu ve Fransa operasyona başlamıştır.

Mali’de mevcut dönemde uluslararası gücün bulunmaya devam etmesi Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma başlığında okunabilir. BM’nin Mali Misyonu (*Mission Multidimensionnelle Intégrée des Nations Unies Pour la Stabilisation au Mali*, MINUSMA)⁸, Barkhane Operasyonu ve FC G5 Sahel Ortak Gücü⁹ ülkede varlık göstermektedir. Söz konusu güçlerin faaliyetleri kapsamında Fransa, Afrika ve AB arasında kıtadaki askerî operasyonlarda sorumluluk, risk ve yük paylaşılmasına gidilmektedir (Chafer, 2016, s. 129). Dolayısıyla Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma başlıkları çalıştırılmak istenmektedir. Örneğin Nisan 2017’de AfB’nin Barış ve Güvenlik Konseyi G5 Sahel Ortak Gücü’nün konuşlanmasında yetkilendirmede bulunmuştur.

Serval Operasyonu, Afrikalı yani yerel unsurlara da sorumluluk verilmesini hedeflediği için “Afrikalılaşma” bağlamında değerlendirilebilir. Buna göre askerî müdahalenin öncesinde ilgili ülkenin talebi, ilgili kıtasal kurumsallaşmasının onayı alınacaktır ve Afrikalı yani yerel kuvvetler operasyonda başlıca rolü oynayacaktır (Chafer, 2016, s. 125). AFISMA bünyesinde Afrikalı birliklerin katılması bu bağlamda Fransa’nın başarısı olarak kabul edilmektedir (Spet, 2015, 70). Diğer yandan ECOWAS ve AfB’nin Mali’ye yönelik izleyeceği tutumu belirleyememesi ve çekingen davranması da sürece müdahale edecek aktörün Fransa olmasına sebebiyet vermiştir (Haidara, 2015, s.260). Fakat ECOWAS operasyonu desteklemiştir (Recchia, 2020, s. 508).

Fransa’nın Serval Operasyonu uluslararası konjunktür ve diğer aktörlerin Mali’ye yönelik tutumları ile yakından bağlantılıdır. Her ne kadar havadan destek verseler de (Pye, 2021, s. 4) AB ve ABD’nin operasyonu başlatmada olumsuz etkileri olmuştur. Örneğin AB 2012’de Ortak Güvenlik ve Savunma (*Common Security and Defence Policy*, CSDP) askerî birliğinin konuşlanmaması kararını almıştır (Chafer, 2016, s. 12). Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Avrupa’nın komşu bölgelerinde istikrarın ve refahın sağlanması ve korunmasını amaçlamaktadır. Mali’ye yönelik tutumunda aktif olacağı düşünülürken pasif bir tutum içine giren AB’nin faaliyetleri Fransa’nın müdahalesi ile kıyaslandığında AB’nin sürece geç müdahale ettiğini söylemek mümkündür. Ocak 2013’te Askerî Eğitim Görevi’ni kurmuştur ki bu kararı alması da uzun zamanı almıştır. Söz konusu birimin amacı Mali askerî birliklerinin eğitilmesi olmuştur. BM de bölgeye askerî kuvvet göndermeye hazır değilken o dönemde Afrikalı liderler ise Afrika gücünün konuşlanmasına dair sadece görüşmeler yapmaktaydı (Chafer, 2016, s. 12). Dolayısıyla Afrika güçleri konuşlanmamıştı (Francis, 2013, s. 5).

Barkhane’de küçülmeye gidilmesi ve Fransa’nın yanında diğer aktörlere de görev ve sorumluluk verilmesi Paris’in hedeflerini sadeleştirilmesi olarak yorumlanabilir. Paris’in hedefleri artık geniş alanların ya da bölgelerin güvenliğinin sağlanması değil terörizmle mücadele ve yerel birimlere yardım etmek olacaktır. Fransa’nın Mali’deki değişen duruma göre değişiklik yaptığını Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Alassane Ouattara bizzat açıklamıştır (Boisbouvier et Perelman, France 24, 16 Şubat 2022).

⁸ Güney Sudan’daki BM barış misyonundan sonra en büyük ikinci barış koruma misyonudur. BM Andlaşması’nın VII. Bölümü kapsamında ve BM Güvenlik Konseyi’nin Nisan 2013 tarihli 2100 sayılı kararı kapsamında kurulmuştur. 2003’ten bu yana Mali’de en az 89 barışkoruma gücü görevlisi öldürülmüş ve 166’sı yaralanmıştır. Dolayısıyla en tehlikeli misyonlar arasında yer almaktadır. Bkz: Mathieu Bere, “Armed Rebellion, Violent Extremism, and the Challenges of International Intervention in Mali”, *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol. 7, No. 2 (Fall 2017), s. 60-84, s. 67

⁹ Bölgesel askerî güç olup; Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer’in birliklerinden oluşmaktadır. Sahel bölgesinde terörizmle, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ile mücadele görevleri bulunmaktadır.

Barkhane Operasyonu'nun değerlendirileceği bir diğer alan da "Afrikalılaşma"dır. Paris'in istediğinin aksine Afrikalı kuvvetler operasyonda yeterince faal olamamış ve "Afrikalılaşma" stratejisi uygulanamamıştır (Chafer, 2016, s. 127). Bu nedenden ötürü Fransa, Mali'deki operasyonu BM'ye teslim etmeyi hedeflemektedir. Söz konusu geçişin Mali'de belli oranda istikrarın sağlanması ile gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Mali'da BM'nin görevi olarak MINUSMA bulunmaktadır. Mali'deki barış sürecini desteklemekle görevlidir. Aynı zamanda Sahel ülkelerinin ve Avrupa ülkelerinin de sürece dahil olmalarının Elysée Sarayı tarafından istendiği unutulmamalıdır. Temmuz 2013'te MINUSMA birlikleri Mali'de konuşlanmış ve AFISMA'dan yetkiyi devralmıştır.

Fransa'nın farklı aktörlerle ve yerel birimlerle işbirliği yapması meşruluk bakımından müdahalenin çokça eleştirilmediğini göstermektedir. Bu durumu Afrikalılaşma ve Avrupalılaşma hedeflerinde de okumak mümkündür. Barkhane'de istenilen oranda Afrikalılaşma gerçekleşmesi de ECOWAS ve G5 devletlerinin varlığı ve katılımı önemlidir. AB, BM gibi aktörlerin tutumu Fransa'nın bölgede politikasını etkilemiş dolayısıyla Fransa'nın Mali'ye yönelik askeri operasyonlarında Stratejik Özerklik, Afrikalılaşma ve Avrupalılaşmanın önemine bir kez daha dikkat çekilmiştir.

Macron, Stratejik Özerklik hedefini çeşitli örneklerle gündeme getirmeye çalışmaktadır. Barkhane Operasyonu bu bağlamda akla gelmektedir. Barkhane Operasyonu'na Avrupalı ülkelerin katkısını isterken Macron, sıkça başvurduğu hedefleri yinelemiştir. Bunlardan birincisi Avrupa'ya yeni bir göç dalgasının ve ikincisi Avrupa'da terör saldırılarının önlenmesidir. Paris'e göre Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı en büyük tehditlerden birisi de terör saldırılarıdır (Major, 2021, s. 36).

Fransa'nın Mali'ye yönelik yaklaşımı ve ilgili politikaları değişmiştir. Buradaki değişiklik hem nicelik hem de nitelik açısından geçerlidir. Askerlerin sayısı azalmıştır aynı zamanda görev tanımı da daralmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere odak noktası terörizmle mücadelede ve Sahel devletlerinin askerlerinin eğitimi olacaktır. Aynı zamanda Fransa, Takuba Operasyonu'na destek verecektir.

Fransa'nın Çekilmesi ve Siyasette Değişiklik

Askeri operasyon düzenleyen yabancı devletin Afganistan'da olduğu gibi Mali'de de stratejide değişikliğe gitmesi ve belirlenen hedeflerin gerçekleşmemesi ABD'nin Afganistan deneyimi ve Fransa'nın Mali deneyimi arasında benzerlikkarşılık ilişkisinin kurulmasına sebebiyet vermektedir. Diğer yandan böyle bir ilişkinin kurulması Fransa'nın Afganistan'daki siyasetini de gündeme getirerek Paris'in Afganistan ve Mali siyasetleri bağlamında yorum yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Fransız ordusunun Afganistan'daki deneyimi Mali'deki terörizmle mücadele alanında başarısını getirmiştir. Özellikle 2013'te Mali'de silahlı teröristlere karşı girişilen operasyonlar önemlidir.

Fransa'nın Sahel'deki özellikle Mali'deki terörizmle mücadelesi ve başarı karnesi "Fransa'nın Afganistan'ı" kavramını akla getirmektedir. Dolayısıyla Afganistan'daki gelişmeler Fransa tarafından çok yakından takip edilmiştir. Bunun en önemli sebebi benzer bir gelişmenin Mali'de gerçekleşmesi ihtimalidir. Paris'in askerlerini çekmesi durumunda Fransa'nın çıkarlarına ters düşen, insan haklarına ve demokratik yönetime uzak olan bir yönetimin işbaşına gelmesinden endişe edilmektedir. Bu doğrultuda Fransa'nın Mali'deki askeri varlığında küçülmeye gidileceğini açıklaması "Afganistan 2.0/Fransa'nın Afganistan"ı ifadelerinin daha yüksek sesle dile getirilmesine sebebiyet vermiştir.

Elysée Sarayı'nın Barkhane Operasyonu'nda küçülmeye/çekilmeye gitmesine dair farklı nedenleri bulunmaktadır. Askeri kayıpların yaşanması, Fransız kamuoyunda operasyona verilen desteğin azalması ve Fransız kayıplarından rahatsızlık duyulması, Mali'de saldırıların ve istikrarsızlığın devam etmesi ve Sahel'de artan Fransa karşıtlığından sonra çekilme kararı gelmiştir. Aynı zamanda Barkhane Operasyonu belli bir müddet sonra Fransa için stratejik yük teşkil etmiştir. Bu bağlamda Fransa'nın ve Avrupa'nın daha

yakın coğrafyalarında ortaya çıkan tehditlere odaklanma hedeflerinin altı çizilmektedir (Tull, 2021, s. 3). Bunun dışında Barkhane Operasyonu'nun mali bir yük getirdiği de gerçektir. 2020 yılı rakamlarına göre bahse konu operasyonun Fransa'ya maliyeti yaklaşık 1 milyar Avro olmuştur. Bu rakam Fransa'nın yurtiçi ve yurtdışındaki askerî operasyonlarının yaklaşık yüzde 70'ine tekabül etmektedir (Tull, 2021, s. 3).

Fransa'nın çekilmesiyle Paris'in ilgili politikaları ve Barkhane Operasyonu daha yakından takip edilmeye başlanmıştır. Birçok alanda eleştirilerin getirildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan biri de Mali'nin "Fransa'nın Afganistan"ı olarak değerlendirilmesidir. Fransa'nın Mali'nin kuzeyinden çekilerek ortaya çıkacak olan boşluğun IŞİD ve El-Kaide tarafından doldurulmasından endişe edilmektedir. Dolayısıyla her ne kadar Fransa'nın zaman çizelgesine uyan bir gündem de olsa küçülme, strateji değişikliği başta bölgede olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine yönelik tehdit unsurunu arttırmaktadır. Zaten çekilme ya da küçülme herhalukarda Fransa'nın bu adımının olası sonuçları bakımından eleştirilmesine ve bu karar ile sonuçları arasında denge kurulmasına sebebiyet verecektir (Tull, 2021, s. 4). ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve zamanlaması dolayısıyla Paris'in aleyhine bir gelişme olmuştur. Diğer taraftan ABD'nin Afganistan deneyiminin ve Fransa'nın deneyiminin birtakım farklı noktaları bulunduğu hatırlanmalıdır. Örnek olarak vermek gerekirse Fransa, Bamako'nun radikal siyasi İslamcı gruplarla görüşme/uzlaşma konusunda Mali'nin egemenliğinin altını çizirken Afganistan'da Taliban ile görüşmeye yapan Amerikan yönetimleri olmuş ve Kabil dışlanmıştı (Tull, 2021, s.2).

Paris'in süreç içinde ve konjonktüre de bağlı olarak Mali politikasında değişikliğe gitmiştir. Uygulanan siyaset işgalden, sömürge yönetiminden, eğitim ve danışmanlığa doğru evrilmiştir. Bir müddet sonra Fransa, askerî müdahalede bulunacağına dair sinyal verirken bu kararını değiştirerek askerî müdahalede bulunmuştur. Daha sonra ise Mali'den çekileceğini fakat belli oranda askerî kuvvetini tutacağını açıklamıştır.

Fransa'nın "sadeleşmeye gitmesi" son anda alınmış ya da terör saldırılarının artması neticesinde alınan bir karar değildir. Çekilme sürecinin öncesinde Paris, söz konusu kararı alacağını açıklamıştır. Yukarıda adı geçen operasyonlara başlamadan evvel Fransa zaten bölgede uzun süreli kalmayacağını ifade etmekte idi. Belli bir müddet sonrasında görev ve sorumluluk Afrikalı liderlere, yerel ve bölgesel aktörlere devredilecekti. Örneğin 2017'de Fransa'nın Stratejik Gözden Geçirilmesi'ne bakıldığında o tarihlerde de Barkhane Operasyonu'nun hem önemine hem de ileride uğrayacağı değişikliğe göndermede bulunduğu görülmektedir. Sahel'in Fransa'nın güvenlik çıkarlarının gerçekleştirilmesinde önemli yeri olduğu belirtilirken operasyonun ve ilgili faaliyetlerin bölgesel güçlere devrinin ve bölgesel sorumluluğun alınmasının amaçlandığı ifade edilmiştir (Kandel, 2020, s. 124).

Kimi kaynaklar daha önceden çekilmenin gerçekleşebileceğini bu bağlamda Paris'in iki fırsat kaçırdığını öne sürmektedir. Birinci fırsat Serval Operasyonu sonrası olarak değerlendirilirken ikinci fırsat ise 2015'te çatışan taraflar arasında Mali barış anlaşmasının¹⁰ imzalandığı dönem olarak belirtilmektedir (Tull, 2021, s. 3).

Macron, tartışma yaratan Mali'de küçülme kararına rağmen Fransa'nın Sahel bölgesinde kalacağını altını çizmiştir. Afrikalı bazı liderlerin Afganistan'da yaşanan gelişmeleri kıtada terör tehdidinin artması olarak yorumlaması da Fransa'nın askerî varlığının iç ve dış kamuoyu nezdinde meşrulaştırılmasında önem teşkil etmiştir. Macron, ülkesinin ve kıtadaki askerî birliklerin Afrika'da özellikle Sahel bölgesinde varlık gösteren El-Kaide ve IŞİD bağlantılı terör gruplarına karşı girişilen terörle mücadele faaliyetlerine destek sağlayacağını yinelemiştir.

¹⁰ Mali Hükümeti Mayıs 2015'te bazı isyancı gruplarla -çatışma devam ederken- barış anlaşması imzalamıştır. Daha sonra Temmuz 2015'te Cezayir Anlaşması imzalanacaktır.

Uzun zamandır Fransa'nın Sahel ve Mali'de askerî olarak faal olduğu düşünülünce Macron'un küçülme stratejisinin önemi daha iyi anlaşılmalıdır; çünkü Macron'a kadar hiçbir Fransız Cumhurbaşkanı askerî birliklerini Mali'den çekmemiştir. Sarkozy'nin yanında Hollande'ın da çekme gündemi olmuştur fakat Hollande çekilme yerine Barkhane Operasyonu'nu başlatmıştır (Bye, 2021, s. 5).

Serval ve Barkhane Operasyonlarının başarılı ve başarısız olduğu alanlar mevcuttur. Her iki operasyon "Mali'nin Afganistanlaşmasını" önlemiştir. Serval Operasyonu'nun Mali'nin kuzeyindeki isyanın bastırılmasında önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. İsyancıların başkent Bamako'ya doğru ilerleyişi durdurulmuştur. Orduya ve hükümete Mali'nin kuzeyinin ele geçirilmesinde yardım edilmiştir. Nispeten istikrarın sağlanması Mali'de 2013 yılında devlet başkanlığı seçimlerinin düzenlenmesinde görülebilir. Öte yandan Sahel bölgesinde terör saldırıları; Barkhane Operasyonu'na, MINUSMA'ya, G5 Sahel ülkelerinin işbirliğine rağmen devam etmiştir.

Fransa, farklı bir yapılanma ile de olsa da bölgede kalmayı planlamaktadır. Takuba Operasyonu bu bağlamda akla gelen ilk örnektir. Aynı zamanda Avrupalılaşıma ilkesinde Paris, Takuba Operasyonu'na güvenmektedir. Askerî olarak küçülmeye gitmektedir; çekilmemektedir. Fransa'nın halen bölgedeki en büyük askerî varlığa sahip devlet olduğu unutulmamalıdır. Diğer bir ifadeyle Fransa'nın Sahel'den çekilme gibi bir planı bulunmamaktadır.

Sonuç

Fransa'nın Mali'den çekilme kararının ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararı ile aynı zamana denk gelmesi, Taliban'ın Afganistan'da kontrolü yeniden kısa sürede ele geçirmesi, Sahel'de Fransa'nın mücadele etmekte olduğu terör saldırılarının devam etmesi Fransa'nın Mali deneyiminin ve ABD'nin Afganistan deneyiminin beraber değerlendirilmesine neden olmuştur. Paris'in Mali deneyimi "Fransa'nın Afganistan'ı" ya da "Afganistan 2.0" olarak bazı akademisyenlerce, medya mensupları tarafından ifade edilebilmiştir; buna göre Fransa önceden belirlediği hedeflerinde başarılı olamamıştır ve bu durumda Mali'den birliklerini çekmektedir. Başarısızlık yorumlarına ve ilgili ifadelerle karşı ise Fransa'nın Stratejik Özerklik, Afrikalılaşıma ve Avrupalılaşıma ilkeleri çerçevesinde siyaset ürettiği görülmektedir. Fransa Cumhurbaşkanı Macron, hedeflediğinin aksine Stratejik Özerkliği tüm alanlarda uygulayamamıştır fakat Stratejik Özerklik hedefine ilgili söylemlerinde sıklıkla yer vermektedir. Afganistan politikası Stratejik Özerklik için kullanılmıştır. Öte yandan Mali'de süren Afrikalılaşıma ve Avrupalılaşıma kapsamına girdiğini söylemek mümkündür.

"Fransa'nın Afganistan'ı" ifadesinin Fransa'nın Mali'deki siyasetini, hedeflerini ve deneyimlerini yansıttığını söylemek gerçeklikten uzak olacaktır. ABD'nin Afganistan'daki durumu ile Fransa'nın Mali'deki durumu farklılık teşkil etmektedir. Fransa, değişen nicelikte ve değişen görevlerde Sahel'de, Mali'de varlık göstermeye devam edecektir. Paris'in Mali'de devlet inşası gibi büyük ve kapsamlı bir hedefi olmamıştır. Fransa'nın Mali ile sahip olduğu bağlar, tarihi ilişkileri Afganistan'ın ABD nezdindeki tarihi koşullarıyla kıyaslanamayacak ölçüdedir.

Mali'deki çekilmenin Fransa'nın Afrika politikasında bir değişikliğe sebebiyet vereceğini ifade etmek için henüz erken olduğu düşünülmektedir. Öyle ki "Fransa'nın Afganistan'ı" ifadesi Paris'in kıtaya yönelik politikalarında kapsamlı değişikliğe neden olabileceğini ima etse de Amerikan ve Fransız deneyimlerinin farklı olmasından hareketle kapsamlı bir değişikliğin yaşanacağı ihtimal dahilinde değerlendirilmemektedir.

Fransa'nın Mali'ye yönelik politikası değişmiştir. Müdahale etmeme gündemde iken müdahale edilmiş, çekilme seçeneği hep gündemde yer almış ve sonrasında Afrikalılaşıma-Avrupalılaşıma stratejileri öne sürülmüştür. Fakat asıl önemli adımı atan yeni çekilme kararını açıklayan mevcut cumhurbaşkanı Emmanuel Macron olmuştur. Hollande döneminden itibaren çekilme Fransa'nın gündeminde yer almış

fakat Macron tarafından hayata geçirilmiştir. Serval Operasyonu'nun başında dahi Fransa'nın çekilme gündemi olduğu unutulmamalıdır (Francis, 2013, s. 5).

Macron'un ABD'nin Afganistan deneyiminden ders aldığını ve bunu da Fransız diplomasininin Mali gibi farklı alanlarında kullandığını söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle Fransız dış politikasının farklı başlıklarında Afganistan'ın etkisi incelenebilir. Macron'un Irak'taki açıklamaları, AB ile ilişkilerde Stratejik Özerklik'in altını çizmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Mali'deki Fransız askerî yapılanmasında değişikliğe gitmesinde Afganistan'ın etkisi görülebilir fakat Mali kararında sadece Afganistan deneyiminin etkili olduğunu söylemek Macron'ın politikasının tüm hatlarıyla anlaşılmasına neden olabilir. Çünkü Macron'un Mali'ye ilişkin kararı haliyle Mali'de yaşananlarla ilgilidir ve Macron öncesi döneme de dayanmaktadır.

Afganistan üzerinden aynı zamanda dış politika ve güvenlik politikaları okunabilir; ve Afrika bağlamında değerlendirilmelerde bulunulabilir. Özellikle başkanlığının birinci döneminin sonlarına doğru Macron'un diplomatik faaliyetlerinin artması önemlidir. Irak'ta olduğu gibi bu diplomatik temaslarda terörizmle mücadelede ayrı bir yere sahiptir. Fransa dışında da terörizmle mücadelede edileceği ve farklı bölgelerde askerî varlık gösterilmeye devam edileceği belirtilirken bunun da Fransızların çıkarına uygun olduğu çünkü Fransızların güvenliğinin sağlanması hedeflendiği öne sürülmektedir.

Ayrıca Mali politikasında Fransa'nın cumhurbaşkanı seçim sürecine girmesi ve Macron'un bir kez daha aday olması etkili olmuştur. Öte yandan Fransız kamuoyunun Mali'deki operasyonlarına yönelik tepkisi de önemlidir. Fransa'daki terör saldırılarının bazılarının Afrika kökenliler tarafından gerçekleştirilmesi başta olmak üzere çeşitli sebeplerden ötürü radikal siyasal İslamcı hareketlerle mücadele hedefi Fransız kamuoyunca desteklenmektedir. Diğer yandan Fransız askerlerinin hayatlarını kaybetmeleri ve askerî operasyonların bütçesi Mali'deki operasyona karşı çıkışın nedenleri arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, Fransa'nın Mali'ye yönelik politikasında askerî operasyonlar öne çıkmaktadır. Serval ve Barkhane Operasyonları ile "Mali'nin Afganistanlaşması" önlenmeye çalışılmıştır. İki operasyonla sınırlı başarı elde edilmiştir fakat Paris'e göre Barkhane Operasyonu'nda hedeflere ulaşılmıştır. Mali'nin radikal siyasal İslamcı unsurların kontrolüne geçmemesi bu bağlamda başarı olarak değerlendirilebilir. Serval ve Barkhane Operasyonları'nda Paris çeşitli dış politika ilkelerini hayata geçirmeye çalışmıştır. Stratejik Özerklik, Avrupalılaştırma ve Afrikalılaştırma ilkeleri uygulamaya çalışılarak Fransa'nın dış politikası kapsamında bir çerçeve oluşturulmak istenmiştir. Örneğin gerek Afganistan politikasında gerekse Mali politikasından Stratejik Özerklik okunabilmektedir. Avrupalılaştırma ayağında ise Fransa, Takuba Operasyonu'na odaklanmaktadır. Zaten Mali örneği AB'nin güvenlik alanında hedeflerinin ve politikalarının hayata geçirilmesinde sınav niteliğinde olacaktır. Askerî operasyonlar ve ilgili ilkelerin yanında tabloyu tamamlayan bir diğer unsur da Fransa'nın Mali'de küçülmeye ve görev farklılığına gitmesidir. Çekilme olarak da adlandırılacak söz konusu politika değişikliğinde altı çizilmesi gereken önemli unsurlardan birisi çekilmenin uzun zamandır gündemde olmasıdır. Aynı zamanda sadece Macron döneminde değil öncesinde de Fransa çeşitli adımlarla Mali politikasında değişikliğe gitmiştir.

Kaynakça

- "Afghanistan overshadows Iraq summit as Macron warns against IS". (28 August 2021). *France 24*, <https://www.france24.com/en/live-news/20210828-afghanistan-overshadows-iraq-summit-as-macron-warns-against-is>, 28 Ağustos 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "Afghanistan, Sahel, Irak : Emmanuel Macron axe sa rentrée politique sur la diplomatie"(30.08.2021). *France 24*, <https://www.france24.com/fr/moyen-orient/20210830-afghanistan-sahel-irak-emmanuel-macron-axe-sa-rentree-politique-sur-la-diplomatie>, 09 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "After Afghanistan, Europe wonders if France was Right About America", (04 September 2021). *The Economist*, <https://www.economist.com/europe/2021/09/02/after-afghanistan-europe-wonders-if-france-was-right-about-america>, 16 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "Emmanuel Macron annonce la fin de l'opération Barkhane au Sahel", (10 June 2021) *France24*, <https://www.france24.com/fr/afrique/2021.06.10-operation-barkhane-emmanuel-macron-va-annoncer-une-restructuration-des-troupes>, 16 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "French Forces Pull out of Tessalit Base Amid Northern Mali Drawdown, (16 November 2021). *France 24*, <https://www.france24.com/en/africa/2021.11.16-french-forces-pull-out-of-tessalit-base-amid-northern-mali-drawdown>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- FIDH/AMDH – Dans le centre du Mali, les populations prises au piège du terrorisme et du contre-terrorisme, Novembre 2018, No. 727.
- French Forces Leave Mali's Timbuktu After Nearly Nine Years, (15 Aralık 2021). *Al-Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/15/french-forces-leave-malis-timbuktu-after-nearly-9-years>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- "La défense européenne est compatible avec l'Otan, assure Emmanuel Macron" (19 Haziran 2021). *L'Opinion*, <https://www.lopinion.fr/international/la-defense-europeenne-est-compatible-avec-lotan-assure-emmanuel-macron>, 08 Ağustos 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "Macron insiste sur 'autonomie stratégique' de l'UE face à des eurodéputés". (06 Septembre 2021). *Le Point*, https://www.lepoint.fr/politique/macron-insiste-sur-l-autonomie-strategique-de-l-ue-face-a-des-eurodeputes-06-09-2021-2441868_20.php, 22 Kasım 2021 tarihinde erişilmiştir.
- "Macron Veut Europeaniser la Lutte Contre le Terrorisme dans le Sahel", (30 Juin 2020). *TRT Français*, <https://www.trt.net.tr/francais/europe/2020/06/30/macron-veut-europeaniser-la-lutte-contre-le-terrorisme-dans-le-sahel-1446341>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- "Mali's Tuareg Rebels Sign Peace Deal", (20 June 2015). *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-33213931>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- "Mali: Enabling Dialogue with the Jihadist Coalition JNIM" (10 December 2021). *International Crisis Group*, Report 306/ Africa, <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/mali/306-mali-enabling-dialogue-jihadist-coalition-jnim>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- "Mapping the contours of Jihadist Groups in the Sahel", *The Conversation*, (24 September 2021). <https://theconversation.com/mapping-the-contours-of-jihadist-groups-in-the-sahel-168539>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- "Pour Emmanuel Macron, l'Otan est en état de «mort cérébrale», (07 Novembre 2019) *Le Figaro*, <https://www.lefigaro.fr/international/le-president-francais-emmanuel-macron-juge-l-otan-en-etat-de-mort-cerebrale-20191107>, 08 Ağustos 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Rapport d'Information sur L'Opération Barkhane, (14 Nisan 2021), *Assemblée Nationale*. https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/cion_def/115b4089_rapport-information.pdf, 18 Haziran 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Resolution 2085, UN Security Council, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2085.pdf, 2021.
- "Sahel-Sahara: France's Troop Redeployment Plan", *Africa Research Bulletin*, (May 1-3 2014).

- Bere, M., (Fall 2017), *Armed Rebellion, Violent Extremism, and the Challenges of International Intervention in Mali*, *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol. 7, No. 2 s. 60-84.
- Berthelie, A. (30 Ağustos 2021). *Afghanistan: Macron nuance ses propos sur l'immigration et fâche...* Marine Le Pen, *Yahoo*. <https://fr.news.yahoo.com/afghanistan-macron-nuance-propos-limmigration-095817054.html>, 16 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Boisbouvier C. et Perelman, M. (16 Şubat 2022). "Le Président Ivoirien Alassane Ouattara estime que 'le départ de Barkhane laisse une vide'", *France 24*, <https://www.france24.com/fr/émissions/l-entretien/20220216-le-président-ouattara-sur-france-24-la-fin-de-l-opération-barkhane-laisse-un-grand-vider>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Chafer, T. (2013). "The UK and France in West Africa: Towards Convergence", *African Security*, 6: 3-4, s. 234-256.
- Chafer, T. (2016). "France in Mali: Towards a new Africa strategy?", *International Journal of Francophone Studies*, Vol. 19 Number 2, s.119-141.
- Charbonneau, B. (2017). "De Serval à Barkhane : les problèmes de la guerre contre le terrorisme au Sahel", *Les Temps Modernes*, Vol. 2-3, No. 693-694, s.322-340.
- Charbonneau, B. (2019). "Faire la paix au Mali: les limites de l'acharnement contre-terroriste", *Canadian Journal of African Studies / Revue canadienne des études africaines*, s. 1-16.
- Charbonneau, B. et Sears, J. (2014). "Faire la guerre pour un Mali démocratique : l'intervention militaire française et la gestion des possibilités politiques contestées", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 47, No. 3 (September 2014), s. 597-619.
- Dalaa, M. (31 August 2021). "La région du Sahel sur les traces du scénario afghan", *Anadolu Agency*, <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/la-région-du-sahel-sur-les-traces-du-scénario-afghan-analyse/2351886>, 17 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Eilstrup-Sangiovanni, M. (16 August 2013). "The EU's Common Security and Defense Policy and the Mali Crisis, E-International Relations", <https://www.e-ir.info/2013/08/16/the-eus-common-security-and-defense-policy-and-the-mali-crisis/>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Ellyatt, H. (20 September 2021). "After Merkel, France could try to edge out Germany as Europe's 'superpower'", *CNBC*, <https://www.cnn.com/2021/09/20/will-france-try-to-edge-out-germany-after-merkel-leaves-office.html>, 07 Ekim 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Francis, D. J. (2013). *The Regional Impact of the Armed Conflict and French Intervention in Mali*, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2013.
- Griffin, C. (2016). "Operation Barkhane and French Counterterrorism and Military Cooperation in Sahel", *Small Wars & Insurgencies*, 27:5, pp. 896-913,
- Haidara, B. (2015). *Les formes d'articulation de l'islam et de la politique au Mali*. Géographie. Uni- versité Michel de Montaigne - Bordeaux III, Français, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01319122/document>, 24 Kasım 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Jesus, C. E., (2015). "Risks and Threats in the Western Sahel: Radicalization and Terrorism in the Sub-Region", *Paix et Sécurité Internationales*, Num. 3, janvier-décembre, pp. 167-183.
- Ibrahim, I. Y. and Zapata, M. *Regions at Risk: Preventing Mass Atrocities in Mali*, Early Warning, April 2018.
- Kandel, M. (2020). "Hand in Hand and Eye to Eye? US-French Counterterrorism Operation in the Sahel in the Trump-Macron Era", eds. By Maud Quessad, Frédéric Heurtebize, Frédéric Gagnon, *Alliances and Power Politics in the Trump Era: America in Retreat?* Cham, Palgrave Macmillan.
- Kanti, M. I. (2013). "The French Intervention in Mali", *African Perspectives*, Vol. 11, Issue 38, pp. 19-22.
- Mahmoud, S. (27 August 2021). "France's Macron Visits Iraq to Show Support and Strengthen Ties", *The National*, <https://www.thenationalnews.com/mena/iraq/2021/08/27/frances-macron-visits-iraq-to-show-support-and-strengthen-ties/>, 21 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.

- Major, C. (2021). "A Committed but Challenging Ally: France's NATO Policy", France's Foreign and Security Policy under President Macron, SWP Berlin, May, pp. 35-41
- Marchal, R. (2018). "La France et l'Afrique sous Emmanuel Macron. Stagnation ou reconfiguration?", *Afrique e Oriental*, Numéro 1-2, pp. 73- 87.
- Michon, A. (10 Octobre 2021). "La construction de l'autonomie stratégique européenne face à la profondeur stratégique turque : le jeu diplomatique de macron", <https://www.ifri.org/fr/publications/briefings-de-lifri/construction-de-lautonomie-strategique-europeenne-face-profondeur>, Institut Français de Relations Internationales, 22 Kasım 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Namaïwa, B. (2017). "Le djihadisme au Sahel : enjeux et perspectives", *Afrique et développement*, Volume XLII, No. 3, s. 197-217.
- Nougayède, N. (12 Juin 2008). "De Chirac à Sarkozy: la France redécouvre la guerre d'Afghanistan", *Le Monde*.
- O'Grady, S. (25 Septembre 2021). "Germany's likely election victor? Macron and France", *Independent*.
- Pye, K. (March 2021). The Sahel: Europe's Forever War, Center for European Reform, https://www.cer.eu/sites/default/files/pbrief_sahel_31.3.21.pdf
- Recchia, S. (2020). "A legitimate sphere of influence: Understanding France's turn to multilateralism in Africa", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 43, No. 4, s. 508–533.
- Rempe, M. (May 2021). Decolonization by Europeanization? KFG Working Paper No. 27.
- Ricketts, P. (2020). "Rediscovering a Strategic Purpose for NATO" , PRISM 9, No.1, s. 22-31.
- Rovan, A. (06 October 2021), "Défense européenne: Emmanuel Macron tente d'enrôler les Européens sur l'autonomie stratégique", *Le Figaro*, <https://www.lefigaro.fr/international/defense-europeenne-emmanuel-macron-tente-d-enroller-les-europeens-sur-l-autonomie-strategique-20211006>, 22 Kasım 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Schmitt, O. (2015). "Européanisation ou otanisation?: le Royaume-Uni, la France et l'Allemagne en Afghanistan", *Politique Européenne*, No 48, s.150-177.
- Spet, S. (2015). "Operation Serval: Analyzing the French Strategy Against Jihadists in Mali", *ASPJ Africa & Francophonie*, 3rd Quarter, s. 66-79.
- Staunton, E. (2022). "France is back': Macron's European policy to rescue 'European civilisation 'and the liberal international order", *Third World Quarterly*, Vol. 43, Issue 1, s. 18-34.
- Macron's Foreign Policy Ambitions Meet France's Realities", Stratfor Analysis, May 2018.
- Tandoğan M. and Bouacha, O. (2017). "The Algerian Security Approach Towards the Sahel Region: Case of Mali", *Türkiyat Mecmuası*, c.27/1, s. 305-325.
- Taylor, P. (27 April 2021). "In the Sahel, Macron faces his Afghanistan", *Politico*, <https://www.politico.eu/article/in-the-sahel-macron-faces-his-afghanistan/>, 08 Haziran 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Tull, D. M. (January 2021). Operation Barkhane and the Future of Intervention in the Sahel, SWP Comment, No. 5.
- Uchegara, K. (2014). "France-Afrique Relationship: A Declining Model", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, s. 33-53..

3 TEMMUZ DARBESİNDEN SONRA MISIR SUFİLERİNİN İHVÂN'A KARŞI TUTUMU: TİCÂNÎ TARIKATI ÖRNEĞİ

THE ATTITUDE OF EGYPTIN SUFIS TOWARDS IKHWÂN AFTER THE JULY 3RD COUP: THE TIJÂNÎ BROTHERHOOD AS AN EXAMPLE

Yıl 2, Sayı 2, ss.92-108.

Year 2, Issue 2, pp.92-108.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 28.05.2022

Submitted: 28.05.2022

Kabul Tarihi: 24.07.2022

Accepted: 24.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Hanif, M. A. (2022). 3 Temmuz Darbesinden Sonra Mısır Sufilerinin İhvân'a Karşı Tutumu: Ticânî Tarikatı Örneği, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 92-108.

Mohammad Ajmal HANİF

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı,
hanifajmal@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6795-515X

Öz

2011 Arap Baharı'ndan bir yıl sonra Mısır'ın siyasal tarihinde, şaibeli olduğu iddia edilse de, ilk defa nispeten özgür seçimler yapıldı. Bu seçimlerin ikinci turunda elde ettiği çoğunluk sonucu İhvân'ul-Müslimîn'un (Müslüman Kardeşler) adayı Muhammed Mursî İsa el-Ayyât (ö. 2019) cumhurbaşkanı olarak seçildi. Fakat çok geçmeden halkın iradesi hiçe sayılarak dönemin Genelkurmay ve Savunma Bakanı Abdülfettah es-Sisi (d. 1954) komutasındaki ordu tarafından 3 Temmuz 2013'de, binlerce sivilin hayatına mal olan kanlı bir darbe ile makamından uzaklaştırılıp hapse atıldı. Altı yıl sonra 2019'da hapiste öldüğü bilgisi dünya kamuoyuyla paylaşıldı.

Askeri rejimlerin altında yaşamaya alışmış Mısır sufileri darbeyi hoş karşılayarak bir taraftan başa gelen müstebid cuntaya meşruiyet kazandırmaya diğer taraftan Müslüman Kardeşler'e reva görülen zulüm ve baskılara dinî zemin hazırlamaya başladılar. Bu bağlamda, 2003-2013 tarihleri arasında Mısır'ın Genel Müftülük makamında bulunan ve 2018'de Şaziliyye el-Aliyye el-Muhammediyye adında kendi tarikatını kuran Ali Cuma'nın (d. 1952), 9 Ekim 2013 tarihinde üst düzey asker ve polislerin katıldığı ve devlet kanallarının canlı olarak yayımladığı bir toplantıda, darbeyi tevâtür haddine ulaşan sadık rüyalarda Hz. Peygamber tarafından övüldüğünü iddia etmesi, Rabia ve Nahda meydanlarında toplanarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışan Mursî taraftarlarının öldürülmesi ve ülkenin bunlardan temizlenmesi gerektiğini dile getirmesi, bunun için askeri cuntaya "hiç tereddüt etmeden öldürün (اضرب في الملبان)" şeklinde emirvari bir fetva vermesi, Müslüman Kardeşler'i "serseri (اربابش)", "kokuşmuşlar (ريحيم نتنه)" ve asrın "Haricileri (خوارج)" olarak nitelmesi bunun en bariz örneğidir. Bu makale Mısır sufilerinin rakip gördükleri İhvân'a karşı söz konusu tutumunu konu edinmektedir. Müslüman Kardeşler'e karşı olumsuz sufi tutumunun boyutlarını gözler önüne sermek için diğer tarikatların yanında özellikle Ticânî tarikatının örneği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Mısır, Ticânî, İhvân, Müslüman Kardeşler Sufiler, Tasavvuf.

Abstract

A year after the 2011 Arab spring Egypt has witnessed its first free presidential elections ever leading to the victory of the Muslim Brotherhood's candidate Muhammad Mursî 'İsâ al-'Ayyât (d. 2019) with a second round majority. But soon after on 3 July 2013, he was removed from the office by the national army under commanded by 'Abd al-Fattâh al-Sisî (b. 1954), in clear act of defiance to will of the people, and then imprisoned which resulted in his untimely and mysterious death in 2019. Egyptian Sufis, accustomed to living under military regimes, welcomed the coup not only blessing the new junta with religious legitimacy but also laying the ground for the persecution and oppression of the Muslim Brotherhood. 'Alî Cum'a's (b. 1952), who occupied the office of the Grand Mufti of the country from 2003 to 2013 and established his own sufi order in 2018, justification of the coup claiming that act was vindicated by numerous vision of the Prophet Muhammad, characterizing

Muslim Brotherhood and the supporters of the deposed president who protested the coup in Rabi'a and Nahḍa Squares as “evildoers (أوباش)”, “rotten (رديحمة ننتة)” and modern “Kharījies (خوارج)” urging the armed forces, in a sermon broadcasted live on state channels and attended by senior military and police authorities on 9th October 2013, to “kill them without hesitation (اضرب في المليون)” and cleanse the country from them is a prominent example of this. This paper elaborates on such attitude of the Egyptian Sufis towards the Muslim Brotherhood whom they see as their conventional rivals. In order to reveal the dimensions of this negative Sufi attitude special attention is paid, among others, to anti-Ikhwān statements made on the part of the Tijāniyye Sufi Brotherhood.

Keywords: Egypt, al-Tijānī, Muslim Brotherhood, Sufis, Tasavvuf, Islamic Mysticism.

Structured Abstract

Since the 1952 coup of Free Officers led by Muḥammad Najīb (d. 1984) and Jamāl ‘Abd al-Nāṣir (d. 1970) the relations of Egyptian Sufis and the Sufi Supreme Council, the official representative office of the Sufis in the country, with the regime have been dependent on the principle of mutual interest. By taking side with the military juntas, Sufis have always granted them legitimacy and in line with the Qur’anic principal command of “O you who have believed, obey Allah and obey the messenger and those charged with authority among you”, they strictly prohibited any opposition to the regime. They maintained the same attitude by supporting the putschist soldiers in the aftermath of the 2013 military coup, accusing their conventional rivals the Muslim Brothers of treason and distortion of the religion of Islam. Characterization of Muslim Brothers as “شياطين الدين والدنيا (devils of religion and world)” by Aḥmad b. Muḥammad al-Ḥāfiẓ (d. 2017), the Shaykh of the Tijāniyya Brotherhood at that time, is of paramount importance in this regard. A statement made by the Sufi Supreme Council, prior to the 2014 presidential elections, underlined that “Sīsī was actually a Sufi and therefore he loves Sufi brotherhoods” urging Sufis to throw their weight behind him. Furthermore, under the slogan “لا إله إلا الله المسيحي حبيب الله” (There is no god but Allah, Sīsī is His favorite servant)” Sufis paid allegiance to him even before the ballot boxes were opened.

This negative Sufi attitude towards the Muslim Brotherhood has prepared the basis for the regime’s policies of oppression, torture and execution. In reward, Sufis received political and social support from the regime. Many Sufi leaders, such as ‘Abd al-Hādī Aḥmad ‘Abd al-Hādī al-Qaṣabī, the shaykh of al-Qasabiyya al-Khalwatiyya since 1997 and the Grand Shaykh of General Sheikhdom of the Sufi Orders since 2008, were able to enter the national assembly in 2015. A year prior to that, in 2014, he was bestowed by the master mind of the 2013 military coup ‘Abd al-Fattāḥ al-Sīsī with the First Class Republic Medal for Sciences and Arts (وسام الجمهورية للعلوم والفنون من الطبقة الأولى). In 2018 he was elected as the head of the Egyptian Support Coalition (ائتلاف دعم مصر) (Sufiordersgate, 2022). After the Islamists were removed from politics and social life, Sufis tried to present themselves as an alternative to them. The fact that al-Qaṣabī was appointed as the head of the alliance, which held 400 out of a total of 596 seats in the parliament, when seven political parties came together in September 2018 is considered a first in the history of the country.

However, statements of Sīsī targeting the prestigious Azhar and his insistent call for reform, “removal of religious texts from the books of [certain subjects such as] Arabic language, history and geography” not only caused outrage among the religious authorities who supported him but also brought him face to face with Aḥmad Muḥammad Aḥmad al-Ṭayyib (b. 1946), the Grand Imam of the aforementioned institution, considered among the top religious-sufi authorities in the country. On the other hand, the intensifying economic crisis in the country, the culture of corruption and favoritism that paralyzed the state institutions, the recklessness of the military and the increasing exposure of the people to oppression and violence put the leaders of the Sufi brotherhoods in a difficult position to explain the current situation to their own clientele. Despite everything, Sufi movements continue to support the regime, especially against the Muslim Brotherhood, for now. This situation forced the Ikhwān to withdraw from power-oriented politics in June 2019 after the mysterious death of Mursī, the first elected President of the country’s history, to avoid the relentless persecution at the hands of Sīsī and his religious acolytes. Therefore, whether Muslim Brotherhood can play any role in Egypt’s social and political future, and if it can, how and what kind of a role it might be is an issue left to the future. Currently, the Egyptian Sufis are fiercely opposed to any

possible peace or agreement between the Brotherhood and the regime saying that “treachery is in their blood, they cannot be trusted in any way; they should be responsible for what they did to the Egyptian people (ولايد من محاسبتهم على الجرائم الدموية في حق المصريين...والخيانة في دمانهم ولا يمكن الوثوق فيهم)”. This indicates the level of the determination entertained by Sufis in blocking the Brotherhood from returning to the natural fabric of the society.

The luck of Sufi opposition towards putschists and the fierce hostility shown to Muḥammad al-Mursī, the first ever freely elected president of Egypt, and his colleagues can be interpreted as the fact that the existing Sufi Brotherhoods in the country are more prone to despotic regimes than free will.

Giriş

3 Temmuz 2013'te Mısır tarihinde ilk seçilmiş cumhurbaşkanının tutuklanması ve ardından mermüz ölümü/öldürülmesi ile sonuçlanan askeri darbeyi kutsayıp desteklerini esirgemeyen sufiler, halkın iradesini hiçe sayan askeri cuntaya direnen Müslüman Kardeşler'e karşı, despot rejim ile işbirliği yapmakta bir sakınca görmemişlerdir. Ülkenin yakın tarihine bakıldığında darbe ile başa geçenlerin yanında yer almak sufi tarikatlardan aşırı bir durum değildir. Sufi tarikatlardan Hür Subaylar darbesinden sonra yönetimi eline geçirenlerin yolsuzluklarına göz yummuş ve halkın nezdinde onların meşruiyet kaynağı olmuşlardır. Bu durum Arap Baharı ile birlikte halkların despot rejimlere karşı sokaklara döküldüğü 2011 yılına kadar devam etmiştir. Darbecilere gösterilmeyen muhalefetin kimi tarikat liderlerince, ertesini yıl sandık sonucu iş başına gelen, Muhammed Mursi ve mesai arkadaşlarına gösterilmesi ülkede mevcut sufi tarikatlardan özgür iradede daha çok despot rejimlere meyyal olmaları şeklinde yorumlanmıştır (Hussein, 2020: 344). Şaşırtıcı olan ise hümanizm, rahmet ve sevgiden dem vuranların, 2013 darbesini takip eden süreçte bin bir türlü maddi-manevi zulüm, işkence, idam ve baskılara maruz kalan Müslüman Kardeşler'e yönelik sergilediği tavırdır. Bu araştırma, diğer sufi şeyhlerin yanında, Mısır Ticânî tarikatının lideri Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin (öl. 2017) İhvân düşmanlığını incelemektedir.

A. Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî

Mısır Ticânî tarikatının eski lideri olan Ahmed el-Hâfız et-Ticânî babasının vefat ettiği 1978'den 5 Kasım 2017'e kadar 37 yıl tarikatın başında kalmıştır. Siyaset anlayışı ve darbeden sonra Müslüman Kardeşler'e karşı takındığı şaşırtıcı tavır ve sarfettiği nafoş sözlerine geçmeden kendisini tanımak adına kısa biyografik bilgilere yer vermekte yarar vardır.

1. Hayatı, Tasavvufu ve Eserleri

Adı 1994'te Kahire Seyyidler Sendikası tarafından yayımlanan 1884 no'lu belgesinde Ahmed b. Muhammed el-Hâfız b. Abdülatif olarak kayıt altına alınmıştır. Neseb silsilesi Hz. Hüseyin üzerinden Hz. Peygamber'e (sav) ulaştığı iddia edilmektedir. 1 Eylül 1939'de dünyaya gözünü açan Hâfız babasının tesiriyle küçük yaşta hafız olmuş ve temel dini eğitimini tamamlamıştır. Liseden sonra Klima ve Hava Soğutma Enstitüsü'nü üstün başarı ile bitirince bir süre Suudi Arabistan'da klima ve hava soğutma alanında çalışmıştır. Ülkeye döndükten sonra bir taraftan Çalışma ve Sanayi Bakanlığı'na tabi Klima ve Soğutma Enstitüsü'nde dersler vermeye başlamış diğer taraftan da Ezher Üniversitesi'nde İşletme Fakültesi'ne kayıt yaptırarak 1971'de mezuniyete hak kazanmıştır. Çalışma ve Sanayi Bakanlığı'ndaki işine devam eden Ahmed el-Hâfız 1975'te Mısır ve Arap dünyasının sayılı inşaat şirketlerinden olan Arap Mütteahhitler'e geçmiş, iş ortaklarıyla Badr adlı bir yatırım şirketi kurmuştur. (Seyyid et-Ticânî, 2012).

Dünyevî ilmin yanı sıra dinî ilimlerin tahsilinden de geri kalmamış, babasından ve dönemin meşhur ilmi şahsiyetlerinden Tefsir, Hadis, Fıkıh, Arap dili vs. alanlarında icazetler almıştır. Tasavvuf ile iç içe bir ortamda büyüyen Hâfız, babası ve 4 Ekim 2010'den beri Ticânî tarikatının genel halifelik makamında

bulunan Ali Bel Arabî (d. 1943) başta olmak üzere döneminin hatırı sayılır Ticânî şeyhlerden sayısızca takdim ve hilafet icazetleri toplamıştır.¹

Kendisinden önce Mısır Ticânî tarikatı şeyhi olan babası Muhammed el-Hâfız'ın (öl. 1978) vefatı üzerine 1978'de tarikatın liderliğini üstlenmiş ve kendisini babasından kalan eserlerin tahkik ve yayınına adanmıştır. Babası, Faslı Ahmed Sukeyric (öl. 1944)² ve Senegalli İbrahim Niyâs (öl. 1975)³ ile birlikte, Ticânî tarikatının yetiştirdiği en üretken yazarlarından sayılır ve geride fevkalade zengin bir miras bırakmıştır (Hanif, 2018: 359-364). Babasının ilmi mirasını okuyucusuyla buluşturmanın dışında Ticânî tarikatının kurucusu Ahmed b. Muhammed Ticânî'nin (öl. 1230/1815) Hz. Peygamber'den aldığı iddia ettiği talimat üzerine yakın müritlerinden Ali Harâzîm b. Barâda'ya (öl. 1217/1802-1803) yazdırdığı *Cevâhirü'l-Me'ânî* (Anlamlı İnciler) adlı eserin ilk cildini ve aynı şekilde kurucu şeyhin sır küpü olan Muhammed b. el-Müşîrî'nin (öl. 1224/1809) teliflerinden *Kitâbü'l-Câmî*' adlı eserin tahkikini yapmıştır. *El-Livâü'l-İslâmî* adlı dergide çok sayıda makale ve yazı yayınlamıştır. Ortadoğu, Uzakdoğu, Afrika, Avrupa ve Birleşik Devletler'e (Afifi, Allâve & es-Sadafi, 2018) gerçekleştirdiği seyahatlerde Ticânîler ile bir araya gelmiş, icazet almanın yanında kendisi de ya yeni mukaddem atamış ya da takdimini yenilemiştir. Muhtelif münasebetler ile irat ettiği tasavvufi ders ve konuşmalarının bir kısmına internet üzerinden ulaşmak mümkündür.⁴

Babasının döneminde (1933-1978) Mısır'da yaygınlaşmaya başlayan Ticânî tarikatı Hâfız döneminde daha da gelişmiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru gelindiğinde ülkede tarikata mensup zâviye sayısı sadece iki iken bir asır sonra bu sayı yirmiye bulmuş, tarikat çatısı altında en az 9-10 tane Kur'ân kursu eğitime açılmıştır (Ahmed el-Hâfız, 2008). Müritlerinin gözünde Hâfız sadece ilim öğretene sıradan bir öğretici (*şeyhü't-ta'lim*) değildi. Daha çok müridin manevi durumuyla ilgilenen ve seyrüsülük yolculuğunda terbiyesini üstlenen bir mürebbi/öğitmen (*şeyhü't-terbiye*)⁵ gibi önemli bir fonksiyonu vardı. Halim selim, cömert ve mütevazı bir tabiata sahip olduğu söylenen Hâfız müritlerinin eğitim ve terbiyesinde himmet⁶ ve hal metodu tercih etmiştir. Tasavvufta kemale ermek için terbiye şarttır ve genellikle iki yöntem ile gerçekleşir: 1. Bedeni riyazet ve mücahede 2. Kalbi mücahede ve himmet. Kemal yolculuğuna çıkanların çoğu daha yorucu ve zor olan ilkinde başvururken kimileri daha kolay ve rahat olan ikincisini tercih ederler. Ticânî sufi geleneği de ikinci metodu tercih edenler arasında yer almaktadır. Geleneğin öncü şahsiyetlerinden Faslı Muhammed b. el-Arabî es-Sâih (öl. 1309/1892) kendisinden yaklaşık üç asır önce bedeni riyazet ile yapılan terbiyenin, biraz da yaşadıkları dönemin özel şartlarından dolayı, sona erdiğini iddia eden Ebû'l-Abbâs el-Hadramî (ö. 895/1490) ve Ahmed Zerrûk (öl. 899/1493-94) ile aynı görüşü paylaşmıştır. Ona göre terbiye ancak himmet ve kalbi yolculuk yöntemi ile mümkündür.⁷ Hâfız de adı geçen sufi otoriteler gibi müritlerin terbiyesinde kalbi yolculuğa ağırlık vermiş; onların gizli ve saklılarını bildiği halde yüzlerine vurmamış, böylece onları rencide etmekten kaçınmıştır (Seyyid et-Ticânî, 2012).

¹ Dini tahsili ve tarikatta topladığı icazetler hakkında detaylı bilgi için bak: Abdurrahim Seyyid et-Ticânî, "Terceme eş-Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî Şeyhü't-Tarikat't-Ticâniyye bi'd-diyâr'l-Mısrıyye (Mısır Ticânî Tarikatı Şeyhi Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin Otobiyografisi)", (18 Mart 2012, 12:02). <https://www.facebook.com/344233699284708/posts/491354217905988>

² Ahmed Sukeyric 20. yüzyılın ilk yarısında Ticânî Tarikatın en büyük müdafaacı olarak bilinir ve bu uğurda sayısız eser telif etmiştir. Bak: Jamil M. Abun-Nasr, *The Tijaniyya: A Sufi Order in the Modern World*. (New York: Oxford University Press, 1965), 182-185.

³ İbrahim Niyâs'ın hayatı, tasavvufu ve geride bıraktığı ilmi ve ruhi miras için bak: Rudiger Seesemann, *The Divine Flood: Ibrahim Niasse and the Roots of a Twentieth-Century Sufi Revival* (New York: Oxford University Press, 2011).

⁴ Örnek olarak bk. Kanât Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'ati'l-Eş'ariyye, "Tariḥ ma rifat sirri'l-vüciid li-faileti's-Şeyh Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî", *Youtube* (15 Kasım 2017); Meşihetü't-Tarikati't-Ticâniyye bi-Mısır, "Kelimatü faileti's-Şeyh Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî radiallâhu 'anhu fi Mu'tamar Risâlati'l-Ümmet'l-İslâmiyye bi-medine Naşr bi'l-KâhireYunyu 2009 m", *Youtube* (6 Mart 2018); Meşihetü't-Tarikati't-Ticâniyye bi-Mısır, "Sidi Ahmed Muhammed el-Hâfız et-Ticânî ve'l-ihtifâl bi-mavlid'n-nebevi's-şerif 1434 h bi-manzil'l-Üstâz Ahmed Yûsuf 'Alî bi-hayyi'l-muhandisîn bi'l-Kâhire. El-Cüz'ü'l-evvel", *Youtube* (17 Şubat 2020) ve Mrkhaleddkassab, "El-Multaka'd-duvali'l-evvel li't-Tarikati't-Ticâniyye bi-velâyeti'l-Agvât bi'l-Cezâ'ir Nufember 2006 m", *Youtube* (2010).

⁵ *Şeyhü't-ta'lim* ve *Şeyhü't-terbiye*'nin farkı ve ikinden ikincisine geçiş üzerine bak: Fritz Meier, "Khurâsân and the End of Classical Sufism", çev. John O'Kane, *Essays on Islamic Piety and Mysticism* (Leiden: Brill, 1999), 189-218; Betül İzmirli, "Erken Dönem Tasavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Eylül 2019), 225-256.

⁶ Tasavvufta himmet genel olarak velinin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde anlaşılmalıdır. Bak: Mehmet Demirci, "Himmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/56-57.

⁷ Tasavvufta terbiyenin gelişimi ve Ticânî geleneğin terbiyeye bakış açısı üzerine bak: Seesemann, *The Divine Flood*, 67-109.

Tarikatın şeyhliğine gelmeden önce mühendis olarak çalışan Ahmed el-Hâfız müridleri ve talebelerince birçok dini ilim dalında da söz sahibi sayılmaktadır. Sevenlerinden Abdurrahim Seyyid et-Ticânî onun ilmi kabiliyetini överken şöyle diyor:

“İlme gelince...sahili olmayan bir denizdir. Her konuya hâkimdir. Herhangi bir konu hakkında fikri sorulduğunda, cevabı göğüslerine ferahlık ve hastalıklara şifa verir. Hadis ilmi hakkında konuştuğunda meclisinde bulunan dünyada nezirinin olmadığını söyler. Fikhî konularda fetva verince, fetvasını duyan ondan daha bilgisini bulmadığını dile getirir. Arap dili ilimleri üzerine konuştuğunda, bu ilimlerin araştırmacısı onun bu alanda tek otorite olduğunu söyler. Tefsir ve Sireti ilgilendirdiği konularda fikir beyan edince, meclisinde bulunan yeryüzünde mislini nerede bulacağız der... kendisiyle ilk tanıştığımda bir ilim talebesi olduğunu sanmıştım. Fakat zaman geçince ve kendisini daha yakından tanımaya başladığımda Allah ve Peygamber’i ile ilgili ilminin kemaline şahit oldum.” (Seyyid et-Ticânî, 2012).

Bu cümleleri okurken mürid ve sevenlerine ait olduğu ve bu yüzden aşırı mübalağalı bir karakter taşıdığı unutulmamalıdır. Hâfız her ne kadar çocukluğunda babası ve dönemin hatırı sayılır diğer âlimlerinden farklı dini ilimler tahsil ettiyse ve bunu 1971 yılında Ezher mezuniyeti ile taçlandırdıysa da hiçbir zaman babasına yetişememiştir. Bu yüzden olsa gerek ki *Huccetü’l-İslâm el-’ârif billâh Sîdî el-Şeyh Muhammed el-Hâfız* (İslâm’ın Dayanağı ve Allah’ı Hakkıyla Bilen Şeyh Muhammed el-Hâfız) dışında kendisine nispet edilen pek fazla orijinal eser bırakmamıştır. Daha ziyade babası başta olmak üzere diğer önemli Ticânî şeyhlerinin eserlerini tahkik etmiş; irili ufaklı yazı ve makaleler yayınlamıştır.

B. Siyaset Anlayışı

Tasavvufun doğuşu ve teşekkülünü dönemin sosyal ve siyasal duruma bağlama noktasında kaynaklar görüş birliği içerisindedir. Sufiler de ta başından beri siyasete ilgi duymuş ve bunu farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Zaman zaman da halife ve sultanların huzuruna çıkarak meşruiyetlerini bile sorgulamışlardır. (Pourjavady, 2020: 347-356). Tarih safhaları tasavvuftan siyasete atılıp ülkenin kaderini değiştiren sufilerle dolup taşmaktadır. Bu bağlamda İran Safevileri ile Libya Senusileri ve Batı Afrika Ticânîleri ve Kâdirileri en çarpıcı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mısır’da sufiler, Zünnûn el-Mısırî (öl. 245/859) ve yolundan giden diğer öncü sufilerden beri, toplumsal dokunun ayrılmaz bir parçası olmayı başarabilmiş ve sosyal kabul görmüşlerdir. Tarikatlaşma aşamasından itibaren devletin de resmi kabulünü elde edince Eyyubiler ve Memlûkler dönemlerinde sultan ve sufi yaşamasına ve tabiri caiz ise karşılıklı bir yardımlaşma ittifakına girmişlerdir. Bu zaman diliminde Mısır sufiler için bir cazibe merkezi haline gelmiş ve İslâm dünyasının farklı köşelerinden tanınan sufi şeyhler Mısır’a akın etmiştir. Selaheddîn-i Eyyûbî (öl. 589/1193) tasavvufu Fâtımîler’e karşı yürüttüğü siyasal propaganda çerçevesinde entelektüel bir güç kaynağı olarak kullanmıştır. Buna Karşılık Eşarîlik ile birlikte tasavvuf Fâtımîler’in çöküşüyle oluşan entelektüel boşluğu doldurmuşlardır (Ladjal & Bensaid, 2015: 470). Memlûk Sultanları ise sufileri himayelerine alarak rahat hareket etmeleri için önemli makamlarda istihdam etmişlerdir. Onlar için birçok hangâh ve zaviye inşa etmişlerdir. Karşılığında Şazeliyye tarikatı başta olmak üzere sufiler sultanlara tam destek vererek yapılan savaş seferlerine katılmışlardır. Bu durum Osmanlı döneminde de bozulmadan devam etmiştir (Taftazanî, 1998: 538-539). 1781 yılında Sufi Tarikatların Genel Şeyhlik makamının kurulmasından sonra sufi tarikatlar ulus devletin tasvip edip rahat kontrol edeceği bir organizasyon yapısına bürünmüştür. Napolyon 1798 yılında Mısır’ı işgal ettiği sufi tarikatların genel şeyhlik makamında bulunan Seyyid Halil el-Bekrî’yi divana üye olarak atamak suretiyle sufileri yanına çekmiştir. Bu strateji Fransız işgalinden sonra Hidivlik, İngiliz işgali ve krallık dönemlerinde devam ettirilmiştir. 1952 Hür Subaylar darbesinden sonra Mısır devletiyle sufi tarikatların ilişkisi uzmanların tabiriyle “intermarriage” aşamasına yükselmiş; gerek Cemal Abdünnâsır (öl. 1970) gerek Enver Sedat (öl. 1981) ve Hüsnü Mübarek (öl. 2020) döneminde sufiler dış politikaya verdiği şartsız kayıtsız desteğin yanında içeride Müslüman Kardeşler başta olmak üzere diğer İslâmcı gruplara karşı

devletin dinî meşruiyet kaynağı olarak işlev görmüştür. Karşılığında devlet, kendi kontrolünden taviz vermeden, bir takım yasal düzenlemeler ile sufi tarikatlara sosyal ve dinî aktivitelerini daha serbest ve rahat icra edebilmeleri için Yüksek Meclis kurarak sufi tarikatların genel şeyhini meclisin başına getirmiş; sufi ayin ve merasimlere cumhurbaşkanının özel temsilcileri ve bakanlar seviyesinde katılımlar gerçekleştirmeye özen göstermiştir (Ladjal & Bensaid, 2015: 473-474).

Babasından sonra, Mısır Ticânîlerin başına geçen Ahmed el-Hâfız da diğer tarikat liderleri gibi bu süreçte statükoyu kabullenerek pasif bir siyasal rol oynamıştır. Yüksek Meclis'in çatısı altında devlet ile iyi geçinmeye dikkat etmiş, giderek artan kontrol mekanizmasına isteyerek veya istemeyerek boyun eğmiştir. Ticânî tarikatın şeyhliğini üstlendiği 1978 ile Mübarek rejimin sona erdiği 2011'e kadar siyasi faaliyetlerde bulunmamıştır. Hayatının bu yılları, yukarıda belirtildiği gibi, müridlerin işleri ile ilgilenmenin yanı sıra babasının zengin ilmi mirasının yayını ve tasavvufi ve ilmi-dini amaçlı dış seyahatler ile geçmiştir.

C. Hâfız Ailesinin İhân'a Bakışı

Geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Mısır'da Kâdiyânî ve Bahâî hareketleri hızlı bir yayılma göstermişti. Adı geçen hareketlerin dâileri özellikle İsmailiyye şehrini hedef almışlardı. Ahmed el-Hâfız'ın babası Muhammed el-Hâfız şehri ziyaret ederek halkı Kâdiyânî ve Bahâî tehlikesine karşı uyandırma faaliyetine girişerek ciddi başarılar imza attı (Hanif, 2018: 132-133). Bu aralar İsmailiyye'de bulunan Hasan el-Bennâ (öl. 1368/1949) ile de bir kaç gün sürecek olan bir görüşme imkânı bulmuştu. Bennâ daha Müslüman Kardeşler'i kurmamıştı ve gereken ön hazırlıkları yapıyordu. Kâdiyânî ve Bahâîler misyonerlere karşı İslâm ve Müslümanları savunduğu için kendisini öven dini ve tasavvufi içerikli bu görüşme sırasında Muhammed el-Hâfız'ın ilmi birikim ve kabiliyetinden de etkilenmişti. Böylece aralarında dostluk peyda olmuş ve yakın temasta kalmışlardı. Hatıralarında Muhammed el-Hâfız'dan söz ederken kullandığı saygın hoca anlamına gelen Arapça "استاذ" kelimesi ona karşı olan saygı ve sevgisinin ne boyutta olduğunu en güzel şekilde gözler önüne sermektedir. (Hasan el-Bennâ, 2012: 78-79, 121).

Bennâ 22 Mart 1928'de İhân'ı kurduğunu ilan edince, Muhammed el-Hâfız üye olmasa da onun çalışmalarına destek olmuş, hatta Ticânîler'e göre kuruluş aşamasında aktif rol üstlenmişti. 1942'de henüz resmi olarak İhân'a katılmamış fakat harekete yakınlığıyla bilinen ve 1948'den sonra önde gelenleri arasında gösterilen 1937'de kurulan Müslüman Kadınlar Birliği'nin kurucusu Zeyneb el-Gazzâlî (öl. 2005)⁸ ile evlenmişti. Müslüman Kardeşler sufi tarikatların da içinde bulunduğu farklı dini grup ve yapıardan taraftar edinmişti. Buna rağmen aralarında ciddi metod farklılıkları vardı. Bennâ iktidara geldikten sonra bir dizi siyasal ve sosyal reformlar neticesinde -mümkünse tüm Müslümanları toplayabilen- bir İslâm devleti kurma taraftarıyken (Al-Abidin, 1989: 219-234) buna karşılık Muhammad el-Hâfız eğitim öğretimi yolu ile bunun gerçekleştirileceği kanaatindeydi (Rişâd, 2018).

Hür Subaylar tarafından 1952'de gerçekleştirilen darbeden sonra sufi tarikatlar rejim ile işbirliğine girerken İhân Hür Subaylar'a vermiş olduğu desteğe rağmen rejimin bir numaralı düşmanı haline gelmişti. (Kalyoncu, 2017: 85; Arslantaş, 2013: 20-23) Darbe için İhân'ın desteğine başvuran Abdünnâsır 1954'ten sonra Müslüman Kardeşler'in teşkilatını kapatıp üyelerini tutuklamaya başladı. (Dursun, 1993: 298) Sufiler rejim eliyle Müslüman Kardeşler'in uğradığı akibete önce sesiz kaldılar, sonra 1965'te tarikatların Genel Şeyhi Muhammed Mahmud Alvân (öl. 1970) şahsında Abdünnâsır'ın İhân'a yaptığını açık bir şekilde destekleyince (Munîb, 2009: 24) İhân'ın düşmanlığını kazandılar. Muhammed el-Hâfız'ın bu süreçte İhân'a karşı olumsuz bir tutumuna rastlanmamıştır, aksine 1944'te boşadığı Zeyneb el-Gazzâlî ile temasını devam ettirmiştir. Abdünnâsır tarafından 1965'te Zeyneb hapse atıldığında (Toksöz, 2020: 470) zindanda kendisini ziyaret etmiş ve serbest bırakıldıktan sonra da aralarında karşılıklı geliş-gidişler devam etmiştir

⁸ Zeyneb el-Gazzâlî 1948'de Hasan el-Bennâ ile tanışır ve Müslüman Kardeşler teşkilatına girer. Mücadelesi hakkında bak: Hatice Toksöz, "Gazzâlî, Zeyneb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 1/470-471.

(Afifi, 2019). Sufiler ve İhân arasındaki gerginlik Sedat döneminde de devam etti. Tasavvuf'a yakınlığından dolayı Sedat sufiler tarafından sufi başkan olarak adlandırılırken (Ruşdî, 2017) Camp David görüşmeleri neticesinden İsrail ile yaptığı sözleşmeden ötürü 1981'de İhân tarafından düzenlenen bir suikastta öldürüldü (Kalyoncu, 2017: 68). Yerine geçen Mübarek de sufileri, Müslüman Kardeşler ile korkutarak, hem aktif siyasetten uzak tuttu hem de kendi iktidarını sağlamlaştırma aracı olarak kullandı (Hasan, 2011).

Arap Baharı sonrası Mübarek rejiminin de çökmesiyle 2011'de Mısır tarihinde ilk kez nisbi şeffaf seçimlere şahit oldu. Gerek parlamento seçimlerinde gerek 2012 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir taraftan Müslüman Kardeşler'in zaferi diğer taraftan sufi tarikatların her iki seçimde kayda değer bir başarı elde edememesi (Ladjal & Bensaid, 2015: 479) İhân'a karşı tek başına kaldıkları anlamına geliyordu. Bunu önlemek için diğer güç odaklarının yanında sufiler de İhân'a karşı kamuoyu oluşturmak için kendilerine düşenleri yerine getirmekten çekinmediler; ülkenin ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olan Mursî'nin şahsında Müslüman Kardeşler'e yönelik yapılan 2013 askeri darbesine var gücüyle destek oldular (Hussein, 2020: 33). Unutulmamalıdır ki bu kanlı darbe en az 1400 sivilin hayatına mal olurken (Kalyoncu, 2017: 89) hapse atılanların sayısı gün geçtikçe artmıştır. Darbeci cunta tarafından Müslüman Kardeşler'in terörist örgüt olarak ilan edilmesinin ardından (The Guardian, 2013) sufiler bu yaftayı dillerine doladılar. "Sufi tarikatlar darbeyi destekleyenlerin başındaydılar. Çünkü baştan beri terörist İhân Cemaati'nin iktidarına karşıydılar" cümlesinin sahibi bir üst düzey tarikat liderine göre Müslüman Kardeşler tasavvuf düşmanıydılar, "eğer şanlı darbe başarısız olsaydı, İhân tüm sufi tarikatları darmadağın edip liderlerini zindana tıkacaklardı" (Ruşdî, 2018). Bu tespit aşırı mübalağalıydı. İhân'ın popüler tasavvufun içinde çöreklenmiş bir takım hurafelere karşı olduğu ta başından beri herkesin malumuydu. Hareketin kurucusu Bennâ, kabir ziyaretine karşı çıkmamak ile birlikte, sufilerin ölümlere şeriat çizgisini aşacak şekilde aşırı hürmet göstermelerini, ruhaniyetinden meded ve yardım istemelerini, veli ve salih kimselerin ölümünden sonra bile hayatın akışına müdahale edebilmelerine inanmalarını, fayda ve zarar verebilmelerine inanmalarını ve bu maksatla kabirlerini ziyaret edip adaklar sunmalarını dine aykırı bulmuştu. Bu ve buna benzeri inanışların Müslüman toplumların geri kalmışlığına sebebiyet verdiği faktörler arasında saymış, yok edilmesi için mücadele verilmesi gerektiğini dile getirmişti. Ona göre ilerleme kaydetmek için toplumun saf İslâm'a geri dönüşü olmazsa olmazlardandı (Gânî, 1997: 307-310).

Darbeyi takip eden süreçte sufiler darbenin bir numaralı ismi ve o dönemde Genelkurmay ve Savunma Bakanı Abdülfettah es-Sisi'nin yanında olduklarını dile getirdiler. Halvetiyye'nin alt kolu Şibrâvî tarikatı şeyhi ve Sufi Reform Cephesi Başkanı Muhammed Abdülhalik eş-Şibrâvî 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce kayıtlara geçen bir konuşmasında Sisi'nin cumhurbaşkanlığı makamına "daha layık" bir lider olduğunu, sufilerin kendisine destek vermeleri için seçimle ilgili alacağı tavır dört gözle beklediğini kaydetti (Receb, 2014). Daha önce *ed-Dustûr* gazetesine verdiği demeçlerde İhân'ı ülkeyi işgal etmek isteyen dış güçlerle işbirliği ile suçlamış, ülkeyi kurtarabilecek tek liderin de Sisi olduğu için cumhurbaşkanı olması gerektiğini dile getirmişti (Receb, 2014). Şibrâvî'ye göre "Mısır'ın bir cumhurbaşkanına değil, bir lidere ihtiyacı var", bunun için Sisi'nin aday olmaya ikna olması için kendisine ve ekibine halk baskısının devam ettiğini dile getirmiştir (Avnâ, 2014).

Mısır dışındaki bazı sufi akımlar da Mısır'daki sufilerin yolunu tutarak sufi geleneğin dışında kalan dini akımlara saldırmaya başlamıştır. Irak Kesnezanîyye tarikatı şeyhi Muhammed Şemsüddîn Nehru el-Kesnezanî (d. 1969)⁹ 2020 Aşura kutlamaları münasebetiyle Süleymaniyye'de irat ettiği bir konuşmada "radikal" İhân ve selefleri eleştirerek adı geçen hareketlerin sufilerle mukayese edilemeyeceğini ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat dairesi dışında kaldıklarını açıkça ilan etmiştir (Ruşdî, 2020).

Azamiyye-Şazeliyye tarikatı şeyhliğinin yanı sıra, 2011 Arap Baharı sonrası kurduğu Mısır Kurtuluş Partisi Başkanlığı ve 2013'te tesis ettiği Dünya Tasavvuf Tarikatları Federasyonu liderliğini de üstlenen

⁹ Tarikat ve şeyhi Nehru hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ümit Kaya, *Kesnezanî Tarikatının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, 2022).

Alâ Ebü'l-Azâim 2020'de *ed-Dustûr* gazetesine verdiği bir demeçte Mısır sufilerinin Sisi'nin Libya politikasının arkasında olduğunu ifade ederken bir yandan da Erdoğan hakkında "İhvancı ve işgalci" gibi suçlayıcı ifadeler kullanmış ve Libya'yı "Erdoğan ve milislerine" bırakılmayacağını altını çizmiştir. Erdoğan'ı teröristleri himaye etmekle suçlayan Ebü'l-Azâim'e göre her ne kadar Müslüman Kardeşler gibi bazıları Etiyopya ile olan su anlaşmazlığının Libya meselesinden önde geldiğini iddia etse de, ilgilenilmesi gereken asıl sorun Mısır güvenliğini doğrudan hedef alan "radikal" Erdoğan ve Türkiye tehdididir. "Bize göre Türkiye ve Libya'daki radikallere karşı verilen savaş daha önemli bir konudur. Nahda Barajı meselesi görüşmeler ve diplomasi ile aşılabilir" (Ruşdi, 2020) diyen Ebü'l-Azâim'e göre, İsrail'e yakınlığı ile bilinen, Sisi'ye karşı yapılacak herhangi bir darbe İsrail çıkarına olacak, ülkenin durumunu daha da kötüleştirecektir. Bu hedef için çalışan "terörist İhvân liderlerinin İslâm'ından şüphe duyduğunu" (Ruşdi, 2020) İhvân'ın da "dinsiz ve vatansız bir cemaat olduğunu" (Mukbil, 2014) dile getirmiştir. Bundan altı yıl önce *el-Mısri el-Yevm* gazetesinde yayınlanan bir fetvasında ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik krizlerin faturasını İhvân'a çıkarmış; 2014 parlamenter seçimlerinde Müslüman Kardeşler'e mensup adaylara oy vermenin dinen haram olmasının yanında ülkeye yarın ihanet olduğunun altını çizen Ebü'l-Azâim halkı Sisi'nin yanında yer almaya davet etmişti (el-Mehdi & el-Umeri, 2014).

Müslüman Kardeşler'i deviren 30 Haziran darbesinden önce her ne kadar İhvân ve sufi tarikatların arasında bir çekişme ve sürtünme söz konusu ise de sufiler Cemaatin kurucusu Bennâ'ya, Hassâfiyye tarikatı Şeyhi Abdülvehhab el-Hassâfi'ye intisabından ötürü tasavvufi bir arka plana sahip olduğu için,¹⁰ doğrudan saldırmaz ve ismini terörizm ile hiç yan yana zikretmezlerdi. Fakat darbeden sonra bazı sufi tarikat liderleri Bennâ'ya İhvân hareketini başlattığından ötürü bir taraftan şeyhine ve tasavvufa ihanet ile diğer taraftan üstü örtülü de olsa radikallik ve terörizm ile suçlamaya başlamış, isminin de Mısır tasavvuf tarihinden silinmesi gerektiği talebinde bulunmuşlardı (Ruşdi, 2020) Aynı şekilde Müslüman Kardeşler'e de yapılan iftira ve suçlamaların dozu artırılmıştı. *Ed-Dustûr* gazetesinin kendisine yönelttiği "bazıları seni İhvân'ın bir numaralı düşmanı olarak tanımlar.. Niye?" sorusunu Ebü'l-Azâim yanıtlarken Müslüman Kardeşlerin radikal nesiller yetiştirdiğinden ötürü İslâm dinine ciddi bir tehdit oluşturduğunu, önlerinin alınması gerektiğini, bunun için Mısır başta olmak üzere her yerden sosyal ve siyasal faaliyetlerinin yasaklanması gerektiğini dile getirmiştir (Ruşdi, 2020). Bir başka sufi lider de Sisi darbesinden hemen sonra İhvân'ın siyasal muhalifler olmadığını, vatana ve millete silah doğrudan asiler olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, Mısır'ın Osmanlılardan istiklalini kazanmasından sonra, geçen iki asırlık süre içerisinde ulusal devlet, anayasa, demokrasi, düşünce özgürlüğü, kadın erkek eşitliği ve insan hakları gibi elde edilen ne kadar değer varsa medeniyet düşmanı İhvân hepsine savaş açmıştır (Receb, 2020).

Ahmed el-Hâfiz yukarıda görüldüğü üzere medyatik diğer tarikat liderleri kadar aktif değildir. Medyatik faaliyetlerden ziyade tarikat işleri ve müritlerin eğitimi ile ilgilenmektedir. Arap Baharı'ndan sonra partiler kurarak siyasete atılan diğer tarikat liderleri gibi aktif siyaset yapmasına dair de bilgi mevcut değildir. Fakat bu siyasete dair bir fikri olmadığı veya muhalif addettiklerine diğerlerinden daha müsamahakar davrandığı anlamına kesinlikle gelmez. Vefatından kısa bir süre önce, 21 Eylül 2017 tarihinde, *ed-Dustûr*'e verdiği bir röportajda¹¹ Müslüman Kardeşler hakkında zehir zemberek açıklamalarda bulunmuş, İhvân ve selefleri "din ve dünya şeytanları (السلفيون والاحوان شياطين الدين والدنيا)" olarak nitelemiş ve sufi akıma karşı yürüttükleri "karalama" kampanyalarını derhal durdurmaya davet etmiştir. Sisi ve Mısır Ordusu'nun Müslüman Kardeşler'e açtığı savaşı terörizm'e karşı verilen haklı mücadele olarak görür. "Terörizm'e karşı var gücüyle kahramanca savaşan Abülfettah es-Sisi ve Mısır Ordusu sayesinde DAİŞ ve Müslüman Kardeşler gibi radikal topluluklar fazla yaşamayacak en kısa sürede bertaraf edileceklerdir" (Ruşdi, 2017).

¹⁰ Bennâ'nın sufi gelenele yakın ilişkisi ve bu ilişkinin Müslüman Kardeşler hareketi üzerindeki etkisi için bak: Sebastian Elsässer, "Sufism and the Muslim Brotherhood: Hasan al-Bannâ's wurd and the Transformation of Sufi Traditions in Modern Islamic Activism", *Oriente Moderno* 99 (2019), 280-305.

¹¹ Amr Ruşdi'nin kaleminden *ed-Dustûr* gazetesinde yayınlanan bu röportajın Türkçe tercümesi okumak isteyen okuyucularımız için makalenin sonunda verilmiştir.

Bu açıklamaları yaparken Ahmed el-Hâfız', 2003-2013 tarihleri arasında Mısır'ın Genel Müftülük makamında bulunan ve 2018'de Şaziliyye el-Aliyye el-Muhammediyye adında kendi tarikatını kuran, (Ruşdi, 2018) 'Ali Cum'a'yı (d. 1952) kendine örnek almış olmalıdır. 'Ali Cum'a, 9 Ekim 2013 tarihinde üst düzey asker ve polislerin katıldığı ve devlet kanallarının canlı olarak yayınladığı bir toplantıda, Müslüman Kardeşler ve taraftarlarını "serseri (اوباش)", "kokuşmuşlar (ريحهم نتتة)" ve Hz. Peygamber'in Müslümanları şakındırdığı asrın "haricileri (havâric)" olarak nitelemişti. Sisi ve komutasındaki cuntanın gerçeğe geçirdiği darbeyi tevâtür haddine ulaşan sadık rüyalarda Hz. Peygamber tarafından övüldüğünü iddia etmiş, Rabi'a ve Nahda meydanlarında toplanarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışan Mursi taraftarlarını fitne ve fesat çıkarmakla itham edip öldürülmesi ve ülkenin bunlardan temizlenmesi gerektiğini dile getirmek suretiyle askeri cuntaya "hiç tereddüt etmeden öldürün (اضرب في المليان)" şeklinde emirvari bir fetva vermişti. Üstelik dünya kamuoyunun gözlerinin içine baka baka. Ona göre, darbeyi protesto edenler Medine'de İslâm'ın güçlenmesinden rahatsız olan ve Mescid-i Dirâr projesiyle İslâm'ın gelişip yayılmasını durdurma peşinde olan münafıklara (Algül, 2004: 272) benziyordu. Nasıl ki Hz. Peygamber gözünü kırpmadan fitne merkezi olacak olan Mescid-i Dirâr'ı kökünden söktüp atmada bir sakınca görmediyse, halk iradesi ve meşruiyet sloganları ile ülkede anarşi yayan protestocuların öldürülmelerinde herhangi bir sakınca yoktur. Dahası, bunları öldürenler İslâm'a büyük hizmet etmiş olacaklar. (Ceridatü's-Şi'ab, 2013).

Ticânî tarikatının Mısır'da üstlendiği misyonla ilgili bir soruya verdiği cevapta aslında neden siyasette aktif bir rol üstlenmediği meselesini de aydınlatmıştır. Hâfız'e göre Mısır Ticânîyyesi daha çok dini ve tasavvufi çalışmalarla ilgilenmekte, müritlerini aydınlatmak için Ezher uleması ve hatırı sayılır sufi şahsiyetlerin katıldığı dini içerikli programlar düzenlemektedir. Sufi akım, ona göre, her zaman itidalli davranmış, şiddet ve terörü reddetmiştir. "Sufi akımdan hiç radikal kimse çıkmamıştır, zira sufi Allah'ın her şeye gücü yettiğine ve dolayısıyla işleri Allah'a havale etmesi gerektiğine inanmaktadır (لم يخرج من الصوفية متطرف واحد، لأن الصوفي لديه إيماناً، أن كل الأمور بيد الله عزوجل، و لا بد أن يسلم الأمر الي الله تعالى)" demek suretiyle Hâfız aslında iktidara karşı pasifliği teşvik eden eski kadercilik anlayışını mücadele ve hakk arayışına tercih ediyordu. Hemen akabinde sufi akımın dinamizmine örnek olarak Ticânî tarikatının Afrika kıtasında misyonerliğin yanında İngiliz ve Fransız işgaline karşı verdiği mücadelenin altını çizmekten de geri durmamıştır (Ruşdi, 2017). Fakat bu sözlerinin iki çelişki içerdiği gözünden kaçmıştı. Birincisi: Hâfız Mısır örneğinde uzlaşmayı savunurken Afrika örneğinde yüzleşme ile iftihar ediyordu. Halbuki İslâm, din farkı gözetmeksizin her zalime karşı mücadeleyi gücü yetene farz görmektedir. İkincisi: Afrika'da kolonyal güçlerle Ticânî tarihi, yüzleşmeden ziyade işbirliği ve rakiplerine karşı Ticânîlerin devletin gücü ve otoritesine sığınma tarihi idi. Yüzleşenler var ise de onlar Ticânî değildi.¹² Tarikatın kurucu pirin torunlarından, Sîdî Benamor olarak bilinen, İbn-i 'Umar'ın (öl. 1968) Kuzey ve Batı Afrika'daki Fransız işgaline verdiği samimi desteği, Eylül 1950 tarihli bir konuşmasında Nijerli müritlerinden "Fransa'yı sevin" şeklindeki emri, dahası Fransız sömürgeciliğine düşmanlığı ile bilinen selefi ve milliyetçi akımlara açık muhalefeti herkesin malumudur. (Seesemann & Soares, 2009: 99-100) Devletin gücü ile rakiplerini saf dışı bırakma taktiği Ticânî tarikatın başvurduğu önemli bir yöntemdir. Son örneği ise Çad'da Ansârü's-Sünneti'l-Muhammediyye'nin kapanmasında tarikatın oynadığı roldür (Abdurrazak, 2020).

İhvân ve DAİŞ ile ilgili Ticânîlerin resmi görüşü sorulduğunda, Hâfız adı geçen iki hareket arasında herhangi bir fark görmediğini, "her ikisinin de İslâmî değerlerin tamamına topyekün savaş açtığını ve İslâm dinin imajını zedelediğini (انهما تحديدا يحاربان العالم الاسلامي كله و يشوهون صورة الدين الاسلامي)" iddia etmiştir. Ülkedeki selefi akımların türbelere verdiği hasara gelince, Hâfız Sufi Yüksek Meclisi Başkanı Abdülhadi el-Kasabî ile yaptığı bir görüşmede türbeleri kiliseler gibi koruma altına alacak bir kararın acilen parlamentodan geçmesi noktasında Kasabî'yi gereken çalışmaların yapılması için teşvik ettiğini söylemiştir (Ruşdi, 2017). Hâfız'ın vefatından sonra oğlu Muhammed b. Ahmed b. Muhammad el-Hâfız 2017'de tarikatın başına geçtikten sonra geçen beş yıllık süre zarfında Müslüman Kardeşler'e yönelik herhangi açık bir saldırısına rastlamadık. Fakat bu ne babasının yolundan gitmediği ne de Mısır suflerinin İhvân karşıtlığının aksine hareket ettiği anlamına da gelmez. Yine de İhvân'a yönelik bakış açısının tam anlamıyla belirlenebilmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

¹² Afrika'da özellikle de kıtanın kuzeyinde İhtilal güçleri ile Ticânî işbirliği üzerine bak: Abun-Nasr, *The Tijaniyya*, 58-100.

Mısır Ticâniler ile eş zamanlı olarak komşu Sudan'daki Ticânî şeyhlerin de Müslüman Kardeşler'i hedef alırken aynı dil ve jargonu kullandığı görülmektedir. Ülkedeki Sufi Yüksek Meclisi başkan yardımcısı Şerif Nezir Ahmed, *el-Akbât Muttahidûn* gazetesinin 1 Aralık 2017 tarihinde yayınladığı bir röportajda, dönemin devlet başkanı Ömer el-Beşir (d. 1944) ve Hasan et-Turâbî'nin (öl. 2016) liderliğinde Sudan İhvân'ın iktidara gelişinden duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmiştir. Nezir Ahmed'e göre, İslâm şeriatını uygulama bahanesiyle devlet kurumlarına sızan, Müslüman Kardeşler ülkenin kuzey ve güneye bölünmesine vesile oldular. Tekfirî cematlar ile birlikte hareket ederek evliya türbelerini yıktılar. Dahası, kendi üyelerinin eğitim gördüğü en az ön üç silahlı eğitim merkezi kurdular. Devlet buna engel olmazsa ülkenin terör yuvasına dönmesi işten bile değildir. "Sudan İhvân'ını Mısır'da terör saldırıları gerçekleştirmek ile itham edenler vardır; bunu nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna Nezir Ahmed "sadece Mısır'da değil Arap ülkelerinin çoğunda meydana gelen terör saldırılarında parmakları olduğu uzak bir ihtimal değildir" (el-Akbât Muttahidûn, 2017) şeklinde cevap vermiştir. Ona göre İhvân güdümündeki Sudan hükümeti tekfirî selefi zihniyet ile suflere karşı işbirliğine girmiştir. "Biz aciz değiliz. Şimdiki hükümet de bunu bilir. Sufiler iktidara gelmek isteseler, buna bir dakikada yaparlar" (el-Akbât Muttahidûn, 2017) sözleriyle de hükümeti tehdit etmekten de geri durmamıştır. Bir yıl sonra 2018'de Mucahid Hâc Ahmed Ebu'l-Muâli adındaki bir başka Sudanlı Ticânî şeyh Aralık 2017'de Erdoğan'ın Hartum ziyaretinden sonra Beşir hükümeti tarafından Sevakin adasının Türkiye'ye tahsisi vs. faktörlerden dolayı Mısır ile Sudan arasında çıkan siyasal krizden¹³ İhvân'ı sorumlu tutarken DAİŞ'i "selefilere ve Müslüman Kardeşler'in en doğru şekli" (İzz, 2018) olarak tanımlamıştır. Sudan sufleri 11 Nisan 2019 tarihinde askeri darbe sonucu, İhvân ile iş birliğiyle ihtam ettikleri, Beşir'in iktidardan uzaklaştırılmasından sonra ülke yönetimini ele geçiren askere hemen yanaşmıştır. Sudan Yüksek Sufi Meclisi üyeleri Egemenlik Geçiş Konseyi Başkanı General Abdülfettah el-Burhân'ın (d. 1960) ve yardımcısı Muhammed Hamdan Daklo (d. 1975) ile dirsek temasına girmiş ve karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur. (Yahya, 2020)

Sonuç

Mısır suflerinin ve resmi temsil makamı olan Sufi Yüksek Meclisi'nin 1952 darbesinden itibaren rejim ile münasebetleri karşılıklı çıkar ilişkisi ilkesine bağlı bulunmaktadır. Sufiler askeri cuntaların yanında yer almak suretiyle onlara meşruiyet kazandırmış; bu bağlamda 'Allah'a, Peygamber'ine ve aranızdaki yöneticilere itaat edin' ilkesi doğrultusunda rejime karşı her türlü muhalefeti kesinlikle haram saymıştır (Amâşe, 2018: 39; Cebr, 2016). Bu çizgiyi 2013 askeri darbesinden sonra da bozmuş, rakip gördükleri İhvân'ı din ve vatana ihanet ile suçlayarak darbeci askeri vesayetinin yanında yer almışlardır. Bu noktada dönemin Ticânî Tarkikatı Şeyhi Ahmed el-Hâfız'ın "İhvân din ve dünya şeytanlarıdır" nitelemesi önem arz etmektedir. Mısır suflerinin Genel Şeyhlik makamından yapılan bir açıklamada "Sisi'nin aslında bir sufi olduğu ve bu yüzden tarikatları sevdiğinin" altı çizilmiş, "Allah dışında başka ilah yoktur, Sisi O'nun en sevdiği kuludur (لا الله الا الله الميسبي حبيب الله)" sloganıyla idaresi altında girmeleri ve 2014 Cumhurbaşkalık seçimlerinin sandıkları açılmadan önce kendisine biat etmeleri herkesin malumdur (Cebr, 2016).

Sufilerin Müslüman Kardeşler'e karşı taktığı bu tavır rejimin baskı, işkence ve idam politikaları için zemin hazırlamıştır. Buna karşılık rejimden siyasal ve sosyal destek elde edilmiştir. Abdülhadî el-Kasabî başta olmak üzere birçok sufi lider millet meclisine girebilmiş; İslâmcıların siyaset ve sosyal hayattan uzaklaştırılmasından sonra kendilerini onlara alternatif olarak sunmaya çalışmıştır (Ruşdî, 2017). El-Kasabî'nin, Eylül 2018'de, yedi siyasal partinin bir araya gelerek parlamentonun toplam 596 sandalyesinden 400'ünü oluşturan ittifakın başına getirilmiş olması ülke tarihinde bir ilk sayılmaktadır (Hussein, 2018).

¹³ Mohamed Nureldin Abdullah, "Mısır ile Sudan Arasında 'Türkiye Krizi'", (5 Ocak 2018, 18:22).
<https://tr.sputniknews.com/20180105/misir-sudan-arasinda-turkiye-krizi-1031695800.html>

Bununla beraber rejimin özellikle başında bulunan Sisi'nin Ezher'i hedef alan açıklamaları ve ısrarla dile getirdiği reform çağrısı, "Arapça dil, tarih ve coğrafya kitaplarında yer alan dini metinlerin çıkarılması" (Saka, 2021) kendisine destek veren dini otoriteler arasında infiale yol açmıştır. Sisi'yi Ezher'in şeyhi ve ülkenin üst düzey dini-sufi otoriteler arasında sayılan Ahmed et-Tayyib (d. 1946) ile karşı karşıya getirmiştir (Dalloul, 2020; Kalabalık, 2018). Diğer taraftan ülkede gün geçtikçe şiddetlenen ekonomik kriz, devlet kurumlarını felç noktasına getiren yolsuzluk ve kayırma kültürü, askerın pervasızlığı ve halkın giderek artan baskı ve şiddete maruz kalması toplumun sabır bardağını taşırımış ve mevcut durumu tabanlarına izah etme noktasında tarikat liderlerini zor duruma düşürmüştür (Hussein, 2020). Yine de, her şeye rağmen, Müslüman Kardeşler karşısında sufilerin rejime verdiği destek şimdilik devam etmektedir. Bu durum İhvân'ı, Haziran 2019'da ülke tarihinin ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi'nin hapisteki esrarengiz ölümünün akabinde Sisi ve dini avanesinin amansız takibatından kurtulabilmek için, iktidar odaklı siyasetten çekilme kararı (İfrikya, 2019; Solomon & Tausch, 2020) almaya mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla Mısır'ın sosyal ve siyasal geleceğinde herhangi bir rol üstlenip üstlenemeyeceği, üstlenebilirse nasıl ve ne nitelikte bir rol olacağı meselesi de geleceğe kalmıştır.¹⁴ Hali hazırda Mısır sufileri İhvân ile rejimin arasında herhangi bir anlaşma ve barışa şiddetle karşı çıkmakta, "hainlik onların kanlarına karışmış, onlara hiçbir şekilde güvenilemez... Mısır halkı hakkında işlediklerinden hesaba çekilmeliler (والخيانة في ولايد من محاسبتهم على الجرائم الدموية في حق المصريين... دمانهم ولا يمكن الوثوق فيهم)" diyerek var gücüyle önlerini tıkamaya çalışmaktadırlar (el-Mehdi, 2021).

¹⁴ İhvân'ın geleceği üzerine muhtemel senaryolar için bak: Ashraf El-Sherif, *The Muslim Brotherhood and the Future of Political Islam in Egypt: Part 2 of a Series on Political Islam in Egypt* (Carnegie Endowment for International Peace, 2014).

Kaynakça

- Abun-Nasr, J. M. (1965). *The Tijaniyya: A Sufi Order in the Modern World*. New York: Oxford University Press.
- Al-Abidin, A. Z.. (1989) “THE POLITICAL THOUGHT OF ḤASAN AL-BANNĀ”. *Islamic Studies* 28/3, 219-234.
- Algül, H. (2004), “Mescid-i Dirâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/272-273. İstanbul: TDV Yayınları.
- Amâşe, M. (2018). “el-İmârât ve’ş-Şûfiyye fi Mısr: Ḥarâiṭu’l-fıkr ve’l-ḥareke”. İstanbul: el-Ma’had el-Mısrî li’l-Dirâsât. <https://eipsseg.org/wpcontent/uploads/2018/10/%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%88%D9%81%D9%8A%D8%A9%D9%81%D9%8A%D9%85%D8%B1%D8%AE%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%B7%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9.pdf>
- Arslantaş, D. (2013). *The Political Analysis of the Muslim Brotherhood and The AKP Tradition: Why Did Turkish Model Fail in Egypt?. Yüksek Lisan Tezi*, Ankara: Middel East Technical Univesity, Graduate School of Social Sciences.
- Demirci, M. (1998). “Himmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/56-57. İstanbul: TDV Yayınları.
- Toksöz, H. (2020). “Gazzâli, Zeyneb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/470-471. Ankara: TDV Yayınları.
- Dursun, D. (1993). “Cemal Abdünnâsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/296-301. İstanbul: TDV Yayınları.
- Elsässer, S. (2019). “Sufism and the Muslim Brotherhood: Ḥasan al-Bennâ’s wırd and the Transformation of Sufi Traditions in Modern Islamic Activism”. *Oriente Moderno* 99, 280-305.
- Gânim, İ. B. (1997). “Hasan el-Bennâ”. *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. 16/307-310. İstanbul: TDV Yayınları.
- Hanif, M. A. (2018). *Debating Sufism: The Tijāniyya and İts Opponents*. Doktora Tezi, Bayreuth Universitât, Bayreuth International Graduate School of African Studies – BIGSAS. <https://epub.uni-bayreuth.de/4413/1/PhDthesis.pdf>
- Hasan el-Bennâ, A. (1433/2012) “*Muzakkirâtü’l-Da’va ve’l-Dâ’iye*”. Kuveyt: Maktabatü Âfâk.
- Hasan, A. A. (2011, Ağustos 1). “Ed-Devrû’s-siyâsî li’t-Ṭuruḳi’ş-Şûfiyye fi Mısr ba’da 25 Yenair”. *Al Jazeera Center For Studies*. <https://studies.aljazeera.net/en/node/3126>
- Hussein, Tarek Mohamed el-Morsy. (2020). “الصوفية في مصر بين ثورة يناير 2011 وانقلاب يوليو 2013 الزهان الداخلي والخارجي”. *Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri*. Ed. Salih Çift-Takiyettin Karakaya. 335-346. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kalyoncu, D. (2017). “FROM GAMAL ABDEL NASSER TO ABDOULFETTAH EL SISI: THE HISTORICAL EVOLUTION OF MUSLIM BROTHERHOOD AND DEMOCRACY IN EGYPT”. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1/1, 80-95.
- Kaya, Ü. (2022). *Kesniżânî Tarikatının Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meier, F. (1999). “Khurāsān and the End of Classical Sufism”. çev. John O’Kane. 189-2018. *Essays on Islamic Piety and Mysticism*. Leiden: Brill.
- Mrkhaledkassab. (2010). “El-Multaka’d-duvali’l-evvel li’t-Ṭarîḳati’t-Ticāniyye bi-velayeti’l-Ağvât bi’l-Cezâ’ir Nufember 2006 m”, *Youtube*. <https://www.dailymotion.com/video/xg3t14>

- Munib, A. (2009). “*Harîṭatü l-ḥarekâtü l-İslâmiyye fi Mısr*”. Kahire: el-‘Arabiyye li-Ma’lûmât Huḳûkî'l-İnsân.
- Pourjavady, N. (2020). “Sufis’ Involvement in Politics: Two Stories”. *Tarihten Günümüze Sufi-Siyaset İlişkileri*. Ed. Salih Çift-Takiyettin Karakaya. 347-356. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Seesemann, R. (2011). *The Divine Flood: İbrahim Niasse and the Roots of a Twentieth-Century Sufi Revival*. New York: Oxford University Press.
- Sherif, A. (2014). “*The Muslim Brotherhood and the Future of Political Islam in Egypt: Part 2 of a Series on Political Islam in Egypt*”. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2014/10/21/muslim-brotherhood-and-future-of-political-islam-in-egyptpub56980>
- Solomon, H. & Tausch, A. (2020). “The Demise of the Muslim brotherhood in the Arab World”. *Jewish Political Studies Review* 31/1/2, 171-209.
- Taftazani, E. (1996). “Mısır’da Süfi Tarikatların Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumları”. çev. Mustafa Aşkar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXV, 538-552.
- Ahmed el-Hâfiz, b. M. (2008, Kasım 4) “Et-Ṭarîkatü’t-Ticâniyye fi Mısr”, *Muntada l-Maârif et-Ticâniyye*. <https://almaareftijania.yoo7.com/t239-topic>
- Seesemann, R. & Soares, B. (2009, Şubat). “Being as Good Muslims as Frenchmen’: On Islam and Colonial Modernity in West Africa”. *Journal of Religion in Africa* 39/1, 91-120.
- Seyyid et-Ticânî, A. (2012, Mart 18). “Terceme eş-Şeyḫ Aḫmed b. Muḫammed el-Hâfiz et-Ticânî Şeyḫü’t-Ṭarîkat’-Ticâniyye bi’d-diyâr’l-Mısrıyye”. *Facebook*. <https://www.facebook.com/344233699284708/posts/491354217905988>
- Receb, A. (2013, Temmuz 6) “Şeyḫü’t-Ṭarîkatî’ş-Şibrâviyye: Eş-Şüfiyye bi’l-meydân ğadan li-difâ’ an 30 Yunyu”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/234093>
- Cerîdatü’ş-Şi’ab, (2013, Ekim 9). Fıdyu musarrab: ‘Ali Cum’a li’s-Sîsî: İdrîb fi’l-malyân... dul nâs natina riḫatuhum vaḫşe. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=7aAFuhCQvLc>
- The Guardian*. (2013, Aralık 25). “Egypt declares Muslim Brotherhood a terörist group”. <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/25/egypt-declares-muslim-brotherhood-terrorist-group>
- Receb, A. (2014, Ocak 6). “Eş-Şüfiyye tasta’id li’l-iḫtifâl bi-mavlid’n-nebevî... ve’ş-Şibrâvî: sanuâlibü’s-Sîsî bi’t-taraşşuh”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/347043>
- Avnâ. (2014, Ocak 21). “Et-Ṭuruk Eş-Şüfiyye: Sanad’amu’s-Sîsî li’r-riâ’s ve min ba’dihî Şefîk”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/357269>
- Receb, A. (2014, Şubat 11). “Eş-Şibrâvî: Eş-Şüfiyye tantazir ‘ilân’s-Sîsî li-tahdîd mevķifihâ fi’r-riâ’siyye”. *Cerîdetü’ d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/370404>
- Mukbil, R. (2014, Mart 14). “Et-Turuk Es-Süfiyye fi Mısr: Takârub ma’a’s-sulta ve sirâ’un maa’s-Selefiyyin” *Deutsche Welle*. <https://p.dw.com/p/1BNqm>
- Mehdî, U. & Umerî, M. (2014, Temmuz 7). “Eş-Şüfiyye tatava’adu’s-Selefiyyin ve’l-İḫvân: Sanamna’uhum min’l-vuşûl li’l-berlemân”. *el-Mısrî el-Yavm*. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/483283>
- Tarek, L. & Bensaid, B. (2015, Ocak). “Sufism and Politics in Contemporary Egypt: A Study of Sufi Political

Engagement in the Pre and Post-revolutionary Reality of January 2011”. *Journal of Asian and African Studies* 50/4, 468-485.

Cebr, İ. (2016, Eylül 18). “Ed-Devrû’s-siyâsi li’t-Ṭurûki’s-Şûfiyye fi Mısr”. *el-Beyân*. <https://www.albayan.co.uk/article2.aspx?id=5317>

Ruşdi, A. (2017, Ağustos 3). “Eş-Şûfiyye ve’s-Siyâse fi Mısr”. *Merkezü’l-Ahrâm li’d-Dirâsâti’s-Siyâsiyye ve’l-İstirâtiyye*. <https://acps.aahram.org/News/16361.aspx>

Ruşdi, A. (2017, Eylül 21). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Es-Selefiyyûn ve’l-İhvân şeyâfinu’d-dîni ve’d-dünyâ”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <http://www.dostor.org/print.aspx?1556252>

Kanât Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâ’ati’l-Eş’ariyye. (2017, Kasım 15). “Tarîk ma’rifat sirri’l-vücûd 1 li-fağileti’s-Şeyh Ahmed Muḥammed el-Hâfiẓ et-Ticâni”, *Youtube*. https://www.youtube.com/watch?v=S_ndtBnTX9s

el-Akbât Muttahidûn (2017, Aralık 1). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Yücâd 13 Mu’askaran li’l-İhvân fi’s-Sûdân”. <https://www.copts-united.com/Article.php?I=3919&A=350059>

Abdallah, M. N. (2018, Ocak 5). “Mısır ile Sudan Arasında ‘Türkiye Krizi’”. <https://tr.sputniknews.com/20180105/misir-sudan-arasinda-turkiye-krizi-1031695800.html>

Ruşdi, A. (2018, Şubat 2). “Eş-Şâziliyya el-‘Aliyye... esrâr et-tarîka el-cedîda”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/2044897>

Meşihetü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye bi-Mısr, (2018, Mart 6). “Kelimatü fağileti’s-Şeyh Ahmed Muḥammed el-Hâfiẓ et-Ticâni rağiallâhu ‘anhu fi Mu’tamar Risâlati’l-Ümmet’l-İslâmiyye bi-medîne Naşr bi’l-Kâhire Yunyu 2009 m”, *Youtube*. <https://www.facebook.com/tijanegypt/videos/1892907807408689>

Ruşdi, A. (2018, Temmuz 1). “Şeyhü’s-Şibrâviyye: el-İhvân kânû seyeqđavna ‘ala’t-Ṭutuki’s-Şûfiyye”. *Ceridetü’d-Dustûr*. <https://www.dostor.org/2231369>

İzz, Â. (2018, Temmuz 2). “Şeyhü’t-Tarîkati’t-Ticâniyye: Dâ’iş Velîdu’s-Selefiyye... ve’l-İhvân Sebebu’l-Ezme Beyn Mısr ve’s-Sûdân”. *el-Merci*. <https://www.almarjie-paris.com/2189>

Hussein, W. (2018, Ekim 4). “Li’l-Marrati’l-ûlâ...Şûfiyyun yatarabba’ ‘ala’l-‘arşi’l-ağlabiyyati’s-siyâsiyye fi Mısr”, *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/ar/contents/articles/originals/2018/10/egypt-sufism-leader-islamic-political-current.html>

Afîfi, V. Allâve, E. & Sadafî, R. (2018, Kasım 6). “Şuvar...rihla bavnâbati’l-muvâtin ila’z-Zâviyati’t-Ticâniyyeti’l-Kübrâ fi zikrâ Şeyhîhâ Ahmed et-Ticâni”. *el-movâtin*. www.elmwatin.com/print.aspx?551137

Kalabalık, A. (2018, Aralık 26). “El-Ezher ve Sisi yönetimini karşı karşıya getiren açmazlar”. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/el-ezher-ve-sisi-yonetimini-karsi-karsiya-getiren-acmazlar/1349322>

İfrikyâ. (2019, Haziran 30). “Beyân mina’l-İhvâni’l-Muslimîn ila’l-ümme ḥavla’l-vâki’l-cedîd li’l-kağiyyeti’l-mişiyye”. <https://www.afrique2050.net/2019/06/30/%D8%A8%D9%8A%D8%A7%D9%86-%D9%85%D9%86%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%84%D9%85%D9%8A%D9%86%D8%A5%D9%84%D9%89%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D8%A9-%D8%AD%D9%88%D9%84>

İzmirli, B. (2019, Eylül). “Erken Dönem Tasavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11, 225-256.

- Afifi, V. (2019, Ekim 21). “Ez-Zâviyetü’t-Ticâniyye fi’l-Muğarbalîn: Muessisuhâ kâveme’t-Tenşîre ve’l-İncîz”. *Turrâsiyât*.<http://www.toraseyat.com/2019/10/21/%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A7%D9%88%D9%8A%D8%A9%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9%D9%81%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%BA%D8%B1%D8%A8%D9%84%D9%8A%D9%86/>
- Dalloul, M. A. (2020, Şubat 5). “A Clash of Former Allies: Al-Sisi and the Grand Imam of Al-Azhar”. *Middle East Monitor*. <https://www.middleeastmonitor.com/20200205-a-clash-of-former-allies-al-sisi-and-the-grand-imam-of-al-azhar/>
- Meşihetü’t-Tarikati’t-Ticâniyye bi-Mısr, (2020, Şubat 17). “Sîdî Ahmed Muḥammed el-Hâfîz et-Ticânî ve’l-iḥtîfâl bi-mavlidü’n-nebevî’ş-şerîf 1434 h bi-manzil’l-Üstâz Ahmed Yûsuf ‘Alî bi-hayyi’l-muhandisîn bi’l-Kâhire. El-Cüz’ü’l-evvel”, Youtube. <https://www.facebook.com/watch/?v=481970529346065>
- Abdurrazak, F. (2020, Mart 9). “Eṭ-Ṭarîkati’t-Ticâniyye bi-İfrîkiyâ ve ‘alakatuhâ bi’s-sulṭa...men yastazillu bi’l-âḥer”. *el-Cezîre*.<https://www.aljazeera.net/news/politics/2020/3/9/%D8%A7%D9%84%D8%B7%D8%B1%D9%8A%D9%82%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%8A%D8%AC%D8%A7%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A8%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D9%8A-%D8%AA%D8%B4%D8%A7%D8%AF>
- Ruşdî, A. (2020, Temmuz 21). “El-A’zamiyye: Emnu’l-Mıṣrı’l-kavmî ḥaṭ aḥmar ve nad’amu’l-kiyâdete’s-siyâsiyye”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3152237>
- Ruşdî, A. (2020, Eylül 1). “Şeyḥü’l-Kesnezâniyye: Eş-Şûfiyye Ehlü’s-Sünne ve’l-Cemâ’a ve leys’s-Selefiyye ve’l-İḥvân”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3191063>
- Yahya, A.. (2020, Eylül 17). “Eṭ-Ṭuruk eş-Şufiyye fi’s-Sûdân: Kayfa Yaḥṭubu Vuddahâ el-mutesârî’ûna ‘ala’l-Ḥukm”. *el-İstiklâl*. <https://www.alestiklal.net/ar/view/5931/dep-news-1599854819>
- Ruşdî, A. (2020, Eylül 21). “Şeyḥü’t-Ṭarîkati’l-‘Azamiyye: Ayyu savra kâdima fi Mısr setekûn li-ḥidmati İsrâ’îl”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3207654>
- Ruşdî, A. (2020, Ekim 29) “‘Alâ Ebü’l-‘Azâim: el-İḥvân akbaru ḥaṭarin ‘ala’l-İslâm”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3240883>
- Ruşdî, A. (2020, Aralık 16). “Şeyḥü’ş-Şibrâviyye yuhâcim Ḥasan el-Bennâ: Ḥâne şeyḥehu ve yecib maḥvu ismihi min târiḥi’t-taṣavvuf”. *Cerîdetü’l-Dustûr*. <https://www.dostor.org/3296559>
- Saka, H. (2021, Şubat 18). “Sisi İslâm’a savaş açtı”. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/dunya/sisi-islama-savas-acti-3599732>
- Mehdî, U. (2021, Nisan 2). “Eş-Şeyḥ Ebü’l-Azâim: Lam yaḥruc min ‘abâ’ati’ş-Şûfiyye irhâbiyyun vâhid..ve’ḥzarü min’l-İḥvân”. *el-Mıṣrı el-Yavm*. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/2302551>
- Rişâd, S. (2021, Ağustos 16) “Ḥafîz et-Ticânî... Sûfiyyun râfaḳa’l-Bennâ ve tazavvaja min Zeynebi’l-Gazâlî”. *el-Merci*. <https://www.almarjie-paris.com/2674>
- Sufiordersgate, (2022, Haziran 01). Şeyḥü’l-Meşâyihî’l-hâlî. <https://sufiordersgate.com/ar/%d8%b4%d9%8a%d8%ae-%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%b4%d8%a7%d9%8a%d8%ae-%d8%a7%d9%84%d8%ad%d8%a7%d9%84%d9%8a/>

Ek I. Ticânî Tarikatı Şeyhi: Selefilere ve Müslüman Kardeşler Din ve Dünya Şeytanlarıdır

Ahmed b. Muhammed el-Hâfız et-Ticânî'nin 21 Eylül 2017 tarihinde ed-Dustûr adlı gazete ile gerçekleştirdiği röportaj Mısır'daki siyasal ve dini durumdan, mevcut selefi anlayış, Müslüman kardeşler'in durumu, terör örgütü DAİŞ ve dini radikalizm, Afrika kıtası ve özellikle Mısır'da Ticânî tarikatinin oynadığı rol ile bünyesinde meydana gelen ayrılıkçı söylemler ve muhaliflerin tasavvufa karşı takındığı tavra kadar farklı konuları içermektedir. Röportajın Türkçe tercümesi şu şekildedir:

Soru: Ticânî tarikatın Mısır'da oynadığı rol nedir?

Hâfız: Ticânî tarikati (ülkede) farklı roller üstlenmiştir. Bunlardan biri Ezher ulemasından güzide din adamları ile, İslâmî tasavvuf erbabının da katıldığı, ilmi toplantılar düzenlemek suretiyle kendi müritlerini Kur'an ve Sünnet ışığında temel dini konular hakkında aydınlatmaktır.

Soru: Sufileri orta yolu benimsemeye, şiddet ve güç kullanımını terketmeye yönlendiren temel sebep nedir?

Hâfız: Bunun sebebi zihinsel, ruhsal ve ideolojik olarak sufi insanın rahat ve kendinden emin davranış biçimidir. Almış olduğu sufi terbiye, bünyesinde şiddeti teşvik eden ve körükleyen öğretilere yer vermez. Bu yüzdendir ki sufilerden radikal fikirli kimse asla çıkmamıştır. Çünkü sufi Cenab-i Allah'ın her şeye muktedir olduğuna ve her işi ona havale etmesi gerektiğine inanır. Dahası, sufi otoritelerin kendi mürit ve taraftarlarına telkin ettiği öğretiler sufilerin şiddet ve teröre bulaşmamasında etkili olmuştur. Onları, ehl-i beytin ilahi sevgisi gibi, Allah'a yaklaşmaya sevk etmiştir.

Soru: Ticânî tarikatı İslâm dinine nasıl hizmet etmiştir?

Hâfız: Aslında Ticânî Tarikatı İslâm ümmetine çok şey takdim etmiştir. Bu ise adı geçen tarikatın İslâm dinine yakışan ılımlı teşvik eden, şiddet ve aşırılığı de reddeden edebi literatüründen açıkça anlaşılıyor. Ticânî tarikatın Mısır'daki kurucu piri Muhammed el-Hâfız et-Ticânî ve (Şazeliyye tarikatına mensup eski) Ezher Şeyhi merhum Dr. Abdülhalim Mahmûd (öl. 1978) birbiriyle dostular. Merhum Ezher Şeyhi sık sık Ticânî tekkesini ziyaret eder, Muhammed el-Hâfız ve müritleri ile görüşürdü.

Soru: Ticânî tarikatı Afrika kıtasını tehdit eden misyonerlik faaliyetlerine nasıl karşı koymuştur?

Hâfız: Aslına bakarsanız Fransız ve İngiliz sömürgecileri her hangi bir Afrika ülkesine ayak bastıklarında ilk yaptıkları şey bir okul, bir hastane ve bir kilise yapımı olurdu. Bu kurumlar da sadece Hristiyanlara hizmet verirdi. Bu yüzden süreç onlardan yana işlerdi. Müslümanlar ilim tahsilinden, dini ve sıhhi hizmetlerden geri kalırdı. Buna binaen, Ticânîlerin ileri gelenleri misyon faaliyetlerine karşı koymak için yeni stratejiler geliştirmeye başladılar. Kur'an-ı Kerim mektepleri inşa ettiler. İçinde, elektrik olmadığı için, yakılan ateşlerin ışığında odun tahtalarına yazılmış Kur'an ayetleri ezberlenirdi. Öğrencilerden hastalanan olursa tedavisi nebevi tıbb yöntemleri ile yapılırdı. Ticânî tarikatı büyükleri böylece sömürgeciliğin bu iğrenç misyon faaliyetlerine karşı koyup sömürge düzenine galip gelmeyi bildirdi.

Soru: (Peki) sufileri sürekli olarak hedef alan tekfir kampanyalarına nasıl cevap verilmiştir?

Hâfız: Şeyh Muhammed el-Hâfız'ın sufileri zındıklık ve küfür ile itham edenlere reddiye olarak kaleme aldığı Redd akâzîbi'l-müfterin (İftira Atanların Yalanlarına Reddiye) adlı bir eseri vardır. Bize göre selefilere İslâm'ın öğretilerini bilmezler. Çünkü bu din hoşgörü ve itidal dinidir. Hiçbir zaman da tekfir dini olmamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) döneminde mevcut selef-i salihin şimdiki selefilere tamamen farklıdır. Cenab-i Allah insanların kalplerine bakar, şekil ve yüzlerine değil. Dolayısıyla selefilere ve Müslüman Kardeşler'in bu kampanyalarını sonlandırmaları gerekiyor. Nitekim yaptıkları din ve dünya şeytanları olduklarının teyidinden başka bir şey değildir.

Soru: Radikal akımlar daima sufi türbelerini yıkmaya çalışmış...Onlara yanıtınız ne?

Hâfız: Onlar yıkmaya çalışıyor, biz de karşı koyuyoruz. Ne yazık ki aşırı korkaktırlar. Türbeleri ancak gece karanlığına sığınarak ve tarikat muhiplerinden kimseye görünmeden yıkabiliyorlar. Müritlerimize telkin ettiğimiz öğretilere göre, Hz. Peygamber (sav) mezarların açılmasını hatta kabrin üstünde oturmayı bile yasaklamıştır. Buna bakılırsa, selefiler ve radikalist topluluklara intisap etmiş olanlar İslâm'ın gerçek mesajını anlamamışlar. Dinin hakikikatini anlamış olsalardı böyle davranmazlardı.

Soru: Sufilerin hali hazırda DAİŞ ve Müslüman Kardeşler'e yönelik tavır ve tutumu nedir?

Hâfız: Doğrusu sufiler her iki gruba karşıdırlar. Zira her ikisi İslâm almenin tamamına kelimenin, tam anlamıyla, savaş açmışlardır. Yaptıklarıyla da İslâm dininin imajına zarar vermektedirler. Sufiler ise Peygamber ashabının, Allah hepsinden razı olsun, uğrunda canlarını feda ettiği bu dine savaş açan grupların varlığını reddederler. Bana sorarsan her iki topluluk yok olmaya mahkumdur. Daha fazla ayakta kalamayacaklardır.

Soru: Bazı müntespilerinin eliyle (Mısır) Ticânî tarikatında meydana gelen bölünmenin aslı astırı nedir?

Hâfız: Gerçek manada bir bölünmeden bahsedilemez. Bize intisap etmiş müritlerimizden biri isyan bayrağı çekerek kendini şeyhlik taslamak istedi. Böyle bir şey asla mümkün değil. Ticânî tarikatının kurucu piri (Ahmed et-Ticânî)'nin torunlarından olmadığı için Selahuddin Mahmud Ebû Tâlib denen bu zatın yeni bir alt kol ihdas etmesine asla müdahama edilmeyecektir. Kaldı ki bu zatın intisap ettiği bir şeyhi vardır.

Soru: Peki Tasavvuf Yüksek Meclisi niçin sufi türbelerin yıkımına müdahale etmiyor?

Hâfız: Tasavvuf Yüksek Meclisi sufileri hedef alan türbe yakıp yıkan suç kampanyalarına daima karşı koymuştur. Takdir edersiniz ki, ben Sufi Tarikatların Genel Şeyhi Dr. Abdülhadî el-Kasabî'den tasavvuf ehline yönelik gerçekleştirilen bu tür intikam kokan operasyonlara karşı konulması noktasında gerekenlerin yapılmasını istedim. Bu da ancak parlamentoyu türbelerin kiliseler gibi muamele görmesini sağlayacak, başka bir deyişle ile başına muhafızlar dikmek suretiyle kimsenin yaklaşmasına izin vermeyecek, bir yasa çıkarmaya davet ile mümkün olacaktır.

AFRİKA BİRLİĞİ'NİN BARIŞ VE GÜVENLİK YAKLAŞIMI: TEORİK BAKIŞTAN
GERÇEKLIĞE DOĞRU BİR İNCELEME
THE AFRICAN UNION'S APPROACH TO PEACE AND SECURITY: AN ASSESSMENT
FROM THEORY TO REALITY

Yıl 2, Sayı 2, ss.109-127.

Year 2, Issue 2, pp.109-127.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 04.07.2022

Submitted: 04.07.2022

Kabul Tarihi: 21.07.2022

Accepted: 21.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Sindani, M. S. (2022). Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Yaklaşımı: Teorik Bakıştan Gerçekliğe Doğru Bir İnceleme, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 109-127.

Mondjombo Saidı SINDANI

Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Bölümü

mondjombo.sindani@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4009-5951

Öz

Bu makale, Afrika Birliği'nin, kıtada barış ve güvenliğin sağlanması kapsamında güvenlik boyutunun incelenmesine dayanmaktadır. BM (BM), Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) gibi Afrika Birliği de faaliyet ve kapsam açısından diğer uluslararası örgütler ile arasında farklılıklar bulursa da hâlihazırda kıtasal güvenlik denilince akla gelen önemli uluslararası örgütlerden biridir.

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Afrika kıtasında ortaya çıkan çatışmalar, diğer uluslararası örgütler gibi Afrika Birliği'nin de önemini arttırmıştır. Ayrıca, Afrika Birliği'nin son yıllarda barış ve güvenlik yapılanmalarını genişlettiği ve derinleştirdiği görülmektedir. Yalnızca askeri barış ve güvenliğe odaklı geleneksel bakış açılarını değil, yeni güvenlik anlayışının gereklerini yerine getirebilmek amacıyla çok ciddi adımlar atmıştır.

Afrika'nın uluslararası alanda ikinci plana atılması ile beslenen ve Afrikalıların sözde çaresizlikleriyle pekiştirilen Afrikalı-kararsızlığı, kıtadaki çatışmaların mevcut sürekliliğine mazeret olarak gösterilebilir. Afrika Birliği, barış ve güvenliğine ilişkin sorunlarını kalıcı olarak çözebilecek tek aktörün kendisi olduğunu kabul etmiştir. Zira kıta barış ve güvenlik ortamının sağlanması, kalkınmanın sürdürülebilmesine yönelik sağlayabilecek tek yol olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle Afrika devletleri, Haziran 1993 tarihli Kahire'de düzenlenen olağan zirve kapsamındaki faaliyetleri yürüten Afrika Birliği Örgütü'nün "Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümüne Dair Mekanizma" adlı kıtasal bir barış ve güvenlik mekanizmayı oluşturmaya karar vermişler. 2004 yılında bu mekanizmanın yerini Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi almıştır.

Bu makalede öncelikle Afrika Birliği'nin kıtasal barış ve güvenliğin korunmasındaki rolü, tarihsel süreçte nasıl bir seyir takip ettiği ve günümüzdeki örgütün idealinden gerçekliğe kavuşup kavuşmadığı anlayabilmek amacıyla, örgütün barış ve güvenlik mimarisinin tarihsel, hukuksal ve yapısal çerçevesi ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Afrika, Afrika Birliği, Barış, Güvenlik.

Abstract

This paper analyses the security dimension of the African Union in the context of ensuring peace and security on the continent. Like the United Nations, the European Union, and the Organisation for Security and Cooperation in Europe, the African Union is one of the most important international organizations when it comes to thinking about continental security, despite the differences between it and other international organizations in terms of its activities and scope.

Especially the conflicts that emerged in the African continent after the Cold War have increased the importance of the African Union as other international organizations. Moreover, the African Union has expanded its peace and security structures. It has taken considerable steps to fulfil the requirements of the new security approach, not only the traditional perspectives focused on military peace and security.

African pessimism, fuelled by Africa's subordination in the international arena and reinforced by the supposed helplessness of Africans, can be used as an excuse for the current continuity of conflicts in the continent. The African Union has recognized that it is solely responsible for solving its peace and security problems. It has stated that ensuring a peaceful and secure environment in the continent is the only way to sustain development. Therefore, African states have decided to establish a continental peace and security mechanism, the "Mechanism for the Prevention, Management, and Resolution of Conflicts" of the Organisation of African Unity, which carried out activities within the framework of the regular summit held in Cairo in June 1993.

This paper presents the historical, legal, and structural framework of the peace and security architecture of the African Union. The paper will analyze the role of the African Union in ensuring continental peace and security, the course it has followed in the historical process, and whether the present-day organization has moved from ideal to reality.

Keywords: Africa, African Union, Peace, Security.

Structured Abstract

The African Union's new approach to peace and security commonly referred to as the African Peace and Security Architecture, was born out of the transition from the Organisation of African Unity to the African Union. This African Peace and Security Architecture, in terms of its structural organization, is based on four pillars supporting the African Union Commission on the one hand, and the Peace and Security Council on the other. The four pillars on which the African peace and security architecture is based are the Panel of the Wise, the Continental Early Warning System, the Special Peace Fund, and the African Standby Force. Indeed, the scope of intervention of the EU Peace and Security Architecture is not limited to coercive armed action but includes very interesting prevention, negotiation, and mediation mechanisms.

The innovation brought about by the African Union in the framework of peace and security on the continent represented, in the early 1990s, a double adaptation, both normative and security. It was a normative adaptation because it was a question of formalizing a doctrinal evolution inspired by UN liberal norms and which were gradually imposed on African practices and institutions, and a security adaptation. After all, it placed the issue of peace and security at the center of the continental political architecture, after the Western disengagement from the continent in the 1990s and the initiatives of African regional economic communities in conflict management. Africa Union's security and peace new emergence can, in certain respects, be perceived as a point of convergence between a request from certain African leaders and a political and financial re-engagement by external actors. This convergence partly explains the significant normative innovations demonstrated by the African Union at the time, particularly in the area of peace operations.

The official shift was from a 'Westphalian' perception of peace operations (consisting of assisting in settling disputes between states without calling into question their sovereignty) to a 'post-Westphalian' conception of peace operations. This latter theory, which Western actors more theoretically defend, considers that the role of peace operations is not only to maintain order between states but also to intervene within them, according to a liberal conception of political order and democracy. These include the promotion of good governance and the assumption of the responsibility to protect in well-defined cases (war crimes, genocide, crimes against humanity) and the establishment of various ad hoc committees for conflict resolution. These committees, which have compensated for the absence of a permanent mechanism, have proved to be effective. However, it was only in the early 1990s, with the proliferation of devastating internal conflicts across the continent in the post-Cold War context, that African states decided to materialize this strategy by replacing the ad hoc approach with an operational and structured permanent framework.

Does this conjunction of interests between African and non-African actors and the doctrinal evolution of the African Union's institutions make the new approach to peace and security in Africa an appropriate, effective, and coherent mechanism?

It is undeniable that the various missions carried out by the African Union and/or sub-regional organizations have demonstrated the capacity and political will of many African states to ensure a reinforced role in peace operations in Africa.

However, there is a significant gap between the theoretical and doctrinal framework developed under the new African Union's approach to peace and security launched over a decade ago and its implementation in practice. Indeed, our article is an assessment of this theoretical framework with reality, in other words, the limits of the African Union's new approach to peace and security with reality.

In this article, we have analysed the structural framework of the new African approach to peace and security, i.e., the organs on which the new peace and security architecture is based, their legal framework, functions, and operability, but also their limited practical implementation. In other words, besides its introduction and conclusion, this article consists essentially of two points. The first point deals with the general overview of the peace and security dimension of the Union. It analyses the legal basis of the new peace and security dimension of the Union, its organs, and the role of the African Union in the said dimension. In the final section of the paper, we analyze the considerations between ideal and reality in the context of the African Union's peace and security architecture, in other words, the limitations of the new peace and security dimension of the Union in terms of its implementation.

Giriş

Afrika, haklı olarak kriz bölgesi olarak tanımlanmış veya etiketlenmiştir. Bunun nedeni, 20. yüzyılın ortalarından itibaren kıtadaki siyasi kriz ve istikrarsızlığın yaygınlık kazanmasıdır. Örneğin, Afrika'da 30'dan fazla savaş ortaya çıkmış ve kıta ülkelerinin yarısı ve halkının %25'i bir şekilde silahlı çatışmalardan etkilenmiştir. Afrika'daki silahlı çatışmalar, milyonlarca insanın ölümüne, yaralanmasına ve sayısız insanın istismar edilmesine neden olup sayısız geçim kaynağını da yok etmektedir. Günümüzde, yaklaşık altı milyon mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin olmalarının yanı sıra dünyada savaşla ilgili tüm ölümlerin dörtte üçünün Afrika'da meydana geldiği görülmektedir. Kıta genelinde barış ve güvenlik, adeta bir hayal olmaya devam etmektedir. Afrika'daki çatışmalar, yoksullukla mücadele üzerinde olumsuz muazzam bir etki göstermekte ve nihayetinde kıtanın uzun vadeli istikrar, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma beklentilerine engel olmaktadır (Kastler ve Liepert, 2008: 26).

Çoğu Afrika devletinin bağımsızlığının ilk otuz yılında Afrika'daki silahlı çatışmaların tırmanması, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Soğuk Savaş'a bağlanmaktadır. Ancak 1990'ların başlarında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Afrika'daki şiddetli silahlı çatışmanın niteliğinde önemli bir değişiklik olmuş ve tüm beklentilerin aksine kıtadaki şiddet hareketleri daha büyük bir boyut kazanmıştır. Çatışmalar, 1990'larda daha fazla sivil halkın ölmesine yol açan ve devletlerarası boyuttan devlet içi hale gelen bir seyre girmiştir. Birçok Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmasının ardından on yıllarca süren iç çatışmalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum birçok Afrikalı gencin hayatını kaybetmesine ve devletlerin ekonomik sorunlarının daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Afrika Birliği Örgütü'nün kurulması, müdahale etmeme ve devletlerin egemenliğine saygı ilkeleri nedeniyle, artan bu iç silahlı çatışmalar sorununu çözememiştir. Dolayısıyla, müdahale etmeme ve devletlerin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ilkelerine karşı çıkmıştır. Bu durum, 2001 yılında Afrika Birliği Örgütü'nün Afrika Birliği'ne dönüşmesiyle de sonuçlanmıştır.

Afrika Birliği Örgütü, 1960'lı yılların başında Addis-Ababa'da bölgesel bir örgüt olarak kurulmuş ve 2002 yılında dünyadaki gelişmelere göre revize edilerek Afrika Birliği adını almıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün ve Afrika Birliği'nin barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik yapısı ve yaklaşımları farklılık göstermektedir. Afrika Birliği Örgütü'nün temel hedefleri, Afrika kimliğinin güçlendirilmesi, sömürge yönetimi altındaki ülkelerin bağımsızlıklarının kazanılması ve Afrika'nın entegre edilmesi olarak tanımlanmıştır. Afrika Birliği ile ilgili olarak, kıtadaki ülkelere önceden hâkim olan “müdahale etmeme” ilkesi yerine, Afrika Birliği, kurucu antlaşmasında belirtilen koşullar hariç müdahale imkânı sağlamayan “iç işlere karışmama” ilkesini benimsemiştir. Ayrıca, elli beş üye devletten oluşan Afrika Birliği, bir yandan Afrika'yı etkileyen kıtlık, kuraklık, eğitim ve sağlık gibi kronik sorunların çözülmesine yönelik faaliyetler yürütürken diğer yandan da barışı ve güvenliği sağlamaya da çalışmaktadır. Afrika Birliği, idealist bir görüş üzerine kurulurken hedeflerine ulaşmada ise maddi ve insani yetersizlikler nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Bu bağlamda Afrika Birliği, başlıca Batılı ülkeler, BM ve AB gibi uluslararası örgütlerle iş birliğinde bulunmaktadır (Arslan ve Karagül, 2014).

2002 yılında kuruluşundan bu yana, Afrika Birliği, yapılandırmaya ve sağlamaştırmaya çalıştığı Afrika kolektif güvenliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Afrika Birliği'nin kuruluşunun ilk on yılındaki gündemi ve faaliyetleri incelendiğinde, barış ve güvenlikle ilgili konuların öncelikli olduğu görülmektedir. Zira devralmış olduğu Afrika Birliği Örgütü ile karşılaştırıldığında, Afrika Birliği, APAS (APSA) olarak bilinen yeni güvenliğ organları kurulduğu için güvenlikte gerçek bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Ayrıca, kendi kurucu antlaşmasında Afrika Birliği, örgütün bir üye devlete savaş suçı, soykırım veya insanlığa karşı suçların işlenmesi durumunda ve aynı zamanda bir üye devletin kamu düzeninin tehdit edilmesi durumunda müdahale etme hakkını güvence altına almıştır. Nitekim APSA'nin ortaya çıkışının, Afrika'daki en önemli gelişmelerden biri olduğu kabul edilmektedir. Afrika kıtasında barış ve güvenliğin teşvik edilmesi için kurumsal kapsam, Afrika hükümetlerinin kapsamlı kıta entegrasyonuna girişme çabaları ile oluşturulmuştur (Kastler ve Liepert, 2008:26).

Afrika Birliği, ikincillik ilkesi aracılığıyla, faaliyetlerinin bölgelerde tam olarak uygulanmasını sağlama sorumluluğunu alt bölgesel ekonomik topluluklarla paylaşmaktadır. Bu alt bölgesel ekonomik topluluklar, ayrıca, çatışmaları ele almak ve kendi bölgelerine giren çatışma sonrası barışı tesis etme çabalarını desteklemek için bölgesel mekanizmalar geliştirmekle görevlidir (Arslan ve Karagül, 2014).

Afrika kıtası, çatışmaların sürekliliği, hükümetlerinin ve diğer kurumlarının durumu düzeltmemesi gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Afrika'daki çatışmalar, alınacak dersler ne olursa olsun tarihin tekerrür ettiğinin bir kanıtıdır. Çatışmaların nedenleri, seyri ve etkisinin aynı olduğu görülmektedir. Çatışmaların, ya etnik sorunlar, dini sorular ya da etkisiz hükümetler nedeniyle ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Aynı çatışmaların tekrarlanması, kıtanın ana örgütünün Afrika ülkelerinin iş birliğini ve ortak güvenliğlerini güvence altına alma kabiliyeti konusunda alarm zillerini çaldırmaktadır.

Ayrıca, tıpkı iyi yönetim ve ekonomik kalkınmanın olduğu gibi barış ve güvenliğin de Afrika Birliği'nin etkin bir biçimde kurulması ve bölgesel ekonomik entegrasyonun sağlanması için mutlak ön koşullar olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik doktrin, kurum ve süreçlerin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde Afrika Birliği kapsamında, Güney Sudan'daki halktan halka (People to People) uzlaşma süreci gibi barışı sağlama çabalarından hafif silah trafiğini azaltmak veya “kanlı elmasların pazarına” erişimi yasaklamak gibi belirli önlemleri hedefleyen programlara kadar çok sayıda barış ve güvenlik girişimi bulunmaktadır. Somali veya Burundi barış destekleme operasyonları, tek tek ülkeleri hedefleyen alt-bölgesel çabalar gibi özel girişimler de görülmektedir.

Afrika Birliği'nin yaklaşımında, çatışmadan etkilenen toplulukları iyileştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan yerel girişimler, çocuk askerleri terhis etme çabaları ve Dünya Bankası tarafından başlatılan çatışma sonrası yeniden yapılanma programları gibi yöntemler de bulunmaktadır. Tüm bu barış girişimlerin

ortak noktası nedir? Hepsi, belirli acil sorunlara geçici çözümler gibi görünüyor. Bazıları iyi koordine edilse de diğer pek çok durumda kötü yönetilen ve kötü koordine edilen çeşitli girişimlerin olduğu görülmektedir.

Afrika Birliği'nin çatışmalara yönelik çözüm anlayışı, Afrika'daki dış müdahaleler hakkında artan şüphelere ve Afrikalı düşünürler ve politikacılar arasında yalnızca Afrika odaklı çözümlerin Afrika'nın sorunlarına kalıcı çözümler sağlayabileceğine dair hâkim inanç ve aktivizme dayanmaktadır. Afrika'nın kıtasal örgütlerinin son zamanlardaki güçlü güvenlik duruşu ve müdahaleleri, ne kadar sınırlı ve isteksiz olursa olsun, Afrikalı aktörlerin mümkün olan her yerde Afrika çözümlerinin ideallerini destekleme ve gerçekleştirme konusundaki yenilenmiş taahhütlerini işaret etmektedir. Buna rağmen, Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik girişimlerinin, Afrika'da sürekli silahlı çatışma durumundan nasıl çıkaracağına dair bir teoriye dayanmaması dikkat çekicidir. Zira, Afrika kıtasındaki çatışmalar çeşitli olduğundan bunlarla mücadeleye yönelik tedbirler de çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle, Afrika'daki tüm çatışma çözümü ve barış girişimi durumlarına aynı yaklaşımı körü körüne uygulamaya yönelik herhangi bir girişim, etkinliği entelektüel kandırmacaya feda etme riskini taşır.

Bu bağlamda Afrika Birliği'nin, barış ve güvenlik sorunları, iyi yönetim ve anayasallık ile ekonomik kalkınma ve uluslararası işbirliği sorunlarını ilişkilendirmeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca, Afrika halkının büyük çoğunluğu barış ve güvenlik içinde yaşamak ister. Yalnızca barış ve güvenlik kavramlarının tanımıyla ilişkilendirilmeyi ve bunları teşvik etmek için uygun araçların aranmasını ister. Bu isteğin gerçekleşmesi, temel idari yapılardan başlayarak barış ve güvenlik gündeminin tam demokratikleşmesini gerektirir.

Bu makale, Afrika Birliği'nin barış ve güvenliğin boyutuna genel bir bakışla başlamaktadır. Bunun ardından, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APAS) çerçevesinde ideal ve gerçek arasındaki hususlarla bitecektir.

1. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Boyutuna İlişkin Genel Çerçeve

Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik boyutunun hukuki temelleri (1), Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik alanındaki kurumsal yapısı (2) ve Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik boyutunda rolü incelenecektir (3).

1.1. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenliğin Korunmasına İlişkin Hukuki Temelleri

Kurucu Antlaşmanın 4. maddesi h bendi uyarınca, Afrika Birliği, bir üye devlete karşı işlenen, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi bazı ciddi durumlarda müdahale etme hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca söz konusu maddeye yapılacak olan bir değişiklik gereğince, üye devletin kamu düzenine ciddi tehdit durumlarının ilave edileceği öngörülmüştür (Baimu ve Sturman, 2003). Buna karşın, söz konusu değişiklik henüz yürürlüğe girmemiştir. Bu hüküm, kabulünden hemen sonra tartışmaya yol açmıştır (Corten, 2008: 524-530). Bazı yazarlara göre, bu hüküm Afrika Birliği'ne gerektiğinde BM Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın uygulanabilecek gerçek bir insani müdahale hakkı vermektedir (Kioko, 2003).

Kolektif güvenliğin mantığının altında yatan fikir, bir grup devletin, yalnızca onu kabul eden devletlere uygulanması şartıyla, (burada tartışılmayacak olan meşru müdafaa durumu hariç), bir askeri müdahale BM Güvenlik Konseyi'nin iznine tabi kılan katı koşulları gevşeten bir kural koymasını hiçbir şeyin engelleyemediğidir. Bu anlamda, Afrika Birliği, BM Şartı'nın kurallarına resmen karşı çıkmadan, bazı yönlerden onlardan farklı olacak özel bir hukuki rejim geliştirmiştir. Böyle bir "bölgesel müdahale hakkı", genel ve evrensel düzeyde *jus contra bellum* (savaşı önleme hakkı) kurallarının korunmasına halel getirmeksizin, Afrika Birliği üye devletlerinin rızası temelinde hukuki olarak haklı gösterilecektir (UN Doc. A/CN.4/564 + Add.1 + Add.2.).

Öte yandan, bazı yazarlar, Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın başka bir okumasını önererek bu tür akıl yürütmeye karşı çıkmışlardır (Cot vd. 2005: 1422-1423). Onlara göre, BM Şartı'ndaki kuvvet kullanma yasağına ilişkin kurallar *jus cogens* (buyruk kural, emredici hukuk kuralı) kapsamına girdiğinden bir grup devletin bunları herhangi bir şekilde ihlal etmesi düşünülemez. Bu nedenle, uluslararası toplumun bir bütün olarak (ve yalnızca rıza vermiş olan devletlerin değil) kuvvet kullanımı yöneten ilkelerin tamamen bölgesel olarak değiştirilmesinden etkileneceği gerçeği nedeniyle, rıza geçerli bir yasal dayanak oluşturmayacaktır. Bu sebeple, Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesi, örgüte yukarıda belirtilen durumlara müdahale etme yetkisi verdiği, ancak BM Şartı'na kurallarına uygun olduğu için daha kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanır. Böyle bir yorum, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyinin kurulmasına ilişkin Protokolün 17. maddesi veya Afrika Birliği Saldırmazlık ve Ortak Savunma Paketi'nin 17. maddesi a bendi gibi hukuki düzenlemeler tarafından desteklenmektedir¹.

Ayrıca, anılan 4. madde 2003 yılında Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşma Değişiklik Yapılmasına Dair Protokolü ile diğer "meşru düzene yönelik ciddi tehditleri" kapsayacak şekilde değiştirilmiş ve 4. madde j bendi "üye devletlerin barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için Afrika Birliği'nden müdahale talep etme hakkını" hükme bağlamıştır. Anılan 4. maddenin çeşitli bentlerinde yer alan hükümlerle Afrika Birliği, devlet egemenliğine şartsız saygıdan uzaklaşarak, Afrika'nın güvenlik yönetimi gündemini hakları koruma görevinin ve müdahale hakkının şekillendirdiği bir yaklaşıma geçmiştir (Badmus, 2015: 86). Maddenin, özellikle madde 4(h)'nin, Soğuk Savaş sonrası Afrika güvenlik ihtiyaçları için önemi, yalnızca Afrika güvenliğinin teşvik edilmesini taahhüt etmemekle, aynı zamanda Afrika'nın Ruanda'nın deneyiminin tekrarlanmasından kaçınma kararlılığını gösterir. Söz konusu madde, silahlı müdahalelerin hukuki dayanağını ve gerekçesini oluştururken Afrika'nın önde gelen örgütü olarak Afrika Birliği, Afrika'da korkunç uluslararası suçların işlenmesini önleme veya işlenmesini önlemek amacıyla müdahale etme yükümlülüğü de getirmektedir (Badmus, 2015: 86).

Afrika Birliği'nin Afrika kıtasındaki tehditlere ve barış ihlallerine yanıt verebilmesi için, Kurucu Antlaşma'nın yeni normlarının, bu normları uygulayacak ve gerçeğe dönüştürecek kurumsal yapılar tarafından desteklenmesi gerekir. Afrika Birliği kurucu Antlaşması'nın en büyük eksiklerinden biri, Afrika Birliği için çatışma yönetimi yapısının kurumsallaştırılması alanında uygun bir yön verememesidir; çünkü Afrika barış ve güvenliğinin yönetimine yönelik, yalnızca Afrika Birliği'nin Genel Kurulu'nun, Yürütme Konseyi'ne direktif vereceğini belirtmektedir.

Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik boyutu konusunda Afrika Birliği'nin, Afrika Birliği Örgütü'nden en önemli farkı ise savaş, soykırım ve insanlığa karşı suçlar dâhil olmak üzere ciddi durumlar olduğunda, bir üye devlete müdahale etme hakkını öngören Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'na 4(h) maddesinin dâhil edilmesidir. Ayrıca, Afrika Birliği'nin yeni kurumsal çerçevesine bakıldığında, işbirliğinin felsefi temellerinden biri, örgütün tüm üye devletlerinin insan haklarına saygı, demokratik yönetim ve hükümetlerin anayasaya aykırı değişikliklerinin kınanması dâhil olmak üzere belirli temel değerlere ve standartlara uyması gerektiridir (Kioko, 2003). Bu standartlara uymayan bir üye devlet, siyasi ve ekonomik yaptırımlara tâbi olabilecektir². Ayrıca, Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması, belirli durumlarda bir üye devlete müdahale etme ve bir üye devletin böyle bir talepte bulunma hakkını sağlamaktadır³.

Afrika'nın kaderini sömürgeci güçler tarafından 1885 yılında Berlin'de gerçekleştirilmiş olan Berlin Kongresi belirlemiştir. Bu Kongrede sömürgeci güçler Afrika kıtasını bölgesel birlikler halinde bölmeye karar vermişlerdi. Pek çok devlet ve topluluk rastgele bölünürken bazı birbiriyle ilgisiz bölgeler ve topluluklar da rastgele birleştirilmiştir. Bu durumun, sömürge dönemi sonrasında kıtada ortaya çıkan çatışmaların en önemli nedeni olduğu kabul edilmektedir. 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü, bu

¹ Anılan hukuki metinler için bkz. <https://au.int/en>.

² Bkz. Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması, Madde 23 (2).

³ Bkz. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, Madde 4 (h) ve (j).

kaotik ortamda mevcut sınırları olduğu gibi kabul ederek, üye devletlerin sınırları güç kullanarak değiştirmeye çalışmamaları gerektiğini beyan etmiştir (Mweti, 1999: 554). Bu yaklaşım, devletler arasında çıkabilecek çatışmalardan kaçınılmasına yardımcı olurken kıtada ulus devlet inşa sürecini oldukça yavaşlatmıştır (Arslan, 2014: 119-120).

Bu süreçte oluşturulan Afrika Birliği Örgütü ve ardılı Afrika Birliği'nin barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik algılamaları ve yapılanmalarında farklılık görülmektedir. İlave olarak Afrika Birliği Örgütü'nün hukuki olarak varlığını sürdürdüğü 39 yıl içinde barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik yapılanma değişikliği olmuştur. Afrika Birliği ise 2002 yılından bu yana Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kuruluşuna Dair Protokol ve Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası Beyannamesi ile barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik boyutunun kurumsal çerçevesini geliştirmiştir.

1.2. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Alanındaki Kurumsal Çerçevesi

Afrika Birliği kuruluşundan bu yana, yapılandırmaya ve sağlamlaştırmaya çalıştığı Afrika kolektif güvenliğinde önemli bir aktör olmuştur. Örgütün ilk on yılındaki gündemi ve faaliyetleri incelendiğinde, barış ve güvenlikle ilgili konuların ağırlıklı bir yere sahip olduğu görülmektedir. Afrika Birliği, selef olduğu Afrika Birliği Örgütü ile karşılaştırıldığında, örgütün barış ve güvenliğin sağlanması konusunda önemli bir dönüm noktası olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Afrika Birliği, APAS olarak bilinen yeni barış ve güvenlik organları oluşturmuş⁴, kendi Kurucu Antlaşması'nda, savaş suçları, soykırım veya insanlığa karşı suçların yanı sıra, kamu düzeninin meşruiyetine yönelik ciddi bir tehdidin (örneğin, bir askeri darbe durumunda) olması durumunda bir üye devlete müdahale etme hakkını güvence altına almıştır (Protocol on Amendments to the Constitutive Act of the African Union).

APAS'ın evriminin altında yatan sebeplere yukarıda değinilmiştir. Bu bağlamda Afrika barış ve güvenlik ortamının niteliği ve Afrika Birliği Örgütü'nün kıtanın çeşitli güvenlik sorunlarını çözmek ve kıtanın halklarına yönelik temel barış ve güvenliğini garanti altına almak için bir güvenlik mekanizmasını tatmin edici bir şekilde kurumsallaştıramadığı görülmüştür. Bu korkunç durumlara karşı, yıllardır Afrika kıtası, söz konusu çatışmaları çözmek ve güvenlikle ilgilenmek amacıyla, geniş anlamda uluslararası toplumu, özellikle de BM'yi çağırma ve ona güvenmeye zorlanmıştır. Ne yazık ki bu çabalar, 1994 Ruanda soykırımında olduğu gibi, her zaman sonuç vermemiştir. Afrika Birliği'nin, Afrika Birliği Örgütü'nün iddialı bir güvenlik rejimine dönüşmesinden bu yana, kıtada önemli gelişmeler olmuş ve Afrika devlet liderlerinin kıtanın sorunlarıyla mücadele etmeye hazır olma konusundaki proaktifliği aracılığıyla istiklaliğini açıkça ortaya koymuştur (Aning ve Mustafa, 2012: 9). Afrika'nın güvenlik yönetimi konusundaki yeni hevesi, ilk olarak, Afrika Birliği'nin 2002 yılında benimsediği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokolü aracılığıyla, çatışma yönetimine yönelik resmi bir kurumsal çerçevede olan APAS'nin kurulmasına yol açması, Afrika'nın çatışma yönetimine yaklaşımında temel paradigma kayması ve BM ile Afrika Birliği arasında barış ve güvenlik konularında artan iş birliğinin sağlanmasıdır (Kasumba ve Debrah, 2010: 10-19). Böylece APAS, Afrika'nın kıta çapındaki ilk bölgesel barış ve güvenlik sistemi olmakta ve Afrika'nın kıta güvenliğini yönetme çabalarını temsil etmektedir. Afrika'nın, kıtanın çatışmalarını çözmek için uluslararası topluluğa çok eskilere dayanan aşırı bağımlılık uygulamasından kurtulması için bir fırsat sunmaktadır.

Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü için başlıca karar alma organı olduğu APAS'nin gerekçesini ortaya koymakta ve bu mimarinin iç içe geçmiş bileşenlerini betimlemektedir. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Konseyi, Kıtasal Erken Uyarı Sistemi, Akil İnsanlar Paneli (Panel of The Wise), Barış Fonu, Askeri

⁴ Bkz. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, Madde 4 (h).

Kurmay Komitesi de dâhil olmak üzere Afrika Bekleme Görev Gücü ve Afrika Birliği Komisyonu (Afrika Birliği Komisyonu Başkanı aracılığıyla, Barış ve Güvenlik Komiseri ve onun Barış ve Güvenlik Müdürlüğü) tarafından desteklenmektedir. Tüm bu bileşenler, Afrikalı aktörler tarafından Afrika güvenliği ihtiyaçlarının ele alınmasına yönelik her şeyi kapsayan araçlar sağlamayı amaçlamaktadır (Vines, 2013).

Bu makalede, Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik boyutu üzerine bir inceleme yapmakla beraber, APAS'nin kurumsal yapısı ve bundan ortaya çıkan, uygulamaların, makalenin ana teması olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Nitekim, bu kurumsal çerçevenin ortaya konması maksadıyla bileşimlerine, işlevlerine, yetkilerine ve operasyonel faaliyetlerine ve ayrıca Afrika Birliği Komisyonunun kapasite geliştirmesine ve bunların Afrika Birliği barış destekleme operasyonlarına yönelik anlamlarına odaklanarak, tanımlayıcı ve analitik yaklaşımlar incelenmiştir. Bu nedenle, bu makale Afrika Birliği'nin retoriği gerçeklikle nasıl eşleştirdiğini anlamaya yönelik bir temel sağlar. Demek ki Afrika Birliği'nin hedeflerinin mevcut barış destekleme operasyonları kapasitesiyle nasıl örtüştüğü ve bu görkemli güvenlik mekanizmasının yarattığı uçurumların neler olduğu önem kazanır. APAS'nin değerlendirmesi, güçlü ve zayıf yönlerini ve tam olarak operasyonel hale getirilmesine yönelik zorlukları belirlemektedir. Bu boşlukların anlaşılması, Afrika Birliği, Bölgesel Ekonomik Topluluklar, BM ve partner ülkeler arasındaki çabaların sinerjilerini daha iyi yönlendirmeyi mümkün kılacaktır.

APAS, Afrika Birliği Örgütü'nün kurulduğu dönemden itibaren kırk yıllık bir süre içinde gelişmiş olsa da, Afrikalı liderlerin Afrika Birliği Örgütü'nü dönüştürmeyi kabul ettiği Eylül 1999 tarihindeki Afrika Birliği Örgütü'nün 4. Afrika Birliği Zirvesinde, Afrika'nın yeni güvenlik altyapısının kurulmasına yakın arka plan bağlamı olarak tanımlanabilir. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın Temmuz 2000'de benimsenmesi, Afrika Birliği'ne ait vizyon, hedef ve sorumluluklarda önemli bir değişikliği temsil etmektedir. Afrika Birliği, egemenliğe, *uti possidetis* (sahip oldukların senindir), prim veren selefini yönlendiren ilkeleri hala desteklese de, Afrika sorunlarına Afrika çözümleri, üye devletlere müdahale etmeme, güç kullanmama, Afrika anlaşmazlıklarının barışçıl çözüm yolları, özellikle barış ve güvenlik, insan yaşamının kutsalliğına saygı, anayasaya aykırı hükümetlerin ve müdahalelerin kınanması ve reddedilmesi, demokrasi ve insan hakları alanlarındaki gibi değişiklikler konusunda kurucu antlaşma önemli bir normatif düzen getirmiştir. Nitekim örgütün kurucu antlaşmasıyla birlikte barış ve güvenlik, Afrika Birliği gündeminin öncelikli konusu haline gelmiştir. Ayrıca, Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü ile Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası Deklarasyonu, Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Mimarisinin temelini oluşturmaktadır. Nitekim 2009 yılında Engel ve Gomes'in öne sürdüğü gibi, hem Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü hem de Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası Deklarasyonu, APAS'nin hukuki temeli olarak görülebilir (Badmus, 2015: 86).

Bu bağlamda Afrika Birliği'nin, Afrika kıtasındaki barış ve güvenliğe yönelik tehdit ve ihlallerine yanıt verebilmesi için, örgütün kurucu Antlaşması'nda yer alan yeni normlarının uygulayacak ve gerçeğine dönüştürecekle biçimde kurumsal yapılar tarafından desteklenmesi gerekir. Bununla birlikte, Afrika Birliği'nin kurucu Antlaşması'nın en büyük eksikliklerinden biri, Afrika Birliği'ne yönelik çatışma yönetimi yapılarının kurumsallaştırılmasına, uygun bir yön verememesidir. Ancak boşluk ve yön eksikliği iki kanaldan giderilmiştir. Birincisi, Temmuz 2001'de Lusaka'da düzenlenen Afrika Birliği Örgütü'nün 37. Olağan Zirvesi kapsamında alınmış olan karardır. Bu zirve sırasında Afrikalı liderler, Afrika Birliği Örgütü'nün mekanizmasının merkez organını 5 (2). madde uyarınca Afrika Birliği'nin organlarından biri olarak benimsemiřlerdi⁵. İkincisi, Temmuz 2002'de Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokolün kabul edilmesiyle olmuştur. Anılan Protokol, Afrika'ya, APAS'nin en önemli organı ve Afrika'nın barış ve güvenlik konularından sorumlu en yüksek otoritesi olarak üstün konumu aracılığıyla Barış ve Güvenlik Konseyi etrafında inşa edilmiş kapsamlı bir güvenlik mekanizması sağlar ve diğer ülkeler

⁵ Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın 5 (2). Maddesi, Afrika Birliği'nin ana organlarına ek olarak, Genel Kurul'un kurmaya karar verebileceği diğer organların oluşturulmasına izin vermektedir.

tarafından da desteklenir⁶. Afrika Birliği, Afrika barışı ve güvenliğinde öncü bir rol oynarken, Bölgesel Ekonomik Topluluklar, APAS'nin temel direkleri olup, çünkü Afrika Birliği güvenlik mekanizmasının geliştirilmesi, Bölgesel Ekonomik Toplulukların taahhüdünün bir işlevidir. APAS'nin rolleri birbirine bağlı olmakta ve Afrika topraklarında barış ve istikrarın hüküm sürmesini sağlamak için bir sırayla çalışmaktadır. Çok katmanlı Afrika erken uyarı sistemi aracılığıyla toplanan ve analiz edilen bilgiler, APAS'yi devreye almaya hazırlanır.

1.2.1. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi

APAS'nin kalbinde Barış ve Güvenlik Konseyi yer almaktadır. Barış ve Güvenlik Konseyi çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümüne yönelik daimi bir karar alma organıdır. Konsey, Afrika Birliği çatışma yönetimi gündemini tanımlar ve yönlendirir (Vines, 2013). İnsan yaşamının kutsallığını korumak ve Afrika'da sürdürülebilir kalkınmanın koşullarını hazırlamak amacıyla Afrika Ortak Savunma Politikasının genel olarak uygulanmasından da aynı şekilde sorumludur. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokol, BM'nin uluslararası barış ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik önde rolü ve aynı zamanda BM'nin bölgesel örgütlerin yükümlülükleri çerçevesine uygun olarak Barış ve Güvenlik Konseyi'nin işlevini yerine getirmesini öngörür.⁷ Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 7. maddesine göre Barış ve Güvenlik Konseyi, Afrika Birliği Komisyonu Başkanı ile iştişare ederek Afrika barışını, istikrarını ve güvenliğini teşvik etmek, çatışmaların ortaya çıkmasını önlemek, çatışma sonrası dönemlerde barışı yeniden inşa etme faaliyetlerini sağlamak ve diğer faaliyetlerin yanı sıra demokratik uygulamaları, iyi yönetişimi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını teşvik eder (Badmus, 2014: 332–352). Bu bağlamda Komisyon Başkanı ile Barış ve Güvenlik Konseyi, çatışmalar ile soykırım ve insanlığa karşı suçlara dönüşebilecek politikaları önceden değerlendirecek ve önleyecek; çatışmaların çözülmesi için barış yapma ve barışın inşası fonksiyonlarına yönelik gerekli sorumlulukları alacak; barışa destek misyonlarını oluşturacak ve çatışma bölgesine göndermeye yetkili olacaktır. Ayrıca Örgütün Kurucu Antlaşması'nın 4(h) maddesi gereği, ilgili uluslararası konvansiyonlarda tanımlandığı haliyle bir üye ülkedeki savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlarda Birlik adına Genel Kurul'a müdahale önerisinde bulunabilecek; bir üye ülkeye Birlik tarafından müdahale kararı alındığında bunun koşullarını onaylayacaktır (Arslan ve Karagül, 2014).

Barış ve Güvenlik Konseyi, önleyici diplomasiden çatışma sonrası barış inşasına kadar Afrika'daki güvenlikle ilgili çok çeşitli konularda tek başına karar verme konusunda önemli yetkilere sahiptir. Ancak, Örgütün Kurucu Antlaşması'nın 4 (h) maddesinde belirtildiği gibi ciddi kriz durumlarında veya rıza göstermeyen bir üye devlette eyleme ihtiyaç duyulduğunda, Afrika Birliği Genel Kurulu, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin tavsiyeleri üzerine kararları ortaklaşa alır (Badmus, 2015: 88). Ayrıca, Barış ve Güvenlik Konseyi, bölgesel ekonomik topluluklar, bölgesel mekanizmalar ve BM ile arasındaki iş birliğini kolaylaştırmaktan da sorumludur (Badmus, 2015: 88). Konsey, Afrika Birliği Yürütme Konseyi'nin, konseye 15 üye devleti seçmesinden sonra 25 Mayıs 2004'te açılmıştır.⁸ Konsey üç düzeyde çalışır: Devlet başkanları, bakanlar ve daimî temsilciler. Konsey ayda en az iki kez, ancak daimî temsilciler düzeyinde gerekli olduğu sıklıkta toplanır.

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, sürekli çalışabilecek bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Bunun sağlanabilmesi için Konseyin her üyesinin, kesintisiz olarak Birlik Karargâhı'nda temsil edilmesi öngörülmüştür. Barış ve Güvenlik Konseyi daimî temsilciler, Bakanlar veya Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde toplanmaktadır. Daimî temsilciler düzeyinde gerektiği her zaman toplanabilen konsey, ayda en

⁶ Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 22. maddesi, Kahire Deklarasyonu'nun yerine geçer ve Afrika Birliği Örgütü'nün Mekanizmasına ilişkin karar ve kararlarının yerine geçer.

⁷ Bkz. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, Giriş.

⁸ Barış ve Güvenlik Konseyi'nin açılışında, Afrika liderleri, Birliğin "Afrika'nın uyumsuzluklarının çözümü ve kalıcı bir barış ve güvenlik düzeni inşa etme yolundaki ilerlemesinde tarihi bir dönüm noktası olduğu" konusunda oldukça iyimser oldukları (Afrika Birliği 2004: paragraf I).

az iki kez toplanmaktadır (Arslan, 2014: 142). Bakanlar ve devlet ve hükümet başkanları düzeyinde sırasıyla yılda en az bir kez toplantı yapılmaktadır. Toplantılar, Birlik Karargâhı'nda gerçekleştirilmektedir. Bir üye devletin daveti olduğunda Barış ve Güvenlik Konseyi'nin 2/3'ünü kabul etmesi halinde Karargâh dışında yapılan toplantının ilave masrafları, ilgili üye devlet tarafından karşılanmaktadır. Barış ve Güvenlik Konseyi, çalışmalarında gerekli olması halinde bir veya birden fazla devletten oluşan arabuluculuk, uzlaştırma veya soruşturma geçici komiteleri teşkil edebilmekte, gerektiğinde askeri, hukuki veya diğer alanlardaki uzmanlardan yararlanmaktadır (Arslan, 2014: 142).

Ayrıca Afrika Birliği Yürütme Konseyi, Barış ve Güvenlik Konseyi üyelerini seçerken adil bölgesel temsil ve rotasyon ilkelerini uygular. Devletlerin, Barış ve Güvenlik Konseyi'ne seçilmesi aynı zamanda Afrika Birliği'ne olan mali, askeri ve siyasi taahhütlerinin ve anayasal kurala, insan haklarına, Afrika Birliği genel merkezinde ve BM'de tam akreditasyona saygı göstermelerinin bir işlevidir (Badmus, 2014: 92).

Bu düzenleme, Afrika Birliği'nin hızlı kararlar alması için daha fazla esneklik sağlamaktadır. Tüm üye devletlere yönelik bağlayıcı olan Barış ve Güvenlik Konseyi kararları oybirliği ile alınır ve bu olmadığı takdirde usule ilişkin konularda basit çoğunluk, diğer tüm konularda ise oy kullanan üyelerin üçte iki çoğunluğunun oyu gerekir⁹. Konsey, taraf olan üye ülkeleri, özellikle gündem onları ilgilendiriyorsa, müzakerelere katılmaktan dışlar. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi BM Güvenlik Konseyi'nden esinlenerek kurulmuş olmasına rağmen, gündemin Afrika Birliği Komisyonu tarafından belirlendiğini ve Afrika Birliği Komisyonu personelinin karar taslaklarını hazırladığını vurgulamakta fayda vardır. Bu durum, tüm kararların desteklenmesi ve üye devletler tarafından kaleme alınması yönünden Barış ve Güvenlik Konseyi'nin, BM Güvenlik Konseyi'nden farklı olduğunu göstermektedir.¹⁰

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin üye devletleri, görev süreleri sona erdiğinde derhal yeniden seçilmeye hak kazanırlar. Bu düzenleme, Moller'in gözlemlediği gibi BM Güvenlik Konseyi'ninkinden daha demokratik görünse de, potansiyel hegemonik devletlere kapasitelerine uygun bir etki sağlamaz (Moller, 2009: 13). Bu senaryonun önümüzde Afrika Birliği'ne yönelik olumsuz sonuçları olabilir. Nijerya ve Güney Afrika gibi ekonomik olarak nispeten güçlü Afrika ülkeleri, Barış ve Güvenlik Konseyi'ne seçilmezlerse Afrika Birliği'nin barışı koruma çabalarına cömert katkılarını, örneğin olumsuz sonuçları olan misilleme olarak, öngörülen minimumda tutmaları mümkündür. Kavramsal olarak Barış ve Güvenlik Konseyi'nin yapısı, selefi Afrika Birliği Örgütü Mekanizmasının Merkez Organını taklit etmesine rağmen, özellikle bölgesel/coğrafi temsilde operasyonel prosedürleri yenilikçi ve etkileyici görünmektedir. Her alt bölgedeki ülkelerin birbirlerini alfabetik sırayla takip etmelerine otomatik olarak izin veren Afrika Birliği Örgütü'nün Mekanizması kapsamındaki rotasyon ilkesiyle ilgili sorunlardan kaçınılmaktadır. Bu ilke, uygun olmayan ve üyeliğin kendilerine yüklediği sorumlulukları üstlenemeyen bazı ülkelere, katılımcı ve katkıda bulunan üye olma imkânı vermiştir (Golaszinski, 2004: 11). Bu ilke sayesinde Zimbabwe, Robert Mugabe hükümetinin insan hakları konusundaki siciline rağmen 2003 yılında Merkez Organın bir üyesi olmuştur. Açıkça, Afrika Birliği güvenli rejiminde bir iyileşme vardır, çünkü Barış ve Güvenlik Konseyi'nin olası adayları artık gizli oylamada üçte iki çoğunluk oyu temelinde seçilmektedir. Bunun anlamı, Barış ve Güvenlik Konseyi'ne üye olmak isteyen herhangi bir devletin, alt bölgesinin dışındaki ülkelerin desteğine hala ihtiyaç duyacağıdır.

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin bir oy hakkı vardır. Konsey kararları genellikle konsensüs ile alınmaktadır. Konsensüs sağlanamayan durumlarda Barış ve Güvenlik Konseyi, prosedürle ilgili konularda basit çoğunlukla, diğer tüm konularda ise 2/3 çoğunlukla karar almaktadır. Konsey, toplantıların yapılması, toplantılarda kayıtların tutulması ve yayımlanmasına yönelik prosedürle ilgili kurallarını Genel Kurul'un onayına sunmaktadır.

⁹ Bu husus, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Dair Protokolü'nün 8 (9) maddesi ile uyumlu olduğudur.

¹⁰ Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Dair Protokolü, Madde 5 (2a-j).

1.2.2. Afrika Bekleme Gücü

1997 yılında Zimbabve'nin başkenti Harare'de yapılan Afrika Savunma Genelkurmay Başkanları 2. Toplantısında, Afrika Birliği Örgütü'ne BM müdahalesinden önce Afrika güvenlik krizlerine yanıt vermek için erken müdahale kabiliyetine sahip olmasını tavsiye etmiştir. Toplantıda, önerilen Afrika erken müdahale kapasitesinin belirlenen beş Afrika alt-bölgesel grubunun her birinin tugay büyüklüğünde bir birliğe katkıda bulunduğu bir bekleme düzenlemesine dayanması gerektiği kararlaştırılmış ve böylece Afrika Bekleme Gücü'nün kavramsal ve teknik temelleri atılmıştır. Önerilen Afrika kuvvet karargâhı kapasitesi, standart operasyon prosedürleri, lojistik, eğitim, kuvvet oluşturma kapasitesi ve finansman gereksinimleri de Afrika askeri şefleri tarafından belirlenmiştir (Bachmann, 2011: 24).

Anılan Protokol'ün 13. maddesi, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesinin h ve j bentleri uyarınca barışa destek operasyonları gönderilmesi ve müdahale için bir Afrika Bekleme Gücü'nün (Afrika Standby Force) kurulmasını öngörmektedir. Bu güç kendi ülkelerinde, bildirilen zamanda intikale hazır olarak sivil ve asker personellerden oluşturulacaktır. Bu amaçla üye devletler, Barış ve Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılan barışa destek operasyonlarına ya da Genel Kurul tarafından yetkilendirilen müdahalelere katılmak için gerekli adımları atacaktır (Bachmann, 2011: 24).

Afrika Bekleme Gücü, bir bakıma BM Mavi Berelilere eşdeğer tutulmak istenmektedir. Ancak hem Afrika Birliği düzeyinde hem de alt-bölgesel ekonomik topluluklar düzeyinde mali, maddi, örgütsel ve yapısal zorluklar, Afrika Birliği'nin böyle bir gücün tesis edilmesi kapasitelerini engellemektedir. Afrika Bekleme Gücünün aşağıdaki görevleri yerine getirmesi hedeflenmiştir (Arslan ve Karagül, 2014):

- Gözleme ve izleme misyonları,
- Diğer barışa destek operasyonları,
- Anılan Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın 4. Maddesinin h ve j bentlerine uygun olarak, bir üye devletin çok önemli durumlarda barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesine yönelik talebi üzerine bir devlete müdahale,
- Bir uyuşmazlık ve çatışma tırmanmasını, devam eden bir çatışmanın komşu ülkelere veya bölgelere yayılmasını; çatışan tarafların bir anlaşmaya varmalarından sonra şiddetin tekrar canlanmasını önlemek için önleyici müdahale vb.

Afrika Ortak savunma Politikası Deklarasyonu, Afrika Bekleme Gücü'nün karşı karşıya kalabileceği ve görevlendirilebileceği altı olası çatışma ve görev senaryosunu tanımlar (Arslan, 2014: 144). Ayrıca kavramsal olarak Afrika Bekleme Gücü, daimi bir silahlı kuvvet değil, daha ziyade, Afrika Birliği üye devletlerinin bölgesel ekonomik topluluklara yönelik belirli birlikler (askeri, polis ve sivil personel) tahsis etme taahhütleriyle mümkün kılınan bir yedek düzenleme yoluyla oluşturulan bir bekleme gücüdür (Neethling, 2005). Nitekim her Afrika bölgesel ekonomik topluluğu kendi bekleme tugayını oluşturup kayıtlarını geliştirir. Bölgesel ekonomik topluluklar, Afrika Birliği'ni, güncellenmiş kadroları da dâhil olmak üzere, geliştirebilecekleri yetenekler açısından yaptıkları çalışmalar hakkında bilgilendirmelerini sağlar (Badmus, 2015: 93). Hiç şüphe yok ki her bölgesel ekonomik topluluğun tugayı, Afrika Bekleme Gücü'nün bir parçasını oluşturmakta, ancak kendi ait olduğu ülkelerinde bulunmakta ve uygun bir zamanda konuşlanmaya hazırlanmaktadır. Bu husus, Afrika Bekleme Gücü'nün çağrıldığı ve yalnızca böyle bir konuşlandırma kararı verildiğinde bir operasyonun alanına müştereken konuşlandırıldığı anlamına gelir. Afrika Bekleme Gücü ait olduğu ülkelerinde konuşlanmış olsa da her bir bölgesel ekonomik topluluk tarafından düzenlenen konuşlanma öncesi faaliyetlere katılır. Bu faaliyetler, kısa sürede konuşlandırmaya hazır olmalarını sağlamak içindir. Afrika Birliği Komisyonu'ndaki Barış Destek Operasyonları Departmanı

ile özellikle onun koordinasyon mekanizması ve kıta çapında entegre bir iletişim ve bilgi sistemine komuta etmesi ve tugayları Afrika Birliği Komisyonu'na ve bölgesel ekonomik topluluklar genel merkezine bağlaması öngörülmektedir.

1.2.3. Afrika Birliği Komisyonu

Afrika Birliği Komisyonu bünyesinde, Barış ve Güvenlik Departmanı çok önemli barış ve güvenlik sorumluluklarını üstlenmektedir. Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokol uyarınca, Afrika Birliği Komisyonunun Başkanı, Barış ve Güvenlik Komiseri ve Barış Güvenliği Departmanı aracılığıyla, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Afrika'da barış ve güvenliği teşvik etme çabalarında Barış ve Güvenlik Konseyi'ni desteklemektedir. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Departmanı, Barış ve Güvenlik Konseyi kararlarını yerine getirir ve bunlara uyulmasını sağlar. Barış ve Güvenlik Departmanı, Afrika Birliği'nin barış konusundaki hedeflerini yönetir ve diğer görevlerin yanı sıra, istikrarın ötesinde uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma elde etmeyi amaçlayan Afrika Birliği'nin çatışma sonrası yeniden yapılanma ve kalkınma politika çerçevesi olan Ortak Afrika Savunma ve Güvenlik Politikası'nı uygular (Badmus, 2015: 97). Ayrıca Departman, stratejik ve operasyonel olarak Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik faaliyetlerini yönetir. Afrika'da ortaya çıkan çatışma durumlarına müdahale ederken, Barış ve Güvenlik Konseyi'ni barış operasyonlarındaki gelişmelerden haberdar eder. Barış ve Güvenlik Departmanı, bir yandan Barış ve Güvenlik Konseyi ile bölgesel ekonomik topluluklar ve diğer yandan BM ile diğer ilgili uluslararası örgütler ve Afrika Birliği partnerleri arasında, bir köprü görevi görür. Barış ve Güvenlik Departmanı, Afrika Birliği'nin bünyesinde kıtada istikrarı teşvik etme hedefine yönelik çalışan dört bölümden oluşmaktadır: Çatışma Yönetimi Bölümü, Barış Destek Operasyonları Departmanı, Barış ve Güvenlik Konseyi Sekreterliği ve Savunma ve Güvenlik Bölümü. Çatışma Yönetimi Bölümü, APAS'nin belirli yönlerinin, özellikle Kıtasal Erken Uyarı Sistemi, Akil İnsanlar Paneli ve Afrika Birliği ile bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki mutabakat anlaşmaları ile ilgili olanların uygulanmasından sorumludur. Barış ve Güvenlik Konseyi'nin operasyonel politika kolu olarak tanımlanan Çatışma Yönetimi Bölümü, kıtasal erken uyarı sistem birimi ile çatışma yönetimi, çözümü ve çatışma sonrası yeniden yapılanma biriminden oluşmaktadır (Badmus, 2015: 97).

Barış Destek Operasyonları Departmanı iki birimden oluşur: Afrika Bekleme Gücü ve Askeri Kurmay Komitesi ve Operasyon ve Destek Birimi. Barış Destek Operasyonları Departmanı, Afrika Bekleme Gücü ve Askeri Kurmay Komitesinin operasyonel hale getirilmesinden sorumludur. Bu görevler, ilgili politika belgelerinin detaylandırılmasını ve uygun Afrika yapıları ve Afrika Birliği'nin partnerleri ile koordinasyonu içerir. Bölüm, Afrika Birliği barış operasyonlarının planladığı, düzenlediği, yönettiği ve desteklediği için Afrika Birliği barışı korumadan sorumludur.¹¹ Afrika Birliği Barışı Destekleme Operasyonları Departmanı'nın görevleri, BM Barışı Koruma Operasyonları Departmanına benzer. Bununla beraber, Barışı Destekleme Operasyonları Departmanı ile BM Barışı Koruma Operasyonları Departmanı arasındaki paralellik çok fazla vurgulanmamalıdır çünkü Afrika Barışı Destekleme Operasyonları Departmanı'nın personelinin sayısı, BM Barışı Koruma Operasyonları Departmanı'nın sadece küçük bir kısmı kadardır.

Barış ve Güvenlik Konseyi Sekreterliği, çalışmalarını kolaylaştırmak için Barış ve Güvenlik Konseyi'ne gerekli operasyonel ve idari desteği verir. Sekreterlik, Afrika Birliği'ne göre, konseyin faaliyetlerine ilişkin kurumsal belleğin koruyucusu olarak hareket eder. Barış ve Güvenlik Konseyi Sekreterliği ayrıca, Afrika barışı ve güvenliği ile ilgili konularda konseyin diğer kurumlarla ilişkilerini kolaylaştırır.

¹¹ Barış Destek Operasyonları Departmanı ayrıca diğer sorumlulukların yanı sıra irtibat görevlileri ve özel elçiler görevlendirir, bölgesel barış çabalarını destekler ve yeniden yapılanma çabalarına yardımcı olur.

1.2.4. Kıtasal Acil Uyarı Sistemi

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Protokolü, APAS'nin bir parçası olarak, Afrika Birliği'ne yardım edecek bilgilerin toplanması ve analizi yoluyla çatışmaların öngörülmesini ve çatışmaları zamanında önlenmesini kolaylaştırmak için kıta çapında bir acil uyarı sisteminin kurulması çağrısında bulunmaktadır.¹² Kıtasal acil uyarı sistemi, bölgesel ekonomik toplulukların acil uyarı mekanizmaları üzerine inşa edilen APAS'nin acil uyarı bileşeni olarak çalışır. Bunun amacı, Afrika Birliği Komisyonu Başkanına bilgi sağlayarak ve kıta erken uyarı sistemi aracılığıyla toplanan değerli verileri kullanmasını sağlayarak Afrika Birliği'nin çatışmayı önleme kapasitesini artırmak ve Afrika barışı ve güvenliğine yönelik olası çatışmalar ve tehditler açısından en iyi hareket tarzını önermektir.

Yapısal olarak kıta erken uyarı sistemi, Afrika Birliği Komisyonu Çatışma Yönetimi Bölümü bünyesinde yer alan "Durum Odası" olarak bilinen Gözleme ve İzleme Merkezi ile Bölgesel Mekanizmaların Gözlem ve İzleme Birimlerinden oluşmaktadır. Barış ve Güvenlik Konseyi'nin kurulmasına Dair Protokol'ün 12 (2b) maddesine göre, Durum Odası, uygun iletişim araçlarıyla doğrudan bölgesel mekanizmaların Gözleme ve İzleme Merkezine bağlanacaktır. Gözleme ve İzleme Birimleri sürekli olarak kendi seviyelerinde veri toplayacak, işleyecek ve Durum Odasına iletecektir. Afrika Birliği, Afrika güvenliğini bozabilecek olan çatışmanın tehdidi hakkında çok düzeyli Afrika acil uyarı sistemi aracılığıyla toplanan verilere yanıt olarak derhal harekete geçer. Afrika Birliği, 2003 yılından bu yana kıtasal acil uyarı sisteminin işlevselleştirilmesine yönelik önemli adımlar atmakta ve devletler, bölgesel ekonomik topluluklar/bölgesel mekanizmalar, akademik kurumlar, araştırma merkezleri, BM ve kurumları ile sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışmaktadır. Afrika Birliği, veri ve bilgi toplama altyapısının önemli bir yönünü uyguladığı ölçüde kıtasal acil uyarı sisteminin kurumsal gelişimi üzerinde çalışmıştır. Ayrıca, kıtasal acil uyarı sistemi, koordinasyon rolüne uygun olarak, çeşitli bölgesel mekanizmaların acil uyarı sisteminin faaliyetlerinin uygulamalarının uyumlu hale getirilmesi için çalışmaktadır.

1.2.5. Akil İnsanlar Heyeti

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi ve Komisyon Başkanı'nın özellikle çatışma önleme alanında çabalarını desteklemek için Akil İnsanlar Heyeti (Panel of Wise) teşkil edilmiştir. Akil İnsan Heyeti, kıtada barış, güvenlik ve kalkınmaya önemli katkıda bulunmuş, Afrika Birliği'nin farklı katmanlarından gelen beş önemli kişiden oluşmaktadır. Heyet üyeleri, üye devletlerle görüşmelerden sonra Komisyon Başkanı tarafından bölgesel temsil esasına göre seçilmekte ve Genel Kurul tarafından üç yıllık süre ile atanmaktadır (Arslan, 2014: 142).

Akil İnsanlar Heyeti'nin rolünün kavramsal netliğinin olmaması bir zorluk olsa da özellikle Afrika Birliği Komisyonunun yapısında görünmemesi, heyetin faaliyetlerini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla, heyetin faaliyetleri Afrika Birliği'nin normal bütçesinden değil, dış bağışçılar tarafından sağlanan fonlarla finanse edilmektedir (Badmus, 2015: 100). Bu durum Akil İnsanlar Heyeti'ni, bağışçıların fonları öngörülebilir olmadığından ve çok fazla koşullulukla bağlı olduğundan, sürdürülebilirlik ve mülkiyet sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu hususun Akil İnsanlar Heyeti'nin Afrika sahipliğini tehlikeye atma eğiliminde olduğu görülmektedir.

1.2.6. Afrika Birliği Barış Fonu

Afrika Birliği Barış Fonu, APAS'ye yönelik ana finansman kaynağıdır. Söz konusu Barış Fonu, hem Afrika Birliği'nin hem de bölgesel ekonomik toplulukların/bölgesel mekanizmaların acil durumlarda ve beklenmedik öncelikleri karşılamak için başvurabilecekleri daimî bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Afrika

¹² Bkz. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi Dair Protokol'ün 12 (5) Maddesi.

kıtasının içindeki ve dışındaki devletlerden ve özel kaynaklardan gelen ödenmemiş katkı ve gönüllü katkılar da dâhil olmak üzere, doğrudan Afrika Birliği'nin düzenli bütçesinden gelen taleplerle finanse edilmektedir.

Fon, 1993 yılından beri yerleşen bir uygulamadır ve Afrika Birliği Örgütü Mekanizması altında, örgütün düzenli bütçesinin yüzde 6'sı kendisine tahsis edilmiştir. Afrika ekonomilerinin yoksul olması nedeniyle bazı Afrika Birliği üye devletleri, kuruluşa karşı mali yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmakta ve bu nedenle Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik faaliyetlerinde sınırlamaktadır.

1.2.7. Çatışma, Önleme, Yönetimi ve Çözümü Bölgesel Mekanizmaları

Bu mekanizmalar, Afrika Birliği'nin kurulmasından teşkil edilmiş olmasıyla birlikte, ancak günümüzde APAS ile bütünleştirilmiştir. Ancak, kendi bölgelerindeki çatışmaları Afrika Birliği ile koordinasyon içinde çözmek öncelikle bölgesel ekonomik toplulukların sorumluluğundadır. Bu durum, örneğin, Kuzey Mali'deki çatışmaya bir çözüm arayışında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğunun neden ön saflarda olduğunu açıklamaktadır.

2. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Mimarisi Çerçevesinde İdeal ve Gerçek Arasındaki Hususlar

Afrika Birliği'nin barış operasyonlarını konuşlandırma ve yürütme konusundaki deneyimi genişledikçe, kendilerine verilen ve yerine getirmeleri istenen görevlerin kapsamı ve niteliği de büyük değişikliklere tanık olmuştur. Afrika Birliği'nin ilk dönem barış operasyonlarının çoğundan farklı olarak, kurulan son operasyonlara ev sahibi ülkelerde istikrar faaliyetlerini ve rollerini üstlenmek için sorumluluklar verilmiştir. Ayrıca bunların gelişmelerinin önemli politik sonuçları bulunmaktadır.

Bu bağlamda son derece karmaşık ve dinamik çatışma sistemleri, Afrika barış ve güvenlik kurumlarına önemli taleplerde bulunmaktadır. Bu nedenle, daha barışçıl ve istikrarlı bir kıtayı şekillendirmeye çalışmak amacıyla yeni uygulama ve işbirlikçi modeller ortaya çıkmaktadır.

Afrika Birliği'nin üçü devam etmekte olan yedi barış operasyonu ve çeşitli çatışmalarda sayısız arabuluculuk misyonları ile Afrika Barış ve Güvenliğin Mimarisi, Afrika Birliği'nin kıtanın barışı, güvenliği ve istikrarı ile ilgili sorunları ele alma arzusunda kesinlikle ileri bir adım attığını göstermektedir.

APAS'nin kurulması, Afrika liderlerinin kıtanın güvenlik zorluklarını önleme, yönetme ve çözmeye ve dolayısıyla kıtanın güvenlik sorunlarını daha fazla sahiplenme kararlılığını özetlemektedir. Bu odak, sürdürülebilir barış ve güvenliğin Afrika'nın kalkınmasına yönelik bir ön koşul olduğu inancına dayanmaktadır. APAS, barış ve güvenlik ile ilgili sorunları ele almak üzere birleştirici bir yapı oluşturduğundan, Afrika Birliği Örgütü çerçevesinde uygulanmış olan belirli Afrika güvenlik sorunlarına ad hoc çözümlerden net bir şekilde ayrılmaktadır. APAS'nin var olduğu kısa süre içerisinde ve halen geliştirilmekte olmasına rağmen Afrika Birliği, Afrika'nın sorunlu bölgelerine müdahale edebilmiş ve çeşitli girişimlerde bulunabilmiştir. Bu durum APAS'yi, Afrika güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik umut verici bir mekanizma haline getiren olumlu bir gelişmedir. Ayrıca, APAS çerçevesinde, Afrika Birliği, bazı Afrika devletlerinde anayasaya aykırı hükümet değişikliklerini kınamak için yeni norm ve standartlar uygulamış ve aynı zamanda bu ülkelerin anayasal düzen restore edilene kadar Birliğindeki üyeliklerini askıya almıştır (Mlambo, 2006).

Afrika Birliği, birçok Afrika ülkesinde barışın sağlanmasından seçimlerin denetlenmesine kadar pek çok önemli adım atmıştır. Afrika Birliği'nin bir parçası olarak APAS uygulamasının çerçevesinde Burundi, Komorlar, Somali, Darfur, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde çeşitli derecelerde başarı ile barışa destek operasyonlarını konuşlandırmıştır. Afrika Birliği'nin barışa destek operasyonlarının çok boyutlu BM barış

gücü operasyonlarına yeniden konuşlandırma süreci yoluyla BM tarafından devralınmış olsa da Afrika Birliği'nin, Darfur ve Burundi'deki güvenlik durumlarını istikrara kavuşturmak için barışa destek misyonu konuşlandırma konusundaki proaktif duruşu ve BM kapsamlı barış anlaşmaları yapılmadan önce müdahil olmaması konusundaki isteksizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan boşlukları doldurması örgütün başarısıdır (Mlambo, 2006). Söz konusu Afrika barış ve güvenlik çabaları, Afrika Birliği'nin Afrika barış ve güvenliğini yönetmedeki temel rollerinin açık göstergeleridir ki bu da, Afrika'nın güvenlik sorunlarıyla mücadele eden APAS'nin uygunluğunu işaret etmektedir. Belirtmek gerekir ki, APAS'nin hukuki temelleri olan Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokolü ve Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasına İlişkin Deklarasyon, düzenlenmemiş olsaydı yukarıda bahsedilen Barış ve Güvenlik Konseyi'nin tüm çabaları mümkün olmazdı. Bu hukuki metinler, Afrika kıtasındaki şiddetli çatışmalar söz konusu olduğunda, devlet egemenliğine koşulsuz bir saygıdan kayıtsız kalmamaya doğru hareket etme yetkisi vermiştir (Badmus, 2015: 102).

Afrika Birliği artık Togo ve Moritanya'daki darbeler gibi, Afrika Birliği Örgütü'nün döneminde tamamen iç işleri olarak kabul edilebilecek sorunları ele alabilir. APAS'nin Afrika güvenliğine yönelik geniş yaklaşımının umut verici olduğu görülmektedir. Ayrıca, APAS'nin, kavramsallaştırma ve yapılandırma biçimine dayalı olarak Afrika güvenliğini garanti altına almak amacıyla en uygun bir mekanizma olduğu görülür. APAS, kıtanın çok yönlü güvenlik zorluklarını tam olarak dikkate almaktadır ve bu zorluklarla başa çıkmak için gerekli siyasi ve hukuki müdahale mekanizmalar öngörmüştür (Badmus, 2015: 103). APAS'nin uygunluğu, yapılarıyla ilişkilendirilebilir. Zira bunlar, yalnızca barışı koruma ile ilgilenmek için değil, aynı zamanda çatışma önleme ve çatışma sonrası barış inşasına yönelik de mevcudiyet gösterir. Bununla birlikte, Afrika Birliği'nin, birkaç nedenden dolayı hedeflerini yerine getirmek için uygun imkânlarla sahip olmadığı görülmektedir:

Birincisi, APAS'yi belirli sosyopolitik krizlerle etkili bir şekilde başa çıkmaya uygun hale getiren yapısal zorluklardır. Örneğin son yıllarda Kuzey Afrika'da ve özellikle Tunus, Mısır ve Libya'da yaşanan sosyopolitik krizler baş göstermiştir. APAS'nin Arap Baharı gibi halk ayaklanmalarıyla başa çıkmak ve hatta Mali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kamerun, Mali, Burkina Faso ve Libya'daki gibi bir iç çatışmaya askeri olarak müdahale etmek için uygun imkânlarla sahip olmadığı görülmektedir (Kingeibel, 2005: 37).

İkincisi, Afrika Birliği Barış Operasyonlarına yönelik mali kaynakların eksikliği, birliğin kendisini kıtada gerçek bir güvenlik aktörü olarak konumlandırma yeteneğini sınırlandırmaktadır. Afrika Birliği bütçesinden alınan zorunlu ve gönüllü katkılar, barış operasyonlarının mali ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedir. Nitekim, barış alanındaki finansal ihtiyaçlar o kadar büyüktür ki pek çok yoksul Afrika devletinin bunları nasıl karşılayacağını görmek zordur. Ayrıca, toplam bütçenin %77'sini oluşturan barış operasyonları, kalkınma partnerleri ve özellikle Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Üçüncüsü, APAS'nin askeri ayağını oluşturan Afrika Bekleme Gücü (Afrika Standby Force) henüz operasyonel olmamıştır. Bu durum, Afrika Birliği'nin çatışmalara hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etme kabiliyetini önemli ölçüde azaltmaktadır. Nitekim, kıtadaki pek çok ulusal ordunun donanım eksikliğinin yanı sıra, Afrika devletlerinin ulusal orduları ve polis kuvvetlerinde eğitim ve tatbikat açısından muhtelif sorunlar yaşanmaktadır. Ancak Ekim 2010'dan bu yana Afrika Bekleme Gücü kapsamında, Afrika Birliği'nin barış operasyonlarına katılabilecek olan askeri birliklere yönelik eğitim ve tatbikat uygulamalarını uyumlu hale getirmek için "Amani Afrika" adlı bir eğitim ve öğretim döngüsü başlatılmıştır (Kingeibel, 2005: 38).

Dördüncüsü, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Mimarisi, pek çok siyasi güçle karşı karşıya kalmaktadır. Bunların arasında Birliğin büyük krizler üzerinde hızlı bir uzlaşma sağlamadaki zorluğuna dikkat çekilmesi gerekir. Bu durum, Afrika ülkelerinin büyük çeşitliliğinin yanı sıra kıta liderliği için

yarışan Güney Afrika ve Nijerya gibi bazı büyük devletler arasındaki rekabetle de açıklanmaktadır. Ayrıca, İngilizce konuşan ve Fransızca konuşan ülkeler arasındaki dil rekabeti de Afrika Birliği'nin güvenlik organlarının işleyişini engellemektedir. Bu nedenle, kıta örgütü, görüşlerini dayatma ve temsilcilerine bir tür kısıtlama uygulama konusunda zayıf kalmaktadır. Afrika güçlerinin kıtadaki kolektif güvenlik girişimlerini baltalayan tutumları ve kendi özel çıkarlarını ilerletmek için Afrika Birliği'ni kontrol etmeye ve kullanmaya çalıştığı bir araç olarak kullanılması da önemli bir problemidir. Ancak APAS'nin uygulanmasındaki zorluklar, Afrika kıtasında çıkarlara sahip olan bazı uluslararası güçlerden de kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra yoğunlaşan terörle mücadele politikası, Avrupa Birliği, NATO gibi bazı çok taraflı örgütler ile Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa vb. güçlerin Afrika güvenlik sorunlarına olan ilgilerinin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu açıdan Afrika Birliği, çok taraflı uluslararası kuruluşlar ve Afrika dışı devletlerin iş birliğinden yararlanmaktadır. Ancak bu uluslararası güçlerin belirli bir çatışmanın çözümüne katkısının meşrulaştırıcı konuşmaları tam tersini iddia etse de Afrika Birliği'nin güvenlik gündeminden ziyade, kendi çıkarlarına yönelik bir işlevi olduğu açıktır. Libya'daki NATO müdahalesi, bu durumun bir örneğidir. N. Ameer'un açıkça ifade ettiği gibi, "BM, Libya halkını korumak bahanesiyle NATO güçlerine müdahale etme yetkisi vermiştir. Aslında, asıl hedef halkı korumak değil, petrol ve diğer "jeostratejik menfaatlerdir" (Ameer, 2011: 301). Bu iddia tartışmalı olsa da Libya'ya müdahale eden güçlerin, Kaddafi rejiminin düşmesini beklemeden Ulusal Geçiş Konseyi ile petrolün işletilmesine ilişkin yeni anlaşmaları imzaladıkları öne sürülmektedir. Petrol ihracatı, savaş bile sona ermeden önce yeniden başlamıştır (Ameer, 2011: 301). Ayrıca pek çok yabancı gücün, Afrika kıtasında APAS'yi dâhil etmeden kendi güvenlik sistemlerini kurduğunu da belirtmekte fayda vardır. 2008 yılında ABD, kıtadaki askeri faaliyetleri ve Amerikan güvenlik programlarını koordine etmek amacıyla "Afrika Komutanlığı" (AFRICOM) teşkil etmiştir. Örneğin, Haziran 2012'de Başkan Barack Obama, Afrika politikasında güvenlik konularının önemini bir kez daha teyit etti. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin girişimlerini desteklemek yerine, her zamanki gibi, belirli ortak ülkelerle doğrudan ilişki kurmuştur. Bu durum, kıtada ABD'nin jeostratejik etkisini oldukça pekiştirmektedir. Benzer bir biçimde, Afrika Birliği'nin arabuluculuğunu kabul ederek etkisini azaltmaktan çok doğrudan etkilerini artırmakla ilgilenen diğer yabancı güçler için de geçerlidir. Fransa'nın Fildişi Sahili, Mali, Nijer ve Çad'a tekrarlanan müdahaleleri, yabancı güçlerin Afrika Birliği'nin iradesine karşı olsa bile etkilerini nasıl sürdürmeye ve hatta Afrika işlerine müdahale etmeye niyetli olduklarının iyi bir örneğidir.

Bir başka iş birliği ve direniş sorunu ise, Afrika Birliği ve BM'nin kıtada barış ve güvenliğin korunmasına dair ilişkisidir. Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik mimarisinin, BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü uyarınca BM barış gücü operasyonlarının bir parçası olduğu görülmektedir. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokol'de açıkça belirtildiği üzere, "Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil sorumluluğu taşıyan BM Güvenlik Konseyi ile yakın iş birliği içinde çalışacaktır."¹³

Afrika Birliği hukuki belgelerinde, Afrika'nın BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki birincil sorumluluğunu kabul etmiştir. Ancak Afrika Birliği'nin proaktif duruşu, Afrika kurumunun kendisine müdahaleci bir rol ayırdığı anlamına da gelmiştir. Bunun anlamı, Afrika Birliği'nin BM'yi yalnızca gerekli gördüğünde çağırmasıdır. Ayrıca, bölgesel uluslararası örgüt olan Afrika Birliği'nin barış ve güvenliğe ilişkin eylemleri meşru kılmak amacıyla *a posteriori* (sonradan gelen bilgi) BM'den onay isteyebileceğidir. Ancak buradaki tehlike, BM'nin Antlaşması'nın 53. maddesini dikkate alarak böyle bir eylemi destekleyip desteklemeyeceğidir. Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması veya Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokol, BM'nin Afrika Birliği müdahalesine izin vermemesi durumunda ne olacağına açıklayan herhangi bir hüküm içermez.

¹³ Bkz. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin Kurulmasına Dair Protokol, Madde 17 (2).

Bir yanda BM ile genel olarak bölgesel uluslararası örgütler arasındaki ilişkilere, diğer yanda daha özel olarak Afrika Birliği ile ilgili yapılan tartışmalara bakıldığında, BM Güvenlik Konseyi'nin karar ve açıklamalarının, BM Genel Kurul'un kararlarının ve BM Genel Sekreteri'nin raporlarının ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi Afrika Birliği'nin, Kurucu Antlaşması'nın 4. (h) maddesi uyarınca savaş suçlarına, insanlığa karşı suçlara veya soykırım fiillerine son vermek için askeri müdahale ettiği veya karar verdiği bir emsal bulunmamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Afrika'nın yeni barış ve güvenlik sistemi, buna dair teorik kapsam, pratikteki yansıması ve sisteme dair sınırlamalar incelenmiştir. Özellikle APAS'nin, Afrika kıtasının barış ve güvenliğine ilişkin sorunlarının üstesinden gelmek amacıyla uygun ve etkili bir mekanizma olup olmadığını değerlendirmek için APAS'nin kurumsal yapısı, ideal ve gerçek arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Afrika Birliği, Afrika'yı kapsamlı bir barış ve güvenlik mimarisıyla donatmaya çalışsa da güvenlik çerçevesinin karşı karşıya olduğu çok sayıda sorun nedeniyle tam operasyonel hale getirilmesi için yapılması gereken daha çok şey vardır. APAS'nin güçlü ve zayıf yönlerini değerlendiren bu çalışma, APAS'nin Afrika güvenlik sorunlarına varsayımsal bir çözüm sunduğunu, ancak güvenilirliğinin ve etkinliğinin Afrika liderlerinin taahhütlerine ve ciddiyetine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

APAS'nin fikrinin kökeni, Afrika'nın silahlı çatışmaları ve savaş tehditlerini silahlı çatışmayı önlemek ve/veya yönetmek için kendi yeteneklerine güvenerek denetlemeye yönelik artan özleminde yatmaktadır. Bu durum kısmen, uluslararası toplumun Afrika savaşları veya silahlı çatışmalarına yönelik ilgisinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde, Afrika Birliği artık kendisini bir güvenlik, barışı koruma ve barış inşa etme aktörü olarak gördüğüne göre, iki temel soru sorulabilir. Birincisi, Afrika Birliği barışa destek operasyonlarının günümüze dek ne kadar etkili olmuştur ve bundan ne gibi dersler çıkarılabilir? İkincisi ise, Afrika Birliği uluslararası topluluğa aşırı bağımlı olmadan barışa destek operasyonlarına yönelik finansmanı sağlamaya nasıl devam edebilir? Bu soru ve sorunların çözümünü, Afrika çatışmalarının etkin yönetimini sağlamak üzere Afrika Birliği'nin, barış ve güvenlik boyutu gerçeği ile teorik çerçeveyi uzlaştırarak ve daha ziyade pratiği teoriye yaklaştırarak mümkün kılacağına inanıyoruz.

Kaynakça

- Ameur, N. (2011). "La Libye entre les intérêts de l'Occident et la résistance de Kadhafi". *Outre-Terre*, 3(29): 299-308.
- Aning, K. ve Mustafa, A. (2012). "Exploring the Benefits and Disadvantages of Hybrid and Other Support Models for Peace Operations in Africa". *Supporting African Peace Operations*, (ed. L. Gelot, L. Gelot ve C. Coning). Norway: The Nordic Africa Institute.
- Arslan, İ. (2014). *Soğuk Savaş Sonrasında Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Arslan, İ. ve Karagül, S. (2014). "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: APAS". *Güvenlik Stratejiler Dergisi*, 10(19): 57-98.
- Bachmann, O. (2011). "The African Standby Force: External Support to African Solutions to African Problems". *Special Issue: The African Standby Force: External Support to an African Solution to African Problems?* 2011 (67): 1-73.
- Badmus, A. I. (2014). "The African Peace and Security Architecture". *Cultivating Peace: Contexts, Practices and Multidimensional Models*, (ed. H. Ware, B. Jenkins, M. Branagan ve D. Subedi). Newcastle UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Badmus, A. (2015). *The African Union's Role in Peacekeeping. Building on Lessons Learned from Security Operations*. UK: Palgrave MacMillan.
- Baimu, E. ve Sturman, K. (2003). "Amendment to the African Union's right to Intervene: A Shift from Human Security to Regime Security?". *African Security Review*. 12 (2): 37-45.
- Corten, O. (2008). *Le droit contre la guerre*. Paris : Edition Pedone.
- Cot, J. P., Forteau, M. ve Pellet, A. (2005). *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article, 3ème édition*. Paris : Economica.
- Golaszinski, U. (2004). *Africa's Evolving Security Architecture*. Berlin/Maputo: Friedrich Ebert Foundation.
- Kastler, M. ve Liepert, K. (eds.). (2008). *Security and Development in Africa - Strengthening Conflict Prevention, Resolution and Management*. Munich : Hanns Seidel Stiftung.
- Kasumba, Y. ve Debrah, C. (2010). "Présentation générale de la Force africaine en attente (FAA)". *La dimension civile de la Force africaine en attente*, (ed. C. Coning ve Y. Kasumba) Addis Ababa: African Union Publishing.
- Kingebiel, S. (2005). "Africa's New Peace and Security Architecture". *African Security Review*. 14 (2): 37-44.
- Kioko, B. (2003). "The Right of Intervention Under the African Union's Constitutive Act: From Non-Interference to Non-Intervention". *Revue Internationale de la Croix-Rouge*, 85(852): 807-825.
- Mlambo, N. (2006). "Evolution of the Peace and Security Council of the African Union and Standby Force, up to 2006". *African Insights*, 36 (3/4): 41-56.
- Moller, B. (2009). *Africa's Sub-regional Organisations: Seamless Web or Patchwork?*. London: Crisis States Research Centre.

- Mweti, M. P. (1999). "The Organization of African Unity and Its Role in Regional Conflict Resolution and Dispute Settlement: A Critical Evaluation". *Boston College Third World Law Journal*. 19 (2): 537-592.
- Neethling, T. (2005). "Realising the African Standby Force as a Pan-African Ideal: Progress, Prospects and Challenges". *Journal of Military and Strategic Studies*, 8 (1): 1-25.
- Protocol on Amendments to the Constitutive Act of the African Union. https://au.int/sites/default/files/treaties/35423-treaty-0025__protocol_on_the_amendments_to_the_constitutive_act_of_the_african_union_e.pdf. Erişim: 28.03.2022.
- UN Doc. A/CN.4/564 + Add.1 + Add.2. "Fourth report on responsibility of international organizations by Mr. Giorgio Gaja, Special Rapporteur". s. 18, paragraph. 47 and note 72, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_564.pdf. Erişim: 26.03.2022.
- Vines, A. (2013). "A Decade of African Peace and Security Architecture". *International Affairs*. 89 (1): 89-109.

SÖMÜRGEÇİLİK BAĞLAMINDA AFRİKA'DA EĞİTİM EDUCATION IN AFRICA IN THE CONTEXT OF COLONIALISM

Yıl 2, Sayı 2, ss.128-149.

Year 2, Issue 2, pp.128-149.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 17.06.2022

Submitted: 17.06.2022

Kabul Tarihi: 18.07.2022

Accepted: 18.07.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

Aydoğan, İ. & Fidan, M. S. (2022). Sömürgecilik Bağlamında Afrika'da Eğitim, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 128-149.

İsmail AYDOĞAN

Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı,
iaydogan124@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5447-4741

Mutlu Sadık FİDAN

Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı,
smutlufidan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2082-8118

Öz

Sömürge eğitimiyle Avrupalıların üstün görüldüğü ölçü ve düzende Afrikalılar değersizleştirilmiştir. Bu eğitimi benimseyen Afrikalılar efendilerinin bir gölgesi hâline gelmişler ve bu durum Avrupalıların otoritesini sorgulamayı son derece zorlaştırmıştır. Sömürgeciler eğitimi, her zaman sosyal mühendisliğin birincil aracı olarak görmüştür. Eğitimi uygarlaştırma misyonu ile örtük yerlilere kendi değerlerini empoze etmişlerdir. Bu makale, Afrika'daki kolonyal eğitim tarihindeki bu süreci geçmişten günümüze ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda ilkin Afrika'daki sömürge öncesi dönem eğitimi ortaya konulmuştur. Ardından sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemindeki "modernleşme teorisi" olarak görülen emperyal etkiye değinilmiştir. Yerli halkların Avrupa yönetimlerinde ve misyonerlerce üretilen eğitimle yeniden yaratılmasının nedenlerini ve yerel seçkinlerin eğitiminin nasıl ve neden emperyal, ulusal ve uluslararası gündemlerde farklı biçimlerde ve farklı zamanlamalarla temel bir özellik hâline geldiğine değinilmiştir. Dahası sözde "uygarlaştırma misyonu" retorisiyle eğitimin bir "sosyal kontrol" projesinin parçası olduğu ortaya konulmuştur. Alanyazın taraması olarak yapılan bu çalışmada Afrika'daki sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemine yönelik araştırmalar taranarak bir durum tespiti yapılmıştır. Sömürgeci eğitimin yerlilerin varsayılan geri kalmışlığını veya tembelliğini vurgulayan kavramlara gömülen refah ve modernleşme politikalarına ilişkin siyasi tartışmalarda merkezi bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Afrika Eğitimi, Sömürge eğitimi, Sosyal Kontrol, Modernleşme Teorisi, Uygarlaştırma Misyonu.

Abstract

Africans were also devalued to the extent and order that Europeans were exalted with colonial education. The men and women who adopted him became a shadow of their masters, and the education that Africans blindly attached to their masters made it extremely difficult for them to question the masculinity and authority of their faith-preaching white masters. Colonialists have always viewed education as the primary tool of social engineering. By covering education with the mission of civilizing, they imposed their own values on the natives. In this context, this article aims to reveal this process in the history of colonial education in Africa from past to present. Explaining the imperial influence seen as the "modernization theory" in the pre-colonial, colonial and post-colonial education system in Africa, the reasons for the re-creation of indigenous peoples by education produced by European governments and missionaries and how and why the education of local elites is on the imperial, national and international agendas. It is revealed that in different forms, with different timings, education has become a fundamental feature, with the rhetoric of the so-called "civilization mission", that education is a part of a "social control" project and is very important for this. In this study, which was conducted as a literature review, a situation determination was made by scanning the researches on the pre-colonial, colonial and post-colonial education system in Africa. It was concluded that colonial education played a central role in the political debates on welfare and modernization policies, which were embedded in concepts emphasizing the supposed backwardness or laziness of the natives.

Keywords: African Education, Colonial education, Social Control, Modernization Theory, Civilization Mission.

Structured Abstract

By training, colonial governments saw sacrificial chains as ornaments and the best possible recognition, and succeeded in enslaving their victims to the extent that they no longer realized they were slaves. With the advent of colonial education, Africans were devalued in the same order that Europeans were exalted. The men and women who embraced it became a shadow of their masters, and the education that Africans blindly attached to their masters made it extremely difficult for them to question the masculinity and authority of their faith-preaching white masters. The involvement of the missionary church in education created an “unprecedented alliance between State, Capital, and Church” that gave “a divine air and authority to the colonial brainwashing, whitening, and subjugation” of Africans. The colonialists used education along with the armed force to disarm and silence Africans in their minds, souls and bodies and turned their warriors into “cowardly cowards”. Colonialists have always viewed education as the primary tool of social engineering. By covering education with the mission of civilizing, they imposed their own values on the natives. The assimilation policy imposed by the colonialists through education caused the natives to reject their own cultural values and to imitate the West in every field. The education imposed by the colonialists through the missionaries was also aimed at Christianizing the ethnic groups in Africa rather than integrating them. This education was presented as modern, new and innovative, discrediting traditional education. Colonial education was designed to enable the African population to fulfill the functions demanded of the state, to internalize some concepts of colonialism, to ensure that the natives did not rebel against their masters, and to be isolated from the possibility of accessing their own culture. The necessity of colonial education to shape and transform man in all its aspects became the basic educational policy of the African colonies. The social transformation of the natives was considered a necessary step for the economic exploitation of the colony, because the existing family organization tied to the local mode of production was undermining the expansion of the capitalist system. Using the Bible in their curriculum, they promoted Christian lifestyles to society and imposed their culture on African youth. From the earliest days of missionary training in Africa, missionaries used so-called ideals of freedom, equality, civilization to create a new Christian identity for the natives. The sole purpose of the system was to provide some form of control over the way of life of the indigenous people by educating them in Christian values and doctrine. This type of education aimed to prepare men and women to be good workers and good citizens and to develop spiritual insight. In this way, however, Africans remained submissive to their colonial masters and avoided questioning authority. To justify “enlightened West” intervention in Africa, colonial governments served the pre-colonial culture and histories of African society to both Africans and international communities as being based on cannibalism, slavery, violence, and injustice. Education was one of the implicit components that the proponents of the system used to support the claim that European colonialism was a “civilizing” and “modernizing” enterprise. Western codes were processed in such a way that students who were educated in colonial schools; They even began to reject their own culture as a result of the Western ideas they were exposed to. In the post-independence era, Africa’s educational planners failed to develop a curriculum designed to decolonize the indigenous mind. Despite the official end of colonialism, it has always managed to survive. Little has been done to rekindle the sense of cultural dignity that existed in pre-colonial Africa. From the Euro-Christian education system, which was designed to create a class that was cut off from its cultural and moral traditions from the colonial period, people with a western perspective emerged. In the post-independence period, the old system was continued, as African countries were ruled by the elite, whose Western ideologies were imposed during the colonial period. As the Euro-Christian education system in the countries was designed to destroy the identity of its victims and at the same time glorify the European race, the elite controlling matters over the natives began to display the spirit of slavery like their Christian counterparts, and even if they claimed to be free, they could only play the role of slaves to European imperialism. Colonial status in the post-independence education system was replaced by neo-colonial status and the past was continued. Because imperialism led to the acceptance of the myth of European supremacy, which is a fundamental component of the Euro-Christian philosophy of education, in African governments and intellectual circles, and as a result, the acceptance of European thought and ideas as having universal validity. For this reason, successive governments in Africa have come to accept the

European concepts of government, economy and social reform as final and unchangeable. This is also true for the socialist governments that ruled African countries for a while and seemed to be opposed to the Euro-Christian centre. In this context, this article aims to reveal this process in the history of colonial education in Africa from past to present. Explaining the imperial influence seen as the “modernization theory” in the pre-colonial, colonial and post-colonial education system in Africa, the reasons for the re-creation of indigenous peoples by education produced by European governments and missionaries and how and why the education of local elites is on the imperial, national and international agendas. It is revealed that in different forms, with different timings, education has become a fundamental feature, with the rhetoric of the so-called “civilization mission”, that education is a part of a “social control” project and is very important for this. In this study, which was conducted as a literature review, a situation determination was made by scanning the researches on the pre-colonial, colonial and post-colonial education system in Africa. It was concluded that colonial education played a central role in the political debates on welfare and modernization policies, which were embedded in concepts emphasizing the supposed “backwardness” or “laziness” of the “natives”.

Giriş

Portekiz ve İspanyol “*kâşiflerin*” XV. yüzyılda başlatmış oldukları “*sözde keşif*” ve teknik ilerlemeler sonucunda başlayan sömürgecilik hareketleri, İngiltere’de XVIII. yüzyıldaki sanayi devrimini takiben hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir (İrge, 2005). Buna Afrika’dan getirilen kölelerin Amerika’da zorunlu olarak çalıştırılarak emeğin sömürsü, Amerika’nın yağmalanması sonucu oluşan servet akışı eklenmiştir (Beaud, 2010). Sömürgecilik yarışı başlamadan önce Afrika’da, Avrupa devletlerinden daha güçlü ve onların yayılmasını engelleyecek bir örgütlülüğe ve askeri güce sahip olan Afrikalı devletler vardı. Bu yüzden “*modern*” veya “*medeni*” Avrupalıların “*barbar*” veya “*ilkel*” Afrikalılarla karşılaşmaları hakkındaki popüler söylemlerin aksine Avrupalılar ile Afrika halklarının ilk temasları genel anlamda diplomatik ve barışçıl olmuştur. Fakat 1444 yılında Portekizli denizci Lancarote de Lagos ve adamlarının Senegal Nehri’nde bir grup Afrikalıyı esir alıp köle olarak satmaları, Afrika için yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Köle ticareti başladığı andan itibaren barışçıl hava yerini elde edilen kazançları korumak için askeri müdahalelere bırakmıştır. Ancak plantasyonlarda köleleri kullanmak yerine ücretli işçi kullanmanın az maliyetli ve daha verimli olduğunun anlaşılmasıyla, 1807’de, yüzyıllarca devam eden köleliğin kaldırılması için yasal zemin hazırlanmaya başlanmıştır (Daban, 2018). Bu dönemden başlamak üzere dünyadaki Avrupa dışı toplumlar ve ülkeler, onlarla karşılaşp mücadelelerinde acı mağlubiyetler yaşadıklarında, onlara karşılık verebilmek için onlar gibi olmaya başlamışlardır (Gündüz, 2016). Ancak *İlerleme, sanayileşme, gelişme ve kalkınma* gibi kavramlar, sömürgeci devletlerin Batı dışı toplumlar olarak tanımlanan ülkeler üzerindeki hedeflerine erişmeleri için kullanılan kavramlardı. Hedef ülkelere ideoloji olarak benimsenen kalkınmacılık olgusu Batı’ya benzemeye çalışmak ve onu aynen taklit etmek anlamını taşıyordu (İrge, 2005).

Sömürgeciler bu ideolojik araçlar ile Afrikalıların kendilerine bakmaktan aciz olduklarını ve bu yüzden herhangi bir durumda hayatlarını sürdürmek için beyazların rehberliğine ihtiyaç duyduklarını iddia etmişlerdir. “*Beyaz adamın yükü*” anlamındaki sömürge nosyonu sömürge güçlerinin kendilerini dünyanın “*geri kalmış*” ırklarına Batı kültürünün ve teknolojisinin faydalarını getirmek için özverili bir şekilde çalışan Hristiyan yardımsever kurumlar olarak göstermenin ideolojik bir aracı olmuştur (Daban, 2018). Sömürge egemenliğinin arkasındaki itici güçlerden biri, Afrika toplumlarının ekonomik sömürsüydü. Bu amaçla sosyal ve ekonomik dönüşüm araçlarından biri olan modernleşme projesi, sömürge yönetimlerinin temel önceliği hâline geldi. Modernleştirme projesi, Afrikalıları beyaz adama dönüştürmeye çalışan bir dizi idari, eğitim, ekonomik ve altyapı sisteminin kurulmasından ibaretti. Afrika’da modernite, modernleşme sürecinin kavramsal paradigması hâline geldi. Oysa bu kavram batılı olmayan halkların sürekli olarak ulaşmadan yöneldiği bir kavramdı. Böylece, sömürge modernliği, modern veya medeni Avrupalı ile geleneksel veya vahşi Afrikalı olarak adlandırılanlar arasındaki karşıtlıktan doğdu. Dolayısıyla gelenek, Afrika kültürüyle eşanlamlı hâle gelirken, modernite Avrupa uygarlığıyla eşanlamlı hâle geldi. Bu iki sektör bizim sömürge toplumu olarak bildiğimiz şeyi oluşturdu (Martinez, 2007).

Bugün dünyanın hemen her yerindeki insanın Afrika'ya dair algısı, sömürge döneminde miras alınan eğitim sistemi ve sömürgeci diliyle oluşmaya devam etmektedir. Bu algıda geleneğin, kötünün, yokluğun, barbarlığın, gelişmemişliğin, eğitimsizliğin, cehaletin, tuhaflığın, ilkelliğin ve kabalığın merkezinde Afrika yer almaktadır (Erdoğan vd., 2021). Afrika'yı dünyanın en yetersiz, en çirkin ve en kaba insanların yaşadığı kıta yapan da; insanlık serüveninde yaşanan başarısızlıkların kıtası yapan da (Mbembe, 2021) bu sömürgeci dildir. Temel yanılı Batının Afrika'daki sömürgeciliğini sadece ekonomik saiklerle açıklamakta yatkındır. Yani Afrika'yı sadece ekonomik olarak sömürmüş bir Avrupa algısı yaratılmak istenmektedir. Ekonomik olarak gerçekleşen sömürme suçundan kurtulmak kolaydır. Nitekim Almanya 1908 yılında Namibya'da gerçekleştirdiği ve 70 bin kişinin ölümüyle sonuçlanan soykırım suçundan, Namibya'ya 30 yılda 1,1 milyar Euro vererek kurtulacağını düşünebilmektedir (NTV, 2022). Bu algı nedeniyle esas sömürgeciliğin zihniyet merkezli olduğu hâlâ tam anlamıyla anlaşılması güçtür.

Yabancı literatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde Afrika toplumunun yeniden üretimi modeliyle örtüşen sömürge eğitimi, sömürgecilerin Afrika eğitiminde oynadıkları rolün sonuçlarına *"bilanço"* açısından yaklaşma eğilimidir. Bu model muhtemelen Afrika'daki misyoner varlığına karşı veya onu destekleyen argümanları haklı çıkarmak için tasarlanmıştır. Sosyal bilimcinin görevi, insan sermayesinin reçetesi hâline getirilen sömürge eğitiminin etkisinin ne kadar iyi ya da kötü olduğunu göstermek için basit bir olgu seçimine indirgenmiştir. Bu yaklaşım, sorunu aşırı basitleştirmenin bir başka biçimidir, çünkü tarihsel bir çalışmanın amacı, belirlenmiş bir tarihsel sürecin öznelinin ya da nesnelinin denenmesi değil, böyle bir sürecin günümüzün bir parçası olarak yeniden inşasının sonuçlarını, ne ürettikleri veya ne üretmeye çalıştıklarıyla ortaya koyabilmektir. Bu makale, Afrika'daki kolonyal eğitim tarihindeki bu süreci geçmiştin günümüze ortaya koymayı amaçlamıştır. Afrika'daki sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemindeki *"modernleşme teorisi"* olarak görülen emperyal etki ortaya konularak yerli halkların Avrupa yönetimleri ve misyonerlerce üretilen eğitimle yeniden yaratılmasının nedenlerini ve yerel seçkinlerin eğitiminin nasıl ve neden emperyal, ulusal ve uluslararası gündemlerde, farklı biçimlerde, farklı zamanlamalarla temel bir özellik hâline geldiği, sözde *"uygarlaştırma misyonu"* retorisiyle eğitimin bir *"sosyal kontrol"* projesinin parçası olduğu ve bunun için çok önemli olduğu ortaya konulmaktadır. Bu araştırma ayrıca sömürge dönemi okullarda eğitim almış sömürge sonrası elitlerin bağımsızlıktan sonra sosyal kontrolü ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için bu dinamikleri sürdürdüğünü savunuyor. Günümüzde Afrika'da yaşanan bölgesel siyasi ve ekonomik eşitsizliğin genel olarak sömürge dönemi kalkınmasından değil, özel olarak sömürge döneminden miras alınan eğitimden kaynaklandığı, bölgesel siyasi eşitsizliğin, sömürge eğitimi mirasının bugün Afrika'da dağıtıcı siyaseti ve eşitsiz kalkınmayı etkilediği ve Afrika'daki eğitimin, ideoloji ve hegemonya olarak *"bilim biçimini"* alan dirençli bir sömürgeci epistemolojinin kurbanı olduğu öne sürülmektedir. *Alanyazın taraması* olarak yapılan bu çalışmada Afrika'daki sömürge öncesi dönem, sömürge dönemi ve sömürge sonrası dönem eğitim sistemine yönelik araştırmalar taranarak *bir durum tespiti* yapılmıştır.

Sömürgecilik Öncesi Dönemde Afrika'da Eğitim

Sömürgeciliğin resmi olarak başladığı XIX. yüzyılın sonlarında, Avrupalılar, Afrika'da tamamen eğitimsiz insanlara eğitim verdiklerini varsaymaktaydı. Afrika'ya geldiklerinde tüm gençlerin tamamen cehalet içinde olduklarını iddia ediyorlardı. Çünkü Batı, eğitimi sadece okuryazarlıktan ibaret sanıyordu. Eğitimin, kişinin doğduğu toplumda yaşamak için bir hazırlık olduğu gerçeğini yok sayıyorlardı (Moumouni 1964; Anderson, 1970; White, 1996; Arapbor, 1998; Mosoti, 2011). Oysa Batı eğitim sistemi Afrika'ya hâkim olmadan önce, Afrika, işlevsel bir eğitim biçimine zaten sahipti. Çocukluktan yetişkinliğe kadar devam eden, bireyin fiziksel ve psikolojik gelişimine uygun olarak işletilen geleneksel Afrika eğitimi, kabile¹ sınırlarını aşan birçok özelliğe sahipti (Pearce, 1988). Bu eğitim, aile ve toplum için acil ve önemli

¹ Kabile kavramı da Avrupalıların Afrika'ya dair olumsuz algısından payını almıştır. Zihinde oluşan tüm olumsuzluklara karşın Kabile, değerlere bağlı yaşayan, ortak soydan gelen insanların yaşama biçimi olarak algılanmalıdır. Bugün ülke denilince anlaşılacak neyse kabile deyince benzer durum anlaşılmalıdır.

işlevleri yerine getirmeyi amaçlıyordu. Ayrıca çocuğun fiziksel becerisini geliştirmeyi, ahlak gelişimini, yaşlılara ve yetkili makamlardaki kişilere saygıyı aşılamayı, entelektüel beceriyi geliştirmeyi, mesleki eğitim vermeyi, topluma karşı sağlıklı tutumlar ve aidiyet duygusu geliştirmeyi, aile ve toplum işlerine aktif olarak katılımı, özetle toplumun kültürel mirasını anlama, takdir etmek ve tanıtmayı kapsamaktaydı. Kültürün en yüksek değeri olan aidiyet duygusunun aşılması eğitimin ana amacı olmuştur. Genç bireye, topluluğunun sosyal gelenek ve göreneklerine uyması, işbirlikçi ve iyi bir vatandaş olması öğretiliyordu. Kabile eğitiminin kabile ihtiyaçlarına ve çevre koşullarına göre farklılıkları vardı. Mesela avlanmanın önemli olduğu toplumlarda, eğitim, gençlerin duygularını keskinleştiren ve çevrenin uyarılarına tepkilerini eğiten becerilerle ilgiliydi (Nwagbaraocha, 1978). Geleneksel toplumda mesleki eğitim, büyük ölçüde çıraklık sistemiyle yürütülüyordu ve bu sistem milyonlarca Afrikalı genç ve yetişkini eğitmek için eskiden beri kullanılan bir araçtı (Nwokocha, 1984).

Geleneksel eğitim sistemlerinin içeriği veya konusu, sömürge öncesi Afrika toplumlarının fiziksel, sosyal ve ruhsal durumlarından kaynaklanıyordu. Fiziksel çevre, mesela, çocuğun yaşam alanı ister dağ ister ova, nehir veya tropikal orman tarafından yönetiliyor olsun, onun kendisini ve çevresini tehdit eden unsurlarla savaşmasını ve yaratıcılığını kullanmasını öğretiyordu. Çevrede büyüyen çocuk tabiatı, hava durumunu ve hem bitki hem de hayvan yaşamını öğreniyordu. Sosyal çevre de çocuk üzerinde etkiliydi. Geleneksel toplumların çoğunun hayatta kalması büyük ölçüde aile, klan ve kabileyi bir araya getiren karşılıklı ilişkiler ağına bağlıydı. Geleneksel eğitim sistemlerinin bu tür ilişkileri pekiştirmesi amaçlanıyordu. Bu nedenle, topluluktaki ebeveynlerin ve diğer yetişkinlerin çocuklarına karşılıklı bağları koruyan sosyal görgü kurallarını aralıksız olarak öğretmeleri şartıdır. Her aşama, çocuğun fiziksel ve bilişsel yeteneklerindeki, toplumdaki rolündeki ve geleneksel eğitim sürecine rehberlik eden otorite figürlerindeki değişikliklerle karakterize edilirdi. Öğrenme bir topluluk ortamında gerçekleştiğinden, çocuğun herhangi bir gelişim aşamasında birkaç öğretmeni olabilir. Annenin öğrettiği şey, büyük kardeşler veya geniş aile üyeleri tarafından sağlanan takviyeden farklı olan büyükannenin veya amcanın dersinden farklıdır (White, 1996).

Çocuklara yaşlılara saygı göstermeleri, sosyal sorumlulukları ve her şeyden önce bireysel çıkarlarını daha geniş topluluğun çıkarlarına tabi kılmaları öğretiliyordu. Geleneksel bir müfredatın içeriği manevi çevreden de belirleniyordu. Her olayın (doğum, ölüm, hastalık, sel veya kuraklık gibi) manevi önem kazandığı sömürge öncesi Afrika'da, eğitim dini öğretime veya öğretime odaklanma eğilimindeydi. Din, hem çocukların hem de yetişkinlerin yaşamında önemli bir rol oynuyordu. Mesela İslam'ın kabul edilmesiyle birlikte İslami eğitim, toplumda etkili olmaya başlamıştı. *Kur'an* veya *Medrese okulları* da Arap tüccarlar tarafından IX. ve X. yüzyıllarda Afrika'ya tanıtılmaya başlanmıştı. İslam, Arap alfabesini tanıtmış ve Kur'an bilgisinin önemli bir dini gereklilik hâline gelmesi nedeniyle, Medrese okulları da Afrika'da gelişmeye başlamıştı. Eğitim hem erkekler hem de kızlar için 6 yaş civarında başlamaktaydı. Ancak, ailenin gelecekteki liderleri olarak kabul edilen, ailenin adını ve kültürel kimliğini taşıyan erkek çocukların eğitime daha fazla önem verilmişti. İslami bilgiye verilen önem nedeniyle Kur'an eğitimi gelişmişti (Balde, 2004). İslâmî dönemin başlangıcından XX. yüzyılın sonuna kadar eğitim, köylerde küçük mekteplerde ve zaviyelerde, şehirlerde ise mescitlerde ve medreselerde yürütülmekteydi (Miliani, 2012). Buralarda Kur'an'ın ezberlenmesi yanında Arapça ile ilgili temel bilgiler ve bazı fıkhi meseleler öğretilirdi. Bu kurumlarda vakıfların gelirleriyle beslenirdi (Saïdûnî, 1993). Kısaca sömürge öncesi Afrika'da eğitim, nesilden nesile zaman içinde test edilmiş becerileri, gelenekleri ve bilgileri korumak ve aktarmak için önemli bir araç olarak hizmet etti. Gençler, dil, iffet, dürüstlük, çalışkanlık, yiğitlik, cömertlik ve misafirperverlik gibi atalarının mirasını takdir etmeyi ve değer vermeyi geleneksel eğitimleri sayesinde öğreniyorlardı. Çocuklar kültürel miraslarını anladıklarında ve takdir ettiklerinde, onlar da kendi çocuklarına aynı şeyi aktarıyorlardı.

Sömürge öncesi geleneksel Afrika'da eğitim, dünyanın geri kalan geleneksel toplumlarıyla benzer özellik göstermekte idi. Modernleşmenin uğramadığı tüm yerler gibi Afrika'da da eğitim kültürel idi. Bugün neredeyse bir ülkenin sosyal ve psikolojik statüsüne sahip olan kabile hayatında da kültür egemendi.

Kabile yaşamı, sömürge öncesi Afrika’da, sağlıklı bir toplumun göstergesi idi. Kabile şimdiki içe kapanık, toplumdan ayırık olma hâline gelmesi sömürgecilikle doğrudan ilgilidir. Bir başka ifadeyle Afrika’da kabile ile Eski Yunandaki şehir devletleri arasında (Atina, Sparta vb) mantık olarak bir farklılık yoktur. İşleyiş olarak ise Eski Yunan şehir devletlerinde sınıf sistemi ve kurallar baskınken kabile yaşamında kültür daha baskındır. Bugün insanların algısında Yunan ve İtalya şehir devletleri olumlu iken Afrika’daki kabile algısının olumsuz olması yine Avrupalıların sömürgeci tarih anlayışının göstergelerindedir.

Sömürgecilik Döneminde Afrika’da Eğitim

Afrika’da Avrupa eğitiminin temelleri, esas olarak Büyük Britanya, Fransa ve daha sonra Amerika’dan gelen XIX. yüzyıl misyonierleri tarafından atıldı (White, 1996). Bu nedenle, 1900’den önce okullar, özünde yerlileri Hristiyanlaştırma amacına yönelik bir araçtı. İlk misyonierler Afrikalıları eğitmeyi değil, onları dönüştürmeyi umdular. Okul bu ana amaçta ikili bir rol oynadı. Bir yandan okullaşma, din eğitimi almanın en etkili yolunu sağlıyordu. Yerli sömürge okullarında İncil, ilmihal ve dini metinleri okumaları öğretildi. Misyonier okullarında din, müfredatın tamamına hâkimdi (Ball, 1983).

Batı Afrika’daki misyonierlik geleneği 150 yıllık sürekli bir tarihe sahiptir ve Orta ve Doğu Afrika’nın bazı bölgelerinde Avrupa sömürge yönetiminden bile önce gelir. Ağırlıklı olarak Avrupa’daki Protestan kiliselerinden gelen Evanjelik misyonierler okuryazarlık ve el becerileri öğretirken, Anglikan ve Katolik misyonierleri genellikle daha akademik bir odaklanmaya sahipti. 1900’lerin başında ise eğitim sömürge yönetimlerinde devralınmaya başladı. Kitleli eğitim Afrika’da kök salmaya başladıkça, okulların sömürge faaliyetleri için merkezler olarak kullanılması da eğitim harcamalarını teşvik etti (White, 1996). Sömürge eğitimi, sosyal, ekonomik ve politik modernleşmenin, Batılılaşmanın ve asimilasyonun öncüsü olacak Afrikalı Hristiyanlar/Afrikalı işçiler/Afrikalı tebaa/vatandaşlar yaratmakla ilgilendi (Kallaway, 2020). Kapitalist bir toplumda eğitimin bir toplumsal kontrol aracı veya emeğin yeniden üretiminin bir mekanizması hâline geldiğinden, misyonierlik eğitimi de dâhil olmak üzere, sömürge eğitimi, devlet aygıtlarının ve okullarının asimilasyon ve kültürel deformatsiyondan biraz daha fazlasını sağladığı görülmektedir (Cross, 1987). Sömürgeci eğitim aynı zamanda edebiyatta, resimlerde, kartpostallarda veya reklamlarda yer alan ve “yerlilerin” varsayılan “geri kalmışlığını” veya “tebelliğini” vurgulayan kavramlara gömülen refah ve modernleşme politikalarına ilişkin siyasi tartışmalarda merkezi bir rol oynamıştır (Matasci, Jerónimo & Dore, 2021).

1900’lü yıllardan sonraki sömürge eğitimiyle ilgili politikaların çoğunun kökeni, 1910’daki büyük ekümenik *Edinburgh Uluslararası Misyonier Konseyi (IMC) Konferansı*’na dayanmaktadır. Bu andan itibaren, Afrika eğitimi sorunlarıyla ilgilenecek uzmanlardan oluşan istişare ağları kurma girişiminde bulunuldu (Kallaway, 2020). Ayrıca *Milletler Cemiyeti* tarafından desteklenen emperyal ve sömürge işlerinin uluslararasılaşması ve devlet dışı aktörlerin süreçte artan katılımıyla, “yerli” eğitim yalnızca ulusal/emperyal ve yerel bir mesele olmaktan çıktı. Yeni fikirler ve gündemler ortaya çıktı ve yeni sorular gündeme geldi. *Hükümetlerarası örgütler, Phelps-Stokes Fonu, Uluslararası Sömürge Enstitüsü ve Uluslararası Misyonier Konseyi* gibi diğer ulusötesi gruplar, sömürge eğitiminin planlarına kendi gündemleri ve çıkarları doğrultusunda müdahale etmeye başladılar. Bunu yaparken, bazen ilgili yaşam koşullarını iyileştirmeye veya sözde “uygarlaştırma misyonunun” çabalarını ve sonuçlarını artırmaya çalışırken, sömürge imparatorluklarının iç işleyişini ve yönetim yöntemlerini etkilediler (Matasci, Jerónimo & Dore, 2021). Çoğunlukla, bu uzmanlar misyonierler ve hükümet yetkilileriydi, ancak I. Dünya Savaşı’ndan sonra, sistem, esas olarak *Carnegie, Rockefeller, Jeanes ve Phelps Stokes* gibi Amerikan vakıflarınca desteklenen ve esas olarak *Rockefeller Ailesi* tarafından kurulan *Columbia Üniversitesi Öğretmen Koleji, Londra Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Cenevre’deki Jean-Jacques Rousseau Enstitüsü, Paris’teki École Coloniale* gibi kurumlarda bulunan üniversite temelli eğitimcileri içerecek şekilde genişletildi. 1907 ve 1930’lar arasında çeşitli *Imperial Education* konferansları yoluyla oluşturulan bu ağlar aracılığıyla, Belçika (1923), Kudüs (1926), Tambaram, Hindistan’daki (1938) IMC kongreleri, 1920’de Yeni Eğitim Bursu (NEF) toplantıları, Avrupa, Güney Afrika ve Avustralya’da Güney Afrikalı C. T. Loram

tarafından 1934 ve 1939 yılları arasında Amerikan hayırsever vakıflarının yardımıyla toplanan Yale Eğitim konferanslarıyla birlikte, yavaş yavaş sömürge eğitim politikası ve uygulaması üzerinde bir dereceye kadar etkisi olan bir araştırma topluluğu ortaya çıktı. Bunları, Afrika eğitimi üzerine 1922 ve 1924'te Amerikan vakıf ve misyonerinin ittifakıyla desteklenen *Phelps Stokes Komisyonu Raporu* izledi. 1930'larda sömürge yönetiminin varsayılan istikrarının daha fazla sorgulanır hâle geldiği bir bağlamda, Britanya ve Fransa'daki uzmanlar, kültürel sömürgeciliği tam manasıyla gerçekleştirecek reform ve yenilenme programları tasarladı. IMC, 1930'da çoğunlukla Rockefeller Vakfı tarafından finanse edilen Uluslararası Afrika Dilleri ve Kültürü Enstitüsü'nün (IILC) çabalarıyla bir Sosyal ve Endüstriyel Araştırma Departmanı kurarak bu konuda kendi girişimlerini başlattı. (Kallaway, 2020).

Portekiz Kolonilerinde Eğitim

Portekiz makamları, *uygarlaştırma misyonunu* ilerletmek ve yerel kadroları sömürge bürokrasisinin en alt kademelerindeki işleri yerine getirmeleri için eğitmek amacıyla kolonilerde devlet okulları kurdular (Amado, 2015). Portekiz hükümetince kolonilere sunulan eğitim sadece halkın Portekizce konuşabilmesi, misyonerler için ise halkın Hristiyanlaştırılmasıyla sınırlı olduğundan ilkökul seviyesinden öte bir eğitim sunulmamıştır (Bouchard, 2017). Bu yüzden sömürge hükümeti eğitimle sınırlı düzeyde ilgilendiği söylenebilir (Borgen Magazine, 2022). XIX. yüzyıla kadar okuma yazma bilen ve çeşitli konularda bilgi sahibi olan köleler daha çok önemli olduğundan eğitim daha çok bu alanda faaliyetlere yoğunlaşmıştır. XIX. yüzyıldan sonra ise eğitim emperyal güçlerin ihtiyacı olan iş gücünü sistem içinde üretmek için tasarlandı (Vogt, 1973). Kolonilerde sömürgecilik ve köle ticaretinin başlangıcından itibaren, sömürge hükümeti, kültür asimilasyonu ve köle ticareti amaçlarına hizmet etmek için bir eğitim ve öğretim sistemi geliştirdi. Krallığın koruması altındaki kilise, köleleri kölelik pazarı için daha kârlı "mallar" hâline getirme süreci olarak "ruhların evanjelizasyonu"nda, "ladinizasyon süreci"nde ve kölelerin "kültürel dezenformasyonu"nda" kilit bir rol üstlendi. Ladinizasyon süreci, temel Hristiyanlık öğretilerinden ve yeni gelen kölelerin vaftiz edilmesinden ve Portekiz dilinin öğretilmesinden oluşuyordu (Lopes, 2018). Katolik Kilisesi açıkça sömürgeciliğin "dini kanadı" olarak kullanıldı. Kilise sadece Katolik inancının yayılmasıyla değil, aynı zamanda Portekiz kültürü ve dilinin propagandasıyla da görev üstlendi. Söylemsel ve sembolik bakış açısına göre rejim, Portekiz patronajının tarihsel rolünde ve devleti temsil etmek için *misyonerleri* kullandı (Amado, 2015).

İngiliz Kolonilerinde Eğitim

Britanya kolonilerinde düzensiz ve örgütsüz gelişme döneminde, yerel eğitime yönelik hükümet planlaması yapılmamıştır (Beck, 1966). İngiliz Kolonilerine Batılı eğitim ilk olarak birçok okul kuran Hristiyan misyonerler tarafından tanıtıldı (Brinkley, 2016; Tandoğan, 2020). Misyonerler, İngilizler geldiğinde 1895 yılına kadar bir eğitim modeli oluşturmuşlardı (Beck, 1966). İngiliz hükümeti misyonerlere tam idari özgürlük tanıyarak ve ara sıra yardımlar sağlayarak misyonerlerin faaliyetlerini teşvik etti (Whitehead, 1995). Fransız Batı Afrikasındaki misyonerlik çalışmaları sınırlandırıldı da İngiliz topraklarında yaygın bir şekilde misyonerlik faaliyetleri yürütüldü. Bu nedenle, misyoner gruplar arasındaki rekabet, İngiliz kolonilerinde Fransız sömürge Afrikasındakinden daha yüksekti. Fransız sömürge Afrikasında, misyonerlerin çoğu Katolik iken, İngiliz topraklarında çok sayıda mezhepten Katolik ve Protestan misyonerler toplumu dönüştürmek için yarıştı (Hittenberger, 2004; Izama, 2014). Kilise Misyoner Derneği (CMS), Afrika İç Misyonerliği ve İskoçya Kilisesi gibi gruplar, Sahra altı Afrika'daki en eski Avrupa kurumları arasında ve bazıları bugün hâlâ aktiftir (White, 1996). Yerli halk başlangıçta Batılı okullarda eğitim almayı reddettiler çünkü misyoner okulları kırsal kabile topluluklarının işine yarayacak pratik bir eğitim sağlamıyordu. Eğitimin amacı öğrencileri Hristiyanlaştırmaktı (Brinkley, 2016; Tandoğan, 2020). Evanjelizm misyonerlerin varoluş nedeni olduğundan, eğitim, dini amaçlara gerekli ilaveler dışında sistematik olarak geliştirilemezdi (Beck, 1966). Bu yüzden Hristiyanlığın eğitim yoluyla yayılması fikri hem dini hem de sivil otoriteler tarafından etkili bir strateji olarak kabul edilmişti (Anucha, 1992). İngiltere merkezli *Baptist Missionary Society*, *London Missionary Society* ve *Church Missionary*

Society (CMS) tarafından koordine edilen misyoner okulları, özellikle XIX. asırda kolonilerde hızla yayıldı (Afrika Araştırmacıları Derneği, 2022). Britanya'nın sömürgelerdeki misyonlara yönelik laissez-faire tutumu, onu, yüzyılın başlangıcından önce Fransızların sömürgelerinde üstlendiği eğitim yönetimi ve politika oluşturma sorumluluğundan kurtardı. İngiliz kolonilerindeki misyonerlerin güçlü etkisi sonunda hükümet harcamalarının artmasına ve misyoner okulları ve devlet okullarının yan yana bulunduğu ikili bir eğitim sisteminin gelişmesine yol açtı. İngiliz hükümeti, Beyaz yerleşimcilerin bağımlılıklarına eğitime daha fazla yatırım yapma baskısına yanıt verdiğinden, bu sistemin ikili doğası zamanla azaldı (White, 1996).

1903 ve 1906 yılları arasında *Kilise Misyoner Cemiyeti* okullarını kırk ikiden kırk beşe çıkardı. Aynı dönemde *Beyaz Babalar Misyoner Cemiyeti* okullarını otuz beşten elli bire çıkardılar. Kilise Misyoner Cemiyeti, devlet yardımı için mezhebe bağlı olmayan bir okul bile işletti. Ortaöğretim okullarını teşvik etmek için Hükümet, misyoner okullarına hibe olarak 10 pound burs verdi. Protektora'daki idari hizmetler büyürken, uzak bölgelerdeki "çalı okulları"², genç Afrikalıların büro ve sıhhi işlerde asistan olarak hizmet etmek için ihtiyaç duydukları türden eğitimi sağlayamadı. Bu yüzden işgalin ilerleyen yıllarında tıbbi gereksinimler, işgücü alımı ve tarımsal ihtiyaçlar, yetkililerin vasıflı insan gücü eksikliğinin farkına varmasını sağladı (Beck, 1966).

1923'te Sömürge Ofisi, daha sonra *Kolonilerde Eğitim Danışma Komitesi* olarak tanınacak olan İngiliz Tropik Afrika Sömürgelerinde *Yerli Eğitimi Danışma Komitesi*'ni kurdu. 1925'te komite, *İngiliz Tropik Afrikasında Eğitim Politikasına İlişkin Muhtıra 'yı*" yayınladı. Bu belge, İngiliz sömürge eğitim politikası için öncelikler olarak önerilen çok çeşitli konuları kapsıyordu. Öneriler arasında şunlar vardı: (1) *hükümet, eğitimin idaresini kontrol etmeli, ancak özel gönüllü kuruluşlarla (misyonlar) işbirliği yapmalıdır*; (2) *eğitim, yerel ihtiyaç ve koşulları karşılayacak şekilde uyarlanmalıdır*; (3) *ilkokul eğitiminde yerel diller kullanılmalıdır*; (4) *kızların eğitimine daha fazla önem verilmelidir*. Bu belgenin devamı 10 yıl sonra 1935'te yayınlandı ve ilk muhtıranın tavsiyelerine ek olarak, yetişkin eğitimi ihtiyacını ve okul ile toplum arasındaki gerekli karşılıklı ilişkiyi vurguladı. Bu iki belge, sonraki tüm eğitim politikalarının uygulamalarına temel oldu. 1944'te komite, *'Afrika Toplumunda Kitle Eğitimi'* başlıklı üçüncü büyük çalışmasını yayınladı ve 1953'te Sömürge Bürosu, Nuffield Vakfı ile birlikte, Britanya Afrikasındaki eğitim politikası hakkında kapsamlı bir çalışma yaptı (White, 1996).

Sömürgecilerin en büyük kaygısı bariz bir tehdit oluşturacak şekilde sömürgeleştirilmiş toplulukları bir araya getirecek bir eğitim sağlamaktan ziyade kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir eğitim sistemi kurmaktı (Whitehead, 1989). Bu eğitim modern, yeni ve yenilikçi olarak sunuldu ve bu nedenle geleneksel eğitim itibarsızlaştırıldı. Ekonomide tarım ve sanayi kendi kendine yeterlilik başlığı altında, kolonileri terbiye etmenin bir yolu olarak tanıtıldı. Misyonerler, İngiliz işçi sınıfının ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış bir müfredatı ve yöntemleri kolonilere aktardı. İşçi sınıfının veya daha genel olarak yoksulların sömürge eğitim ihtiyaçlarının okuma, yazma ve bazen aritmetik, ama hepsinden önemlisi dinden ibaret olduğu düşünülüyordu (Mosoti, 2011).

Kolonilerdeki İngiliz yönetimi yılları, eğitim sistemi üzerinde neredeyse silinmez bir iz bıraktı. Sömürge eğitimi, yerlilerin öncelikle becerilerini geliştirmelerini sağladığı için değil, onları beyaz erkeklere daha yakın kıldığı için yapılan bir faaliyet hâline geldi. Sömürge eğitiminden geçen ilk öncüler, beyaz memurlar, özellikle tümen subayları için tercüman olmaktan gurur duyuyorlardı. Sonunda bu kişiler, ayrı bir sosyal sınıf olarak ortaya çıktılar. Okul müfredatı beceri odaklıydı ve beyaz adamın idari kurumlarında

² Çalı okulları, Afrika'nın belirli bölgelerinde geleneksel eğitimin verildiği okullardır. Kasabadan uzakta, tenha ormanlık yerlerde faaliyet gösterdikleri için genellikle "çalı okulları" olarak bilinmektedir. "Çalı okulları'nın pedagojik deneyimleri araşsal ve etkiliydi Benson, C. J. (1994). *Teaching beginning literacy in the "Mother Tongue": A study of the experimental Crioulo/Portuguese primary project in Guinea-Bissau* (Doctoral Dissertation). University of California, Los Angeles.

kâtip olarak çalışabilecek erkekler ürettiyordu. Yerlilere tarımı nasıl geliştirecekleri öğretilmedi. Bu nedenle çocuklar, sağlayacağı herhangi bir maddi fayda için değil, statü sağladığı için okula gönderildi (Ezeaku, 1979). Eğitim sömürgeci ve ırkçıydı (Brinkley, 2016; Tandoğan, 2020). Kolonileri eğitmekten ziyade sömürge yönetimine hizmet edecek memurları yetiştirmek için tasarlanan (Duany, 1999) sözde “modern” eğitim, XX. yüzyılın başlarında İngiliz sömürgecililiği ile tanıtıldı. Sömürge eğitimi İngiliz sisteminin bir kopyasıydı ve amacı, seçkin bir kesimin idari pozisyonlara getirmek amacıyla büro personeli olarak eğitmektir (İsmail, 1991; Keimbu, 2005).

Okullar kurmak için kolonilere gelen misyonerler, siyahlarla ilgili önyargılı fikirler de geliştirdiler. Onlara göre Afrikalılar medeniyetsiz, Hıristiyan olmayan, ilkel, geri ve sonuç olarak farklıydı. Sömürgecilik için bu geniş kıta, batıl inançlar ve fanatizmle dolu, aşağılamaya mahkûm, kısacası zencilerin ülkesi, yamyamlar ülkesi, Tanrı'nın lanetine uğramış ve vahşiliğin uğrak yeri idi (Amin, 1994).

Fransız Kolonilerinde Eğitim

Afrika'nın çoğunda olduğu gibi, Fransız Kolonilerinde okulları ilk kuranlar Avrupalı misyonerlerdi, ancak Fransız hükümeti çok geride değildi. 1854'te Senegal'de dört, Goree'de iki ve St Louis'de iki okul vardı, ancak bunlar esas olarak rahipleri eğitmek içindi. Fransız Batı Afrikasında 1900'e kadar sadece 70 okul kurulmuştu ve bunların çoğu devlet tarafından yönetiliyordu. 1903 ve 1924 yılları arasında sömürge okullarının tam kontrolü Fransız hükümetine geçti. Ve Fransa misyoner okullarına bazı sübvansiyonlar sağlarken, öğrencilerin sadece %15'i devlet tarafından yönetilmeyen okullardaydı. Fransa, sömürgelerindeki eğitim sistemlerinin gelişimi üzerinde çok sıkı bir denetimde sahipti. 1922'de Fransa, eğitimde misyonerlik faaliyetlerini daha da sınırlayan bir kararname çıkardı. Bu kararnameye göre, kolonilerde yeni bir okulun kurulması için hükümet izni, bu okullarda hükümet onaylı öğretmenlerin görev yapması, hükümet müfredatı uygulanma zorunluluğu getirildi ve eğitim dili olarak yalnızca Fransızca kullanılması gerekiyordu. Sahra altı Afrika'daki Fransız sömürge eğitimini karakterize ettiği söylenebilecek üç özellik vardır. Birincisi, Fransız dilinin yaygın kullanımınıdır. Fransa sağlık eğitimi gibi 'acil' pedagojik ihtiyaçları karşılamak için Afrika dillerinin kısa süreli kullanımına izin verecekti, ancak tüm öğretim kademelerinde nihai olarak Fransız diline hâkimiyet vardı. İkincisi, mezun olan öğrenciler için iş bulunabilirlik tahminlerine dayanan kayıt sınırlamasıdır. Fransız hükümeti, eğitimde arz ve talep politikasını uygulayarak, sadece ihtiyacı duyduğu kadar yerliye eğitim verecekti. Üçüncüsü, Fransız sömürge okul sisteminin ikili doğasıdır. Afrika okulları kitleleri eğitmeyi amaçlıyordu. Öte yandan, Avrupa okulları daha seçiciydi ve sömürge kamu hizmetinin alt sıralarını doldurabilecek bir Afrikalı seçkinleri eğitmekle ilgileniyorlardı. İlkokullar köy, bölge ve kentsel olmak üzere üç kategoriye ayrıldı. Köy okulları Afrika okulları kategorisindeydi, bölgesel okullar (sayıları daha azdı) geçiş niteliğindeydi ve şehir okulları Fransız yapısını ve müfredatını yakından takip ediyordu ve tamamen Avrupalıydı. 1944'te Fransa sponsorluğundaki *Brazzaville Konferansı*, Afrika'daki sömürge eğitiminin mevcut durumunu tartışmak için bir araya geldi. Varılan sonuçlar arasında şunlar vardı: (1) *eğitim daha fazla insana ulaşacak şekilde genişletilmelidir*; (2) *dersler Fransızca öğretilmelidir*; (3) *daha fazla Afrikalı öğretmen istihdam edilmelidir*. Sömürgeciler, daha iyi vasıflı işgücü yetiştirme ve “yerli nüfus” içinde Avrupa'nın “yasa ve düzen” yorumuna uygun bir saygıyı aşılama olanaklarıyla özellikle ilgileniyorlardı. Bununla birlikte, bağımsızlık öncesi ülkelerde, birçok Afrikalı için siyasi ve kültürel egemenliğin sembolü hâline gelen Avrupa eğitim sistemine karşı artan bir direniş vardı. Yerliler, tarım ve zanaat eğitimine odaklanan kırsal eğitim programlarını, Afrikalıları eğitimsiz ve güçsüz tutma girişimi olarak gördü. Ve son derece seçici Fransız okulları, seçkin ve sayıca yetersiz görülüyordu. Okullar Afrika toplumlarının gelişimine katkıda bulunmaktan ziyade, Afrika'ya Fransız kültürünü aşılama vazifesi gördü (White, 1996).

Fransız sömürge eğitimi, yerel toplumlardaki sosyal bölünmeleri derinleştiren oldukça merkezi ve seçkin bir sistemden oluşuyordu (Gerente, 2003). Sömürge dönemi eğitim politikası Fransız milliyetini veya kültürünü yerleştirmek için Fransız dilinin etkisini genişletmeye, her alanda sömürgecilere yardımcı olacak *itaatkâr* yerli bir kadroyu yetiştirmeye ve özenle seçilmiş bir elitin yükselişini sağlamaya

dayanıyordu. Ayrıca kitleleri eğiterek, onları sömürgecilere yaklaştırmak, yaşam biçimlerini değiştirmek amaçlanmakta (Balde, 2004) ve “Siyah Fransızlar” yaratmak hedeflenmekteydi (Clignet & Foster, 1964). Özetle sömürge dönemi eğitim sistemi sözde medeniyetsiz Afrika toplumunu medenileştirme misyonuna dayanıyordu ve asimilasyon müfredatı, Afrika’da Fransız eğitiminin resmi politikası hâline geldi. Fransız eğitim politikası öğrencileri kendi toplumuna yabancılaştırmayı da amaçladı (Balde, 2004). Asimilasyonun amacı, yerli kültürlerin ortadan kaldırılması ve akran ve kültürel olarak farklılaşmamış bireylerin sistem içinde yaratılmasıydı (Clignet & Foster, 1964). Fransız sömürge yönetimi altındaki koloni okulları, öğrencileri kültürlerinden uzaklaştırdı ve onlara “geri” olarak sunulan kültürlerini göz ardı etmeyi öğretti (Bolt & Bezemer, 2009). Fransızcanın benimsenmesi, eğitimin yalnızca Fransızca olarak verilmesi; okulların konumu bunu bir zorunluluk hâline getirdiği için yatılı okul sisteminin kurulması; öğrencilerin aileleri ve toplulukları ile olan iletişimlerinin yaz tatili ile sınırlandırılmasıyla asimilasyon süreci daha da hızlandı (Balde, 2004).

Afrika’da kurulan Fransız okul sistemi, efendilerinin okul sisteminin çok daha az gelişmiş bir kopyasıydı. Sömürge otoriteleri, geleneği çökerterek, düzensiz ve kendine yabancılaşmış bir Afrika üretti. Birçoğu verilen eğitimle “*kabile kültüründen arındırılan*” Afrikalılar, Fransız toplumu ve kültürüne tam olarak asimile edilmeye çalışıldı (Gamble, 2002). Asimilasyon, XIX. yüzyılın sonuna kadar Fransa’nın geleneksel sömürge teorisiydi. Bu asimilasyon teorisinin altında yatan varsayım, tüm kolonilerin sonunda Fransa’nın ayrılmaz parçaları olacağıydı. Nihai hedef, sömürgeler boyunca Fransız kurumları kurarak sömürgeleri siyasi, sosyal ve kültürel olarak Fransız ulusuna asimile etmektir. Örneğin eğitim kurumları, Fransız entegrasyonuna yönelik ilk ve önemli adım olarak yerli çocukları Avrupa ekonomik, sosyal ve ahlaki düzenine uygun olarak yetiştirme misyonunu amaç edindi. Bu amaçla, Fransız eğitiminin kolonilere uygularken yapısında, içeriğinde veya yönteminde değişiklik yapılmasına gerek yoktu. Bu asimilasyon teorisi hem siyasi düzeni sürdürmenin hem de Fransız kültürünü yaymanın ve tek tip bir sömürge yönetimini sürdürmenin bir aracı olarak Fransız sömürge güçleri tarafından kolonilere uygulandı. Asimilasyon politikası siyasi ve idari düzeyde kalmamış, dini, kültürel ve sosyal yaşamın ötesine geçmiştir. Fransa, kolonileri Fransız kültürüne asimile ederek ve Fransızlar tarafından yaratılan ve yönetilen bir okul sistemi kurarak kolonileri kontrol etmeye çalıştı. Sömürgecilik sırasında kolonilerdeki Fransız eğitim sistemi aracılığıyla iletilen ideoloji, yerlileri Fransız kültürünün ve dilinin yerli Afrika dillerinden ve kültürlerinden daha üstün olduğuna ikna etmeyi amaçladı (Kohli, 1987). Batı medeniyetinin düşünce yapısını ve kültürünü yayma görevi, Uygarlaştırma misyonunun temel taşı hâline geldi. Mesela Fas’ın eğitim sistemi, Fransız himayesinin Fas’ın tüm hayatı sektörlerinin kontrolünü ele geçirmesiyle hayati değişikliklere tanık oldu. Bunlardan en önemlisi Batı medeniyetinin düşünce yapısını ve kültürünü yayma göreviydi (Mourchid, 2003). Bu dönemde Ortadoğu düşüncesiyle kültürel veya eğitimsel temas yok edildi. Himaye, Fransızca’yı okuryazarlık dili yaparak standart Arapçanın ve dolayısıyla ulusal kimliğin gelişimini engelledi (Mobasheri, 2000).

Kısmen siyasi nedenlerle, Fransız kolonileri arasında eğitimsel yayılma düzeylerinde nicel olarak çarpıcı farklılıklar bulunmaktaydı. Örneğin, 1951’de ilkökula kayıt oranı, Dahomey’de %15 ve Senegal’de %18 iken, Fildişi Sahili’nde %6 ve Yukarı Volta’da sadece %2 idi. Fransız Ekvator Afrikasında bu oran Çad’da %2, Orta Afrika Cumhuriyeti’nde %10, Gabon’da %27 ve Kongo Cumhuriyeti’nde (Brazzaville) %46’dır. Bu farklılıklar, Fransızların kâtipleri ve eğitimli kadroları bir koloniden diğerine transfer etmesine olanak tanıyan merkezi bir yönetim modelinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Fildişi Sahili ve Nijer, kısmen Dahomeanlar ve Senegalliler tarafından yönetiliyordu. Eğitim sisteminin bu şekilde kullanılması, merkezi bir yapı ve misyoner faaliyetleri üzerinde sıkı bir kontrol anlamına geliyordu; kesintiyi önlemek için, okul sisteminin hükümetin elinde sıkıca kalması gerekiyordu (Clignet & Foster, 1964).

Alman Kolonilerinde Eğitim

Alman kolonilerinde uygulanan eğitim sistemi ekonomik çıkarları destekleyecek şekilde dizayn edildi. Sömürgelerde açılan okullarda eğitilen sömürülenler istihdam edilerek bir Avrupalının fiyatına üç

veya dört kişi alınabilirdi. Yönetim Afrikalıları topraksız bir proletaryaya dönüştürmeyi, siyasi örgütlerini ve kültürlerini yok etmeyi ve onları çalışmaya zorlamayı hedefledi. Bununla birlikte, sömürge yönetmelikleri, Afrika emeğinin Alman işverenler için yeri doldurulamaz olduğuna dair Alman görüşünden de bahseder - koloni onlarsız gelişemezdi. Yöneticiler ve yerleşimciler, Almanlar tarafından *ders verilen* ve koloninin sosyal merdiveninin en alt seviyesindeki yerinin sürekli olarak hatırlatılacağı daha *uyusal* bir Afrika nüfusu umdular. GEA (Alman Doğu Afrikası-Ruanda, Tanzanya, Burundi) ve Togo da dâhil olmak üzere birçok Afrika kolonisinde yöneticiler, *yerlileri* nakit mahsul yetiştirmeye teşvik etmeyi *devlet kurma sürecinin bir parçası* olarak gördüler (Zollmann, 2020). Eğitim, tüm Hıristiyanlar için zorunluymuştu, Hıristiyan olmayanların kaydolması ücretsizdi. Bu uygulama, sonraki birkaç on yıl içinde açılan diğer okullarda da uygulandı. Misyonerlik eğitimi ve misyonerlik dini, farklı bir algıya sahip bir grup Afikalının yaratılmasını sağladı. Eğitim faaliyetleri asimilasyon politikasına dayanıyordu. Okullaşma, Almanların iş tanımlarını yapabildiği Afikalıları üretmeyi amaçlamıştı. Bu niyet, sömürgeci baskı grupları arasında ticari çıkarların egemenliğinden türemişti. Tarlalar veya yol inşaatı için eğitimci işçüğü ister angarya yoluyla ister ekonomik teşviklere yanıt olarak elde edilebiliyordu. Bilişsel becerilerin aktarıcısı ve örgütsel bir biçim olarak okul, bunları tanıtmayı sağladı. Okulların Afrika kültürü ve toplumu üzerindeki etkileri çok az dikkate alındı. (VanderPloeg, 1977).

Alman sömürge yönetimi, okullarda yerli dillerin kullanımını yasakladı ve eğitim için yalnızca Alman dilinin kullanılmasını sağladı (Ndive-Hill, 2008). Alman egemenliği döneminde kolonilerde kurulan Batı kolonyal resmi okulların müfredatı, yerlilere toprağı işlemeye ilgili bazı bilgiler, Almanca öğretimi, aritmetik, okuma, yazma, bazı Hıristiyan din öğretileri ve efendilerine itaatkâr olmalarını sağlayan bilgileri kapsıyordu (Gwei, 1976). Alman koloni eğitimi, kolonilerin ekonomik, sosyal ve politik gelişimini teşvik etmek için gereken diğer alanlarda mimarlar, mühendisler, tıbbi ve idari personel ve üniversite mezunları gibi daha üst düzeydeki teknisyenler yetiştirmek anlamına gelmiyordu (Aka, 1975). Eğitimin temel taşları otoriteye saygı ve teknik bir proletaryanın yaratılmasıydı (Ndive-Hill, 2008). Temel bir ilköğretim eğitime sahip olanlar işçi oldu; ilköğretim sonrası kurslara devam edenler, yerli işçilerin denetçisi oldular, ancak yine de bu kişiler beyaz Alman yöneticilerinin altında çalıştılar (Tamanji, 2011).

Sömürgecilik Sonrası Dönemde Afrika'da Eğitim

1960'ların başlarında yayılan bağımsızlık dalgası, yeni bağımsız devletlerin siyasi özelemlerinin ve Soğuk Savaş gerilimlerinin damgasını vurduğu yeni bir aşamayı başlattı. Milliyetçi ve pan-Afrikalı hareketlerin taleplerinin merkezine yerleştirilen eğitim, yeni Afrika hükümetleri için bir öncelik hâline geldi (Matasci, Jerónimo, & Dores, 2020). Sömürgecilik sonrası dönemde başa geçen Afikalı liderler, kalkınma gündemlerinde eğitime öncelik vermekte gecikmediler. Evrensel ilköğretime ulaşmanın bağımsızlık sonrası Afrika'nın kendisini sefil yoksulluktan kurtarmasına yardımcı olacağını savundular (Africa Renewal, 2022). Bu bağlamda, dekolonizasyon belirli sorunları gündeme getirdi: Düşük okula kayıt oranları ve yüksek cehalet oranları, sömürgeci kıdemli personelin ayrılmasıyla birleştiğinde, yönetimlerde ve belirli ekonomik sektörlerde nitelikli personel eksikliği sorununu ortaya çıkardı. Buna göre, ulusal bir seçkinler ve aydınların oluşumu, Afrika ülkelerinde ekonomik modernleşmeyi ve ulus inşasını desteklemenin yanı sıra kitlesel eğitimin teşvik edilmesinde önemli bir hedef hâline geldi. Postkolonyal döneme ilişkin iki yönün vurgulanması gerekir. Bir yandan, kalkınmacı söylemler ve uygulamalar genellikle sömürge dönemiyle derin bir sürekliliğin parçasıydı. Örneğin, 1940'larda ve 1950'lerde sömürge yönetimleri için eğitimi dizayn etmek amacıyla çalışan uzmanlar, Afrika hükümetleri tarafından danışman olarak veya uluslararası kuruluşlar tarafından uzman olarak görevlendirildi. Benzer şekilde, bağımsızlıktan sonra Afrika hükümetleri tarafından gençleri eğitmek ve *"onları işe almak"* için kullanılan müfredat, doğrudan sömürge döneminde uygulanan müfredata dayanıyordu. Bu anlamda, postkolonyal Afrika, bilgi ve oyuncular arasındaki küresel etkileşimlerin merkezinde yer alan, efendilerince test edilen repertuarların ve paradigmalardan hükümetler ve dış yardım oyuncuları arasındaki ilişkilere dayalı olarak geliştiği bir eğitim projeleri arenasını temsil ediyordu (Matasci, Jerónimo, & Dores, 2020). II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Afrika'da *"eğitimde kalkınma"* görevi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Dünya Bankası ajansları tarafından

geliştirilen çerçeveler içinde yeniden oluşturulmuştur. 1950'lerin ve 1960'ların sömürge sonrası siyasetinin iyimser atmosferi içinde, çoğu eski sömürgeci güçlerden gelen cömert dış yardım bağışlarının desteğiyle eğitimde yeni bir “*kalkınma çalışmaları*” altyapısı inşa edildi (Kallaway, 2020; Matasci, Jerónimo, & Dore, 2020). Eğitimin, pedagojinin ve müfredatın küresel olarak çeşitli aktörler tarafından farklı zamanlarda çeşitli bağlamlarda ve daha spesifik olarak Afrika sömürge bağlamıyla ilgili olarak tasarlanarak geçmiş uygulamalar sürdürüldü (Kallaway, 2020).

Bağımsızlığın hemen ardından gelen dönemde, müfredat tartışması uygun içeriği tanımlamaya yönelikti. Bağımsızlığın ilk aşamasında eğitimin genişletilmesine dönük faaliyetlere yoğunlaşıldı (Jansen, 1989). Eğitimin genişletilmesi için planlamanın Afrika'nın siyasi gündeminde müfredat reformlarından daha üst sıralarda yer aldı. İçerik ve müfredatın uygunluğu sorunları, önemli olmadıkları için değil, eğitim tüm topluma yayılması fikri daha çok kabul gördüğünden için daha az ilgi gördü (Uchendu, 1979). Erken bağımsızlık döneminde eğitimde genişlemeye yapılan bu vurgunun önemli bir nedeni, sömürge eğitim sisteminin eğitimi sömürgeleştirilmişler arasında çok küçük bir seçkinle sınırlanmasından ve tüm toplumsal yapıyı ve eğitim niteliklerini sosyal ve ekonomik hareketliliğe giden yol olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ulusal bağımsızlık hareketlerinin gelecekteki eğitim sistemi hakkında verdiği birkaç somut sözde eşit eğitime erişim, eğitim sistemine yönelik yapısal düzenlemelerin üst sıralarında yer aldı. Bu durum politika yapımcıların dikkatini “*niteliksel*” sorunlardan “*niceliksel*” konulara kaydırmalarına yol açtı (Jansen, 1989).

Müfredat konuları yeni bağımsız devletlerin gündeminde üst sıralarda yer almazken, 1961'deki ünlü *Addis Ababa Konferansında* bir sorun olarak değerlendirilmesi için önemli bir itici güç sağlandı. Bu konferansta “*Afrika'daki eğitimin içeriği, mevcut Afrika koşullarıyla (ya da) siyasi bağımsızlık varsayımlarıyla uyumlu olmadığı ve Afrikalı olmayan bir arka plana dayandığı (...)*” vurgulanmaktaydı. Bu konferansta Afrika eğitim yetkililerine ve politika yapımcılarına, *Afrika çevresini, çocuk gelişimini, kültürel mirası ve teknolojik ilerleme ve ekonomik kalkınma taleplerini* dikkate alacak şekilde müfredat, ders kitapları ve yöntemler geliştirmek suretiyle eğitim içeriğinin yeniden gözden geçirilmesi ve reformlar yapılması tavsiye edildi. Ancak bu tavsiyeler uygulamada, müfredat reform süreci üzerinde çok az etki yaptı. Yeni müfredat sömürge müfredatı üzerine inşa edildi ve geçmişten miras alınan uygulamalara ve ders içeriklerine ufak rötuşlarla aynen devam edildi (Lewin, 1985). Bu erken dönemde, yerel olarak başlatılan anlık değişim için en erişilebilir konular tarih, sosyal bilgiler ve edebiyattı. Yine de burada bile, değişiklik, sömürge müfredatını yöneten psikolojik ve epistemolojik varsayımlarda çok az değişiklikle birlikte, siyah kahramanlar için beyaz kahramanların değış tokuş edilmesi anlamına geliyordu (Jansen, 1989).

Yeni Afrika devletlerinin ekonomik ve kültürel büyümesini teşvik etmek için Afrika meselelerinde eğitimin oynaması gereken kilit role çok fazla vurgu yapılmıştır (Beck, 1966). Bu yüzden Batı dışı toplumlarda yaygın olarak kabul gören ve Afrika'da da hareketle desteklenen “*sanayilemiş ülkelerde ekonomik ilerlemeyi sağlayan birincil güçler olarak bilim ve teknolojiye olan inanç*” ve “*ekonomik büyümenin aşamaları*” (Jansen, 1989), beşerî sermaye teorisinin popülerlik kazanmasını sağladı (Bolt & Bezemer, 2009). Bu faktörler, özellikle doğa bilimlerinde (fizik bilimleri, matematik ve biyoloji) yeni, ithal müfredat modellerinin Afrika'da yaygın olarak benimsenmesini ve denenmesini destekledi (Jansen, 1989).

Batı karşısında bağımsız olan devletlerin radikal duruşu ve bazı sosyalist eğitim çeşitlerini benimsemeleri, 1960'larda ve 1970'lerde gözlemlenenlerden çok farklı müfredat eğilimlerine yol açmıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan en popüler sosyalist müfredat modeli genellikle “*Üretimle Eğitim*” olarak anılmaktadır. Bu tür programlar Angola, Botswana, Mozambik, Zimbabve ve Gine Bissau'da şu veya bu biçimde uygulanmıştır. Bu modeller zihinsel ve el emeği arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya çalışarak ve emeğe karşı olumlu tutumları teşvik eden pratik çalışmaya vurgu yaparak eğitim faaliyetlerinin üretkenlik taleplerini karşılamak ve öğrencilerin acil istihdam beklentilerini artırmak için tasarlanmasını ve üretim süreçlerinin ve işin gerçekleştiği sosyoekonomik ve kültürel bağlam farkındalığını artırmayı amaçlamaktaydı (Jansen, 1989).

1970'li yıllarda eğitim politika yapımcıları arasında müfredatın Afrikalıların çoğunluğunun yaşadığı yerlere göre (yani kırsal köylülerin) tarımsal ve teknik bağlamıyla daha ilişkili hâle getirilmedikçe, ciddi ekonomik sonuçların olacağına daha çok vurgu yapıldı ve mesleki-akademik müfredat modeli önem kazanmaya başladı. Eğitimde yerelleştirme konusundaki öneriler arasında Afrika dillerinin eğitim dili olarak kullanılması ve sözlü tarih, Afrika sanatı ve geleneksel müzik formlarını meşru okul dersleri olarak müfredata dâhil edilmesi şeklinde sıralanabilir. Gelenekselciler müfredatın bir miktar yerelleştirilmesi ihtiyacını kabul ederken, modernleştiriciler, kalkınma için Batılı bilimsel çerçeveleri korumakta ısrar etti. Örneğin Zimbabwe'de bu konum, bilimsel sosyalizmin ulusal ideoloji olarak benimsenmesiyle meşrulaştırıldı. Burada Marksist ilkelerin dini takibi, yerel bilgi ve kültürün aşağılanmasına ve sosyalist bir devlet inşa etme görevi için vazgeçilmez olarak görülen Batılı bilimsel ve teknolojik bilgi biçimlerinin kabulüne yol açmıştır (Jansen, 1989).

Müfredatı değiştirmenin en etkili yolunun sınav sistemini değiştirmek olduğunu söylemek eğitimsel bir gerçektir. Bağımsızlıktan sonra yabancı sınav sisteminin devam ettirilmesinin Afrika'daki müfredat reformu için yıkıcı etkileri oldu. Bu sorunla ünlü olan Cambridge Sınav Sistemi, bugün bile Zimbabwe gibi ülkelerde müfredat değişikliğine önemli kısıtlamalar getirmeye devam ediyor. Sonunda sınav sistemini yerelleştiren ülkelerde bile 'müfredat bağımlılığı' sorunu devam etmektedir. Örneğin Kenya'da, Cambridge Examinations Syndicate'in Doğu Afrika Sınav Konseyleri (EAEC) olarak değiştirilmesi, büyük ölçüde isim değişikliği idi, çünkü sömürge sınavının uygulamaları ve varsayımları finansman süreçleri, yerel personelin eğitimi paralel yönetimler aracılığıyla sürdürülmektedir (Jansen, 1989).

Bağımsız Afrika devletlerinin çoğu, oldukça merkezileşmiş siyasi ve eğitim sistemleriyle yola çıktı. Görünürde, müfredat kontrolü ve karar verme, eğitim bakanlıkları ve/veya ulusal müfredat geliştirme merkezleri gibi diğer merkezi kurumlar aracılığıyla merkezi olarak belirlenmektedir. Uygulamada ise durum öyle değildir. Afrika'daki müfredat belirleme süreci, bağışçıların güçlü etkisine ve 'bu tür yardımların doğurabileceği bağımlılık düzeyine' dayandırılabilir. Giderek artan bir şekilde, eğitim yardımı, gelişmekte olan ülkelerde, bağış yapan ülkenin dış politika çıkarlarını teşvik eden ve eğitimin içeriğini etkileyen bir kontrol mekanizması olarak yorumlanıyor. Bağımsız Afrika'da müfredat sürekliliğini sağlamak için gurbetçi öğretmenler, yabancı 'uzmanlar', ithal eğitim modelleri ve benimsenen sınav kalıplarının kontrolü tanımlamak için 'müfredat bağımlılığı' terimi kullanılabilir (Jansen, 1989).

1960'larda ve 1970'lerde yapılan değişikliklerin doğası, hızı ve kapsamının resmi müfredat ile fiili uygulama arasında kabul edilemez boşluklara neden olmuştur. Yetersiz öğretmen eğitimi seviyeleri, müfredat değişikliğinin kültürel normlardan uzak olmaları; yerleşik uygulamalara ve ödüllere dayalı değişime öğretmenlerin direnci, müfredat yeniliklerinin iddialı beklentileri, müfredatın sınıf uygulamalarının gerçekleriyle örtüşmemesi, merkezi olarak geliştirilen müfredat materyalleri, yerel farklılıklar ve çeşitlilik açısından esnek olmaması, müfredatın tutarlı ve ulusal amaca hizmet eden birleşik bir müfredatla bağlantılı olmaması bağımsızlık sonrası dönemde yapılan eğitim reformlarının amacına ulaşmasındaki engeller olarak sıralanabilir. Ayrıca ulusal veya yerel düzeyde farklı güç grupları ve küresel düzeyde emperyalist tasarımcılar da bu konuda büyük bir paya sahiptir. Bu gruplar kapitalist çıkarlara hizmet etmek için sömürge müfredat biçimlerinin aynen korunmasını sağlamışlardır. Çatışma, güç, çıkarlar, bağımlılık ve hegemonya gibi kavramlar, bu perspektifte müfredat başarısızlığının açıklanmasını sağlayabilir. Ulusal kalkınmanın kapitalist bağlamı, doğası gereği radikal müfredat değişikliğini sınırlar. Afrika devletinin böyle bir bağlamdaki ilk tepkisi, müfredat politikalarını bir 'telafi edici meşrulaştırma' biçimi olarak başlatmak, yani devletin kendi meşruiyet erozyonunda kaybettiğini geri alma girişimi olabilir (Carnoy, 1974; Yoloye, 1986).

Mevcut Eğitim Sistemi

Afrika ülkelerindeki mevcut eğitim sistemi, sömürge döneminde kullanılan modelin bir uyarlamasıdır. Yani eğitim sistemleri, efendilerinin muadilinin neredeyse bir kopyasıdır. Afrika ülkeleri teoride bağımsızlığını kazanmasına rağmen uygulamada eski sömürgeci devletlerin sosyo-politik ve ekonomik egemenliği altında kalmaya devam etmekte ve bu durumda eğitim gibi sosyal konularda ciddi sonuçlar doğurmaktadır (Hassane, 2002). Afrika eğitiminde Afrika değerlerinin marjinalleştirilmesi, Afrika'daki eğitim teorisi ve uygulamasının genel olarak Batılılaşmasıyla sonuçlanmıştır (Higgs, 2012). Gelişmenin, kozmopolit olmanın ve müreffeh bir geleceğe sahip olmanın bir aracı olarak Batı tarzı eğitim anlayışı, eğitimle ilgili kararların alınmasında önemli bir kriter olmaya devam etmektedir. Birçok Afrika ülkesinde, eğitilmiş işsiz gençlerin istikrarsız durumu, artan sayıda okul eğitimi almış gencin ekonomik ve politik koşulları, nüfus artışı nedeniyle eğitilmiş nüfusun kayıtlı istihdamdan yoksun kaldığını göstermektedir. Evrensel eğitimin ve herkese uygun işler sağlamaya yönelik kalkınma planlarının vaatleri başarısız olmaktadır. Böylece okullar 'gelecek vaat etmekte ama yine de tek başlarına yerine getirememektedir (Häberlein & Maurus, 2020).

Afrika'daki eğitim ortamı, çeşitli seküler ve dini, resmi ve gayri resmi, özel ve kamu eğitimi sağlayan birçok paydaşı içermektedir. Eğitimin çeşitliliği, tarihi deneyimler ve teknik zorluklar göz önüne alındığında, Afrika'daki gençler, genel bir belirsizlik alanında akrabalarının, toplumun ve ulus devletlerin beklentilerinin yanı sıra kendi gelecek beklentileriyle de uğraşmak zorundadır. Ayrıca *Batı* eğitimi toplumsal bir olgu hâline gelmiştir ve Afrika'da gözlemlenebileceğimiz bir süreç olan hegemonik bir *Batı* müfredatıyla küresel olarak genişleyen bir kurum oluşturmaktadır (Häberlein & Maurus, 2020). Ayrıca Sömürge döneminden bu yana Batı tarzı örgün eğitimin genişlemesiyle, Afrika okullarında çoğunlukla yerel dillerde eğitim almadıkları, sömürge döneminden miras alınan dillerle eğitim aldıkları görülmektedir. Sömürge dönemi eğitim politikasının bir kalıntısı olan ve Afrika'nın dilsel gerçekliği ile uyumsuz olan dışsal eğitim, öğrencilerin kaliteli eğitime erişimini açıkça reddetmekle kalmamakta ve eğitilmiş bir nüfusun sosyal faydalarını da deforme etmektedir. Çağdaş eğitimin ötesinde, Afrika dillerine yapılan kamu yatırımlarının azalması, Batı'nın siyasi, ekonomik, kültürel ve entelektüel etkileri sürdürmekte, Afrika medeniyetlerini baltalamakta ve Afrikalıları Batı'nın dilsel boyunduruğuna sokan güç asimetrisini başlatmaktadır (Odugu & Lemieux, 2019). Açıkçası, Afrika ülkelerinde büyüyen bir çocuğun ev ortamında sömürge dilini duyması pek olası değildir. Bu nedenle, okulda eğitim dili ve ofislerde yönetim dili olmasına rağmen, bir okul çocuğunun evde sömürge dilini kullanmaya devam etmesi için hiçbir sosyal bağlam mevcut değildir. Sonuç olarak, okul öğrencilerinin çoğunluğu, okula erişimlerini ve genel akademik başarılarını engelleyen dil yetersizliği yaşamaktadır. Öğrenciler sömürge dili ile verilen eğitimde başarılı olsalar bile, dersler ana dilde verilmediği ve dersi anlamakta zorlandıkları için 6 yıllık ilkököl eğitimini ortalama 12 yılda bitirmektedir (Chekaraou, 2004).

Afrika, dünyadaki en yüksek okula gitmeme oranlarına sahiptir (Gallagher, 2022). UNESCO'ya göre, 6 ila 11 yaş arasındaki Afrikalı çocukların beşte birinden fazlası okula gitmezken, 15 ila 17 yaş arasındaki gençlerin yaklaşık %60'ı okula kayıtlı değildir. Kıtada 6 ila 11 yaşları arasındaki 9 milyon kız çocuğu, 6 milyon erkek çocuğa kıyasla hiçbir zaman okula gitmeyecektir. Ergenliğe ulaştıklarında, erkeklerin %32'si, kızların %36'sı okul terk oranına sahiptir (Deutsche Welle, 2022). Afrika ülkelerindeki ilkököl bitiren çocukların oranı 1971 yılında %27 iken 2015 yılında %67'ye yükselmiştir. Ülkeler arasında ortaokulu bitiren çocukların oranı da 1971'de %5 iken, 2015'de %40'a yükseldi. Fakat Afrika ülkelerinde yaklaşık her üç çocuktan biri ilkököl bitirmiyor ve beşte üçü ortaokulu bitiremiyor. Afrika, okula erişim açısından önemli bir farkla dünyanın en düşük performans gösteren kıtasıdır. Aynı zamanda Afrika'daki eğitim kalitesi de düşüktür. Sahraaltı Afrika'daki yedi ülkedeki son verilere göre, üçüncü sınıfta, üç çocuktan sadece biri bir mektubu okuyabildiğini ve çocukların yalnızca yarısının bir kelime okuyabildiğini veya sayıları sıralayabildiğini belirtmektedir (Evans & Mendez Acosta, 2021). Bununla birlikte, farklı ölçümler, Afrika'daki büyük eğitim açıklarını ve özellikle de hem okuldaki hem de okul dışındakileri etkileyen süregelen bir öğrenme krizini ortaya koymaktadır. Bazı çocuklar ve gençlerin hâlâ öğrenme

fırsatlarına erişimi bulunmamaktadır. Bu durumdan özellikle kırsal alanlardaki yoksul kızlar ve ayrıca çatışma bölgelerinde yaşayan çocuklar ve gençler etkilenmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne göre Nijerya'daki yoksul, kırsal Hausa kızları okulda ortalama 0,3 yıl eğitim görürken; aynı bölgedeki varlıklı kırsal kesim erkek çocukları ortalama 10,3 yıllık eğitim görüyor. Okula devam edenler ise okuma-yazma ve aritmetik de dâhil olmak üzere, okulda başarılı bir şekilde devam etmelerini sağlayacak temel becerilerde genellikle ustalaşmıyorlar. Bugün Afrika'daki gençlerin sadece %24'ü ortaöğretim seviyelerine devam ediyor. Okulda kalabilen ve ortaöğretim seviyelerine geçiş yapabilenlerin çoğu, gelecekteki yaşamları ve geçim kaynakları için ihtiyaç duydukları becerileri öğrenmiyor (Winthrop, 2011). Afrika ülkelerinde eğitim reformuna duyulan ihtiyaç, Brookings'deki Afrika Öğrenme Barometresi olan Evrensel Eğitim Merkezi verilerine bakıldığında açıkça görülmektedir. Sadece Sahra altı Afrika'da ilkokul çağındaki 61 milyon çocuğun yarısından fazlası eğitim sisteminde en az dört yıl geçirdikten sonra bile okuma yazma öğrenememektedir. Dünya Veri Raporu, ilkokulu bitiren öğrencilerin çoğunun matematikte veya okumada yeterli olmadığını ve Sahra altı Afrika'nın her iki derste de %20'nin altında olduğunu göstermektedir. Kötü öğretmen eğitimi ve yüksek öğretmen devamsızlığı, eğitimin önündeki diğer engellerdir (Tessitore, 2019).

Sadece birkaç Afrika ülkesi, Afrika dillerinde eğitimi teşvik eden politikaları benimseme zahmetine girdi. Ve bu ülkeler bile yerel dillerin önemini yetişkin okuryazarlık eğitimi ve ilk ve ortaokul eğitimiyle sınırlandırma eğilimindedir. Belki Tanzania istisna olmak üzere, *'temel eğitim dili olarak bir Afrika dili ile tam bir diploma programı sunan'* tek bir Sahra-altı Afrika üniversitesi yoktur (Crossman and Devisch, 1999). Afrikalılar, çoğunlukla yurtdışında eğitim almanın getirdiği prestij ve statü için kendi ülkelerinin özelliklerini araştırmak için Avrupa ve Kuzey Amerika'ya akın etmeye devam ediyor. Ebeveynler, ticarileştirilmiş ve ikinci sınıf bir batı üniversitesinden alınan bir diplomanın bile Afrika'da en iyi olduğu iddia edilen bir üniversiteden alınan bir diplomadan çok daha fazla fırsata değer olduğuna inanarak çocuklarını Avrupa'ya, Kuzey Amerika'ya ve başka yerlere eğitim için göndermeyi tercih ediyor (Nyamnjoh, 2012). Birçok ülkede, eğitimin ilk yıllarında anadilin kullanımına ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Anadilde eğitimi teşvik eden devlet politikalarının hâlihazırda mevcut olduğu bazı yerlerde, bu politikalar henüz etkin bir şekilde uygulanmamaktadır. Öğrenciler küreselleşmiş bir dünyada faaliyet göstermeye yönlendirildikleri ve nihayetinde eğitimin neredeyse her zaman sömürge dillerinde olduğu üniversitelere devam edeceklerinden, ilk ve orta kademelerde eğitim sömürge dillerinde verilmektedir. Ayrıca, politika yapıcılarının çocukları, seralardaki saksı bitkileri gibi, ulusal müfredatı değil, Avrupa ve Kuzey Amerika okullarının sözde uluslararası müfredatını takip eden özel okullara devam etmektedir (Crossman and Devisch, 1999). Yüksek öğretimin metalaştırılması, birçok kişinin eğitimi küresel kapitalizmin çıkarlarına hizmet eden ve batı bilgisinin hegemonyasını sürdüren bir ürüne indirgediğini iddia ettiği küresel bir olgu hâline gelmiştir (Hadebe, 2017). UNDP raporuna göre, Afrika'nın ilköğretim kayıtlarındaki açığı kapatmada önemli ilerlemeler kaydetmesine rağmen hem ortaöğretim hem de yükseköğretim kayıtlarının diğer gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Latin Amerika'da her 100 çocuktan 36'sı ve Güney ve Batı Asya'daki 100 çocuktan 14'üne kıyasla, Afrika'daki her 100 çocuktan sadece 4'ünün bir lisansüstü kuruma girmesi bekleniyor. Ortaokul çağındaki çocukların yalnızca %30 ila %50'si okula giderken, üniversite çağındaki gençlerin yalnızca %7 ila %23'ü okula gidiyor. Bu oranlar, alt bölgelere göre değişiklik göstermektedir; en düşük seviyeler Orta ve Doğu Afrika'da ve en yüksek kayıt seviyeleri Güney ve Kuzey Afrika'dadır (The Africa Renewal, 2022). Sahra altı Afrika'da yükseköğretime brüt kayıt oranı, 2014 itibarıyla %8 ile dünyadaki en düşük orandır. Bu, küresel ortalamanın %34 olduğu %23 ile ikinci en düşük kıta olan Güney Asya'daki brüt kayıttan çok daha düşüktür (Gallagher, 2022). Sonuç olarak, hükümetler kaliteli eğitim talebini karşılayamadığından, düşük maliyetli özel okullar Afrika ülkelerinde daha yaygın hâle gelmektedir. Kâr amacı güden özel okullar, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından sistematik olarak teşvik edilmektedir. Örneğin Jay Kimmelman, Shannon May ve Phil Frei tarafından kurulan Bridge International Academies (BIA) böyle düşük maliyetli, ilk okulunu 2009'da Nairobi'de açmış; o zamandan beri Kenya, Nijerya ve Uganda dâhil olmak üzere birçok Afrika ülkesinde 450'den fazla okul işletmektedir (Tessitore, 2019).

Sonuç

Sömürgecilik özünde şiddetin her türünü içeren bir projedir. Yetiştirmesi gereken yerde bastırır, ilham vermek yerine evcilleştirir ve güçlendirmek yerine zayıflatır. Sömürge yönetimleri kurbanlık zincirlerini süs ve mümkün olan en iyi tanıma olarak göyerek, kurbanlarını artık köle olduklarını fark etmedikleri ölçüde köle yapmayı eğitimle başardı. Sömürge eğitimiyle Avrupalıların yüceltildiği ölçü ve düzende Afrikalıları da değersizleştirildi. Onu benimseyen erkekler ve kadınlar, efendilerinin bir gölgesi hâline geldiler ve efendilerine körü körüne bağlanan Afrikalıların aldıkları eğitim, inanç vaaz eden beyaz efendilerinin erkekliğini ve otoritesini sorgulamalarını son derece zorlaştırdı. Misyoner kilisenin eğitime dâhil olması, Afrikalıların “*sömürgeci beyin yıkamasına, beyazlatılmasına ve boyun eğdirilmesine ilahi bir hava ve yetki veren*”, “*Devlet, Sermaye ve Kilise arasında eşi görülmemiş bir ittifak*” yarattı. Kendi ülkelerinde devlet ile dini ayıran Avrupalılar, Afrika’da bunların birlikteliğini uygun gördü. Sömürgeciler silahlı güçle birlikte eğitimi Afrikalıları zihinlerinde, ruhlarında ve bedenlerinde silahsızlandırmak, susturmak ve savaşçıları “*korkaklar*” hâline getirmek için kullandılar.

Sömürgeciler eğitimi, her zaman sosyal mühendisliğin birincil aracı olarak gördü. Eğitimi uygarlaştırma misyonu ile örtük yerlilere kendi değerlerini empoze ettiler. Sömürgecilerin eğitim aracılığıyla dayattığı asimilasyon politikası, yerlilerin kendi kültürel değerlerini reddetmeye ve Batı’yı her alanda taklit etmeye neden oldu. Sömürgecilerin misyonerler aracılığıyla dayattığı eğitim de, Afrika’da yer alan etnik grupları bütünleştirmek yerine ayırmaya ve Hristiyanlaştırmaya dönüktü. Bu eğitim, geleneksel eğitimi itibarsızlaştırılarak *modern, yeni ve yenilikçi* olarak sunuldu. Sömürgeci eğitim, Afrika nüfusunun devletin kendisinden talep ettiği işlevleri yerine getirmesini, bazı sömürgecilik kavramlarını içselleştirmesini, yerlilerin efendilerine başkaldırmamasını ve kendi kültürlerini erişme olasılığından izole edilmesini sağlamak için tasarlandı. Sömürgeci eğitimin insanı tüm yönleriyle şekillendirmesi ve dönüştürmesi gerekliliği, Afrika kolonilerinin temel eğitim politikası hâline geldi. Yerlilerin toplumsal dönüşümü, koloninin ekonomik sömürsü için gerekli bir adım olarak kabul edildi, çünkü yerel üretim tarzına bağlı mevcut aile örgütlenmesi, kapitalist sistemin yayılmasını baltalamaktaydı. Müfredatlar da İncil’i kullanarak, topluma Hristiyan yaşam tarzlarını teşvik ettiler ve kültürlerini Afrikalı gençlere dayattılar. Afrika’daki misyonerlik eğitiminin ilk günlerinden itibaren misyonerler yerlilere yeni bir Hristiyan kimliği yaratmak için özgürlük, eşitlik, medeniyet gibi sözde idealleri kullandılar. Sistemin tek amacı yerli halkı Hristiyan değerleri ve doktrini ile eğiterek, onların yaşama biçimleri üzerinde bir tür kontrol sağlamaktı. Bu tür bir eğitim, erkekleri ve kadınları iyi çalışanlar ve iyi vatandaşlar olmaya ve manevi iç görü geliştirmeye hazırlamayı hedefledi. Ancak bu şekilde, Afrikalıları sömürge efendilerine itaatkâr kaldılar ve otoriteyi sorgulamaktan kaçındılar.

Sömürge yönetimleri Afrika’ya “*aydınlanmış Batı*” müdahalesini haklı çıkarmak için Afrika toplumunun sömürge döneminden önceki kültür ve tarihlerini hem Afrikalıları hem uluslararası toplumlara *yamyamlık, kölelik, şiddet ve adaletsizliğe* dayalı oldukları şeklinde servis etti. Eğitim, sistemin savunucularının Avrupa sömürgeciliğinin “*medenileştirici*” ve “*modernleştirici*” bir girişim olduğu iddiasını desteklemek için kullandıkları örtük bileşenlerden biriydi. Sömürge okullarında eğitim alan öğrencilere Batı kodları öyle bir işlenmişti ki; maruz kaldıkları Batı fikirleri sonucu kendi kültürlerini bile reddetmeye başladılar.

Bağımsızlık sonrası dönemde Afrika’nın eğitim planlamacıları yerli zihnini sömürgecilikten arındırmak için tasarlanmış bir müfredat geliştirmeyi başaramadılar. Sömürgecilik, resmi olarak sona ermesine rağmen her zaman ayakta kalmayı başardı. Kolonyal öncesi Afrika’da var olan kültürel onur duygusunu yeniden canlandırmak için çok az şey yapıldı. Sömürge döneminden itibaren kültürel ve ahlaki geleneklerinden koparılmış bir sınıf yaratmak için tasarlanan Avro-Hristiyan eğitim sisteminden, batı bakış açısına sahip insanlar ortaya çıktı. Bağımsızlık sonrası dönemde, Afrika ülkeleri, sömürge döneminde Batı ideolojileri empoze edilen elit kesim tarafından yönetildiğinden, eski sistem aynen devam ettirilmiştir. Ülkelerdeki Avro-Hristiyan eğitim sistemi, kurbanlarının kimliğini yok etmek ve aynı zamanda Avrupa

ırkını yüceltmek için tasarlandığından, yerliler üzerindeki meseleleri kontrol eden elit sınıf, Hristiyan meslektaşları gibi kölelik ruhunu sergilemeye başladı ve özgür olduklarını iddia etseler bile, Avrupa emperyalizmine yalnızca köle rolünü oynayabilmişlerdir. Bağımsızlık sonrası eğitim sistemindeki kolonyal statü yerini neo-kolonyal statüye bırakmış ve geçmiş devam ettirilmiştir. Çünkü emperyalizm, Avrupa-Hristiyan eğitim felsefesinin temel bir bileşeni olan Avrupa üstünlüğü mitinin Afrika hükümetleri ve entelektüel çevrelerde kabul görmesine ve sonuç olarak Avrupa düşüncesi ve fikirlerinin evrensel geçerliliğe sahip olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu nedenle, Afrika’da birbirini izleyen hükümetler, Avrupa’nın hükümet, ekonomi ve sosyal reform kavramlarını nihai ve değişmez olarak kabul etmeye başlamışlardır. Bu durumun, bir süre Afrika’daki ülkeleri yöneten ve Avro-Hristiyan merkeze karşıt gibi görünen sosyalist yönetimler için de geçerlidir.

Bağımsızlık sonrası “modern”, “ilerici ve medeni insan”ı özetleyen eğitim sistemi, “ilkel”, “cahil, fakir ve hastalıklı” olduğunu söylediği “Siyah insanları hor görmekten” fazlasını yapamadı. Ayrıca bu eğitim Afrika’da, Afrikalıların beden, zihin ve ruhlarının sömürgeci fethi gerçek ya da epistemik öldürme girişimine yol açmış- endojen kültürel paradigmasının dejenerasyon ve asimilasyon ile değiştirilmesine ya da yok edilmesini sağlamıştır. Sonuç, Afrika’daki okullar ve diğer resmi öğrenim kurumları aracılığıyla, büyük ölçüde dışarıya- özellikle batı dünyasına- sonsuz tavizler verme süreci eğitimle sağlanmıştır. Sömürge döneminde kazanılan ve sömürgecinin üstünlüğünü öğreten değerler, asimilasyonun özümsemesinin tonunu belirlemiş ve sömürge sonrası Afrika’da eğitime ve hayata hükmetmeye devam etmiştir. Achebe’nin de (2000) belirttiği üzere; “Aslanlar [av] kendi tarihçelerini üretinceye kadar, avın öyküsü yalnızca avcıyı yüceltecektir” diyen Afrika atasözü bu yüzdendir. Nyamnjoh (2012)’a göre; “21. yüzyılda sömürge sonrası Afrika’da Afrikalıların haysiyetini, yaratıcılığını ve insanlığını görünürlükten kılmadan eğitim vermek, Joseph Conrad’ın Afrika’yı ‘karanlığın kalbi’ olarak tasvir etmesini sürdürmektedir”.

Ayrıca Afrika’nın bu 54 ülkesinden çoğunun resmi dili, sömürgeci olduğu ülkenin dilidir. En azından eğitim sistemlerinde bu dil ciddi bir şekilde kullanılmaktadır. Dil, aklın dışı vurumu olduğundan, Afrika’nın mevcut sosyal aklının yani paradigmasının batı paradigması olduğunu da belirtmek gerekir. Her ne kadar bağımsızlıktan sonra ana dillerin gelişmesi için çaba sarf edilmiş olsa da bu ülkelerdeki en popüler okulların sömürge diliyle öğrenim yapan okullar olduğu çok açıktır.

Afrika ülkelerin mevcut eğitim kurumları, günümüzde, çok uluslu ticari şirketlerin ve emperyalizmin sosyal, politik ve ekonomik sonuçları olan bir kültür şirketi hâline gelmiştir. Böylece şu anda eğitim kurumları Afrika’daki çokuluslu şirketlerin işleyişi için ihtiyaç duyulan yüksek düzeyde insan gücünü yaratmaya hizmet ederken, Batılı yaşam tarzını benimseyen yüksek eğitimli yerliler de çokuluslu şirketlerin müşterileri hâline gelerek Afrika kıtasında yer alan okullar ile ulusötesi kapitalizm arasında var olan bir yapısal bağ kurmuştur. Merkezdeki muadillerine göre şekillenen, aslında uzantılarından daha fazlası olmayan bu okullar, anlaşılabilir bir şekilde sömürgecilerin gerçek çıkarından başka hiçbir şey başaramazlar. Bu okullar, ulusötesi kapitalist hegemonyanın genişlemesini sürdürür ve hatta besler. Nitekim öyle de olmaya devam etmektedir. Sömürge eğitim mirası Afrika kıtasını “insansızlaştırmaktadır”. Eğitim, Afrikalıları için hem fiziksel hem de metaforik olarak sömürgeci ve hegemonik diğerlerinin çıkarına ve onların deyişiyle “karanlıklarını aydınlatma” zorunluluğu hâline gelmiştir. Sonuç olarak Afrika eğitim sistemlerinin, müfredatlarında veya yöntemlerinde sömürgeci sistemlerden koparılması için hâlâ yapılması gereken çok şey var.

Bu çalışma, Afrika eğitim tarihinin, sömürgeci devletlerin ve küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden eğitimin (ve gelişimin) aktif olarak reddedilmesinin nedenlerinin dikkate alınmasının ve analiz edilmesinin gerekliliğinin açık bir hatırlatıcısıdır.

Kaynakça

- Achebe, C. (2000). *Home and Exile*. New York: Anchor.
- Afrika Araştırmacıları Derneği (2021). *Bir Afrika Ülkesinin Tarihi Serencamı: Nijerya'da Eğitim Meselesi ve Almajirilik Sistemi*. <https://afam.org.tr/bir-afrika-ulkesinin-tarihi-serencami-nijeryada-egitim-meselesi-ve-almajirilik-sistemi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi:07.06.2022
- Aka, E. A. (1975). *The problems of post-primary education and their effects on the political development of the Southern Cameroons under British administration, 1922-1961 (Doctoral Dissertation)*. McGill University, Arts Faculty of Education, Montreal.
- Amado, A. D. (2015). *The Illegible State In Cape Verde: Language Policy And The Quality Of Democracy Doctoral Dissertation*. Boston University, Graduate School Of Arts And Sciences, Boston.
- Amin, J. A. (1994). Continuity and Change in Cameroon's Education. *Journal of Asian and African Studies*, 248-259.
- Anderson, J. (1970). *The Struggle for the School*, London: Longman.
- Anucha, H. O. (1992). *Strategic process models for developing community education in Nigeria based on a study of selected community education programs in Arizona, Michigan, and Oklahoma (Doctoral Dissertation)*. Oklahoma State University, The Faculty Of The Graduate College, Oklahoma.
- Arapbor, K. E. (1998). *Society, Education, And Teachers In Kenya: A Study In Sociology of Education (Doctoral Dissertation)*. The Maharaja Sayajirao University, Department of Sociology, Faculty of Arts, Gujarat, India.
- Balde, A. (2004). *The schooling experiences of Fulani Muslim girls in the Fouta Djallon region of Guinea: Forces influencing their retention in a rural secondary school of Dalaba (Doctoral Dissertation)*. Ohio University, The Faculty of the College of Education, Ohio.
- Ball, S. J. (1983). Imperialism, social control and the colonial curriculum in Africa. *Journal of Curriculum Studies*, 15(3), 237-263.
- Beck, A. (1966). Colonial policy and education in British East Africa, 1900-1950. *Journal of British Studies*, 5(2), 115-138.
- Benson, C. J. (1994). *Teaching beginning literacy in the "Mother Tongue": A study of the experimental Crioulo/Portuguese primary project in Guinea-Bissau (Doctoral Dissertation)*. University of California, Los Angeles.
- Bolt, J., & Bezemer, D. (2009). Understanding long-run African growth: colonial institutions or colonial education?. *The Journal of Development Studies*, 45(1), 24-54.
- Borgen Magazine (2021). *Prioritizing Education in Sao Tome and Principe*. <https://www.borgenmagazine.com/prioritizing-education-in-sao-tome-and-principe/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 07.06.2022.
- Bouchard, M. E. (2017). *Linguistic variation and change in the Portuguese of São Tomé (Doctoral Dissertation)*. New York University, Philosophy Department of Linguistics, New York.
- Carnoy, M. (1974). *Education as Cultural Imperialism*. New York: McKay.

- Chekarou, I. (2004). *Teachers' appropriation of bilingual educational reform policy in sub-Saharan Africa: A socio-cultural study of two Hausa-French schools in Niger (Doctoral Dissertataion)*. Indiana University, the faculty of Graduate School, Bloomington.
- Cignet, R. P. & Foster, P. J. (1964). French and British colonial education in Africa. *Comparative Education Review*, 8(2), 191-198.
- Cross, M. (1987). The political economy of colonial education: Mozambique, 1930-1975. *Comparative Education Review*, 31(4), 550-569.
- Crossman, P. & Devisch, R. (1999). *Endogenisation and African Universities: Initiatives and Issues in the Quest for Plurality in the Human Sciences*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Daban, E. Z. (2018). *Afrika'da Yerli Direnişi ve Bağımsızlık Hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta Liderliğinde Kenya (Yüksek Lisans Tezi)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Deutsche Welle (2022). *Why the right to education remains a challenge in Africa*. <https://www.dw.com/en/africa-right-to-education-remains-a-challenge/a-60518000>. Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Duany, J. A. (1999). *Sudanese women and education: The struggle for equal access and participation*. Bloomington: Indiana University.
- Erdoğan, S. ve Acaravcı, A. (2021). *Sahraaltı Afrika Ülkelerinin İktisadi Gelişme Sürecine Kısa Bir Bakış*. Kriter Yayınları, İstanbul.
- Evans, D. K., & Mendez Acosta, A. (2021). Education in Africa: What are we learning?. *Journal of African Economies*, 30(1), 13-54.
- Ezeaku, L. C. (1979). Education in Nigeria: Its Functional and Dysfunctional Roles. *The Developing Economies*, 162-171.
- Gallagher, K. (2022). *10 Important Facts About Education In Africa*. <https://borgenproject.org/10-facts-about-education-in-africa>. Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Gamble, H. Y. (2002). *Developing cultures: Debates over education in French West Africa, 1930–1950 (Doctoral Dissertation)*. New York University, Institute of French Studies, New York.
- Gerente, E. (2003). *Ideologies of language and schooling in Guinea-Conakry: An exploratory study of teachers' perspectives about mother-tongue education (Doctoral Dissertation)*. The University of Arizona, In the Graduate College, Tucson.
- Gwei, S. N. (1976). *Education In Cameroon: Western Pre-Colonial And Colonial Antecedents And The Development Of Higher Education(Doctoral Dissertation)*. The University of Michigan, Education Department, Michigan.
- Häberlein, T., & Maurus, S. (2020). Losing or securing futures? Looking beyond 'proper' education to decision-making processes about young people's education in Africa—an introduction. *Children's Geographies*, 18(6), 569-583.
- Hadebe, N. M. (2017). Commodification, decolonisation and theological education in Africa: Renewed challenges for African theologians. *HTS: Theological Studies*, 73(3), 1-10.
- Hahs Brinkley, C. (2016). *Teacher Education in Central Ekuatoria, South Sudan (Doctoral Dissertation)*. Walden University, Education Department, Minneapolis.

- Hassane, S. H. (2002). *Assessing the counseling and guidance needs of middle school students of Niger: Perceptions of policy makers, administrators, teachers, students, and parents (Doctoral Dissertation)*. Kent State University, Graduate School of Education, Ohio.
- Higgs, P. (2012). African philosophy and the decolonisation of education in Africa: Some critical reflections. *Educational Philosophy and Theory*, 44, 37-55.
- Hittenberger, J. (2004). Globalization, Marketization, and the mission of Pentecostal higher education in Africa. *Pneuma*, 26(2), 182-215.
- Ismail, O. H. (1991). *Understanding educational policies in developing countries: The case of the new higher education policy in the Sudan*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.
- Izama, M. P. (2014). Muslim education in Africa: Trends and attitudes toward faith-based schools. *The Review of Faith & International Affairs*, 12(2), 38-50.
- İrge, N. F. (2005). Gelişmiş Kapitalizm Eşliğinde Yeni Sömürgecilik. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6 Sayı: 1.
- Jansen, J. (1989). Curriculum reconstruction in post-colonial Africa: A review of the literature. *International Journal of Educational Development*, 9(3), 219-231.
- Kallaway, P. (2020). Welfare and Education in British Colonial Africa, 1918–1945. In *Education and Development in Colonial and Postcolonial Africa* (pp. 31-54). Palgrave Macmillan, Cham.
- Keimbou, D. C. (2005). Games, Body and Culture: Emerging Issues in the Anthropology of Sport and Physical Education in Cameroon (1920-60). *International Review for the Sociology of Sport*, 447-466.
- Kohli, Z. (1987). *Education in post-colonial Algeria: analysis of educational reforms and policies*. Boston: Boston University.
- Lewin, K. (1985) Quality in question: a new agenda for curriculum reform in developing countries. *Comparative Education*, 21 (2).
- Lopes, J. M. (2018). *The Voice of Civil Society Organizations: Engagement of Civic Organizations in the Democratic Governance in Cabo Verde (Doctoral Dissertation)*. *Universitário de Lisboa, Public Policies Instituto, Lisboa*.
- Martinez, E. S. (2007). *Equatorial Guinea 1927-1979: A New African Tradition (Doctoral Dissertation)*. University of London, School of Oriental and African Studies (United Kingdom).
- Matasci, D., Jerónimo, M. B., & Dores, H. G. (2020). *Education and Development in Colonial and Postcolonial Africa: Policies, Paradigms, and Entanglements, 1890s–1980s* (p. 321). Springer Nature.
- Matasci, D., Jerónimo, M. B., & Goncalves Dores, H. (2021). Imperialism, internationalism, and education in Africa: connected histories. *Paedagogica Historica*, 57(3), 221-227.
- Mbembe, Achille (2021). *Postkoloni Üzerine*. Çeviri: Merve Yalçın-Mesut Yalçın. Hece Yayınları, Ankara
- Miliani, M. (2012). Teaching in higher education institutions in Algeria: A clash of pedagogies? *International Journal of Pedagogies and Learning*, 7.3: 218-226.
- Mobasheri, C. M. (2000). *The status of higher education in Morocco: A qualitative examination of the university student experience (Doctoral Dissertation)*. The University of Iowa, Iowa City.

- Mosoti, Z. M. (2011). Education And Training In Pre-Colonial And Colonial Eras In Kenya. *A Lecturer at the Chandaria School of Business in USIU*.
- Moumouni, A. (1964). *L'Education en Afrique*, Paris: FrancËois Maspero.
- Mourchid, Y. (2003). *Reflecting on local responses to globalization: The case of Morocco's higher education policy reforms (Doctoral Dissertation)*. University of Southern California, Los Angeles.
- Ndive-Hill, N. (2008). *A retrospective investigation of women's education in the South West province of Cameroon with a look towards the future*. Cincinnati: Union Institute and University.
- NTV (2021). Almanya, Namibya'daki soykırımı tanıdı: 30 yılda 1,1 milyar euro ödeyecek. <https://www.ntv.com.tr/dunya/almanya-namibya-daki-soykirimi-tanidi-30-yilda-1-1-milyar-euroodeyecek,484WPnc9sUyUvEfyOSM8mw> erişim adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 07.06.2022.
- Nwagbaraocha, V. I. (1978). *Education in Nigeria, 1900 to 1970's: Problems and Prospects in the Development of Vocational and Technical Education in the Former Eastern Nigeria (Doctoral Dissertation)*. Marquette University, the Graduate Faculty of the Graduate School, Milwaukee.
- Nwokocha, P. I. (1984). *A survey of selected research on vocational and technical education in Nigeria(Doctoral Dissertation)*. Temple University, Graduate Board, Philadelphia.
- Nyamnjoh, F. B. (2012). 'Potted plants in greenhouses': A critical reflection on the resilience of colonial education in Africa. *Journal of Asian and African Studies*, 47(2), 129-154.
- Odugu, D. I., & Lemieux, C. N. (2019). Transitional multilingual education policies in Africa: necessary compromise or strategic impediment?. *Language and Education*, 33(3), 263-281.
- Pearce, R. (1988). Missionary education in colonial Africa: the critique of Mary Kingsley. *History of Education*, 17(4), 283-294.
- Saidüni, N. (1993). *Cezayir*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Tamanji, A. C. (2011). Three instances of Western colonial governments and Christian missions in Cameroon education: 1884–1961. *Diss. Loyola University Chicago*.
- Tandoğan, M. (2020). *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tessitore, M. (2019). Bridge International Academies: A critical analysis of the privatization of public education in Africa. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 41(3), 193-209.
- The Africa Renewal, (2022). *Africa grapples with huge disparities in education*. <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2017-march-2018/africa-grapples-huge-disparities-education#:~:text=It%20is%20widely%20accepted%20that,still%20remain%20out%20of%20school>. Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Uchendu, V. (ed.) (1979). *Education and Politics in Tropical Africa*. New York: Conch.
- Vanderploeg, A. J. (1977). Education in Colonial Africa: The German Experience. *Comparative Education Review*, 21(1), 91-109.
- Vogt, J. L. (1973). The Early Sao Tome-Principe Slave Trade with Mina, 1500-1540. *The International Journal of African Historical Stu*

- White, B. W. (1996). Talk about School: education and the colonial project in French and British Africa (1860-1960). *Comparative education*, 32(1), 9-26
- Whitehead, C. (1989). The impact of the Second World War on British colonial education policy. *History of Education*, 18(3), 267-293.
- Whitehead, C. (1995). The medium of instruction in British Colonial education: a case of cultural imperialism or enlightened paternalism? *History of Education*, 24(1), 1-15.
- Winthrop, R. (2011). Education in Africa—The Story Isn't Over. *Current History*, 110(736), 191-195.
- Yoloye, E. A. (1986). The relevance of educational content to national needs in Africa. *International Review of Education*, 32 (2), 149-172.
- Zollmann, J. (2020). Becoming a good farmer—Becoming a good farm worker: On colonial educational policies in Germany and German South-West Africa, circa 1890 to 1918. In *Education and Development in Colonial and Postcolonial Africa* (pp. 109-142). Palgrave Macmillan, Cham.